

SBORNÍK
Státního okresního archivu
v Přerově

Přerov 2004

ISBN 80-86388-13-1
ISSN 1214-4762

Obsah

Předmluva	0
Zdeněk Schenk – Nejstarší neolitické osídlení jihozápadní části Moravské brány (K problematice osídlení přerovského regionu v období kultury s lineární keramikou)	1
Ivan Krška – Hrad Puchart-Zighart, ves Předhradí a nejstarší zmínky o Potštátu	2
František Hanák – Zvonice a zvoničky v širším okolí Přerova	3
Miroslav Marada – Hebrejský básník Markus Boss	4
Věra Fišmistrová – Činnost Dobročinného spolku „Vlasta“ v Přerově v letech 1883–1951	5
Václav Bednář – Okolnosti pobytu Edith Steinové v Hranicích v roce 1915	6
Rostislav Dočkal – Válka je nejhorší zlo! (Pohled do válečné fotokroniky)	7
Jarmila Klímová – František Sahánek	8
Jiří Lapáček – Ze života mladých básníků. Korespondence Josefa Kainara a Hanuše Bonna s Hanou Steinerovou	9
Oldřich Fiala – Literární Přerov	10
Zdeněk Smiřický – Alois Horký – hrdina 2. zahraničního odboje z Dřevohostic	11
Pavel Kopeček – Působení odbojové organizace Lvíce na střední Moravě	12
O autorech	13

Předmluva

Úvodní příspěvek Sborníku Státního okresního archivu v Přerově z pera Zdeňka Schenka, studenta 5. ročníku oboru archeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně je jen malou splátkou na dluh, který má archeologie vůči přerovskému regionu. PhDr. Ivan Krška shrnul dosavadní poznatky o vzniku hradu Puchart ve spojení s první zmínkou o Potštátu.

RNDr. František Hanák se tentokrát zaměřil na zvonice a zvoničky, které představují významný architektonický prvek našich obcí. PhDr. Miroslav Marada pokračuje ve svých příspěvcích se židovskou tematikou, tentokrát se předmětem jeho zájmu stal zapomenutý židovský spisovatel Markus Boss. Také příspěvek Věry Fišmistrové je pokračováním autorčiných prací ve sborníku. Tentokrát jde o činnost dámského spolku Vlasta v Přerově.

Václav Bednář se zamýšlí nad významem Edity Steinové, spolupatronky Evropy, pro město Hranice. Jmenovaná totiž ve městě působila jako zdravotní sestra ve válečném roce 1915. V roce, kdy si připomínáme 90. výročí vypuknutí 1. světové války, je nanejvýš vhodné si připomenout její hrůzy. V případě článku Rostislava Dočkala jde navíc i o doplnění velmi zajímavou obrazovou dokumentací, shromážděnou Aloisem Šmídem, plukovním fotografem.

Známostí první poloviny 20. století v Přerově se stal František Sahánek, policejní strážník, školník a naposledy kustod Městského muzea, o němž pojednává mgr. Jarmila Klímová.

PhDr. Jiří Lapáček přispěl článkem, který upozorňuje na korespondenci Josefa Kainara a Hanuše Bonna s mladou dívkou Hanou Steinerovou koncem 30. let 20. století. V korespondenci jsou obsaženy zajímavé životopisné údaje a informace o motivech jejich básnických děl. Edice dopisů byla vydána v rámci 2. ročníku projektu „Nebe počká...“ Setkání s hudbou a poezií v roce 2003. Literární téma je předmětem zájmu Oldřicha Fialy, který podává přehled tvorby autorů spojených s Přerovem, popř. využívajících tématiky Přerov.

Na závěr jsou uveřejněny dva příspěvky s tematikou 2. světové války. Mgr. Zdeněk Smiřický připomíná postavu Aloise Horkého, který položil svůj život za vlast v zahraniční armádě. Rozsáhlá studie Mgr. Pavla Kopečka ozřejmuje činnost odbojové skupiny Lvíce a podává svědectví o obětech, které její členové přinesli za svobodu naší vlasti.

Redakce

Zdeněk Schenk

Nejstarší neolitické osídlení jihozápadní části Moravské brány (K problematice osídlení přerovského regionu v období kultury s lineární keramikou)

Úvod

Mladší doba kamenná – neolit je spjata s novým způsobem života lidí, kteří osídlili podstatnou část našeho území. Tito nejstarší zemědělci preferovali usedlý způsob života. Pěstovali zemědělské plodiny, domestikovali a chovali dobytek a stavěli si pevné domy. Tyto nejstarší zemědělce na našem území reprezentuje kultura s lineární keramikou.

Jedním z podnětů k vypracování této studie byl nedostatečný stav poznání právě kultury s lineární keramikou (dále Lnk) v přerovském regionu a samotné jihozápadní části Moravské brány. Doposud neexistuje práce, která by se tématem blíže zabývala a informovala nás o rozsahu osídlení kultury Lnk v Moravské bráně, či nás dokonce informovala o relativní chronologii jednotlivých sídlišť Lnk.

Cílem zpracování bylo proto nastínění představy o celkové struktuře, hustotě osídlení, vazbě jednotlivých lokalit na přírodní prostředí a pokus o vytvoření základní relativní chronologie jednotlivých lineárních sídlišť situovaných na území jihozápadní části Moravské brány, oblasti, která sehrála dozajista důležitou roli v pravěkých a středověkých dějinách Moravy.

Tato práce vznikla na základě revize starých výzkumů a několika exaktně provedených výzkumů a dlouholetých povrchových sběrů, díky kterým byl obohacen nálezový fond kultury s Lnk v oblasti jihozápadní části Moravské brány, který nám v současné době umožňuje vytvořit si přibližnou představu o rozsahu a hustotě nejstaršího neolitického osídlení na území přerovského regionu.

Musíme si totiž uvědomit, že od 60. let 20. století a od vzniku soupisu Rudolfa Tichého jsme se setkávali téměř s naprostou absencí kvalitně zkoumaných lokalit s řádně vedenou dokumentací. Tento stav byl doprovázen minimálním publikačním výstupem, který byl navíc omezen jen na formu pouhých informativních zpráv v Přehledech výzkumů, a to i v případě velkých výzkumů sídlišť kultury Lnk. Díky tomu se nám do dnešní doby naskýtal neucelený pohled na celkový současný stav poznání kultury Lnk v přerovském regionu. Poslední a ve své podstatě jediný dlouhodobý systematický průzkum v Moravské bráně proběhl na významné výšinné eneolitické lokalitě Hlinsko, který vedl PhDr. Jiří Pavelčík ve 2. pol. 20. století po téměř 30 sezón.

Přírodní podmínky

Geografická poloha

Nesporně nejvýznamnějším přírodním výtvozem na území přerovského regionu je Moravská brána, neboť ta ovlivnila vývoj regionu v mnoha směrech a podmínila i hospodářsko-společenský rozvoj krajiny při jejím historickém osídlování.

Moravská brána je 70 km dlouhý vhloubený útvar zemského povrchu, který vytvářejí dvě na sebe navazující protisměrná údolí – bečevské a oderské. Toto území je výrazné na všech geografických i geologických mapách. Je široké v průměru 8 km, největší šířku má 15 km a nejužší jen 3 km. Vymezení je na severozápadní straně Nízký Jeseník svými Oderskými vrchy, Vítkovskou vrchovinou a Tršickou pahorkatinou, na jihozápadní straně Podbeskydská pahorkatina svými částmi Maleník, Kelčská pahorkatina a Novojíčínská (Příborská) pahorkatina. Na jihu končí Moravská brána v intravilánu Přerova, kde se napojuje na Hornomoravský úval, na severu při okraji Ostravy plynule přechází do území Ostravské pánve (Vaňák–Tošenovský 1977, 4).

Takto vymezené území Moravské brány má plošnou rozlohu 560 km² a nadmořskou výšku v mezích 205 až 375 m. Má dvě části: na jihu menší Bečevskou bránu, která je celá v okrese Přerov, a na severu širší, plošně rozsáhlejší (380 km²) a nadmořsky vyšší bránu Oderskou.

Geologické poměry

Geologické poměry přerovského regionu jsou dosti složité. Územím okresu probíhá hranice mezi významnými geologickými celky – Českým masívem a Karpatskou soustavou. Tuto hranici tvoří pásmo sníženin, které se táhne mezi horskými celky.

Na území okresu Přerov ji tvoří jihovýchodní část Hornomoravského úvalu a Moravská brána, která se táhne směrem severovýchodním. Zeměpisně dělí tyto horské celky přibližně čára Přerov – Hranice (Vožďa 1988, 8).

Moravská brána mezi Hranicemi a Přerovem je typickým příkladem kerného poklesu. Vznikla asi před 17 miliony let poklesem dílčí kry mezi Oderskými vrchy na straně jedné a krou Maleníku na straně druhé, které do té doby spolu tvořily jednoduší celek na východním okraji Českého masívu. Zlomy, které omezily pokles kry Moravské brány, vznikly jako důsledek horotvorného tlaku, jímž působily od východu se vrásníci Karpaty na Český masív. Není proto náhodné, že směr Moravské brány je totožný například se směrem karpatských hřebenů v Hostýnských vrších anebo v Beskydách.

Hluboká sníženina vzniklá poklesem byla téměř vzápětí zaplavena mořem. Na jeho dno splachovaly vodní toky z okolí spousty jílovitého, písčitého i štěrkovitého materiálu a jejich vzrůstající nánosy způsobovaly ještě větší poklesy původního dna. Jeden milion let mořské záplavy stačil k tomu, aby mocnost usazenin na dně Moravské brány dosáhla téměř neuvěřitelných rozměrů. Největší zjištěná mocnost písků, jílu a štěrku byla

navrtána u Prosenic a dosahuje až 900 metrů. Na většině ostatních míst však nepřevyšuje 400 metrů.

Pohyby ker zemské kůry, které zapříčinily vznik Moravské brány, zdaloka neustaly. Ještě dnes se kra Maleníku posunuje na jihovýchod, přičemž se mírně zvedá. Rychlost pohybu činí až 1 cm za rok a patří k největším v celé České republice.

Roviny v bezprostředním okolí řeky Bečvy jsou tvořeny čtvrtohorními naplaveninami, které se označují jako říční niva. Kromě povodňových hlín a písků ji tvoří především štěrkopísky. Niva Bečvy vznikala etapovitě, na čemž mají hlavní podíl rychlé a časté oscilace klimatu. Mocnost nánosů tvořených několika stupňovitými terasami dosahuje v průměru 6–7 metrů, výjimečně překračuje hodnotu 10 metrů.

Na valounovém složení štěrkopísků se podílí především horninový materiál z pramenné oblasti řeky – beskydské pískovce. Pod Lipníkem nad Bečvou pak výrazně přibývají valouny drob a břidlic z Oderských vrchů a Maleníku, které sem byly dopraveny bočními přítoky Bečvy. Ojedinelé se nacházejí tmavé křemičité rohovce (původem z Kelčské pahorkatiny), známé jsou i nálezy červených žul a pazourků. Ty mají původ ve Skandinávii a dostaly se sem díky tavným vodám z ledovců, jejichž okraj sahal v době ledové až k Suchdolu nad Odrou. Velikost valounů je maximálně 10–15 cm, směrem po proudu se jejich hodnota výrazně snižuje na maximálních 5 cm (Janoška 1998).

Pedologické poměry

Absolutní převahu z hlediska zastoupení půdních typů mají černozemě v rovinaté části území okresu v nadmořských výškách okolo 200–280 m a hnědozemě v pahorkatinách.

Z půdních druhů převažují půdy hlinité, jílovité a jílovito-hlinité. V menší míře se v závislosti na klimaticko-geografických podmínkách vytvořila skupina půd ilimerizovaných, hnědých, nivních lužních a mramorovaných a oglejových.

Klimatické poměry

Střední a jihovýchodní část území je přiřazena teplé oblasti T 2 (dle E. Quita: Klimatické oblasti ČR), která je charakterizována dlouhým, teplým a suchým létem, velmi krátkým přechodným obdobím s teplým až mírně teplým jarem a podzimem, s krátkou, mírně teplou, suchou až velmi suchou zimou s velmi krátkým trváním sněhové pokrývky. Zbývající část okresu je přiřazena do mírně teplé oblasti (Hubík 2000).

Hydrologické poměry

Vodstvo přerovského regionu tvoří soustava tekoucích vod doplněná antropogenními toky, vytvořenými člověkem, dále podzemními vody, vodní prameny a několik velkých i mnoho menších stojatých antropogenních vod, přírodní jezírko je v regionu pouze jediné.

Vodní plochy v regionu mají plošnou rozlohu 13,94 km. Asi 95 % regionu je v povodí řeky Moravy, která odtéká Dunajem do Černého moře, a pou-

ze 5 % území na severu regionu je v povodí Odry odtékající do baltského moře.

Vodní osou regionu je 119 km dlouhá řeka Bečva. Jde o největší levostranný přítok tvořící podélnou osu regionu táhnoucí se Moravskou branou až ke svému dolnímu toku v Hornomoravském úvalu. Bečva odvádí vodu z území většinou zalesněného, z míst bohatých na atmosférické srážky (Vaňák–Tošenovský 1977, 7).

Bečva protéká regionem svůj 67. až 119. km v nadmořské výšce 287 m až 197 m n . m. Šířka Bečvy v přerovském regionu je na většině míst 38 až 44 m, nejširší je 49 m a nejužší 17 m. Její nesoustavně se měnící šířka toku je také jedním z dokladů dosud často opakovaného omylu o rozšiřujících se korytech vodních toků ve směru od pramene k ústí (Vožďa 1988, 8).

***

Komplexní zhodnocení přírodních podmínek na území okresu je vyjádřeno zastoupením jednotlivých fyzicko-geografických regionů:

- region údolních niv a teras vodních toků s teplým suchým klimatem, s mírně teplou zimou, vegetace je tvořena luhy a nivami podél řeky Bečvy a Moravy;
- region členitých pahorkatin s erozně denundačním povrchem, s mírně teplým klimatem, s mírně teplou zimou, s dubovo-bukovou vegetací Tršické pahorkatiny, Kelčské pahorkatiny, Oderské brány a Prostějovské pahorkatiny (okrajové části údolní nivy řeky Bečvy a Moravy);
- region protáhlých sníženin tektonického původu s akumulační výplní, s mírně teplým suchým klimatem, s mírně teplou zimou, s dubovo-bukovou vegetací (severovýchodní část Moravské brány od Oseka nad Bečvou);
- region členitých vrchovin s erozně denudačním reliéfem, s mírně teplým až chladným a suchým klimatem, s dubovo-jehličnatou vegetací, který zahrnuje nejvyšší části Oderských vrchů a Maleníku.

Otázka průchodnosti Moravské brány v neolitickém období

Samotný název Moravská brána vznikl až v roce 1868 (Krejčí 1971, 5) a jeho autorem je E. v. Sydow. Podle Hugo Hassingera, autora dodnes ceněné a citované práce o problematice Moravské brány (Hassingera 1914, 10), se jím označuje průchodní území, které od sebe jednak odděluje horská pásma Sudet a Karpat, a jednak spojuje fyzicko-geograficky a ekonomicko-geograficky velice rozdílné oblasti rozlehlých nížin Polska a Podunají.

Prostor Moravské brány hrál důležitou roli nejen v osídlovacím procesu v rámci celé Moravy, ale do jisté míry plnil důležitou funkci transformační dálnice, která byla využívána a zároveň vytvářela příznivé předpoklady pro vývoj osídlení pravěkého a protohistorického období. Moravská brána mohla dost dobře fungovat jako kontaktní zóna, kde v jednotlivých obdobích pravěkého vývoje docházelo k ovlivňování mezi jednotlivými kulturními okruhy a skupinami.

Stejně jako v mladším období, kdy zde probíhala jedna z větví tzv. Jantarové stezky, mohlo zde v období neolitickém docházet k výměně suro-

vinného materiálu na výrobu štípané industrie (dále ŠI). Doprava surovin ze vzdálených polských zdrojů silicitů krakovské jury zalesněným terénem (který zde dle E. Opravila tvořil tehdejší pokryv) by ovšem byla značně náročná, proto se domnívám, že dálkový transport, jak tomu napovídá i průběh sídlišť zjištěných doposud v prostoru JZ části Moravská brána, vytváří jakési linie. Na základě těchto linií bychom si mohli zrekonstruovat teoretický průběh tehdejších tras, kudy probíhala tehdejší dálková komunikace. Některá sídliště kultury, kupříkladu Lnk, doslova sledují původní tok řeky Bečvy a jsou situovány na starých říčních terasách nad záplavovým územím řeky. Tato nápadná kumulace sídlišť je zřetelná zejména v Předmostí a v jeho okolí, kde na několikakilometrovém úseku můžeme pozorovat nápadně vzrůstající počet dokladů osídlení kultury Lnk těsně nad inundačním územím. Proto se lze domnívat, že hlavní osou dálkové přepravy mohlo být původní koryto řeky Bečvy probíhající od severovýchodu středem Moravské brány. Nízký počet lokalit kultury Lnk zjištěných v samotném inundačním prostředí řeky může být způsoben překrytím sídlišť říčními náplavovými sedimenty, nebo záplavové území nacházející se v bezprostřední blízkosti řeky Bečvy nebylo natolik atraktivní pro založení osídlení. Výjimku mohly tvořit lokality, teoreticky plnící funkci distribučních uzlů situovaných přímo u vodní trasy poblíž břehů řeky Bečvy. Jedná se o lokality v Lipníku nad Bečvou, Oseku nad Bečvou, Prosenicích a Předmostí, kde v nálezích ŠI převažuje silicit krakovského původu. Oproti tomu je nápadná kumulace lineárních lokalit na „Záhoří, kde byla ovšem místo nivy upřednostněna pahorkatina, která byla rovněž dle E. Opravila klimaticky i pedologicky přijatelná (Opravil 1974, 115). I zde mohla probíhat jedna z dálkových tras směřujících na severovýchod.

Názory ohledně průchodnosti Moravské brány v minulosti se různí. Přítomnost neolitického osídlení na několika místech Moravské brány vedla E. Opravila (Opravil 1974, 126–127, obr.6) k vlastní kresebné rekonstrukci rozsahu souvislého zalesnění Moravské brány. Nejnověji vyhotovil podobnou mapu v roce 2000. Jedná se o předběžnou koncepci stavu neolitického osídlení v přerovském regionu, kterou vytvořil E. Opravil na žádost Muzea Komenského v Přerově, které ji využilo pro potřeby nové expozice Archeologie Přerovska (Příl.16). Dle této mapy byla v neolitu souvisle zalesněna jen východní část regionu a nižší polohy byly více či méně hustěji osídleny a převážně odlesněny.

Na základě několika výše zmíněných indicií můžeme stanovit tři pravděpodobné trasy vedoucí od severovýchodu na jihozápad diagonálně JZ části Moravské brány:

- 1) doprava mohla být uskutečňována přímo po samotném toku řeky Bečvy;
- 2) jedna z tras mohla vést po úbočí oderských vrchů (linie sídlišť Lnk Veselíčko–Bohuslávky –Loučka);
- 3) prostor Kelčské pahorkatiny – „Záhoří“ (velká hustota sídlišť kultury Lnk).

V roce 1997 byla oblast Moravy a obyvatelstvo zde žijící, do té doby relativně poklidně, postihnuto přírodní katastrofou v podobě povodně. Vodní živel tehdy zaplavil podstatnou část moravského území. Zejména regiony

situované při vodních tocích Moravy a Bečvy přímo v úrodných úvalech byly na tom nejhůře. Jistě není nezajímavý poznatek učiněný právě díky povodním. Neolitické obyvatelé se čas od času s řáděním vodního živlu rovněž střetávali. Neblahou zkušeností mohli být natolik poučeni, že si při zakládání svých osad počínali patrně obezřetněji. Tuto myšlenku podporují sídliště Lnk situovaná podél bývalého ramene řeky Bečvy. Tato sídliště ve většině případů byla zakládána těsně nad inundační čarou. Mapa území zaplaveného při povodni v přerovském regionu v roce 1997 tomu nasvědčuje (Hubík 2000). Zatopeno bylo velké území, z kterého jako ostrůvky vyčnívaly lokality s Lnk, které tehdy zůstaly nad vodou. Příkladem toho jsou lokality nacházející se v linii Dluhonice, Předmostí, Popovice, Lýsky, Prosenice.

Historie výzkumů

Přerovský region byl již od 19. století předmětem zájmu tehdejších badatelů, jejichž pozornost napínala zejména lokalita prvořadého významu, a to Předmostí u Přerova, která díky objevům na mladopaleolitickém sídlišti získala na světové proslulosti. S archeologickými výzkumy v Předmostí zústanou vždy nerozlučně spjata jména J. Wankel, K. J. Maška a K. Absolón, ale vedle toho se účastnila předmostských sběrů i řada jiných badatelů. Mezi ně patří Fl. Koudelka, J. Klvaňa, Jan Knies, Fr. Příkryl, Ant. Telička (Skutil 1960, 113). Byl to právě Ant. Telička, který výrazně doplnil archeologickou mapu přerovského regionu, jež byla před jeho příchodem do Přerova na počátku 80. let 19. století prakticky slepá (Hýbl 1992, 16). V jeho sbírce se nacházelo přibližně 500 kusů broušené industrie (dále BI), které shromáždil dlouholetým terénním průzkumem na neolitických sídlištích v prostoru celého přerovského regionu. Dalším neprávem zapomenutým badatelem, který prováděl povrchové sběry v 90. letech 19. století v Předmostí a jeho okolí byl J. Liška. Ve své mapě zobrazil celkovou topografickou situaci předmostských hliníků v letech 1895–1898. Zde vyznačil také nálezy neolitické BI a ŠI z Předmostí a jeho okolí v místech, kde byla v průběhu 20. století nalezena sídliště kultury Lnk (Skutil 1960, Tab. I).

Většina z výše uvedených badatelů se soustředila v prvních etapách archeologických výzkumů na této proslulé lokalitě zejména na paleolitické nálezy a nálezy z ostatních údobí pravěku byly neprávem opomíjeny. Přesto jedna z prvních zpráv o sídlišti kultury Lnk pochází právě z Předmostí z trati „Na Dvorských“. Základní informace o této lokalitě se objevuje počátkem 20. století v knize Morava za pravěku od I. L. Červinky (1902, 79). V knize můžeme najít rovněž lokality Beňov, Čechy, Domaželice, Prusy, Šišma, na kterých bylo prostřednictvím drobných sondáží a povrchových sběrů Eduarda Pecka na sklonku 19. století prokázáno osídlení náležející rovněž kultuře Lnk.

První informace o významné, doposud nezpracované lineární lokalitě Veselíčko, situované na úpatí Oderských vrchů, pochází z roku 1903 (Loníček 1903, 19). Tuto lokalitu prozkoumal již roku 1900 farář K. Loníček. I když zde bylo během druhé poloviny 20. století prostřednictvím povrchových sběrů shromážděno velké množství keramiky, ŠI, BI, nebyl doposud

na této zajímavé mladolineární (včetně dokladů bukovohorské a železovské keramiky) lokalitě proveden řádný zjišťovací archeologický výzkum (Pavelčík 1987, 20). Další lokalita Lnk byla objevena na konci druhé světové války K. Vybíralem jako doklad osídlení kultury Lnk na katastru Lipníka nad Bečvou poblíž lipnického splavu. Práce na stavbě nové filtrační stanice na hranici katastrů obcí Lýsky a Prosenice v 50. letech 20. stol. přinesla řadu nových poznatků o osídlení kultury Lnk. V roce 1954 zde byl zemními pracemi porušen hrob mladší fáze Lnk. Ve druhé polovině 60. let 20. stol. zde byl proveden archeologický výzkum části sídliště Lnk, který přinesl řadu zajímavých poznatků (Jašková 1968, 9). V té době se jednalo o nebývale rozsáhlý archeologický záchranný výzkum v rámci tehdejšího přerovského okresu. O to víc je tedy mrzuté, že u tohoto výzkumu postrádáme řádnou dokumentaci a podrobnější publikační výstup.

V seznamu lokalit s volutovou keramikou (dnes ji označujeme jako lineární) od Dr. R. Tichého (Tichý 1963, 167–172) nacházíme mezi 577 lokalitami celkem 24 ležících na území Přerovska (Příl. 1).

V roce 1971 bylo v Předmostí u Přerova objeveno sídliště z mladší fáze Lnk, v jehož areálu byly nalezeny dva pohřby v sídlištních jamách Lnk (Jašková 1972, 28). V 80. letech 20. století proběhla výstavba panelového sídliště v Předmostí u Přerova. Pod betonovým rovem bylo pohřbeno mnoho pravěkých lokalit včetně neolitického sídliště v trati „Dvorské“ a samotného prostoru světoznámé paleolitické stanice (Staňa 1984, 14,15), čímž byla možnost nového archeologického výzkumu prakticky uzavřena, přesto se podařilo během archeologického dohledu v ul. Milady Horákové jižně od předmostského hřbitova v roce 1998 zaznamenat patrně poslední pozůstatky po osídlení Lnk v trati „Dvorské“, která se v těchto místech původně nacházela (Schenk 2000, 99,100).

Díky povrchovým sběrům amatérského archeologa J. Jančí byly získány nové poznatky o nejstarším neolitickém osídlení prostoru Kelečské pahorkatiny („Záhoří“). Jedná se o lokality na katastrech obcí Šišmy (Pavelčík 1987, 20) a Bezuchova (Pavelčík 1987, 19).

V polovině 90. let 20. stol. bylo na základě záchranných výzkumů ÚAP-POL na stavbě VTL plynovodu zachyceno několik sídlišť Lnk v prostoru „Záhoří“. Asi nejvýznamnější byl objev sídliště nejstarší fáze Lnk v Kladníkách (Peška 1999, 279). V roce 1996 byl v prostoru trati „Mlýnský náhon“ proveden záchranný archeologický výzkum na stavbě rodinných domků na katastru obce Horní Moštěnice. Ten zde zachytil několik sídlištních objektů Lnk, které obsahovaly keramiku typickou pro mladší stupeň této kultury.

V letech 1996 a 1997 byl při výstavbě rychlostní komunikace v prostoru mezi Dolním Újezdem a Loučkou realizován velkoplošný záchranný archeologický výzkum. Mimo jiné byly objeveny dva rozsáhlé sídlištní areály kultury Lnk na katastru obcí Bohuslávky a Loučka (Peška 1999, 247). Prostřednictvím tohoto výzkumu byl odkryt několikakilometrový úsek, poskytující obraz téměř souvislého pásu pravěkého osídlení na úpatí oderských vrchů ohraničujícího severozápadně od Lipníka nad Bečvou prostor Moravské brány.

Intenzivní povrchové sběry autora této práce mezi lety 1993–2001 přinesly rovněž nové poznatky o osídlení Lnk na katastrech obcí Dluhonic, Předmostí u Přerova, Popovic (Schenk 2002, 371).

Povrchové sběry J. Diviše a D. Fryče prokázaly stopy nejstaršího neolitického osídlení v prostoru extravilánu obcí Osek nad Bečvou a Sušice (Diviš 1999, 304–306). Do budoucna lze očekávat objevení nových dokladů nejstaršího neolitického osídlení v souvislosti s vybudováním rychlostní komunikace R 55 v úseku Břest–Lipník nad Bečvou, která protíná staré sídelní území v JZ části Moravské brány.

Lokality v jihozápadní části Moravské brány

1. Bohuslávky (okr. Přerov)

Naleziště je situováno v Moravské bráně poblíž úpatí Oderských vrchů. Na výrazném návrší vzdáleném asi 0,5 km JZ od obce Bohuslávky prozkoumal Ústav archeologické památkové péče v Olomouci při stavbě rychlostní komunikace R 35 v roce 1997 plochu o rozloze 4 ha s více než 1 400 archeologickými sídlištními objekty (Vitula 1999, 192, 207). Naleziště je situováno na mapě 1 : 10 000, list 25-11-24 (Příl. 12) v nadmořské výšce 272–280 m. Valnou část objektů můžeme přičíst kultuře s lineární keramikou mladší doby kamenné. Byly zde zjištěny nadzemní kúlové domy tvořené 3 až 5 řadami kúlů o délce 10–30 m a šířce 5–7 m. Celkem jich bylo zjištěno více než 15. Dále zde byly stavební jámy – hliníky, jámy, v nichž bylo doloženo zpracování zemědělských produktů s nálezy zrnotérek, drtiidel, zahloubených kameny vyložených pecí (celkem 8 kusů), dále zde byly zásobnice a blíže nespecifikované jámy. Z objektů pochází početná kolekce většinou nekvalitní a nepřilíš dobře vypálené keramiky, která byla zdobena plastickou a rytou výzdobou. Dále bylo nalezeno velké množství BI a ŠI. (Peška 1998, 251). Neolitické sídliště v Bohuslávkách lze předběžně řadit do druhé fáze vývoje Lnk. Veškerý náleзовý fond uložený ve VM Olomouc je bohužel dosud nezpracován.

2. Dluhonice (okr. Přerov)

Neolitické osídlení bylo na katastru obce Dluhonic zjištěno místním zájemcem o archeologii A. Suchánkem již na počátku 20. století. Jak ovšem vyplývá z jeho dopisu, který je uložen v AÚ Brno, jednalo se spíše o ojedinělé nálezy keramiky, BI a ŠI (NZ č. j. 515/69). Teprve až prostřednictvím opakovaných povrchových sběrů provedených Z. Schenkem v 90. letech 20. století se podařilo prokázat přítomnost dokladů osídlení kultury Lnk (Schenk 1998b, 10). Nálezy keramiky, ŠI, BI se soustřeďovaly kolem zemědělskou činností narušených objektů. Naleziště je situováno na hraně staré říční terasy v trati „Dolní Újezd“ v nadmořské výšce 216 m (Příl. 7). Na základě nalezené jemné (tenkostěnné) keramiky zdobené zejména lineární výzdobou lze tuto lokalitu zařadit do mladšího stupně Lnk (fáze IIa). Na podzim roku 2000 byl plynovodním výkopem narušen na severovýchodním okraji obce Dluhonic v trati „Vrchní Újezd“ neolitický objekt obsahující keramiku Lnk. Polohu objektu lze vyznačit na ZM 1 : 10 000, listu 25-13-12, od Z s. č. 135 mm a od J s. č. 248 mm. Na hromadách vytěžených hlíny

bylo získáno 14 kusů keramiky z nádob vyrobených z nekvalitně vypáleného bahnitého materiálu. Keramika byla zdobena plastickou výzdobou. Dle získaného materiálu lze porušený objekt zařadit do staršího stupně kultury Lnk. Nálezy jsou uloženy v Muzeu Komenského v Přerově a nejsou dosud inventarizovány.

3. Dolní Újezd (okr. Přerov)

Ojedinelé nálezy BI a ŠI z katastru obce jsou již zmiňovány v knize Morava za pravěku (Červinka 1902, 105) a v Moravských starožitnostech (Červinka 1908, 105). Stopy nejstaršího neolitického osídlení zjistili rovněž pracovníci AÚ Brno v roce 1992 prostřednictvím povrchového průzkumu části plánované trasy dálnice R 35. Výskyt nevýrazných zlomků datovaných do neolitu byl zjištěn SV od obce mezi polními trati „Dílnice“ a „Spálová“ po obou stranách silnice. Lokalita se nachází v nadmořské výšce 280–300 m (Geisler 1996, 99). Poblíž výše zmíněné lokality se nacházelo velké sídliště Lnk na sousedním katastru obce Bohuslávky. I když nejsou nálezy z katastru této obce příliš výrazné, přesto jsou dokladem lidské činnosti v neolitickém období.

4. Hranice (okr. Přerov)

Hranice jsou nejseverovýchodněji položeným městem přerovského regionu, které se nachází v Moravské bráně. Dosavadní doklady po neolitickém osídlení Lnk v prostoru hranického katastrálního území jsou sporadické. Otázkou tedy je, zda je tato skutečnost dána nedostatečným stavem výzkumu, nebo zdali byla tato oblast pro příchozí neolitické obyvatelstvo dostatečně atraktivní.

V průběhu 20. století byly v samotném areálu zříceniny středověkého hradu Svrčov nalezeny doklady nejstaršího neolitického osídlení. Konkrétně z hradního příkopu pocházejí nálezy ŠI a zlomky keramiky Lnk. Nalezený archeologický materiál je údajně držen v soukromé sbírce P. Masaře z Hranic.

Další poloha s dokladem osídlení Lnk pochází z Velké Kobylanky, kde byla nalezena keramika a ŠI při kopání sond v prostoru samotné paleolitické stanice (Jašková 1970, 12). V nedalekých Hustopečích nad Bečvou byly při stavbě nové školy v roce 1946 nalezeny zlomky lineární keramiky, která je uložena v depozitáři v Hranicích (inv. č. 75/64). Jde patrně o nejvýchodnější doklad osídlení přerovského regionu kulturou Lnk. Na základě těchto sporadických nálezů označil E. Opravil tuto oblast za staré sídelní území (Příl.16).

5. Lipník nad Bečvou (okr. Přerov)

První neolitické nálezy náležející kultuře Lnk na katastru Lipníku nad Bečvou našel K. Vybíral poblíž lipnického splavu na hromadách hlíny vytěžené z protitankového zákopu v roce 1944, jak o tom svědčí jeho dopis uložený v AÚ AVČR Brno (NZ č. j. 28/45). Dle kresby keramiky, která byla součástí dopisu, lze tuto lokalitu zařadit do fáze IIb. Další nálezy Lnk pocházejí ze 70. let minulého století, kdy při rigolování pozemku pro chmelnici v roce 1974 došlo k narušení pravěkých objektů z období neolitu – kultury Lnk.

Průzkum lokality provedl AÚ AV Brno, expozitura Opava, průzkum pokračoval v letech 1975–1976 a poté byla nadále lokalita sledována povrchovými sběry J. Tomáše a P. Dadeje (Pavelčík 1975a, 11–12). Naleziště se nachází Z od města, cca 2 100 m od centra v okolí kóty 229 m. Osídlení kultury Lnk bylo situováno na velmi mírně svažité a rovinný JZ orientovaný terén nevýrazného terénního hřbetu na okraji pravobřežní terasy Bečvy (Příl. 11). Na základě nalezené keramiky je celé zdejší osídlení datováno do mladšího stupně Lnk (Pavelčík 1978, 127–128).

6. Loučka (okr. Přerov)

Naleziště je situováno v Moravské bráně a jeho nadmořská výška se pohybuje v rozmezí 290–306 m. V červenci až listopadu roku 1997 objevili pracovníci ÚAPP Olomouc rozsáhlé naleziště na rozhraní katastrů Bohuslávky a Loučky, a to na návrší asi 1 km JZ od Loučky (Příl. 12). Byla zde prozkoumána plocha cca 2 ha a na ní 420 pravěkých objektů. Naleziště se nachází na rozlehlém návrší vybíhajícím JZ směrem z Oderských vrchů. Na východě je ohraničuje říčka Loučka, na Z říčka Trnávka. Všechny objekty v Loučce patřily kultuře s lineární keramikou. Bylo zde odkryto 6 půdorysů nadzemních kůlových domů, dále hliníky, celkem 5 zahloubených pecí a další blíže nespecifikované objekty. Z objektů pochází početná kolekce keramiky, BI a ŠI (Peška 1999, 251). Vše je uloženo ve VM Olomouc – inv. č. 18/97-102-1 až 18/97-1106-7. Nalezená keramika datuje toto sídliště do mladšího období Lnk (fáze IIb). Zajímavé jsou nejen nálezy keramiky železovské skupiny (fáze IIc na Moravě), které snad dokládají přímé vlivy z východu ze Slovenska (Příl. 15, 15), ale také nález fragmentů keramiky šáreckého typu (fáze III) s výzdobou šáreckého stylu na linii (Příl. 15, 3, 8), které dokládají vlivy ze západu. Je zajímavé, že se doklady těchto vlivů střetávají prakticky v samotném středu Moravské brány. I když by si to tato lokalita s Lnk zasloužila větší pozornosti, nebyla prozatím podrobněji zpracována.

7. Lýsky (okr. Přerov)

Na území katastru obce Lýsky byla v trati „Nad Žebračkou“ zjištěna povrchovými sběry Z. Schenka na konci 90. let. 20. století polykulturní lokalita cca 150 m od JZ okraje obce. Keramický materiál zde není příliš výrazný. Je zde nalézána zejména nekvalitně vypálená keramika obsahující vysoký podíl ostřiva a lehčiva. Jemná keramika zde prakticky není zastoupena. Kromě keramiky zde byla nalezena i BI a ŠI (Schenk 2001, 140). Lokalita pravděpodobně spadá do staršího stupně Lnk.

8. Osek nad Bečvou (okr. Přerov)

Jedním z prvních dokladů o osídlení katastru obce v neolitickém období byl nález S. Svovila z roku 1974. Ten našel zlomky nádob Lnk v místní pískovně situované na pravobřežní terase řeky Bečvy. Přesnou polohu nálezů se však nepodařilo zjistit (AÚ Brno NZ č. j. 2614/74).

V roce 1997 členové Kroužku dopisujících členů ČSSA v Příboře zjistili na pravobřežní terase Bečvy novou sídlištní lokalitu, na které získali sběrem keramický materiál kultury Lnk (Pavelčík 1981, 41). Lokalita se

nachází východně od obce v trati „Chabrov“ v nadmořské výšce 220 m (Příl. 11). Osídlení se nacházelo v rovinatém terénu nivy. Také v roce 1997 získal odtud při povrchovém sběru J. Diviš zlomky lineární keramiky (Diviš 1999, 301). Lokalitu lze na základě keramiky rámcově zařadit do mladšího období Lnk.

9. Popovice (okr. Přerov)

Prostřednictvím povrchového průzkumu byl Z. Schenkem v letech 1993–2000 nalezen dokladový archeologický materiál, který svědčí mimo jiné o osídlení katastru obce Popovice kulturou Lnk. První poloha s výskytem nálezů Lnk se nachází v trati „Za dráhou“ v nadmořské výšce 214 m (Příl. 8). Zde byly zemědělskou činností narušeny sídlištní objekty obsahující velké množství keramiky z mladšího období Lnk (fáze IIb) s častým výskytem degenerovaného stylu výzdoby. Rovněž odtud pochází střep zdobený kombinací šáreckého výzdobného stylu a domácí Lnk. Kromě keramiky bylo nalezeno velké množství BI a ŠI.

Druhá poloha s výskytem nálezů Lnk je v trati „U Žebračky“ a zdejší osídlení bylo situováno na mírné terénní vlně těsně nad inundačním územím v nadmořské výšce 212 m. Také odtud pochází početná kolekce nálezů keramiky datujících zdejší osídlení do mladšího období Lnk.

10. Prosenice (okr. Přerov)

Jedna z nejznámějších neolitických lokalit na území přerovského regionu se nachází v samotné nivě řeky Bečvy západně od obce Prosenice (Příl. 9). Dříve byla mylně uváděna v odborné literatuře pod katastrem Viničná–Lýsky.

Nejlépe je dosud známé sídliště Lnk v trati „Draždíř“, tj. území dnešního stejnojmenného rybníka, který zde byl zřízen v roce 1950. Při jeho výstavbě však došlo k přemístění velkého množství zeminy do sousední trati „Nadloučí“, čímž pravděpodobně došlo ke vzniku pseudolokality, neboť právě na ploše trati „Nadloučí“ docházelo a dochází k neobvykle vysokému výskytu nálezů.

Na význam této lokality upozornily poprvé v roce 1954 práce na filtrační stanici, při nichž byl porušen kostrový hrob mladší fáze Lnk (Drechsler 2000, 34). Mnoho nálezů přinesly také povrchové sběry M. Pospíšilíka. Při pozdějším archeologickém výzkumu prováděném ve druhé polovině šedesátých let minulého století M. Jaškovou (Vlastivědný ústav v Přerově), byla jeho poloha dodatečně určena s tím, že se pravděpodobně jednalo o pohřeb přímo v osadě. Zmíněný výzkum, jehož podrobné vyhodnocení nebylo dosud provedeno, přinesl řadu zajímavých poznatků. Byly zde zachyceny části dvou sídelních objektů, zásobní jámy na uskladnění obilí atd. (Jašková 1968, 9). Byly zde též stratigraficky rozlišeny objekty starší a mladší fáze Lnk. Pro nejstarší fázi je příznačný hrubý i bahnitý keramický materiál s organickým ostrívem, nádoby jsou spíše dvojkónické, často zdobené značně širokými žlábkami v přímých i šikmých liniích. Nejstarší osídlení v Prosenicích spadá do fáze Ib. V mladší fázi je typická výzdoba tzv. „notovými značkami“ na nádobách ponejvíce globulárního tvaru. S mladší lineární keramikou se pak v několika případech vyskytla i keramika železovské

skupiny (výzdoba dvojicemi nebo trojicemi linií s příčnými vrypy a záseky), jejíž přítomnost výrazně poukazuje na JV vlivy z oblasti Karpatské kotliny a středního Podunají.

11. Přerov II-Předmostí (okr. Přerov)

Jak již bylo řečeno, pro širokou veřejnost a také pro část vědeckého světa je Předmostí, dnešní místní část města Přerova, spojeno zejména s unikátními objevy z období mladšího paleolitu. Opomíjeny by však neměly být ani doklady osídlení z mladších pravěkých, raně historických, či středověkých období, po kterých zůstaly v samotném Předmostí a jeho nejbližším okolí četné stopy.

Již K. Liška v 90. letech 19. stol. věnoval svoji pozornost nejen samotnému centru Předmostí, ale prozkoumal celé okolí předmostského naleziště a učinil mnoho zajímavých poznatků během svých povrchových sběrů (Skutil 1960, 115–117). Shromáždil mimo jiné nálezy neolitické ŠI a BI.

Významný moravský badatel I. L. Červinka se již roku 1902 zmiňuje o neolitickém sídlišti v cihelnách na „Dvorských“ s nálezy keramiky Lnk, BI a ŠI (Červinka 1902, 79). Lokalita se nacházela JZ od hřbitova v Předmostí v prostoru dnešní ul. Milady Horákové. V roce 1998 zde byl ryhou pro kabely narušen sídlištní objekt Lnk zahloubený do sprašového podloží (Schenk 2000, 99–100). Jeho výplň obsahovala keramiku Lnk – fáze IIb a jeden úštěp radiolaritu z pohoří Bakony – typ Szentgál.

Další poloha se sídlištními nálezy a dokonce doklady pohřebního ritu Lnk byla objevena v roce 1971 v souvislosti se zřizováním nové přípojky železnice směrem na Dluhonice. Záchranný archeologický výzkum prozkoumal pět sídlištních jam. V jámě č. 1 byl nalezen femur dospělého člověka s několika kousky keramiky a ŠI. V jámě č. 2 ležela skrčená kostra dítěte ležícího na levém boku s hlavou směřující k severozápadu. Jako milodary byly nalezeny tři ozdoby zhotovené ze spondylu. Jednalo se tedy o pohřby na sídlišti z mladší fáze kultury Lnk (Jašková 1972, 28).

Poznatky o osídlení Lnk na katastru Předmostí dokreslují nálezy z povrchových průzkumů z let 1993–2000, na jejichž základě byla objevena a intenzivně sledována polykulturní lokalita rozprostírající se mezi místní částí Přerova-Předmostím a obcí Dluhonice (Příl. 7). Právě odtud pocházejí nejnovější doklady o intenzivním pravěkém až raně středověkém osídlení (Schenk 1998, 229). Lokalita se nachází v exponované poloze a doklady nejstaršího neolitického osídlení pocházejí hned z několika poloh. Nalezená Lnk sídliště kopírovala průběh staré říční terasy řeky Bečvy. První poloha se nachází v trati „Malé Předmostí“, kde bylo nalezeno několik kusů keramiky a BI spadající do mladší fáze Lnk. Další stopy osídlení Lnk byly zaznamenány v tratích „Dily“ a „Dolní Újezd“ (Schenk 2001, 371). Zde bylo hlubokou orbou narušeno velké množství sídlištních objektů, které obsahovaly keramiku převážně fáze IIa a IIb. Na jemné keramice můžeme pozorovat notovou značku, která je nejtypičtějším prvkem výzdoby a střídání rektilineárních a kurvilineárních ornamentů (Příl. 13). Shodný lineární motiv z fáze IIb na fragmentu výduti nádoby z Přerova II- Předmostí se objevuje například na lokalitě v Přáslavicích-Kocourovci (okr. Olomouc) na keramice z objektů mladšího stupně Lnk (Horáková – Kalábek – Peška

1997, Tab. 49:1). Zajímavé jsou rovněž ojedinělé nálezy zlomků železovské keramiky v okolí rozrušených mladolineárních objektů. Střep z trati „Díly“ (Příl. 13:4) nese výzdobu provedenou přerušením dvojitých linií úzkým dlouhým zásekem. Téměř shodný fragment železovské keramiky datovaný do II. stupně železovské keramiky pochází z lokality Mikovice (Vaškových 2002, Tab. 4:6). Další nález železovské keramiky z katastru Přerov II Předmostí pochází z trati „Dolní Újezd“. Jedná se o část okraje zdobeného dvěma horizontálními liniemi přerušenými zásekem. Kromě keramiky bylo nalezeno i velké množství BI a ŠI. Surovinová stránka ŠI je velmi pestrá. Štípané nástroje byly zhotovovány ze silicítů krakovské jury, silicítů glacienního původu, čokoládových silicítů a radiolaritů z moravsko-slovenského pomezí.

I když byla intenzivním povrchovým průzkumem shromážděna početná kolekce nálezů z výše uvedených tratí, zatím mají nálezy získané prostřednictvím povrchových sběrů jen omezenou výpovědní hodnotu, a tak nezbyvá než čekat na záchranný archeologický výzkum, který zde v budoucnu proběhne v souvislosti s připravovanou výstavbou R 55. Ten by podtrhl skutečný význam této lokality (Schenk 2001, 373).

12. Sušice (okr. Přerov)

Již v roce 1976 objevil S. Šramota sídliště kultury Lnk v trati „Nad Libuší“, kde povrchovými sběry shromáždil početnou kolekci neolitické keramiky (Pavelčík 1976, 127).

Na jaře 1997 získali J. Diviš a D. Fryč terénním průzkumem u osady Kudlov zlomky keramiky, BI a ŠI. Některé zlomky keramiky pocházely z tenkostěnných nádob nesoucích lineární výzdobu (Diviš 1999, 304-306). Lokalita se nachází v trati „Dílnice“ na katastru obce Sušice v nadmořské výšce 240 m a je obtékána potokem Libuškou. Nejnovější nálezy z této lokality pocházejí z povrchového průzkumu prováděného v průběhu jarních měsíců roku 2003, kdy zde bylo shromážděno až několik set kusů keramiky a ŠI. Lokalitu lze rámcově zařadit do mladšího stupně Lnk (dle informace A. Drechslera se jedná o fázi IIa).

13. Veselíčko (okr. Přerov)

I když byla tato významná neolitická lokalita rozkládající se na samotném úpatí Oderských vrchů objevena více než před sto lety, neproběhl na ní doposud řádný archeologický výzkum, který by objasnil skutečný význam této mladolineární lokality. Většina nálezů pocházejících z povrchových sběrů je roztroušena v soukromých sbírkách, což znemožňuje řádné zpracování a vyhodnocení této lokality. Lokalita se nachází JZ od obce, 2 700 m od centra v trati „u Vlčinců“ (Příl. 10). Osídlení se soustřeďovalo na mírně svažité J orientovaný terén nad levým břehem potoka Lukavce, který obtéká polohu ze západní a jižní strany. Nadmořská výška lokality je 281–282 m. Roku 1900 K. Loníček zjistil na panském poli „u Vlčinců“ rozsáhlé sídliště Lnk. Bylo tam rozoráno mnoho sídlištních jam, ale prokopané měly chudý obsah (AÚ Brno NZ č. j. 2128/60). Prostřednictvím povrchového terénního průzkumu v 80. letech 20. století shromáždili J. Tomáš a J. Janča z této lokality početnou kolekci keramiky, BI, ŠI, která nálež-

la mladšímu stupni Lnk a železovské skupině (Pavelčík 1987, 20). Na této lokalitě byl rovněž údajně nalezen zlomek s výzdobou upomínající na ornamentální prvky bukovohorské keramiky dle zprávy J. Pavelčíka uložené v Archivu AÚ Brno (NZ č. j. 1578/85). V roce 2000 provedl Z. Schenk na výše zmíněné lokalitě revizní povrchový průzkum. Bylo získáno menší množství keramiky Lnk a několik desítek ŠI vyrobených převážně ze silicitu krakovské jury.

Nejstarší neolitické osídlení na Kelčské pahorkatině – „Záhoří“

Záhoří jako etnograficky vymezená oblast (zažitý pojem) odpovídá horopisně Kelčské pahorkatině. Ta vyplňuje svým mírně i ostřeji formovaným reliéfem východní část regionu v průměrné nadmořské výšce 313 m. Je to členitá pahorkatina s převládající výškovou členitostí 75–150 m (Vaňák 1977, 5).

Záhoří musíme brát jako samostatnou specifickou oblast a rovněž lokality kultury Lnk nacházející se v této dané oblasti mají svá zvláštní specifika a tvoří zvláštní sídelní enklávu. Problematika neolitického osídlení v prostoru Záhoří by si zasloužila důkladné zpracování, neboť se domnívám, že by některé lokality z této sídelní enklávy (např. Šišma – Kladníky) mohly napomoci při hledání odpovědí na otázky týkající se nejstarší fáze Lnk na střední Moravě. Bohužel většina dokladů nejstaršího neolitického osídlení v tomto prostoru pochází z povrchových sběrů a podobně jako je tomu u lokalit v Moravské bráně nám na Záhoří chybí dostatek řádným archeologickým výzkumem získaných a zpracovaných nálezových souborů. Přesto zde díky povrchovému průzkumu získáváme nové informace o rozsahu a hustotě osídlení (Příl. 4, 6).

14. Beňov (okr. Přerov)

Neolitické osídlení kultury Lnk bylo na katastru obce zaznamenáno již na konci 19. století. V prostoru mezi vesnicí a mlýnem bylo situováno sídliště Lnk, kde byla nalezena keramika, BI a ŠI. Kulturní vrstva se údajně táhla podél potoka i směrem východním do sousedního katastru obce Prusy (Červinka 1902, 69).

Prostřednictvím revizního povrchového průzkumu bylo roku 2001 zjištěno 500 m SV od středu obce osídlení ze starého neolitu. Nálezový materiál tvořila hrubá keramika polokulovitých tvarů, několik přepálených kusů ŠI a mazanice. Průzkum potvrdil přítomnost osídlení Lnk, které se soustřeďovalo na levém břehu říčky Moštěnky na mírném svahu vybíhajícím jižním směrem (Schenk 2002, 153).

15. Bezuchov (okr. Přerov)

Na katastru obce Bezuchova našel F. Příkryl v tratích „Na kočičích hřadech“ a pod „Obramskem“ na konci 19. století kamenné nástroje. Šlo o neolitickou a eneolitickou BI.

V roce 1984 provedl J. Janča povrchový sběr severně od obce Bezuchov, kde shromáždil kolekci silnostěnné keramiky zdobené plastickou výzdobou kultury s Lnk, dále soubor ŠI a BI (kopytovité klíny, sekery). Lokalita se

rozkládá na levobřežní terase radotínského pramene Šišemky, v blízkosti dodnes silného pramene pitné vody (Pavelčík 1987, 19).

V roce 1995 narušila plynovodní rýha několik pravěkých objektů v trati „Kladniska“. Následným záchranným archeologickým výzkumem bylo prozkoumáno několik sídlištních jam, které náležely kultuře s Lnk (Michna 1996, 302).

16. Čechy (okr. Přerov)

Na katastru obce byly na konci 19. století nalezeny E. Peckem ojedinělé nálezy ŠI a BI – mlaty, kopytovité klíny (Červinka 1902, 86).

V roce 1995 v rámci plošné plynofikace prozkoumali pracovníci ÚAPP Olomouc v centru obce tři sídlištní objekty, které obsahovaly nálezy mazanice a keramiky z mladšího stupně kultury Lnk (Michna 1996, 303)

17. Domaželice (okr. Přerov)

Pod celou obcí a nad ní v tratích „Čtvrtě nad bránou“ a „Nad Šraňkem“ byly na počátku minulého století zjištěny stopy osídlení Lnk. V těchto polohách byla Ed. Peckem nalezena BI, ŠI a keramika Lnk (Červinka 1902, 72).

V roce 1995 zachytili pracovníci ÚAPP Olomouc během záchranného výzkumu v trati „V černém“ 2 objekty nestejně velikosti. Ve výplni jednoho z objektů byla nalezena ŠI a zlomky keramiky kultury Lnk (Peška, Bém 1999, 277). Lokalita se nachází v nadmořské výšce 240– 247 m.

18. Dřevohostice (okr. Přerov)

Z katastrálního území obce Dřevohostice pochází z blíže neidentifikovatelných míst ojedinělá BI náležející kultuře s Lnk (Tichý 1963, 127).

19. Horní Moštěnice (okr. Přerov)

V podzimních měsících roku 1996 bylo výkopem inženýrských sítí v centru obce narušeno nejstarší neolitické osídlení. Následný archeologický výzkum pracovníků ÚAPP Olomouc a Muzea Komenského v Přerově zachytil několik sídlištních objektů obsahujících keramiku, ŠI a zlomky mazanice kultury Lnk. Na základě výzdoby keramiky můžeme zdejší doklad osídlení zařadit do fáze IIa a IIb kultury s Lnk (Příl. 14). Zvláště zajímavými fragmenty nalezené keramiky se jeví dva střepy (Příl. 14:9, 12), které se naprosto odlišují od ostatního nalezeného materiálu a vůbec běžné domácí produkce keramiky, která se vyskytuje v náplni mladšího stupně Lnk. Střep zdobený řadou důlků a žebříčkovitým motivem (Příl. 14:12) dokonce vzdáleně připomíná ornamenty provedené v malbě na keramice východní Lnk mladšího stupně nalezené v Zemplínských Kopčanech na Slovensku (Šiška 1989, 97, Tab. 42:5). Zda se jedná o doklad použití cizích prvků výzdoby v domácím moravském prostředí, či o možný import, je otázkou. Lokalita se nacházela v bezprostřední blízkosti pravého břehu říčky Moštěnky u mlýnského náhonu. Samotné objekty se nacházely v nadmořské výšce 206 m. Nalezený archeologický materiál byl uložen v Muzeu Komenského v Přerově (inv. č. 2/99/131).

20. Kladníky (okr. Přerov)

V okolí obce docházelo již na konci 19. století k ojedinělým nálezům neolitické BI. Nálezy z tohoto období se koncentrovaly zejména v trati „Obransko“ (Červinka 1902, 90).

V polovině 90. let 20. století prozkoumali pracovníci olomouckého ÚAPP v trati „Záhumenky“, „Na kopci“ čtrnáct neolitických objektů. Z toho dva náležely mladšímu stupni MMK (IIb), v sedmi sídlištních objektech byly nalezeny pozůstatky nejstarší fáze kultury s Lnk (Ia) a čtyři objekty se daly rámcově zařadit do neolitu. Zajímavý byl soubor ŠI z objektů kultury s Lnk, který obsahoval 129 kusů. Rozbor provedený I. Mateiciucovou doložil výrazný čepelový charakter ŠI kultury s Lnk. Zajímavým se ukázala absence čepelí se srpovým leskem. Ze surovinového hlediska zde převažoval silicit krakovské jury (64%), lokální silicit z glacienních sedimentů byl zastoupen 22, 5% a objevil se i přítomnost radiolaritu typu Szentgál (Mateiciucová 2000, 219). V keramické náplni převažovaly silnostěnné nádoby z hrubší hlíny s organickým ostřivem. Časté byly mísy, kulovité a dvojkónické nádoby, putny, ojediněle i nádoby na nožkách a naběračky. Nezdobená keramika převažovala nad zdobenou. Mezi výzdobnými prvky se vyskytly rozeklanné a jazykovité výčnělky, plná ucha, plastické lišty a nepravé barbotino. Z vhloubených prvků převažovala starolineární jednoduchá prostá linie, nehtovité vrypy vytvářející motiv deště a důlky zdobící okraj. Poprvé na Moravě se zde vyskytla vhloubená výzdoba v podobě tzv. nepravidelného mřížování, která je typická pro křišský podunajský okruh. Celý soubor je pak analogický k moravským lokalitám Žopy a Bojanovice a ke slovenské Nitře (Peška – Bém 1999, 279). Materiál z výzkumu je uložen v Muzeu Komenského v Přerově pod př. č.: 102/95 – 1,4,5,150–153, 170–171a, 219–273, 276–382, 384–577, 579–615. Jde tedy o neolitickou lokalitu kultury Lnk prvotního významu, která kdy byla v prostoru přerovského regionu odborně zkoumána. Je to rovněž první neolitická lokalita, která byla v regionu prozkoumána důkladným archeologickým výzkumem zahrnujícím řádnou dokumentaci a publikační výstup.

21. Lhota (okr. Přerov)

Z katastru obce pocházejí nálezy z povrchových sběrů J. Jančí ze 70. let 20. stol., které dokládají osídlení z mladšího stupně kultury s Lnk (Pavelčík 1981, 11). V roce 1997 bylo prostřednictvím záchranného archeologického výzkumu v trase plynovodního výkopu zachyceno několik sídlištních objektů v trati „Malé stráně“, které bylo možno datovat do mladšího stupně kultury Lnk.

22. Pavlovice u Přerova (okr. Přerov)

Z blíže neidentifikovatelných poloh na katastru obce pocházejí ojedinělé nálezy BI a ŠI náležející kultuře Lnk (Tichý 1963, 167). Navíc východní hranice katastru obce prochází okrajem tratí „Obransko“ a „Vrchovina“, situovaných z větší části do sousedního katastru obce Šišma, v kterých byly v minulosti nalezeny četné doklady osídlení kultury s Lnk (Červinka 1902, 80).

23. Prusy (okr. Přerov)

Doklady nejstaršího neolitického osídlení byly na katastru obce Prusy zaznamenány Ed. Peckem na přelomu 19. a 20. století v trati „Na Bršlůvkách“. Již roku 1895 zde bylo prokopáno B. Kalábem sídliště Lnk a MMK, kde byla nalezena keramika a silicitová a obsidiánová ŠI (Červinka 1902, 79).

V roce 2000 byla povrchovým průzkumem v trati „Na Závrbkách“ zjištěna přítomnost dokladů osídlení Lnk. Byla shromážděna nečetná kolekce jemné zdobené keramiky, kterou lze na základě degenerovaného výzdobného stylu datovat do fáze IIb. Povrchové sběry prokázaly soustředění neolitického osídlení na levém břehu říčky Moštěnky, která sehrála důležitou roli v osídlovacím procesu.

24. Šišma (okr. Přerov)

Nálezy z neolitického období byly známy již od konce 19. stol., kdy bylo E. Příkrylem objeveno osídlení kultury s Lnk v tratích „Talířový kopec“, „Horní trávníky“ a „Amerika“ (Červinka 1902, 80).

Nálezy několikanásobného pravěkého, časně slovanského a středověkého osídlení pocházejí výhradně z povrchových sběrů místního amatérského archeologa J. Janči. Ten prováděl na katastru obce opakované sběry v letech 1981–1984. Osídlení kultury s Lnk zaznamenal v několika polohách. V poloze „Obransko“ shromáždil kolekci keramiky jak z nejstarší fáze Lnk, tak i keramiku z mladšího stupně této kultury. Severně od obce v poloze „Domovina“ byly nalezeny zlomky keramiky železovské skupiny a ŠI (Pavelčík 1987, 20). Osídlení mladšího stupně Lnk a železovské skupiny potvrdily Jančovy sběry také z polohy „Amerika“ a při západním okraji lesa Kunkov. Bohužel drtivá většina nalezeného materiálu se nachází v soukromé sbírce výše jmenovaného a je odborné veřejnosti prakticky nedostupná (Peška 1996, 2).

25. Turovice (okr. Přerov)

Na návrší nad soutokem Nahošovického potoka s říčkou Moštěnkou u křižovatky silnic Domažlice–Dřevohostice, Z od Dřevohostice bylo v roce 1995 narušeno výkopem plynovodní rýhy 22 sídlištních objektů. Kromě objektů MMK, KZP a objektu s nepříliš výrazným materiálem skupiny Chlopice–Veselé zde nejstarší doložené osídlení představovala kultura s Lnk (Peška–Bém 1999, 294).

26. Želatovice (okr. Přerov)

V druhé polovině 90. let 20. století bylo záchranným archeologickým výzkumem v trase plynovodního výkopu JV od obce zachyceno osídlení kultury Lnk. Výzkumem byla získána nepočtená kolekce keramiky kultury Lnk, kterou můžeme dle několika zlomků jemné keramiky nesoucích na sobě notovou výzdobu rámcově zařadit do mladšího stupně Lnk. Nalezený archeologický materiál je uložen v Muzeu Komenského v Přerově (inv. č. 9/97 – 102 – 106).

Závěr

Od vzniku soupisu Tichého počet lokalit nejen v přerovském regionu, ale vůbec v rámci celé Moravy výrazně vzrostl. Máme možnost pracovat s velkým množstvím nashromážděného materiálu kultury Lnk.

Kvůli často torzovité a v některých případech dokonce zcela absentující dokumentaci u starých výzkumů lokalit náležících kultuře s Lnk bylo vypracování této práce nelehkou záležitostí. I když z přerovského regionu pochází doposud jen málo kvalitně prozkoumaných lokalit kulturně příslušících lidu s Lnk zkoumaných před rokem 1990, přesto deponitáře přerovského muzea nabízejí bohatý fond nálezů kultury Lnk, který doposud čeká na své zpracování. Tento stav však prozatím koresponduje se situací na celém území Moravy (Čižmář 1998, 105).

Nutné je podotknout, že situace týkající se výzkumu a stavu poznání se výrazně zlepšila díky výzkumům pracovníků bývalého ÚAPPOL (dnes Archeologického centra), pracujících v 90. letech 20 století na trase rychlostní komunikace R 35 (sídlíště Lnk – Práslavice, Bohuslávky, Loučka) nebo při výkopu plynofikace na Záhoří, kde byly rovněž zachyceny a kvalitně zdokumentovány sídlíště nejstarších zemědělců, např. Kladníky. Mnoho lokalit by si zasloužilo kvalitní zpracování, ale zda se tak stane, to ukáže budoucnost.

Pozornost věnovaná právě problematice nejstaršího neolitického osídlení v tak významné oblasti, jakou je území Moravské brány, by mohla přispět k poznání širších souvislostí vývoje. Získané poznatky lze shrnout do několika následujících bodů:

1) Důkladný a intenzivní povrchový průzkum prováděný ve 2. polovině 20. stol. výrazně přispěl ke zvýšení počtu a vytvoření lepší představy o rozsahu a hustotě osídlení Lnk v JZ části Moravské brány (Příl. 6).

2) V přerovském regionu je prozatím nedostatečné množství exaktně prozkoumaných lokalit s řádnou dokumentací a podrobným zpracováním. Navíc z regionu prozatím nepochází jakýkoli publikační výstup, který by se podrobněji věnoval celkovému stavu poznání kultury s Lnk v tomto prostoru Moravské brány.

3) Doklady osídlení ze staršího stupně kultury Lnk byly v přerovském regionu zatím zachyceny jen na několika lokalitách. Nejstarší fáze (Ia) moravské Lnk byla zaznamenána v Kladníkách na Záhoří, kde se poprvé na Moravě vyskytla na keramice vhloubená výzdoba v podobě tzv. nepravidelného mřížování, která je typická pro křišský podunajský okruh. Osídlení z fáze Ib se podařilo prokázat na neolitické lokalitě v poloze „Draždír“ na katastru obce Prosenice a také snad v poloze „Vrchní újezd“ u Dluhonic.

4) V prostoru JZ části Moravské brány dochází v mladší fázi moravské Lnk (II) ke zvyšování počtu sídlíšť, což koresponduje se závěry Z. Čižmáře týkajícími se hustoty osídlení v rámci celé Moravy (Čižmář 1998, 134). V přerovském regionu dochází k tomuto nárůstu sídlíšť a hustotě osídlení zejména ve fázi IIb.

5) Osídlení v mladší fázi moravské Lnk (II) v přerovském regionu se nápadně soustřeďuje do několika oblastí, kde tvoří samostatné sídelní enklávy v rámci starého sídelního území. Při JZ ústí Moravské brány se

sídlíště Lnk soustřeďují a sledují starou říční terasu řeky Bečvy (např. Dluhonice, Předmostí, Popovice, Lýsky). Samostatnou sídelní enklávu tvoří rovněž lokality umístěné v prostoru Kelčské pahorkatiny na Záhoří (Kladníky, Šišma, Bezuchov). Další drobnou sídelní enklávu zjistil E. Opravil v okolí Hustopečí nad Bečvou poblíž Hranic. Považuji za nutné podotknout, že daná enkláva byla vytyčena na základě nedostatečného množství reprezentativních nálezů. Nevylučuji tedy zcela možnost rozsáhlejšího osídlení, ale na takový závěr je třeba více dokladového materiálu.

Zajímavý je rovněž téměř souvislý pás osídlení kulturou s Lnk při severním okraji Moravské brány probíhající mezi mladolineární lokalitou Veselečko až po mladolineární sídlíště na úpatí Oderských vrchů v Loučce.

6) Důležitou se ukázala být i otázka průchodnosti a celkové osídlenosti Moravské brány v neolitickém období. Průchozí funkce právě tohoto exponovaného koridoru nebyla jistě předurčena pouze pro transport surovin z velkých vzdáleností do prostoru střední Moravy, ale mohlo zde rovněž docházet ke střetu domácího obyvatelstva s cizími příchozími skupinami a následnému oboustrannému kulturnímu ovlivňování. Příkladem může být nález fragmentu eneolitické malické keramiky v Přerově II-Předmostí (Příl. 13, 5), který je dokladem kontaktů probíhajících ze slezského prostředí směrem na Moravu (Košťálek 1996, 113). Jiným příkladem ovlivňování mohou být doklady výskytu železovské keramiky v mladolineárním prostředí v přerovském regionu. Zejména z období mladé fáze IIb moravské Lnk známe několik lokalit s výskytem železovské skupiny v prostoru přerovského regionu. Ta byla doložena na sídlíštích kultury Lnk v Předmostí a Prosenicích při ústí Moravské brány, dále na Záhoří v Šišmě a na severním okraji Moravské brány při úpatí Oderských vrchů v Loučce. Je nutné si položit otázku, zda spojovat keramikou železovské skupiny nacházející se v prostředí moravských mladolineárních sídlíštních kontextů přímo se samotnými nositeli této kultury. Je předčasné vyvozovat z dosavadního stavu poznání unáhlené závěry, neboť přes několik hodnotných nálezových celků nemáme dostatek kopaných a vyhodnocených souborů, což je dáno v některých regionech nedostatečným stavem výzkumu. Obdobnou situaci výskytu mladolineárních lokalit s patrnými železovskými vlivy jako na Přerovsku můžeme sledovat i v sousedních regionech na lokalitách Přáslavice-Kocourovce v olomouckém regionu (Horáková – Kalábek – Peška 1997, 9) nebo na lokalitách Malenovice, Racková na Zlínsku (Vaškových 2002, 33, 34).

V případě přítomnosti nálezů železovské skupiny v přerovském regionu v prostředí nejmladší fáze druhého stupně moravské Lnk si lze domněnku o jejich původu přiblížit v několika teoretických bodech:

a) Šlo o pouhé importy ze slovenského prostředí (Tichý 1971, 35).

b) Jde o přímé vlivy železovské skupiny a oboustranné kontakty mezi moravským a slovenským prostředím. Přízpůsobení příchozích skupin z území dnešního JZ Slovenska a postupná asimilace moravskými nositeli Lnk.

c) Šlo o pouhé čerpání inspirace projevující se převzetím a přízpůsobením motivů železovské keramiky. Železovská keramika v daných regionech zdomácněla.

d) Území Moravy, JZ Slovenska a přilehlých částí Rakouska a Polska tvořilo jeden celek již od fáze IIa moravské Lnk (Čizmář 1998, 124).

e) Výzdobný motiv šáreckého typu se rovněž vyskytl na keramice na lokalitách v JZ části Moravské brány. Ve dvou případech byl zjištěn při archeologickém výzkumu na lokalitě Loučka, jeden střep pochází z povrchových sběrů z Popovic a další byl nalezen ve Veselíčku. Těmito nálezy končí vývoj Lnk v přerovském regionu a na celé Moravě.

Seznam zkratek

(Bibliografické a ostatní použité zkratky)

AR – Archeologické rozhledy, Praha

AS – Archeologický sborník, Ostrava

ASM – Archeologické studijní materiály

AÚ – Archeologický ústav

AVČR – Akademie věd České republiky

BI – broušená industrie

ČMMB – Časopis Moravského muzea, Brno

ČSSA – Československá společnost archeologická

ČVSMO – Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci

FF – filozofická fakulta

FFSNUPB G 5. – Folia Facultatis Scientiarum Naturalium Purkynianae-Geographia, Brno

inv. č. – inventární číslo

J s.č. – Jižní sekční čára

JZ – jihozápad

KZP – kultura se zvoncovitými poháry

Lnk – kultura s lineární keramikou

MMK – kultura s moravskou malovanou keramikou

NZ – nálezová zpráva

Obr. č. – obrázek číslo

PA – Památky archeologické, Praha

Pravěk, NŘ – Pravěk, Nová řada

př. č. – přírůstkové číslo

Příl. č. – příloha č.

PV – Přehled výzkumů, Brno

S – sever

Sborník NM – Sborník Národního muzea

SlA – Slovenská archeológia, Bratislava

ŠI – štípaná industrie

ÚAPPOL – Ústav archeologické památkové péče v Olomouci

VM – Vlastivěda moravská

VMO – Vlastivědné muzeum Olomouc

VTL – vysokotlaký

VVM – Vlastivědný věstník moravský, Brno

Z – západ

Z s.č. – Západní sekční čára

Prameny

Seznam použitých náleзовých zpráv uložených v archivu Archeologického ústavu AV ČR v Brně:

NZ AÚ Brno, 1969: 515/69, Dluhonice, okr. Přerov (dopis A. Suchánka z Dluhonic, č. 153).

NZ AÚ Brno, 1945: 28/45, Lipník nad Bečvou, okr. Přerov (dopis K. Vybírala).

NZ AÚ Brno, 1985: 1578/85, Veselíčko, okr. Přerov.
NZ AÚ Brno, 1960: 2128/60, Veselíčko, okr. Přerov.

Literatura

- Bém, M. – Drechsler, A. 1996: Pasport archeologické lokality Přerov II - Předmostí „Díly“ (okr. Přerov). Olomouc.
- Beneš, J. – Brůna, V. 1994: Archeologie a krajinná ekologie. Most.
- Červinka, I. L. 1902: Morava za pravěku. Vlastivěda moravská. Brno.
- Červinka, I. L. 1908: Moravské starožitnosti II. Kojetín na Hané.
- Čižmář, Z. 1995: Osídlení Lysické sníženiny lidem kultury s lineární keramikou. (Na základě rozboru materiálu a současného stavu bádání). Část I-III., Nepubl. dipl. práce. Brno.
- Čižmář, Z. 1998: Osídlení Lysické sníženiny kulturou s lineární keramikou. In: Otázky neolitu a neolitu našich zemí, 23-46. Turnov-Hradec Králové.
- Čižmář, Z. 1998a: Nástin relativní chronologie lineární keramiky na Moravě. (Poznámky k vývoji výzdobného stylu), ČMM, Acta mus. Moraviae, Sci. soc. LXXXIII, 105–139.
- Čižmář, Z.– Geislerová, K. 1998: Pohřby v jamách na sídlišti kultury s lineární v Žádovicích, okr. Hodonín. Příspěvek k poznání pohřebního ritu nejstarších zemědělců na Moravě. Pravěk NŘ 1997/7, 39–75. Brno.
- Demek, J. a kol. 1987: Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon ČSR. Praha.
- Diviš, J. 1999: Sušice (okr. Přerov), PV 1997–1998, 304–306. Brno.
- Drechsler, A. 2000: Prosebnický katastr v prehistorii a časné době dějinné, k.ú. Prosenice a Proseničky. In: Kolektiv autorů, Prosenice 1275–2000. Obec Prosenice.
- Hassinger, H. 1914: Die Mährische Pforte und ihre benachparten Landschaften. Abhandl.d.k.k. Geographischen Gessel. Sien, 11.
- Hašek, V. – Peška, J. – Vitula, P. 2000: Geofyzikální prospekce a archeologický výzkum na trase rychlostní komunikace R 35 Křelov – Lípňík nad Bečvou, PV 1999, 208–232. Brno.
- Horáková, J. – Kalábek, M. – Peška, J. 1997: Osada lidu s lineární keramikou v Přáslavicích-Kocourovcí. Archeologie Regionalis Fontes 1. Olomouc.
- Hubík, I. 2000: Životní prostředí v okrese Přerov. Přerov.
- Janoška, M. 1998: Moravská brána očima geologa. Olomouc.
- Jaroš, J. 1972: Šárecký stupeň kultury s lineární keramikou na Moravě I–III, nepubl. dipl. práce. MU Brno.
- Jašková, M. 1970: Archeologické nálezy z Přerova. In: Dějiny města Přerova I, 115–126. Přerov.
- Jašková, M. 1970: Neolitické sídliště ve Viničné-Lýskách (okr. Přerov), PV 1968, 9. Brno.
- Jašková, M. 1972: Neolitické osídlení v Přerově-Předmostí (okr. Přerov), PV 1971,28. Brno.
- Košťurík, P. 1996: Vlivy malické skupiny v českém Slezsku a na Moravě. In: Kozłowski J. ed.: Kultura Malicka. Kraków.
- Krejčí, J. 1971: Vývoj průchodní funkce Moravské brány. FFSNUPB G 5. Brno.
- Loniček, K. 1903: Veselíčko. Č. V. m. O. Olomouc.
- Ložek, V. 1961: Stigrafičtý výzkum ložiska sypkých sintrů a slatin u Dluhonic na Přerovsku. Antropozoikum 9 (1959), 65–72. Praha.
- Mateiciucová, I. 1992: Výroba štípané industrie v kultuře s lineární keramikou v oblasti Krumlovského lesa. Diplomová práce FF MU Brno.
- Mateiciucová, I. 2000: Časné neolitická štípaná industrie z osady Kladníky a Ivanovice na Moravě. Památky archeologické – Supplementum 13, 218–237. Praha.
- Michna, P. 1996: Přehled archeologických výzkumů na Moravě a ve Slezsku za rok 1995. VVM XLVIII, 303. Brno.
- Ondruš, V. 1972: Dětské pohřby na neolitickém sídlišti ve Vedrovicích, ČMMB 57, 27–26.

- Opravil, E. 1974: Moravskoslezský pomezní les do začátku kolonizace. AS I, 113–133. Ostrava.
- Opravil, E. 2000: Rekonstrukce lesních porostů v Moravské bráně (nepublikovaný rukopis).
- Pavelčík, J. 1975: Osada lidu s lineární keramikou u Lipníku (okr. Přerov), PV 1974, 11–12. Brno.
- Pavelčík, J. 1977: Další nálezy z nové chmelnice u Lipníku (okr. Přerov), PV 1975, 99–100. Brno.
- Pavelčík, J. 1978: Nové nálezy ze Sušic (okr. Přerov), PV 1976, 127. Brno.
- Pavelčík, J. 1978: Nové pravěké osady u Lipníku nad Bečvou (okr. Přerov), PV 1976, 127–128. Brno.
- Pavelčík, J. 1979: Osada lidu s lineární keramikou u Lhoty (okr. Přerov), PV 1981, 11. Brno.
- Pavelčík, J. 1980: Siedlung der Träger mit Linearbandkeramik bei Lipník (Bez. Přerov), 22. Brno.
- Pavelčík, J. 1984: Junglinearfunde aus Veselíčko (okr. Přerov), PV 1982, 15. Brno.
- Pavelčík, J. 1985: Osídlení obce Šišma (okr. Přerov), PV 1983, 107. Brno.
- Pavelčík, J. 1987: Lineární keramika z Veselíčka (okr. Přerov), PV 1984, 20. Brno.
- Pavlu, I. 1998: Prototypy v moravské lineární keramice. Pravěk NŘ 8, 85–102. Brno.
- Pavúk, J. 1969: Chronologie der Želiezovce - Gruppe, SIA XVII, 269–368, Bratislava.
- Peck, E. 1895: Neolitická sídliště na Holešovsku. ČVSMO XII., č. 46, 67–72. Olomouc.
- Peška, J. 1996: Šišma – Kladníky „Obransko, Amerika, Domovina“ (okr. Přerov), nepublikovaný pasport archeologické lokality. Olomouc.
- Peška, J. 1998: Geofyzika a archeologický výzkum na stavbě rychlostní komunikace R 35 mezi Olomoucí a Lipníkem nad Bečvou, in: Ve službách archeologie, sborník k 60. narozeninám RNDr. V. Haška, DrSc., 237–252. Brno.
- Peška, J. – Bém, M. 1999: Domaželice (okr. Přerov), 1995–1996, 277. Brno.
- Peška, J. – Bém, M. 1999: Kladníky (okr. Přerov), 1995–1996, 278. Brno.
- Peška, J. – Bém, M. 1999: Pavlovice u Přerova (okr. Přerov), 1995–1996, 289. Brno.
- Peška, J. – Bém, M. 1999: Turovice (okr. Přerov), 294. Brno.
- Podborský, V. a kol. 1993: Pravěké dějiny Moravy. VM NŘ. Země a lid. Brno.
- Rulf, J. 1994: Přírodní prostředí a kultury českého neolitu a eneolitu, PA. Praha.
- Rulf, J. 1996: Problematika pohřbů na sídlištích v českomoravském pravěku, ŠZ 32, 115–124.
- Schenk, Z. 1998: Nové povrchové sběry na území Přerova a jeho okolí, Pravěk NŘ 8. Brno, 227–239.
- Schenk, Z. 1998: Předmostí dosud nezkoumané. Středoškolská odborná činnost (SOČ), rukopis. Přerov
- Schenk, Z. 2000: Přerov (k. ú. Předmostí, okr. Přerov), PV 41(1999), 99–100. Brno.
- Schenk, Z. 2001: Dluhonice (okr. Přerov), PV 42 (2001), 132. Brno.
- Schenk, Z. 2001: Přerov (k. ú. Předmostí, okr. Přerov), PV 42 (2001), 140. Brno.
- SKUTIL, J. 1962: Liškoví paleolitické sběry z Předmostí z let 1895–1898. Anthropozoikum 10 (1960), 113–125. Praha.
- Staňa, Č. 1984: Poslední stopy po neolitickém sídlišti v poloze „Na Dvorských“ v Přerově-Předmostí (okr. Přerov), PV 1982, 14–15. Brno.
- Šiška, S. 1989: Kultura s východnou lineární keramikou na Slovensku. Bratislava.
- Tichý, R. 1960: K nejstarší volutové keramice na Moravě, PA LI, 415–441. Praha.
- Tichý, R. 1962: Osídlení s volutovou keramikou na Moravě, PA LIII, 245–305. Praha.
- Tichý, R. 1963: Seznam lokalit s volutovou keramikou na Moravě. AR LIV, 167–172. Praha.
- Tichý, R. 1972: Poznámky k neolitu na Moravě, ASM 10/1, 34–38.
- Tichý, R. 1974: Příspěvek k chronologii železovské skupiny, SIA XXII, 33–37. Bratislava.
- Vaňák, B. – Tošenovský, J. 1977: Okres Přerov, textová část k vlastivědné mapě 1 : 100 000. Praha.

- Vaškových, M. 2002: Nálezy keramiky železovské skupiny na jihovýchodní Moravě, PV 43, (2001). Brno.
- Vencl, S. 1961: Studie o šáreckém typu, Sborník NM Praha A, Hist. XV, č. 3. Praha.
- Vitula, P. 1999: Bohuslávky (okr. Přerov). PV 1997–1998, 189, 207. Brno.
- Vitula, P. 1999: Loučka (okr. Přerov). PV 1997–1998, 192, 237. Brno.
- Vožda, G. a kolektiv. 1988: Okres Přerov. Ostrava.

Přílohy

Příloha č. 1: Soupis lokalit kultury LNK v přerovském regionu: stav na počátku 60. let 20. století

Dle soupisu R. Tichého: Seznam lokalit s volutovou keramikou na Moravě. AR LIV. 1963, 1 (str. 167–172)

1. Beňov
2. Bezuchov
3. Buk
4. Čechy
5. Domažlice
6. Dřevohostice
7. Kladníky
8. Kojetín
9. Kokory
10. Koválovice
11. Křenovice
12. Lipník n. Bečvou
13. Medovice n. Hané
14. Pavlovice u Přerova
15. Prusy
16. Polkovice
17. Předmostí u Přerova
18. Radkova Lhota
19. Rouské
20. Šišma
21. Tovačov
22. Velké Lazníky
23. Veslíčko
24. Žákovice

Příl. č. 2: Soupis lokalit kultury LNK v přerovském regionu – stav k roku 2000

1. Beňov (okr. Přerov)
2. Bezuchov (okr. Přerov)
3. Bohuslávky (okr. Přerov)
4. Buk (okr. Přerov)
5. Čechy (okr. Přerov)
6. Dluhonice (okr. Přerov)
7. Dolní Újezd (okr. Přerov)
8. Domažlice (okr. Přerov)
9. Dřevohostice (okr. Přerov)
10. Horní Moštěnice (okr. Přerov)
11. Hranice (okr. Přerov)
12. Hustopeče (okr. Přerov)
13. Kladníky (okr. Přerov)
14. Kojetín (okr. Přerov)
15. Kokory (okr. Přerov)

16. Kovalovice (okr. Přerov)
17. Křenovice (okr. Přerov)
18. Lazníky (okr. Přerov)
19. Lhota (okr. Přerov)
19. Lipník n. Bečvou (okr. Přerov)
20. Loučka (okr. Přerov)
21. Lýsky (okr. Přerov)
22. Měrovice (okr. Přerov)
23. Osek n. Bečvou (okr. Přerov)
24. Pavlovice u Přerova (okr. Přerov)
25. Prusy (okr. Přerov)
26. Polkovice (okr. Přerov)
27. Polom (okr. Přerov)
28. Popovice (okr. Přerov)
29. Prosenice (okr. Přerov)
30. Předmostí (okr. Přerov)
31. Radkova Lhota (okr. Přerov)
32. Rouské (okr. Přerov)
33. Sušice (okr. Přerov)
34. Šišma (okr. Přerov)
35. Tovačov (okr. Přerov)
36. Uhřetice (okr. Přerov)
37. Veselíčko (okr. Přerov)
38. Žákovice (okr. Přerov)
39. Želatovice (okr. Přerov)

Příl. č. 3: Lokality lidu s lineární keramikou v Moravské bráně

1. Přerov II-Předmostí
2. Dluhonice
3. Popovice
4. Lýsky
5. Prosenice
6. Osek nad Bečvou
7. Veselíčko
8. Dolní Újezd
9. Loučka
10. Bohuslávky
11. Lipník nad Bečvou
12. Hranice

Příl. č. 4: Lokality lidu kultury s lineární keramikou na Záhoří a v povodí Moštěnky

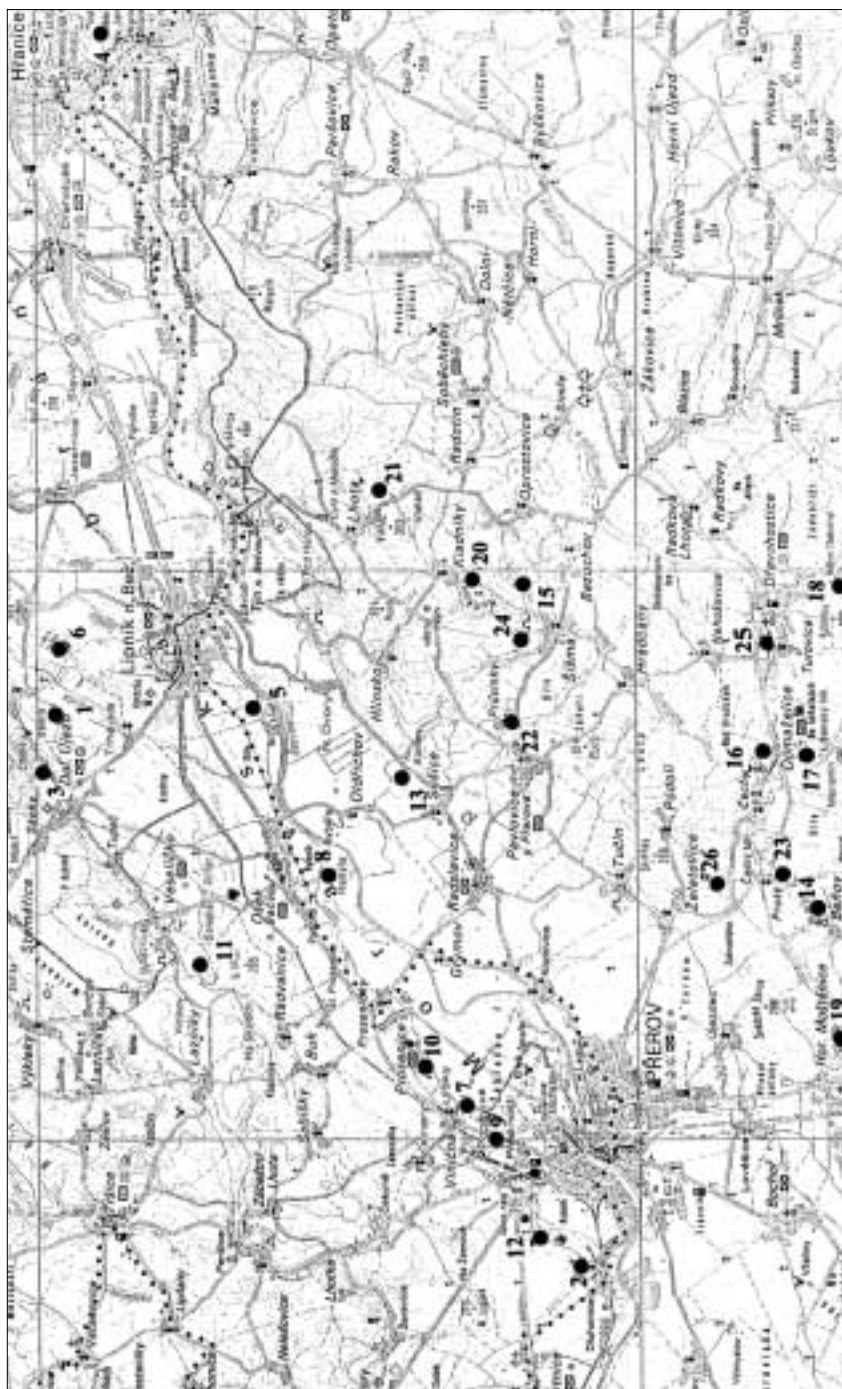
1. Beňov
2. Bezuchov
3. Čechy
4. Domaželice
5. Dřevohostice
6. Horní Moštěnice
7. Kladníky
8. Lhota
9. Pavlovice u Přerova
10. Prusy
11. Šišma
12. Turovice
13. Želatovice

Příl. č. 5: Moravská brána – horopisné členění (Okres Přerov – Vlastivědná mapa, 1977, 5).

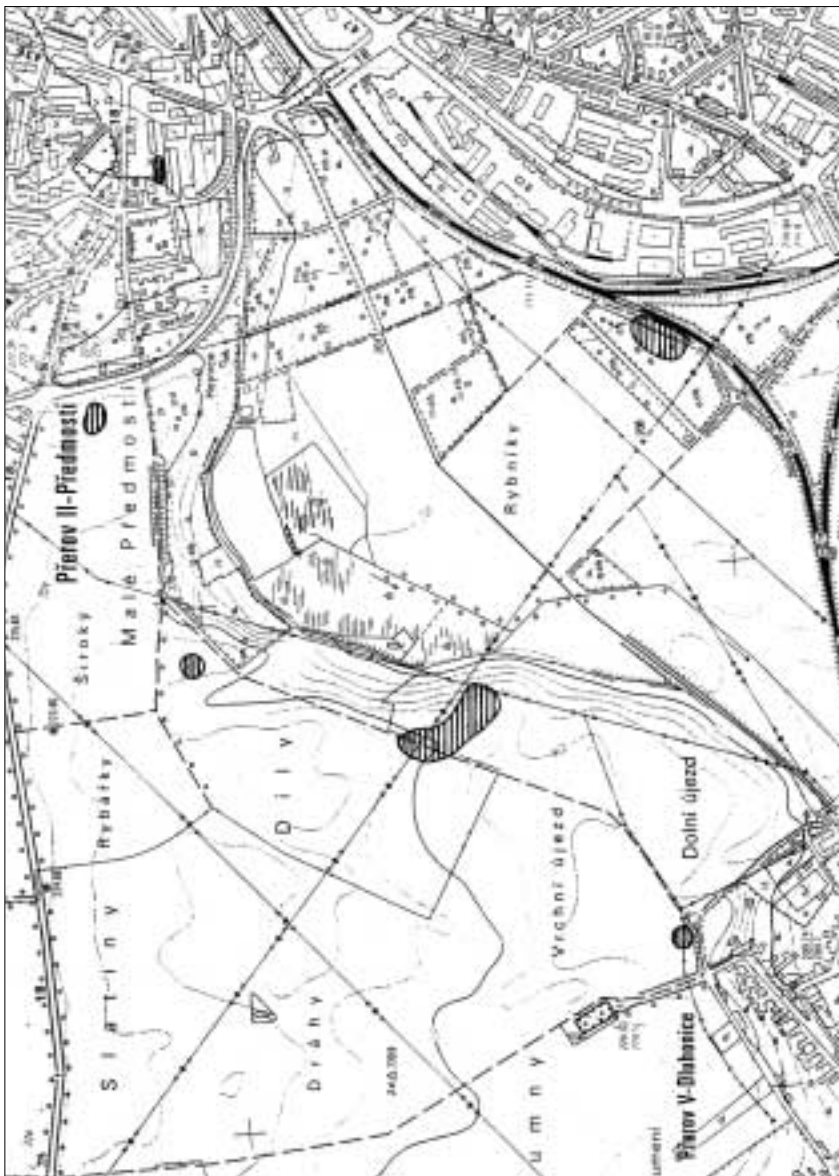
Příl. č. 6: Moravská brána a „Záhoří“ s vyznačenými lokalitami Lnk (1–35) (Výřez z turistické mapy 1 : 100 000.)

Příl. č. 5: Moravská brána – horopisné členění (Okres Přerov – Vlastivědná mapa, 1977, 5).

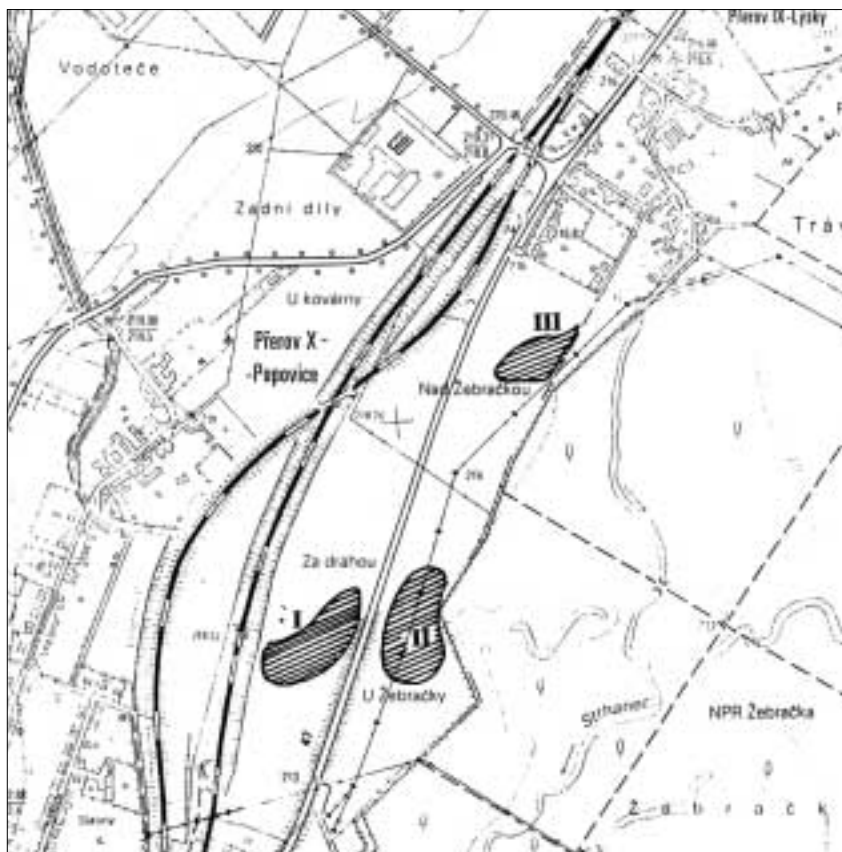
Príl. č. 6: Moravská brána a „Záhřeh“ s vyznačenými lokalitami Lnk (1–35)
 (Výřez z turistické mapy 1 : 100 000.)

Příl. č. 7: Prerov II-Předmostí a Prerov V-Dluhonice s vyznačenými lokalitami LNK.
 (Výřez z mapy ZM 1: 10 000, list 25-13-12.)

Příl. č. 7: Prerov II-Předmostí a Prerov V-Dluhonice s vyznačenými
 lokalitami LNK. (Výřez z mapy ZM 1: 10 000, list 25-13-12.

Príl. č. 8: PřerovX-Popovice a Přerov IX-Lýsky s vyznačeními lokalitami Lnk.

I. Přerov-Popovice – „Za dráhou“; II. Přerov-Popovice – „U Žebračky“;

III. Přerov-Lýsky – „Nad Žebračkou“.

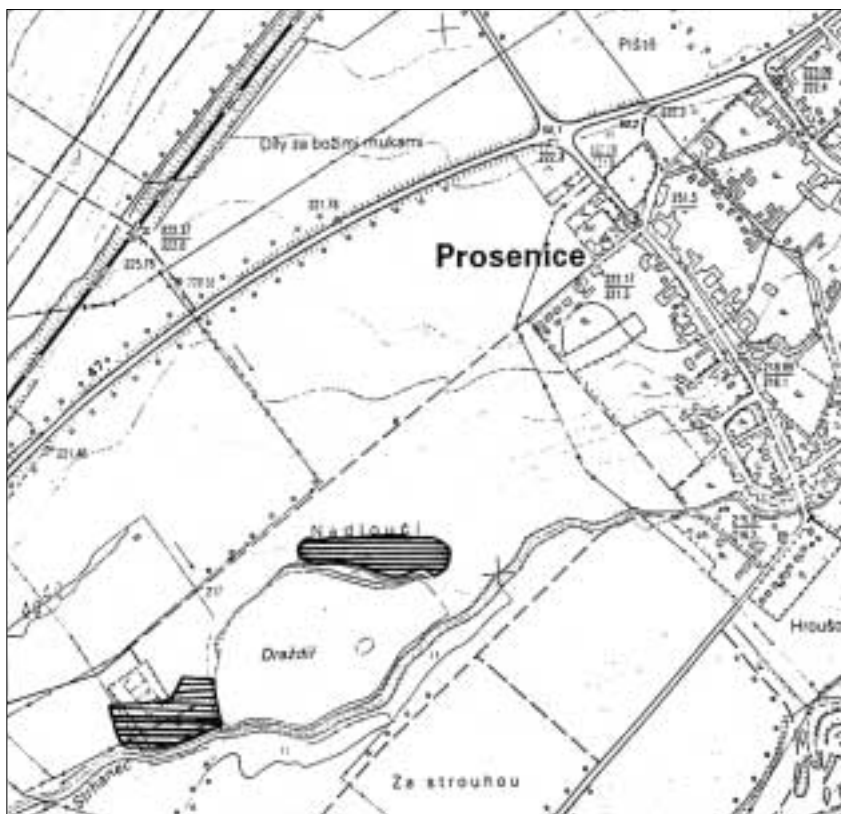
(Výsek z mapy ZM 1 : 10 000, list 25-13-07.)

Príl. č. 8: PřerovX-Popovice a Přerov IX-Lýsky s vyznačeními lokalitami Lnk. I. Přerov-Popovice – „Za dráhou“; II. Přerov-Popovice – „U Žebračky“; III. Přerov-Lýsky – „Nad Žebračkou“. (Výsek z mapy ZM 1 : 10 000, list 25-13-07.)

Príl. č. 9: Prosebnice s vyznačeními lokalitami Lnk v tratích „Draždič“ a „Nadlovčí“. (Výsek z mapy ZM 1 : 10 000, list 25-13-08.)

Príl. č. 10: Veselíčko, trať „Vlčince“ s vyznačenou lokalitou Lnk. (Výsek z mapy ZM 1 : 10 000, list 25-13-03.)

Príl. č. 11: Lokality Lnk na katastrech obcí Lipník nad Bečvou, Osek nad Bečvou a Oldřichov. (Výsek topografické mapy 1 : 25 000.)

Příl. č. 9: Prosenice s vyznačenými lokalitami Lnk v tratích „Draždč“ a „Nadlouč“.
(Výsek z mapy ZM 1 : 10 000, list 25-13-08.)

Příl. č. 12: Lokality Lnk na katastru obcí Bohuslávky a Lipník nad Bečvou VI-Loučka. (Výsek z mapy ZM 1 : 10 000, list 25-13-22.)

Příl. č. 13: Přerov II-Předmostí. Výběr keramiky Lnk (1–3), železovské (4) a malické kultury (5) z povrchových sběrů: 1–3 trať „Dolní Újezd“, č. 5 – trať „Díly“.

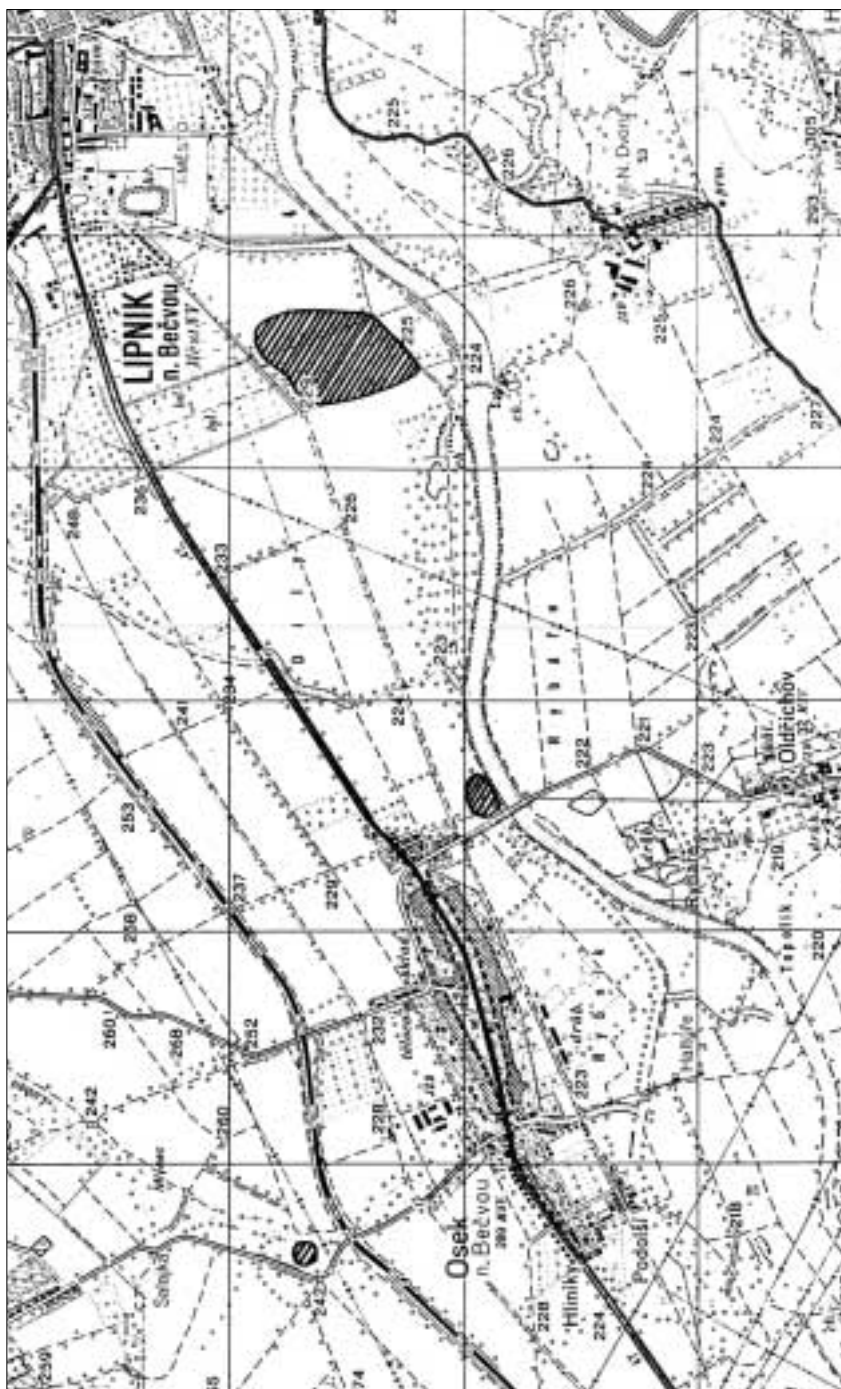
Příl. č. 14: Horní Moštěnice, „Mlýnský náhon“. Výběr keramiky z archeologického výzkumu ÚAPP Olomouc: 1–15 – inv. č. 2/99/131. Muzeum Komenského v Přerově.

Příl. č. 15: Loučka. Výběr keramiky z archeologického výzkumu ÚAPP Olomouc: 1–15–18/97-102-1 až 18/97-1106. (ARÚ AV ČR Brno, NZ č. j. 108/99.)

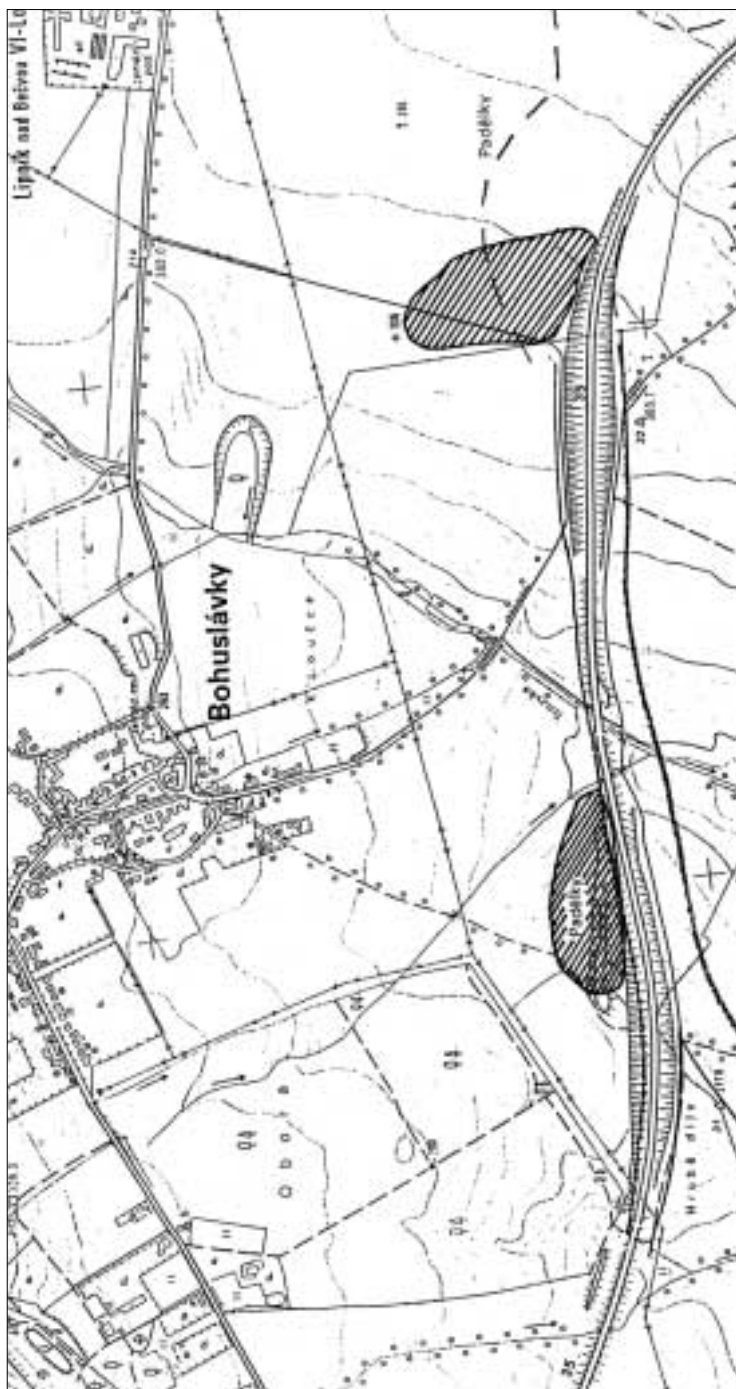
Příl. č. 16: Mapa rozsahu starého sídelního území a rekonstrukce lesních porostů v přerovském regionu v neolitu (dle E. Opravila, 2000).

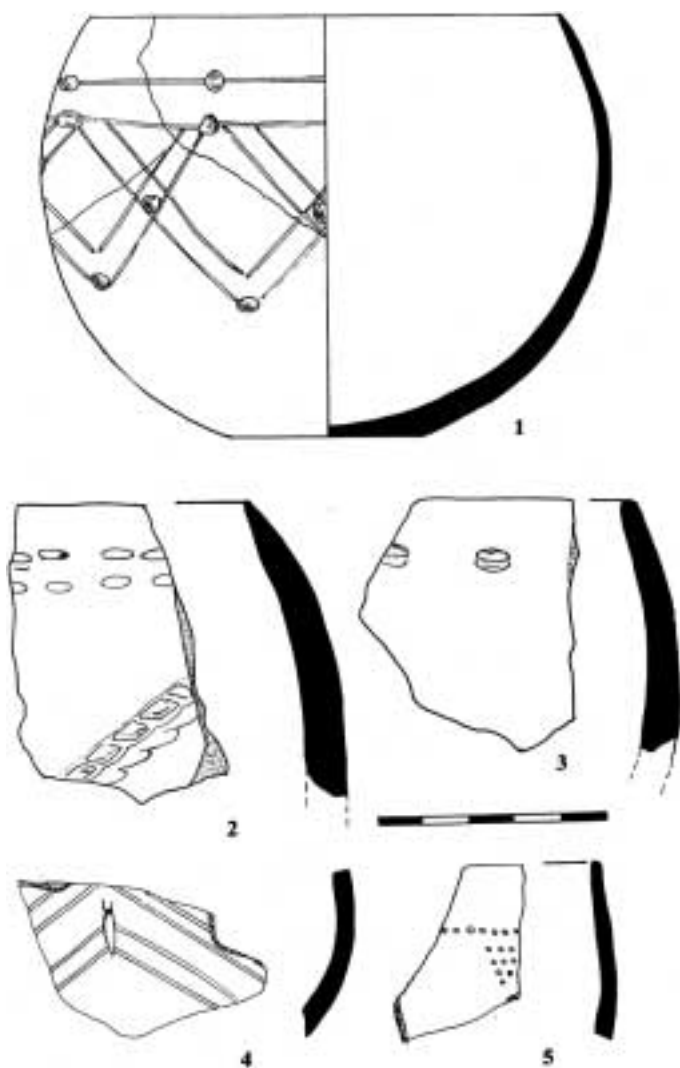
Příl. č. 10: Veselíčko, trať „Vlčince“ s vyznačenou lokalitou Lnk.
 (Výsek z mapy ZM 1 : 10 000, list 25-13-03.)

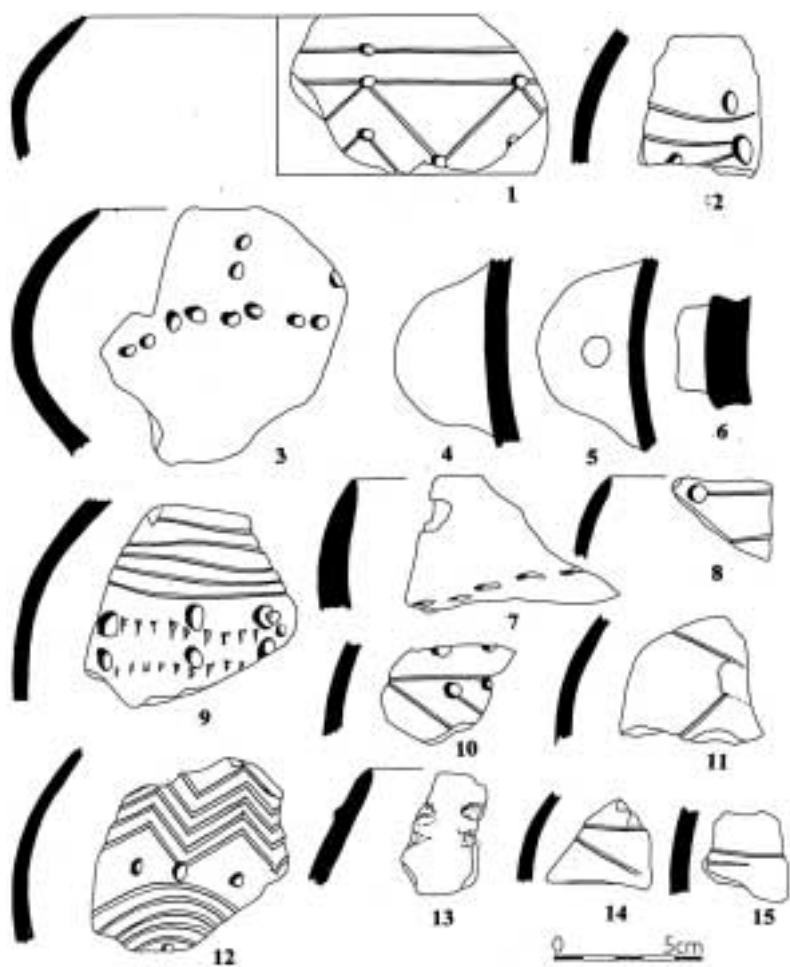
Příl. č. 11: Lokality Lnk na katastrech obcí Lipník nad Bečvou, Osek nad Bečvou a Oldřichov. (Výšek topografické mapy 1 : 25 000.)

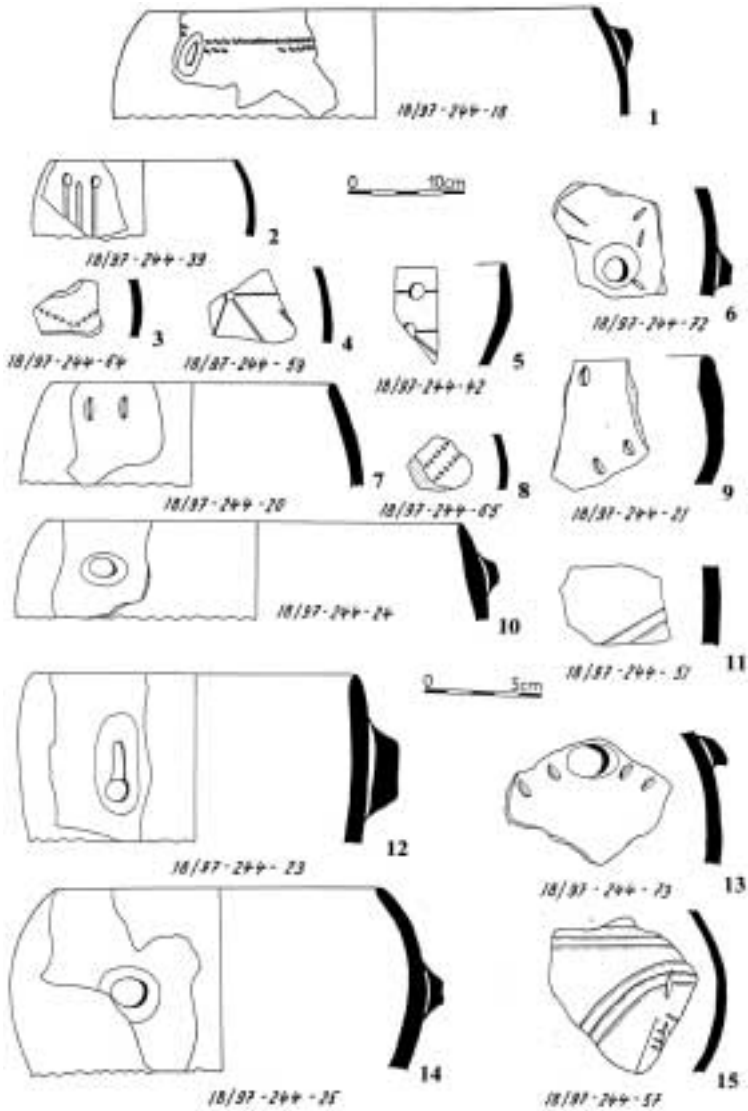
Příl. č. 12: Lokality Lnk na katastru obcí Bohuslávky a Lipník nad Bečvou VI-Loučka. (Výsek z mapy ZM 1 : 10 000, list 25-13-22.)

Příl. č. 13: Přerov II-Předmostí. Výběr keramiky Lnk (1–3), železovské (4) a malické kultury (5) z povrchových sběrů: 1–3 trať „Dolní Újezd“, č. 5 – trať „Dily“.

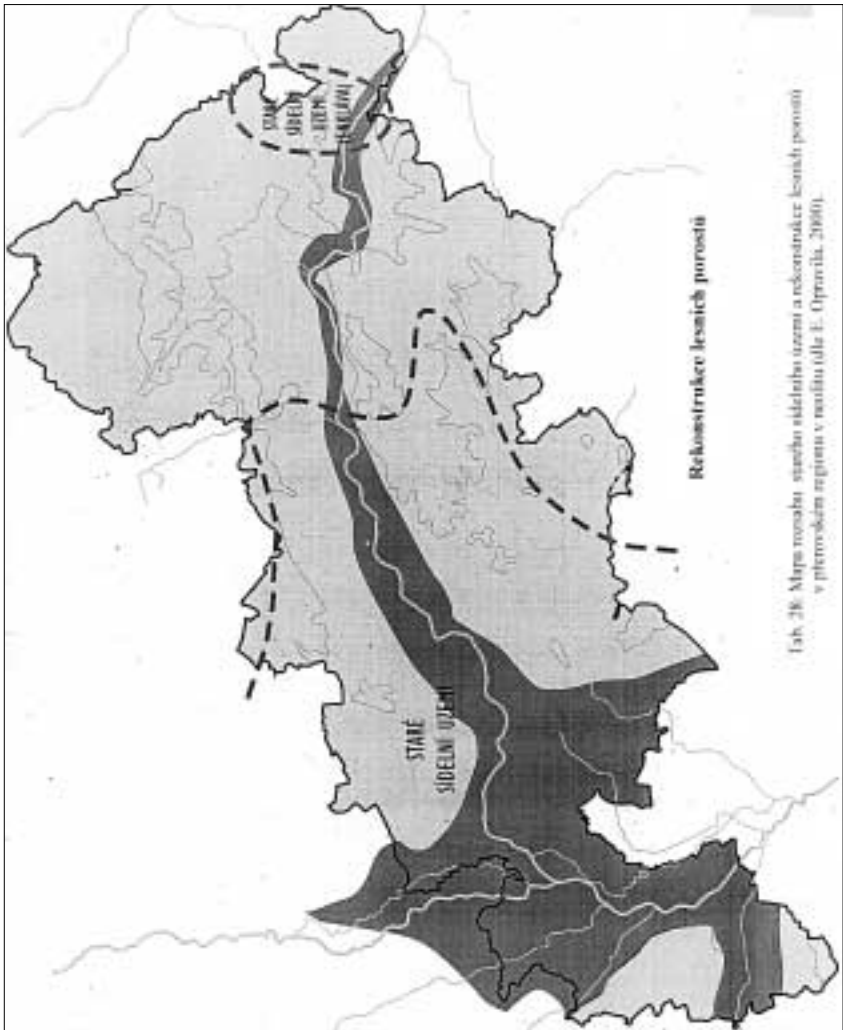

Príl. č. 14: Horní Moštěnice, „Mlýnský náhon“. Výběr keramiky z archeologického výzkumu ÚAPP Olomouc: 1–15 – inv. č. 2/99/131. Muzeum Komenského v Přerově.

Príl. č. 15: Loučka. Výběr keramiky z archeologického výzkumu ÚAPP Olomouc: 1–15–18/97-102-1 až 18/97-1106. (ARÚ AV ČR Brno, NZ č. j. 108/99.)

Příl. č. 16: Mapa rozsahu starého sídelního území a rekonstrukce lesních porostů v přerovském regionu v neolitu (dle E. Opravila, 2000).

Ivan Krška

Hrad Puchart-Zighart, ves Předhradí a nejstarší zmínky o Potštátu

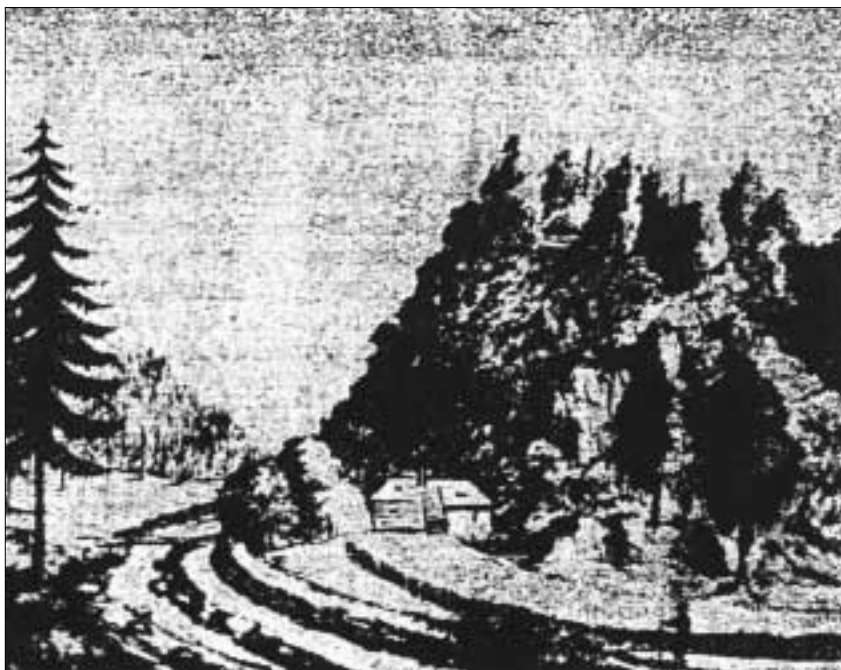
Zříceniny někdejšího hradu nad pohostinstvím U tlustého Jana při silnici z Olšovce do Potštátu se staly předmětem badatelské pozornosti již od dob Gallašových. Proslulý hranický lékař Josef Heřman Agapit Gallaš (1756–1840) se o něm zřejmě jako první zmiňuje v krátkém pojednání „Hrad nad Kamenným mlejnem“, které doplnil vlastní kresbou objektu. Z jeho pojednání vysvítá, že se v doprovodu průvodce osobně vypravil zříceniny prohlédnout a „*vyšplhav se velmi pracně na hřbet též drsné hory, nalezl sem ovšem nějaké ostatky zdí hustým přikrytých mechem; pak cosi čtverhranné široké baště podobného, o čemž můj průvodce pravil, že kdysi místo to zámecká kuchyně byla, nebo prý zde, před několika léty, vidli a jiní kuchyňští nástroje nalezeni byli.*“

Gallaš dále uvádí, že „*dle obecné pověsti sloul tento hrad Puchart, jeho pak zakladatel Apfeler von Gold, velmi bohatý a znamenitý rytíř, jenž se ale tak dobře, jakož jiní lidé téhož stavu, zbůjnickým řemeslem obíral; o čemž se ale v archivu panství podstatského, k jehož podkraji hora ta náleží, nižádných písebných důkazů nenachází. Pročež také vše, což se o něm mezi obecným lidem rozsívá, duměle zůstává a zůstane, dokavad nás písební důkazové o tom lépeji nepřesvědčí.*“¹

Od dob Gallašových nepřilíš vzdálený Karel (Karl) Schubert, původně pekařský tovaryš a pozdější představený města Potštátu (1779–1857), u něhož lze předpokládat, že by měl název zříceniny znát, ve své pamětní knize, psané po roce 1818, název Puchart neuvádí. Hrad nazývá Pustý zámek (das wüste Schloss) a navíc jako Sudetský zámek (Sudetenschloss), který bude, podobně jako Gallašův Puchart, plodem jeho vlastní invence. O zřícenině má ve své pamětní knize, která obsahuje, mimo jiné, též výpisy z údajně nejstarší městské knihy z Potštátu, tzv. „Černé knihy“, jejíž originál shořel v roce 1787 při požáru města u představeného Jana Kunofského, dvě zmínky.²

Jedna z nich, která je obsahově stručnější, ale více pravděpodobnější, uvádí k roku 1764, jak se jistý Volka a jeho čtyři přátelé vydali na Květnou neděli na Pustý zámek hledat poklady. Nalezli skutečně plechovou skříňku, o níž soudili, že je plná dukátů. Když si je však chtěli rozdělit, zjistili, že je uvnitř jakási plesnivina (zplesnivělý damašek?) a byli postiženi všeobecným posměchem. Tato první zmínka tedy dosti kontrastuje se zkazkami o báječných pokladech na hradě.³

Obsažnější je ovšem další zmínka (údajný výpis z „Černé knihy“) k roku 1242, která uvádí, jak „*za vlády císaře Rudolfa (!) zaplavili Tataři celou Moravu a Sudetský zámek (Pustý zámek) se s protilehlým Kamenným dvorem (Boňkovem) proměnil v hromady kamení, které bylo vrháno na tatar-*

Hrad Puchart.

Kresba J. H. A. Gallaše v rukopisu Památky o pustých tvrzích blíže města Hranic.
Reprofoto z knihy J. Gallaš, Romantické povídky, ELK Praha 1941.

skou hordu, táhnoucí údolím. Tím bylo zabito mnoho nepřátel. Jakmile byli Tataři ze všech krajů vyhnáni a poraženi u Olomouce a Hostýna, udělil císař Rudolf veliké milosti těm, kteří se v této barbarské válce vyznamenali. Tím byl dobře odškodněn i hrabě ze Sudetského zámku za ztráty, které utrpěl, takže si potom koupil dva městské domy k vystavění zámku, kde potom bydlel, protože v této době většina zámků na horách byla zbořena a spálena kvůli míru v zemi, který chtěl císař Rudolf zavést. Držitelé hradů se stáhli do měst a museli si zakoupit měšťanská práva. Zámek platí městu až doposud daň 18 krejcarů měsíčně.“

Uvedli jsme celý zápis i se Schubertovými vysvětlivkami v závorkách. Údaje o Tatarech, císaři Rudolfovi a datum 1242 nebude jistě žádný historik pokládat za věrohodné. Předběžně je třeba poznamenat, že ve zmínce o zboření zámků na horách se patrně skrývá reminiscence na demolici Helfštejna v roce 1656. K Schubertovu zápisu se bude ostatně nutno v tomto příspěvku ještě vrátit v souvislosti s tím, nakolik může jeho zápis obsahovat nějaké racionální jádro.

Jak zjistil již vlastivědný pracovník Florián Zapletal, také Řehoř Wolný ve svém známém díle o Moravě z hlediska místopisného, statistického a historického nezná k roku 1835 název Puchart. U Wolného je to buď bezejmenný hrad, nebo Pustý zámek.⁴ V německé historické a vlastivědné literatuře se rovněž název Puchart neujal. Tam se objevuje název Pustý zámek

Quo d'Empire de S. p'cedens. Et de v'ic' sic omni l'oni p'p'rietas n'um'iam
E' d' n' m'it' d' p'p'rietas e' v'ic' d' n' m'it' p'p'rietas v'ic' d' n' m'it' p'p'rietas
p'p'rietas d' n' m'it' p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas
v'ic' d' n' m'it' p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas
v'ic' d' n' m'it' p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas

Zápis v Zemských deskách olomouckých z r. 1377.

Existe de Empire de S. p'cedens. Et de v'ic' sic omni l'oni p'p'rietas n'um'iam
E' d' n' m'it' d' p'p'rietas e' v'ic' d' n' m'it' p'p'rietas v'ic' d' n' m'it' p'p'rietas
p'p'rietas d' n' m'it' p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas
v'ic' d' n' m'it' p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas
v'ic' d' n' m'it' p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas
p'p'rietas d' n' m'it' p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas
v'ic' d' n' m'it' p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas
p'p'rietas d' n' m'it' p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas
v'ic' d' n' m'it' p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas
p'p'rietas d' n' m'it' p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas
v'ic' d' n' m'it' p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas p'p'rietas

Zápis v Zemských deskách olomouckých z r. 1408.

Zápis v Zemských deskách olomouckých z r. 1377 a 1408.
Moravský zemský archiv v Brně.

(Wüstes Schloss).⁵ Franz Götz v práci „Sagen des Bezirkes Mähr. Weißkirchen“ z roku 1932 sice uvádí název „Puchard“, avšak současně poznamenává, že zřícenina je nyní všeobecně nazývána Pustý zámek.⁶ Pokud měl autor příspěvku možnost hovořit se starousedlíky z Boňkova a Kyžlířova, zjistil, že, kromě běžného názvu „Wüstes Schloss“, se během času pro zříceninu vytvořila koruptela „Putzkard“, která pronikla i do Luboměře u Spá-

	1666
1) Michael Puchart von Zipsau Zinsf. 1/2 des f. 10000 l. 100 p. 100 Zinsf. 1/2 des f. 10000 l. 100 p. 100	9.2
2) Kap. Licap, C. 10000, Zinsf. 1/2 des f. 10000 l. 100 p. 100 Zinsf. 1/2 des f. 10000 l. 100 p. 100	9.2
3) Johann Zinsf. 1/2 des f. 10000 l. 100 p. 100 Zinsf. 1/2 des f. 10000 l. 100 p. 100	11.9
Salus	30.2
<p>Die Kap. des oberm. l. 10000 l. 100 p. 100 Zinsf. 1/2 des f. 10000 l. 100 p. 100 Zinsf. 1/2 des f. 10000 l. 100 p. 100 Zinsf. 1/2 des f. 10000 l. 100 p. 100</p> <p style="text-align: right;">1666</p>	

Předhradsko v urbáři potštátského panství z r. 1712.

Zemský archiv v Opavě, pracoviště Olomouc, Fond Velkostatek Potštát, inv. č. 340.

lova. V Partutovicích pak, podle informace Františka Šustka, koruptela Puchart.⁷

Puchart se naproti tomu ujal v české historické a vlastivědné literatuře. Tak například v edici Vlastivěda moravská – Hranický okres z roku 1909 uvádí autor Vojtěch Bartovský u Olšovce, že „na blízku Olšovce při silnici jsou zříceniny loupežnického kdysi hrádku, zbořeného za Karla IV. Majitel hrádku, zv. Puchartu, loupeživý rytíř, nemoha prý pronásleduj-

*cím jej vojínům uniknouti, vyjel s koněm na vysokou skálu za břídlíčovými lomy u silnice a s té na rozjetém oři skočil a tak zahynul.*⁸

Problém „Puchartu“ řešil v roce 1936 již vzpomenutý Florián Zapletal v článku „Hrad Potštát z druhé poloviny XIV. věku“, který byl otištěn v Záhorské kronice. Vyšel z rozboru textu zápisu zemských desek olomouckých (ZDO) k roku 1377 a zastával tu názor, že lze z něho eliminovat tři pojmy, a to municio (tvrz), civitas (město) a opevnění zvané Potštát (murata dicta Potstat). Poslední pojem je, podle autora článku, příkopem, valem a zdmi opevněný skalnatý ostroh u vsi Boňkova, tj. Gallašův Puchart. Autor se rovněž tehdy domníval, že zápis v ZDO z roku 1408, kde je uváděno „hradystye eciam appellatum Potstat cum curia“, tj. hradisko také zvané Potštát se dvorem, je rovněž doklad pro existenci tohoto hradu.⁹

O třicet let později, tj. v roce 1966, se Zapletal v článku „Domnělý hrad Puchart ve středním Pobečví“, jenž byl otištěn v Kultuře Přerova, k problému Puchartu vrátil znovu. V článku odmítl dosavadní teorie, že jde o původní středisko (jádro) potštátského panství a o sídlo vrchnosti,¹⁰ avšak změnil svůj původní názor, že by hrad byl doložen v zápisu ZDO z roku 1408. Usoudil, že „hradystye eciam appellatum Potstat cum curia“ je hrad se dvorem přímo v Potštátě, protože tento dvůr je v zápisech ZDO vícekrát doložen. Avšak Gallaš si, podle Zapletala, název Puchart pro hrad nevymyslil. Chybně četl zápis v zemských deskách k roku 1547, kde je doložen „zámek pustý Zighart se vsí pustú Předhradskem při tom zámku“. Zighart se stal, podle Zapletala, Gallašovi tedy Puchartem. V duchu dosavadních názorů umístil Zapletal Zighart u Zigartic (Mastniku)¹¹ a přisoudil mu funkci chránit rozsáhlé potštátské panství v jeho severní části. Ochranu panství v jeho jižní části naproti tomu, podle Zapletala, vykonával „domnělý hrad Puchart“.

Zapletalovým článkem z roku 1966 problematika „Puchartu“ nekončila. Když v roce 1973 byla, péčí Josefa Dostála, vydána metodická příručka pro potřebu tehdejšího ONV v Přerově s názvem „Seznam nemovitých státem chráněných památek v okrese Přerov“, setkal se pozorný čtenář pod číslem 254 – Hradisko s větou „Správně Pustý hrad, Puchard, někdy Zieghart zvaný“.¹² Na myšlenku ztotožnit pak tento Zighart s Gallašovým Puchartem přivedl autora příspěvku také spálovský vlastivědný pracovník František Šustek, ředitel ZŠ a dlouholetý redaktor vlastivědného periodika Oderské vrchy, dnes žel již zesnulý.¹³

Abychom se mohli pokusit o řešení problému, je třeba znovu uvést, že především Zapletalův názor o tom, že „domnělý hrad Puchart“ je zmiňován v zápisu ZDO k roku 1377, je mylný a spočívá na ediční chybě, neboť v edici ZDO u čísla 302 je skutečně možno číst toto: „*Boczco de Cunstat dictus de Podyebrad Elzce uxori sue omnia bona potstatensia munitionem civitatem cum murata dicta Potstat cum villis adiacentibus singulis et universis omnibusque pertinenciis pleno jure et dominio et proprietatibus prout pater ipsius unquam tenuit et nunc idem Boczco tenuit et tenet, in septingentisquinquaginta sexagenis grossorum pragensium ratione veri dotalicii dat et assignat nichil sibi in eisdem reservando.*“¹⁴

Odtud lze opravdu eliminovat tři pojmy a to tvrz (municionem), město (civitatem) a opevnění, zvané Potštát (murata dicta Potstat), které autor umístil k ostrohu nad Boňkovem, tj. nad zmíněným již pohostinstvím U tlustého Jana.

Text zápisu je však jiný a správně zní takto: „*Boczco de Cunstat dictus de Podyebrad Elzce uxori sue omnia bona potstatensia municionem civitate cum murata dicta Potstat cum villis adiacentibus singulis et universis omnibusque pertinenciis pleno jure et dominio et proprietatibus prout pater ipsius unquam tenuit at nunc idem Boczco tenuit et tenet, in septingentis-quinquaginta sexagenis grossorum pragensium ratione veri dotalicii dat et assignat nichil sibi in eisdem reservando.*“

Překlad tudíž zní: „*Boček z Kunštátu, řečený z Poděbrad, dává a připisuje své manželce Elišce veškeré potštátské statky, tvrz s hrazený městem, řečeným Potštát, s přilehlými vesnicemi jednotlivými a veškerými a všemi náležitostmi, plným právem a panstvím a vlastnickými vztahy, jak je někdy držel jeho otec a nyní týž Boček držel a drží, způsobem pravého věna v 750 kopách pražských grošů (a) nic si na týchž neponechává.*“¹⁵

Z tohoto originálního textu lze tudíž eliminovat jen dva pojmy, a to tvrz (municionem) s hrazeným městem (civitate cum murata), řečeným Potštát. Ze substantiva, jímž byla murata u Zapletala, klesla na pouhé adjektivum k civitas. Uvedme k tomu, že i nová edice Hosákova místopisu z roku 1967¹⁶ uvádí hrazené město k roku 1377 a že průzkumu zbytků městských hradeb se při návštěvě Potštátu v roce 2003 intenzivně věnoval brněnský historik umění Bohumil Samek.¹⁷

Jde tedy o tvrz (hrad) přímo v Potštátě, která se znovu připomíná v prvním potštátském privilegii z 19. listopadu 1388.¹⁸ Na prosby fojta, konšelů, měšťanů a veškeré obce města Potštátu, kteří mu v jeho přítomnosti vylíčili nedostatky a zničení jeho města,¹⁹ daroval jim Boček z Kunštátu a Poděbrad pivovar ve středu města (braxatorium situm in medio dicte civitatis) a také užítky ze zbraní, odebraných při sporech. Listina je dána a psána v Potštátě na hradě (Actum et scriptum in Pottenstat in castro). Kromě vydavatele, tj. Bočka, a Ctibora z Markvartic listinu zpečetil též Bočkův tehdejší purkrabí v Potštátě Oldřich z Duban.²⁰ Znovu je pak hrad (tvrz) vzpomenut pod termínem „hradystye“ v zápisu ZDO k roku 1408, jímž Boček intabuluje potštátské panství Tasovi z Prusinovic.²¹ Správný je ovšem Zapletalův názor, že název Puchart je Gallašův výmysl, respektive zkomolenina, která vznikla chybným čtením. U Gallaše ostatně o chybné čtení vždy jít ani nemuselo. Je o něm totiž známo, že si ve svých pracích libovolně upravoval osobní i místní jména podle vlastní invence.²²

Soustředme nyní pozornost na Zapletalem uvedený zápis ZDO k roku 1547. Jím Albrecht Podstatský z Prusinovic intabuluje bratru Mladotovi svůj dědický podíl na zámku v Potštátě a na příhradku při téměř zámku, dále dvůr při téměř zámku v Potštátě, vsi Spálov, Luboměř, Kyžlířov, ves pustou Heltinov a zámek pustý Zighart s pustou vsí Předhradskem při téměř zámku.²³ Tak si můžeme vysvětlit údaje Mladotovy listiny z 28. září 1551, vydané na Spálově, na dědičné užívání polí a luk v Kyžlířově devíti poddanými z Potštátu.²⁴ Ten, podle údajů tohoto privilegia, se nalézal v držení jeho dalšího bratra Václava staršího Podstatského z Prusinovic,

jemuž Mladota Podstatský z Prusinovic již v roce 1538 intabuloval svůj dědický podíl po otci Jetřichu Podstatském z Prusinovic. Šlo o díl na zámku v Potštátě, příhrádku a na potštátském předměstí. Dále pak o vsi Rudoltovice, Milovany, Zigartice (Mastník), Boškov a pusté vsi Nové Milovany a Heřmansko (Heřmánky).²⁵

Jde tu o dobu, kdy rod Podstatských z Prusinovic zmohutněl natolik, že potštátské dominium bylo nutno dělit na díly. Proto se v ZDO objevují u každého dílu jeho detailnější popisy. Tak se tu setkáváme nejen se zámkem (tvrzí), příhrádkem a dvorem při tomto zámku, ale najdeme tu i pusté Nové Milovany, Heřmánky, Heltinov, Předhradsko a též pustý zámek Zighart. Každý díl přitom tvořil určitý celek a není tudíž možno klást pustý Zighart do blízkosti Zigartice (Mastníku), jak to činila dosavadní vlastivědná literatura. Není totiž dobře myslitelné, aby ves držel jeden člen rodu a pustý „zámek“, ležící údajně u této vsi, člen druhý.

Neudržitelnost dosavadních názorů nám ještě více objasní lokalizace pusté vsi Předhradska u tohoto pustého zámku. Ta se pod názvem Předhradí (Przedhradye) připomíná již v citovaném zápisu ZDO z roku 1408, kdežto ve druhém potštátském privilegii z 30. listopadu 1394, jehož vydavatelem je moravský markrabě Prokop, není ve výčtu vsí potštátského dominia vzpomenuta právě tak, jako Boňkov a Padesát Lánů.²⁶ Dosavadní vlastivědnou literaturou byla tato ves lokalizována jako součást dnešního Potštátu, s nímž měla později splynout, nebo byla ztotožňována s Boňkovem.²⁷

Vzhledem k tomu, že „Puchart“ se nalézá v katastrálním území obce Kyžlířova²⁸ a že se tamtéž houževnatě udržuje mínění, podle něhož původní Kyžlířov (Kyžlířovec) ležel jižněji od dnešní obce při „Pustém zámku, či Puchartu“, naskýtá se myšlenka, zda tento původní Kyžlířov není totožný s naším Předhradím (Předhradskem). Již uvedený názor o původním Kyžlířovu je též formulován v zápisu německé obecní kroniky a v německé publikaci z roku 1987, kde je původní Kyžlířov, ležící v blízkosti „Pustého zámku“, nazýván Keuschendorf.²⁹

Řešení nabízí záznam urbáře potštátského panství z roku 1712, který byl, s dalšími urbáři z let 1670, 1693 a 1776, nalezen v pozůstalosti MUDr. Marie Desfours-Walderode roku 1963.³⁰ Tu se ve výčtu povinností a platů „lidí“ z Potštátu vůči vrchnosti u měšťana Hanse Lucase objevuje tento údaj: „*Hansz Lucasz, burger, zinset von einem bingarten, welcher er auf Przedhratzku hält und vorhin zum Rathhaus gehöret hath 9kr.2h.*“³¹ Tento záznam bude patrně poslední, který se zaniklé vsi týká, a na jeho základě je možno polohu této vsi lokalizovat. Při rozhovoru se starousedlíkem z Kyžlířova, panem Otto Hybnerem starším, jenž kdysi zachránil již zmíněnou obecní kroniku, bylo zjištěno, že místu, na němž se měl vyskytovat původní Kyžlířov, se říká „Bingarten.“³²

Tak byl tedy odkryt závoj u obrazu a je možno lokalizovat nejen Předhradí, ale též i „pustý zámek Zighart“. Je to Gallašův Puchart a Dostálův již uvedený názor je správný. Zaniklý hrad bude tudíž znám pod trojím pojmenováním, a to jako Pustý zámek (hrad), Puchart a Zighart. I Gallašovo pojmenování je více jak stopadesát let staré, vžilo se a nemělo by upadnout v zapomnění. Zásadně by ale mělo být stále psáno jako Puchart a niko-

liv Puchard, jak se leckdy dalo a děje. Pokud jde o Schubertův „Sudetský zámek“, toto pojmenování se nevězilo. Neznají ho ani Götzovy „Pověsti“, ani německá publikace z roku 1987, která zná pouze trať Pustý zámek (Wüstes Schloss).³³ K jistému oživení došlo jen po Mnichovu 1938 a to patrně z iniciativy posledního držitele potštátského velkostatku, jímž byl Kuno Desfours-Walderode.³⁴

Problematická je otázka stáří objektu. V zápisu ZDO z roku 1377 není uváděn, jak mylně soudil Zapletal, v dalším zápisu z roku 1408 je uváděn jen náznakově (vzdáleně, implicity) v názvu vsi Předhradí. Zápis z roku 1547 ho pak připomíná jako pustý. Rozhodně mylný je též názor, který uvádějí publikace autorů Plačka a Pešky–Plačka, podle nichž objekt nesl název Potštát. Názor, jak je třeba připustit, by byl oprávněný, kdyby se za „hradiskem, rovněž zvaným Potštát“, objevovala ihned v zápisu ves Předhradí. Avšak citovaný zápis uvádí za hradiskem nejprve dvůr (curia) a pak teprve ve výčtu vsí potštátského panství se objevuje výše uvedená ves. Jak uvedl ve svém dalším příspěvku k tomuto problému v roce 1966 Zapletal, šlo o hrad se dvorem přímo v Potštátě, protože ten je v zápisech ZDO vícekrát uváděn. Klad Zapletalova příspěvku k tomuto problému spočívá tudíž v tom, že svůj původní názor, který publikoval v roce 1936 v Záhorské kronice, změnil. Lze také, jak se alespoň domnívám, již z Bočkova privilegia z roku 1388 předpokládat, že při městě, jež mělo svou správu v čele s fojtem a konšely, pivovar, a kde si Boček držel purkrabiho, tj. správce hradu, existoval také hrad (tvrz) se dvorem, který ho ekonomicky zabezpečoval. Zápis z roku 1547 také u pustého Zighthartu neuvádí pustý dvůr, ale pouze pustou ves.

Pokud jde o problém stáří objektu, spočívá v tom, zda jeho vznik souvisí s dobou kolonizace Potštátska, tj. až se vznikem potštátského panství, jak například předpokládá Zapletal, podle něhož hrad chránil panství v jeho jižní části, nebo zda jde o objekt starší, který vznikl před touto kolonizací a jenž byl vrchností opuštěn, když se kolonizací vytvořilo nové centrum v Potštátě, obklopené řadou vsí. Jsem přívržencem druhé eventuality, kterou navíc podporuje Plačkova publikace „Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku z r. 1999“ a naznačuje další publikace Peška–Plaček o nemovitých archeologických památkách Přerovska z roku 2000. Oba autoři se též pokusili o rekonstrukci objektu a dospěli k závěru, že šlo vlastně o dvojhrad (dvě hradní stavby). V předpolí pak Plaček uvádí stopy zaniklé středověké osady (tedy již uvedeného Předhradí–Předhradska).³⁵

Racionální jádro Schubertova vyprávění je třeba spatřovat v tom, že šlo o původní sídlo pozdější potštátské vrchnosti. Ta ho opustila, když kolonizace vytvořila nové centrum v Potštátě a z něho vytvořila jádro potštátského panství. Hrad se stal „Pustým zámekem“ a na jeho zániku se podepsaly bratrovražedné války mezi markrabaty Joštem a Prokopem na rozhraní 14. a 15. věku, jak předpokládá Zapletal.³⁶ Válečné události, které poškodily i Potštát, vzpomíná též potštátské německé privilegium na odumřel z roku 1426, vydané syny Tasa z Prusinovic, které se zmiňuje o „*zkáze našich majetků v Potštátě v důsledku mnoha válek, jež se udály před mnoha léty a v současné době ještě pokračují*“.³⁷

Tak se stal hrad v Potštátě „hradiskem“ a město Potštát městečkem (opidum, oppidum) v zápisu z roku 1408.³⁸ V tom lze také spatřovat další racionální jádro Schubertova vyprávění o válečných akcích v blízkosti „Pustého zámku“, když pomineme jeho tatarskou fantazii a jeho „Sudetský zámek“ mu odpustíme. Není to ostatně ojedinělá fantazie, s níž se v jeho kronice setkáváme. Ta se týká i počátků Potštátu. Tak se podle jeho výpisů z „Černé knihy“ tvrdí, že když byly v letech 990–998 (!) budovány Hranice, dodával tam Potštát, Kovářov a Rudoltovice nástroje a tyčové železo a okolní obce bezplatně vykonávaly až 800 dní formanku.³⁹

S tímto tvrzením si nic nezadáva relace purkmistra a rady Potštátu z 15. ledna 1728 Dismasovi Josefu Ignáci (von) Hofferovi pro jeho plánovanou Moravskou kroniku. Tam se zase uvádí, že město se poprvé připomíná v roce 1206, před nímž bylo zcela zničeno a vedeno pod jménem Bílé město (Stadt Weiß).⁴⁰ Další zkazky uvádí již vzpomenuť práce Vojtěcha Bartovského, u něhož je údajně původní jméno Potštátu zmiňováno jako Weissenstadt. Toto původní město mělo být do základů zničeno Tatary (Mongoly). Zcela zničené pak vyrostlo znovu z půdy (Boden) a dostalo pak nové pojmenování Bodenstadt.⁴¹ Obdobná verze těchto zkazek a pověstí je uváděna též ve vícekráte již vzpomenuť práci Götzově, avšak s tím rozdílem, že město měli zničit Švédové.⁴²

Skutečnost je však daleko strážlivější, i když ne zcela bezproblémová. Ze studie Hosákovy především vyplývá, že osídlení Potštátska a jeho počátky mají přímou souvislost s kolonizací Jeseníků a Oderských hor. V případě jejich východní části, jak ukazuje táž studie, byla tato kolonizace poměrně pozdní. K osídlení Potštátska došlo na rozhraní 13. a 14. století a je třeba zdůraznit, že nebylo prováděno jen cizím, ale též i domácím, slovanským obyvatelstvem. Pro tuto skutečnost mluví nejméně odvěká a nikdy nezpochybněná příslušnost Spálova a Luboměře k českému jazykovému území. Šlo tedy o kolonizaci smíšenou.⁴³

Kdy se však vůbec v pramenech setkáváme s Potštátem? Ladislav Hosák ve svém Přehledu historického místopisu Moravy a Slezska z roku 1967 uvádí, že kolem roku 1322 se připomíná Závíš, či Závíše z Potštátu.⁴⁴ Přibližné datum je tu uváděno z toho důvodu, že listina, otištěná v šestém svazku edice Codex diplomaticus Moraviae (CDM), postrádá datovací formulí.⁴⁵ Její horní časovou mez možného vzniku stanovil již vydavatel tohoto svazku, Josef Chytil, a to na základě průzkumu v této listině uváděných svědků a jejich úředních funkcí. Mezi svědky je též uváděn olomoucký purrabí Diviš ze Šternberka, jenž tuto funkci mohl nejpozději vykonávat ve zmíněném roce 1322. V následujícím roce vystupuje v listině Voka a Ješka z Kravař již v nové funkci olomouckého provinciálního sudího-cúdaře. Horní časová mez nejpozdějšího možného vzniku naší listiny je tudíž Chytillem stanovena správně. Obsahem listiny je prodej statků v Křenovicích u Kojetína olomouckému biskupovi Konrádovi Závíšem.⁴⁶

Je však možno stanovit i dolní časovou mez vzniku této listiny? Pokusil se o to již autor dějin Křenovic, František Dostál, ovšem až ve své literární pozůstalosti. Ve svých dějinách Křenovic zastával ještě názor, že Závíšova listina, která je též nejstarším dokladem k minulosti obce, vznikla až v roce 1322.⁴⁷ Nezávisle na něm pak řešil problém autor tohoto příspěvku

a dospěl též, jako výše uvedený k závěru, že dolní časová mez vzniku listiny spadá do roku 1318. Rozhodující je tu úřední funkce jiného svědka, jímž je olomoucký cúdař Štěpán, který v této funkci poprvé přichází v úvahu v listině Alžběty z Plavče z 22. září 1318.⁴⁸ V této listině se také objevuje většina svědků, uváděných v listině Závišově.⁴⁹ Proto rok 1318 může být bezpečně pokládán za dolní časovou mez (*terminus a quo*) při vzniku naší listiny.

Toto hledisko je možno navíc podepřít i paleografickým rozbořem. Chytil znal Závišovu listinu pouze z Bočkova opisu, avšak ta se dochovala i v originále a je součástí souboru listin olomoucké kapituly.⁵⁰ Pokud tento originál podrobíme paleografickému rozboru, zjistíme, že je psán tímž písmem jako konfirmace biskupa Konráda pro klášter v Doubravniku ze 17. listopadu r. 1318.⁵¹ I tento rozbor potvrzuje rovněž hledisko, že k vzniku Závišovy listiny došlo již v tomto roce. Navíc jde o soudobý produkt olomoucké biskupské kanceláře, takže o její pravosti nelze pochybovat.

Jak již bylo vzpomenuo, Závišova listina se týká Křenovic u Kojetína a Potštát je tu uveden pouze v osobě vydavatele, tedy Záviše z Potštátu. Místní jméno Potštát je v této latinské listině psáno jako *Potenstat*, což znamená, podle názoru Josefa Pilnáčka, Půtovo město a s půdou nemá nic společného. Pilnáček, pokud jde o rod z Potštátu, soudí, že šlo o mocný rod „Půtoviců“, kteří, podle jména Půta (německy Bodo), pojmenovali nejen Potštát, ale i Potštejn v Čechách a též Pottenstein a Pottenbrunn v Rakousích.⁵² Náš Záviš byl s největší pravděpodobností otcem Jaroslava z Potštátu, který roku 1368 s bratry Půtou a Závišem prodal ves Rozumice, ležící v dnešním Polském a bývalém Pruském Slezsku, Benešovi z Kravař. Na příslušné listině se velmi pěkně dochovaly jejich pečete, z nichž je patrné, že ve znaku tento rod užíval štít se šikmo položenými břevny, tj. dělený pokosem a pošíkem.⁵³ Někteří heraldikové usuzují, že z tohoto znaku je odvozen znak Potštátu, avšak jiní ho odvozují až ze znaku pánů z Kunštátu a Poděbrad, jimž, jak z předchozího vysvítá, náleželo potštátské panství od poloviny 14. století.⁵⁴ Doplňme, že Půta z Potštátu je doložen už v roce 1359, kdy je též zmiňován Vilém z Potštátu.⁵⁵

Pilnáčkovu etymologii místního jména Potštát nepřijímá publikace Hosák–Šrámek „Místní jména na Moravě a ve Slezsku“. V jejím druhém svazku je místní jméno odvozováno z *Boto*=posel a *stat*=město.⁵⁶ Ani tento odlišný výklad však nemůže popřít, že Potštát byl jako město budován již od doby svého vzniku.

Závěrem příspěvku rád autor souhlasí s názorem ing. Plačka, že „*poznání tohoto hradu (rozuměj Puchartu) zůstáváme dost dlužni*“. To je ovšem především nyní záležitost dalších archeologických, či stavebně-historických průzkumů, které by se měly týkat i Potštátu a které by tak měly navázat na průzkumy dosavadní, s nimiž, jak známo, započaly S. Kašpárková a I. Kubešová.⁵⁷

Autor pokládal pouze za užitečné, aby seznámil čtenářskou veřejnost a eventuální recenzenty s tím, co mohl během svého dlouholetého působení v Potštátě, kde v letech 1960–1992 pracoval jako archivář, k dané problematice zjistit. Setká-li se se správnějšími náhledy a přinesou-li archeologické a stavebně-historické průzkumy opačná stanoviska, rád ustoupí od

svých v tomto příspěvku formulovaných názorů, protože to, co ví, je jen velmi málo ve srovnání s tím, co neví.

Poznámky

- 1 Moravský zemský archiv (dále jen MZA) Brno, fond E 6 (benediktini Rajhrad), sign. O (Gallašova pozůstalost). Za xeroxovou kopii děkuji MZA.
- 2 Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOkA), fond Archiv města Potštát, inv. č. 16 (Schubertova kronika). Dále jen AM Potštát.
- 3 Götz, Fr.: Sagen des Bezirkes Mähr. Weißkirchen. Lipník n.B. 1932, s.14-16. Dále jen Götz, Sagen.
- 4 Zapletal, Fl.: Domnělý hrad Puchart ve Středním Pobečví. In: Kultura Přerova 1966, (červen), s. 85-86.
- 5 Tamtéž v textu.
- 6 Götz, Sagen, s. 14.
- 7 Tak například vyslovuje název hradu starousedlík Adolf Mildner st. z Boňkova, který je dnes součástí Olšovce. Za upozornění na tuto koruptelu v Luboměří děkuji Mgr. Jaroslavě Šustkové, ředitelce ZŠ ve Spálově a redaktorce Oderských vrchů. Též Krška, I.: Kde stával pustý zámek Zighart a ves Předhradí. In: Oderské vrchy, roč. VI/1991, č. 3-4, s. 53, pozn. 6. Dále jen OV.
- 8 Bartovský, V.: Vlastivěda Moravská - Hranický okres. Brno 1909, s. 244. Dále jen Bartovský, VM.
- 9 Zapletal, Fl.: Hrad Potštát z druhé poloviny XIV. věku. In: Záhorská kronika XIX/1936, s. 42-45.
- 10 Tak tehdy soudili např. Zdeněk Gardavský v publikaci Hrady a zámky severozápadní Moravy (Ostrava 1962), nebo též Bohumír Štéger v knize Hanácké pohádky a pověsti (Olomouc 1957).
- 11 Viz např. Malý, J.: Vlastivěda Moravská - Libavský okres. Brno 1931, s.218, nebo Hosák, L.: Přehled historického místopisu Moravy a Slezska v období feudalismu. Ostrava 1967, s. 321. Dále jen Hosák, Přehled.
- 12 Dostál, J.: Seznam nemovitých státem chráněných památek v okrese Přerov. Přerov 1973, s. 57.
- 13 K osobnosti Františka Šustka viz. Maršálková,Lib.: Nekrolog Františka Šustka, Spálov č. 21. In: OV, roč. XIV/1999, č. 1-2, s. 1-3.
- 14 Chlumecky, Chytil, Demuth, Wolfskron: Die Landtafel des Markgraftums Mähren. Sv.I, Brno 1856, č. 302. (Dále jen ZDO.)
- 15 Zřejmě vinou tiskárny došlo v příspěvku I. Kubešové k dvojímu otištění správného textu, kdežto text s ediční chybou otištěn není. Kubešová, I.: Tvrz a hrad v Potštátě. In: Sborník Státního okresního archivu, Přerov 2000, s. 211. K správnému textu Krška, I.: Potštátské panství v r. 1377 a 1408. In: OV, roč. X/1995, č. 3-4, s. 49-56. Tamtéž přiloženy i fotokopie obou zápisů, resp. xeroxové kopie fotokopii za něž děkuji MZA.
- 16 Hosák, Přehled, s.320.
- 17 Na jeho zjištění, která zamýšlí publikovat ve III. svazku publikace Umělecké památky Moravy a Slezska, také autor příspěvku odkazuje.
- 18 Codex diplomaticus Moraviae XI, č. 522, AM Potštát, inv. č. 1. (Dále jen CDM.)
- 19 ...quod venientes coram nobis fideles nostri advocatus, consules, cives, nec non tota communitas civitatis nostre Pottenstat, nobis defectus et annihilationem dicte nostre civitatis proposuerunt...Jakou katastrofou měl být Potštát vlastně postižen, není tu přesně vyznačeno. Prvním známým požárem bylo město postiženo v r. 1617 (Indra-Turek: Paměti drahotušských kronikářů, Olomouc 1947, s. 40).
- 20 In cuius nostre donacionis robor firmitus sigillum nostrum de certa nostra sciencia cum sigillis fidelium nostrorum Ulrici de Duban, pro tunc purgraviu nostri in Pottenstat et Stiborii de Marquartycz, qui sunt testes et interfuerunt dicte nostre donationi, presentibus in testimonium sunt appensa. Pečetě vydavatele a svědků se nedochovaly. K listině byla dodatečně připojena pečeť Václava z Prusinovic a k ní

- je přivěšena opačně, tj. štítem nahoru. Viz. Kütner, D.: Soupis pečeti ve Státním okresním archivu v Přerově, Přerov 2003, č. 20, s. 24.
- 21 ZDO VII, č. 660. Za fotokopii děkuji MZA. Viz též poznámku č. 15. Tas z Prusinovic získal tehdy celé panství s výjimkou svobodného fojtství (rychty), které držel Otík z Dobřčic. Týž ho prodal r. 1413 Tasovi z Prusinovic, takže toho roku bylo již celé panství v držení rodu z Prusinovic. Krška, I.: Svobodné rychtářství (fojtství) v Potštátě. In: OV, roč. XII/1997, č. 3-4, s. 62-64.
  - 22 Gallaš, J. H. A.: Romantické povídky. Praha 1941, poznámka vydavatele Bedřicha Slavíka, s. 261.
  - 23 ZDO XXV, č. 14.
  - 24 AM Potštát, inv. č. 4. Těž Krška, I.: Listina Mladoty Podstatského z Prusinovic z r. 1551. In: Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín 26, s. 5-8. Dále jen VSONJ.
  - 25 ZDO XXV, č. 14.
  - 26 CDM XII, č. 220, AM Potštát, inv. č. 2. Jde o privilegium markraběte Prokopa na městské právo olomoucké a další výsady. Listina uvádí vsi Rudoltovice, Boškov, Milovany, Liptáň (Luboměř pod Strážnou), Spálov, Luboměř, Barnov (Olověnou), Lindavu (Lipnou), Kovářov, Kyžlířov, Zigartice (Mastník) a Heřmánky, kdežto Předhradí, Boňkov a Padesát Lánů jsou, s výše uvedenými vesnicemi, uváděny až v zápisu ZDO z r. 1408. Těž Krška, I.: 600 let privilegia markraběte Prokopa pro Potštát. In: OV, roč. IX/1994, k 1-2, s. 1-7. K údajné zmínce o Spálovu z r. 1389 pak týž: K otázce Puchartu a k prvním zmínkám o Potštátu. In: Zprávy vlastivědného ústavu Olomouc 139, s. 19, pozn. č. 12. Dále jen ZVÚ.
  - 27 L. Hosák ve svém starším díle Historický místopis země Moravsko-slezské, Praha 1938, zastává na s. 625 prvé stanovisko. V mladším již citovaném Přehledu z r. 1967 na s. 321 uvádí, že Předhradí je snad totožné s Boňkovem. V duchu staršího vydání HM jsem ve své výše uvedené práci, otištěné v ZVÚ, mylně ztotožnil Předhradí s dnešním potštátským doplním předměstím.
  - 28 Za laskavé sdělení děkuji tehdejší pracovníci obecního úřadu v Potštátě M. Jurčíkové.
  - 29 SOkA Přerov, fond Archiv obce Kyžlířov, inv. č. 1. Dále Heimatbuch. Kreis Bärn. Marburg 1987, s. 282. Dále jen Heimatbuch.
  - 30 Urbáře jsou dnes uloženy na pracovišti Zemského archivu Opava v Olomouci, a to ve fondu Velkostatek Potštát pod inv. č. 338-341. Dále jen ZA Opava a Vs Potštát.
  - 31 Za fotokopii záznamu děkuji ZA Opava. Zápis v překladu zní: Hans Lucas, měšťan, platí ze včelínku, který drží na Předhradsku a dříve náležel k radnici, 9kr. 2h. Další záznam se týká obyvatele Horní ulice v Potštátě, Jiřího Gromanna, jenž platil 11 kr. a 4h z nového včelínku, který držel na Boňkově.
  - 32 Heimatbuch uvádí trať Biengarten u Potštátu, trať Bienengärtlein u Kyžlířova na s. 254 a 282. O území zaniklé obce (vsi) se tedy podělil Potštát s Kyžlířovem. Tím lze vysvětlit, že Lucasův včelínek náležel dříve k radnici.
  - 33 Viz. pozn. č. 6, dále Heimatbuch, s. 282.
  - 34 Odvolávám se tu na rozhovor s brněnským architektem Hubertem Svobodou, jenž se zmíněným udržoval přátelské styky a koupil od něho velkostatek Křetín. Viz. Vs Potštát, inv. č. 209. Podle tohoto rozhovoru byl „Sudetenschloss“ za okupace předmětem Kunových amatérských vykopávek.
  - 35 Plaček, M.: Hrad a zámek na Moravě a ve Slezsku, Praha 1999, s. 284-285 (Potštát), s. 290-291 (Puchart). Peška, J. – Plaček, M.: Dědictví věků – Nemovité archeologické památky Přerovska, s. 66-67 (Kyžlířov), s. 79-80 (Potštát).
  - 36 Viz. článek Zapletalův v Kultuře Přerova z r. 1966, s. 86. Dále Maršálek, Fr.: Paměti městyse Spálova. Spálov 1966, s. 60. Je nesporné, že markrabě Prokop se potštátského domínia zmocnil úchvatem. Bartovský – VM, s. 259-260.
  - 37 AM Potštát, inv. č. 3. Těž Krška, I. – Schwarz, Fr.: Listina bratří z Prusinovic z r. 1426. In: VSONJ 37, s. 9-14. Překlad tohoto německého privilegia a jeho filologické zhodnocení provedl PhDr. Frant. Schwarz, CSc., germanista a někdejší ředitel Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně.

- 38 Brandl, V.: *Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes*. Brno 1876, s. 72. Hradiště je podle Brandla místo, kde kdysi stával hrad (die Stätte, wo eine Burg stand). Pokud jde o městečko, pisar' zápisu si byl vědom toho, že Potštát byl ve skutečnosti město a tak u Padesáti Lánů uvádí, že leží před městem Potštátem (...et villam dictam Paddessat Lanow, iacentem ante civitatem Podstat).
- 39 K Schubertovi a jeho kronice Krška, I.: O nejstarší kronice z Potštátu. In: *OV*, roč. XVI/2000, č. 3-4, s. 69-74.
- 40 Krška, I.: Rytíř Hoffer a Potštát v lednu roku 1728. In: *Sborník Státního okresního archivu, Přerov 2003*, s. 22-28.
- 41 Bartovský, VM, s. 257-258.
- 42 Götz, Sagen, s. 25-26 (*Geschichte von der Stadt Weiß*).
- 43 Hosák, L. Středověká kolonizace v oblasti Jeseníků. In: *Časopis společnosti přátel starožitností 63*, 1955, s. 65-78.
- 44 Hosák, *Přehled*, s. 320.
- 45 *CDM VI*, č. 196.
- 46 Krška, K otázce Puchartu, s. 18. Týž, K první zmínce o Potštátu. In: *Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka – sborník příspěvků*. Brno 2000, s. 113-116. *Listina Voka a Ješka z Kravař je otištěna v CDM VI*, č. 225.
- 47 Dostál, Fr.: *Křenovice u Kojetína, Přerov 1940*, s. 14. Pozůstalost uložena v *ZA Opava, prac. Olomouc, inv. č. 151, kart. 8*.
- 48 *CDM VI*, č. 141.
- 49 Jsou to olomoucký purkrabí Diviš ze Šternberka, olomoucký cúdar Štěpán, Milíč z Náměště, Vilém z Náměště a Náhrad z Beňova. Závišova listina uvádí navíc mezi svědky Přibyslava z Drahanovic a bratra Milíče z Náměště Kadolda.
- 50 *ZA Opava, prac. Olomouc, ACO, sign. A 1 I C 2*, fotokopie v *SOKa Přerov*.
- 51 *CDM VI*, č. 142. Jde o konfirmaci listin biskupů Roberta, Dětricha a Jana z let 1238, 1298 a 1303. Na konfirmaci mě tehdy upozornil Jindřich Šebánek, profesor pomocných věd historických při filozofické fakultě MU v Brně, jenž svůj život zasvětil vydávání listin přemyslovského období s nímž v edici *Codex diplomaticus Bohemiae* započal kdysi Gustav Friedrich. Listina Závišova i Konrádova konfirmace jsou psány touž rukou. Mají společná zkracovací znaménka, stejným způsobem tvořené smýčky u písmen l, b, d, h, a stejně tvořená i stínovaná písmena s a f. Originál je uložen v *Archivu města Brna, fotokopie v SOKa Přerov*. Prof. Šebánek mě tehdy ujistil, že vznik Závišovy listiny je možno tedy klást již do r. 1318. Na originál této listiny mě upozornil dnešní docent PU, dr. M. Kouřil, jehož laskavostí byla pořízena fotokopie.
- 52 Pilnáček, J.: *Genealogie Podstatských z Prusinovic, Brno 1929*, s. 5. Týž: *Staromoravští rodové, Vídeň 1930*, s. 291.
- 53 *CDM XV*, č. 119. Originál uložen ve *Státním oblastním archivu v Třeboni, fotokopie v SOKa Přerov*. Pilnáček, *Staromoravští rodové*, s. 291.
- 54 K problematice městského znaku viz. Raab, K.: *Zur Frage des Wappens der Stadt Bodenstadt*. In: *Zeitschrift des Deutschen vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens, 1942*. Dále Baletka, L.: *Znaky měst a městeček Severomoravského kraje*. In: *Sborník SOA (ZA) Opava 1968-1971*, s. 253. Karl Raab se problematikou městského znaku rovněž zabýval ve svých výpisech pramenů k dějinám Potštátu (*AM Potštát, inv. č. 19*). Heraldická komise při parlamentu ČR schválila 29. 11. 1995 barevné provedení historického znaku: třikrát stříbrno-černě dělený štít. Udělila též obci prapor o čtyřech vodorovných pružích (bílý, černý, bílý černý). Na základě tohoto rozhodnutí vydal obecní úřad 4. 12. 1995 obecně závaznou vyhlášku o symbolech obce Potštát.
- 55 Bartovský, VM, s. 258.
- 56 Hosák, L. – Šrámek, R.: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku, sv. II, Praha 1980*, s. 293-294.
- 57 Odkazuji tu na již uvedenou práci v pozn. č. 14. Tedy Kubešová, I.: *Tvrz a hrad v Potštátě*. In: *Sborník SOKa Přerov*, s. 207-222.

František Hanák

Zvonice a zvoničky v širším okolí Přerova

Někdy drobnějšími, jindy jen stěží přehlédnutelnými stavbami, které patřily dříve ke koloritu hanáckého venkova na střední Moravě, někdy i větších sídel, byly a někde ještě jsou zvonice a zvoničky. Dříve sloužily profánním i sakrálním účelům. Občas se na ně sice zapomíná, ale stále žijí pro svou neobvyklou architekturu, historickou kontinuitu, romantický náboj i určitou tajemnost v povědomí lidí a v mnoha pověstech (Jungmannová 2003).

Zvonice a zvoničky jsou velmi zajímavé stavby, neboť se vyskytují v takovém konstrukčním a materiálovém bohatství, jako žádné jiné architektonické památky. Zvonice a zvoničky na Hané vytvářejí samostatný umělecký a stavební okruh v evropském pojetí jejich architektury. Zvláštní kapitolou jsou osudy zvonů, které jsou někdy starší než zvonice nebo zvonička sama. Mezi zvonící a zvoničkou je rozdíl ve velikosti a funkční návaznosti na kostel. Zvonice stojí obvykle při kostele jako samostatná specifická stavba, která slouží k umístění zvonů a manipulaci s nimi. Ty ohlašují bohoslužby a jiné události církevního života. V dřívější době plnily zvonice také funkci obranné věže a brány do areálu kostela. Pro civilní život měly zvonice význam především jako zdroj časového informačního zvukového a varujícího znamení (oheň a nepřátelský vpád). Tyto funkce nemusí být vázány na existenci kostela. Zvonice nelze zaměňovat s kostelními věžemi, které jsou stavební součástí kostela. Jejich funkce vycházela z odděleného situování. V Čechách ani na Moravě není znám případ, kdy by stála zvonice v obci, kde není kostel.

Vesnické nebo také obecní zvoničky plnily většinou světské úkoly – zvukové varování před živelnými pohromami (zejména před ohněm), varování před válečným nebezpečím, oznamování času (ranní zvonění, poledne a večerní klekání) a zvonění za zemřelé. Často to býval jen jednoduchý sloupek se zavěšeným zvonkem. Někdy tento sloupek vyrůstal z hranolové přízemní stavby. V převážné většině stály v těch obcích, kde nebyl kostel. Tím jim přibývala i funkce obecní kapličky. Zvoničky stály většinou na volném prostoru návsí, aby byl zvonek dobře slyšitelný. Hromadné zřizování zvoníček vyvolal v 18. století tzv. Ohňový patent, který byl vydán na císařovny Marie Terezie dne 21. srpna 1751 a platil i pro venkovské obce markrabství moravského. Tehdy byly vesnické statky a chalupy většinou ze dřeva a vznikli-li zde požár, vyhořela téměř vždy velká část vesnice. Ohňový patent prikazoval při vzniku ohně vyhlášení poplachu zvoněním a veškeré obyvatelstvo muselo přispěchat okamžitě na pomoc. Protože se na toto nařízení nedbalo, vydal císař Josef II. dne 24. ledna 1787 znovu tzv. Řád k hašení ohně, který opět nařizoval, aby byl v každé obci zvon. Tak se staly tyto patenty nepřímým faktorem k zachování zvoníček. Ještě než se začaly stavět zvoničky, často se umísťoval zvonek jednoduše do rozsochy stro-

mu na vodorovný trám. Zde však často zanikal jeho hlas mezi listím. Proto začaly vznikat samostatné zvoničky.

Zvonice se stavěly z různého stavebního materiálu a jsou rozmanitého konstrukčního i architektonického stylu. Podle stavebního materiálu je lze rozdělit na zděné, zděné s dřevěným patrem (polozděné), dřevěné a hrázděné zvonice. Zděné zvonice jsou stavby, které mají vystavěny obvodové stěny výlučně z kamene nebo cihel. Zvonová stolice se zavěšenými zvony je vždy dřevěná. V širším okolí Přerova se nacházejí pouze zděné zvonice, které jsou patrové a mají instalovanou zvonovou stolicí ve zvonovém patře. V obvodových zdech jsou zapuštěny trámy nesoucí zvonovou stolicí. Mají tak základní význam pro přenášení zatížení hmotností a pohyb zvonů.

Do dnešního dne se zachovalo v Čechách 347 zvoníc všech typů, z toho 189 zděných (Kuča 2001). Je zajímavé, že na Moravě je mnohem menší počet zděných zvoníc než v Čechách. Nejstarší moravskou zvonící je klášterní zvonice při minoritském kostele v Brně ze 14. století. Historicky je na Moravě doloženo několik renesančních atikových zvoníc, z nichž se zachovala jen jedna v Lipníku nad Bečvou. Jen sporadicky se zde setkáme se specifickými druhy zvoníc, jako je např. hodinová věž v Potštátě. Na Moravě existuje jen 41 zvoníc, z toho 37 zděných (Kuča 2001).

Také zvoničky se stavěly ze dřeva, nebo jsou zděné. Jen ojediněle jsou celé z kamene, jako např. žulová sloupová zvonička z roku 1879 ve Strnadicích na Benešovsku (Hanzl et al. 2003). Na střední Moravě se vyskytují zděné i dřevěné zvoničky. Nejromantičtější jsou ovšem zvoničky dřevěné. Mimo Hanou byly rozšířeny na Valašsku, v Beskydech a na Vysočině. Konstrukčně složitější zvoničky se nacházely v těch vesnicích, kde vládly lepší majetkové poměry v době jejich výstavby. Zde je nutné zdůraznit, že zvoničky jsou historicky, funkčně i slohově stavbami zcela jinými než zvonice a nelze mezi ně klást kvalitativní rovnítko nebo je termínově či stavebně zaměňovat. Několik dřevěných zvoniček na Haně včetně širšího okolí Přerova ještě zůstalo. Dřeva zde bylo vždy dost, zejména dubového v lužních lesích podél řek. Stavěly se z něho nakonec i statky a další vesnické objekty a dřevo sloužilo k výrobě nejrůznějšího nářadí a náčiní. Dříve bývalo dřevěných zvoniček více. Dřevo ale podléhá zkáze a bez oprav, popř. bez náhrady celých částí zvoničky zchátrají stářím. Je o tom dost zpráv v regionální a etnografické literatuře (Bečák 1941, Kšíř 1947). Z výše uvedených důvodů se pak dřevěné zvoničky bouraly a byly nahrazovány zděnými. Navíc v 2. polovině 19. století již nebyly venkovské stavby tolik ohrožovány ohněm, neboť se budovy přestavovaly na zděné objekty a komíny se vyzdívaly.

Příklad jednoduché dřevěné zvoničky se zachoval dodnes v Zákřově u Tršic. Je to vlastně dřevěný sloup zakopaný do země, který má na vrcholu vyřezanou rozsochu pro zavěšení zvonku a u paty malou dřevěnou přístavbu. Obdobné zvoničky jsou dosud také např. v Hrabůvce u Hranic, v Březové u Unčovic a v Nových Sadech u Dolan. Složitějším typem dřevěné zvoničky je konstrukce ze dvou svislých nebo zešikmených kmenů, které jsou pevně fixovány a mezi které se zavěšuje zvonek. Sloupy jsou osazeny ve dvou vodorovných trámech uložených na povrchu země. Celá konstrukce je podepřena čtyřmi šikmými vzpěrami do vodorovných prahů.

Taková zvonička stojí do současnosti ve Svrčově u Lázníček. Její spodní část je obedněna dřevěnou přístavbou. Obdobnou zvoničku lze spatřit doposud např. ve Veselíčku, ve Lhotce u Hranic a ve Lhotě u Nákla. Složitější typ dřevěné zvoničky stál do roku 1930 v Hynkově u Příkaz. Byla to vlastně čtyřhranná dřevěná věžička se šindelovou kuželovitou střechou. Dolní dřevěná přístavba měla tvar jehlanu, který zakrýval vlastní konstrukci. Zvonek visel ve věžičce otevřené do čtyř stran. Obdobná zvonička existovala do roku 1924 v Olomouci-Novém Světě. Dolní dřevěnou přístavbu měla však čtyřhrannou. Podle listiny, která se zachovala ve vrcholu věžičky, byla vystavěna v roce 1821. Nelze říci, že by se dřevěné zvoničky vyvíjely od prostého sloupku se zvonekem po složitější typy, neboť konstrukční typ, architektonické utváření a množství stavebních prvků závisely na více historických faktorech, např. na již výše jmenovaných majetkových poměrech obce v dané době nebo na rukodělné šikovnosti řemeslníka a přísunu kvalitního dřeva.

V širším okolí Přerova se nacházejí 3 zděné zvonice (Dřevohostice, Lipník nad Bečvou, Potštát), 4 zděné zvoničky (Čechy, Olšovec, Skalička, Tučín) a 5 dřevěných zvoníček (Hrabůvka, Zákřov, Lhotka, Svrčov, Veselíčko), celkem tedy 12 zvonice a zvoníček. Zabývá se jimi nebo se o nich zmiňuje následující literatura: Baďura (1919, 1930), Indra (1936), Brzobohatý (1937), Bečák (1941), Bombera (1947), Kšír (1947), Vožda et al. (1988), Kol. (1993), Kol. (2001), Kuča (2001).

Dřevohostice (obr. 1a, 1b)

Lokalizace: Kostelní ulice, parc. č. 584.

Stavební materiál: zděná.

Rok výstavby: 1521 (1581).

Poznámka: Pětipodlažní hranolová renesanční zvonice. Původně byl umístěn na náměstí kostel, který nahradil v letech 1570 až 1879 sbor Jednoty bratrské s bratrským domem, školou (v současné době fara) a zvonici, která stála na tehdejší česko-bratrském hřbitově. Zvonice je připomínána již roku 1521, ale podle Kuči (2001) získala dnešní podobu patrně v roce 1581. Dle něj je pravděpodobné, že zvonice měla původně renesanční atiku. Zvonové podlaží má na každé straně dvojici oken zaklenutých stlačeným obloukem. Příslušela ke kostelu sv. Havla, bývalému sboru Jednoty bratrské a přestavěnému v roce 1771. Zvon pochází z roku 1721 a je z dílny Jana Antonína Behra z Olomouce (Kuča 2001). Na zvonici je nápis na mosazném štítku: *„Renesanční zvonice osaměle stojící na někdejší bratrském hřbitově z r. 1521 Připomíná působení Českých bratří v městečku. Věž má staré sluneční hodiny.“*

Lipník nad Bečvou (obr. 2)

Lokalizace: Křížkovského ul., parc. č. 90.

Stavební materiál: zděná.

Rok výstavby: 1609.

Poznámka: Čtyřpodlažní hranolová renesanční zvonice završená vysokou atikou. Také městská věž. Příslušela ke kostelu sv. Jakuba Většího. Podle Indry (1936) a Bombera (1947) vystavěl zvonici v roce 1609 ve městě usedlý italský mistr Jan Mario Vlach. Baďura (1919) a Brzobohatý (1937) udá-

vají, že nebylo možné pověsit na věž původního kostela nový velký zvon Michal, který pořídilo město v roce 1604. Proto byla vystavěna o 5 let později nákladem obce samostatná zvonice, na kterou byly zavěšeny i zvony z kostelní věže. Na zvonici byl dříve obraz města. Později byl zalíčen a na jeho místě jsou sluneční hodiny. V dolní části zvonice nad vchodem je znak bývalých majitelů lipnického panství pánů Bruntálských z Vrbna s písmeny G. S. B. z W. (Jiří starší Bruntálský z Vrbna) a znak města Lipníka s nápisem (podle Baďury 1930): „*Léta Páně 1609 za panování urozeného pana Jiřího staršího Bruntálského z Vrbna a na Helfenštejně tato věž založena 4. dne aprilis za purkmistrův Jana Měrky, Jana Zahradky, Jana Mikšova, Jiřika Cikána. A dokonána téhož roku 12. dne novembris s nákladem obce lipenské za purkmistrův Martina Zikmundka, Matěje Postráhače, Martina Kanturka, Jakuba Hontele, Martina Bartka rychtáře, Václava Sokola písaře. Eccle Matt. Plorantio.*“ (tato slova znamenají: duchovní Matěj Plorantia-Plačka). Na zvonici jsou 3 zvony z let 1464 (Jakub), 1604 (Michal) a 1694 (Barbora). Zvon Michal byl odlit mistrem Zachariášem Milnerem z Olomouce. V roce 2002 byla zvonice opravena (pu 2002). Po padesáti letech byla provedena také rekonstrukce všech tří historických zvonů a byla ukončena v roce 2004 rekonstrukcí a výměnou srdce zvonu Michal (Lounová 2004).

Potštát (obr. 3)

Lokalizace: náměstí, parc. č. 51.

Stavební materiál: zděná.

Rok výstavby: kolem roku 1700.

Poznámka: Pětipodlažní hranolová renesanční stavba stojící vedle morového sloupu. Říká se jí hodinová věž. Příslušela ke kostelu sv. Bartoloměje. Původně souvisela s městským pivovarem.

Čechy (obr. 4)

Lokalizace: na návsi u čp. 41, parc. č. 46/2.

Stavební materiál: zděná.

Rok výstavby: 2. polovina 18. století.

Poznámka: Dvoupodlažní hranolová stavba s křížem na čelní stěně.

Olšovec (obr. 5)

Lokalizace: na návsi vedle školy, parc. č. 61.

Stavební materiál: zděná.

Rok výstavby: polovina 18. století.

Poznámka: Barokní osmiboká zvonička se zvonem z roku 1732.

Skalička (obr. 6a, 6b)

Lokalizace: na návsi u čp. 88, parc. č. 907/5.

Stavební materiál: zděná.

Rok výstavby: 17. století.

Poznámka: Dvoupodlažní osmiboká zvonička s fasádou a přístavkem typu otevřené kaple s křížem na zadní stěně z 19. století. Na čelní stěně sluneční hodiny s nápisem: „*Hodina za hodinou bije, každá Ti ublíží – poslední ubi-*

je.“ Pod hodinami je na úrovni ranních a dopoledních hodin nápis „*Všecko pomine*“, na úrovni odpoledních hodin nápis „*Nic nepomine*“.

Tučín (obr. 7)

Lokalizace: na návsi, parc. č. 1.

Stavební materiál: zděná.

Rok výstavby: 1732.

Poznámka: Hranolovitá stavba s plechovou střechou a dvojitým křížem. Původně měla vysokou kopulovitou věž krytou šindelem. Podle (Kol. 2001) byla přestavěna v roce 1922 do dnešní podoby.

Hrabůvka (obr. 8)

Lokalizace: na návsi u čp. 5, parc. č. 20.

Stavební materiál: dřevěná.

Rok výstavby: počátek 19. století.

Poznámka: Jednoduchá zvonička s dřevěným sloupem, umělou rozsochou, šindelovou kuželovitou stříškou s dvojitým železným křížem a čtyřhrannou přístavbou se šindelovou jehlanovitou střechou u paty sloupu.

Zákřov (obr. 9a, 9b, 9c)

Lokalizace: na návsi, parc. č. 81.

Stavební materiál: dřevěná.

Rok výstavby: 1791.

Poznámka: Jednoduchý dřevěný sloup vsazený do země s umělou rozsochou a šindelovou kuželovitou stříškou s jednoduchým železným křížem. Výška sloupu je 5,7 m. Průměr stříšky je 1,14 m. Na zvonku je obrázek s. Floriána, patrona hasičů. Byl vyroben v roce 1791 v dílně mistra Antonína Oblettera v Olomouci. Po rekonstrukci v 2. polovině 19. století má sloup pod rozsochou datování 1878 a zvonkové jármo 1894. Dolní čtvercová přístavba se šindelovou sedlovou střechou byla nedávno kompletně renovována. Dolní přístavba slouží u zvoníček k ochraně půdy u paty sloupu před rozbřednutím v době dešťů a tím také k uvolnění, kymácení a naklonění sloupu zvoničky. Další funkce dolní přístavby byla ochrana zvoníka před deštěm a sněhem a dále bránila zneužití zvonku. Obec Zákřov vznikla teprve v roce 1788 na pozemcích kapitulního dvora a patřila jako osada k Tršicím. Od roku 1910 je samostatnou obcí. Ve Vlastivědném muzeu v Olomouci se nachází model zvoničky.

Lhotka (obr. 10)

Lokalizace: u objektu čp. 12, parc. č. 37.

Stavební materiál: dřevěná.

Rok výstavby: počátek 19. století.

Poznámka: Zvonička se dvěma zešíkmenými sloupy, břidlicovou kuželovitou stříškou s jednoduchým železným křížem a dolní čtyřhrannou břidlicovou sedlovou střechou. Zvonek pochází z roku 1761.

Obr. 1a. Zvonice v Dřevohosticích. Foto autor.

Obr. 1b. Nápis na zvonici v Dřevohosticích. Foto autor.

Obr. 2. Zvonice v Lipníku nad Bečvou. Foto autor.

Obr. 2. Zvonice v Potštátě. Foto autor.

Obr. 4. Zvonička v Čechách. Foto autor.

Obr. 5. Zvonička v Olšověci. Foto autor.

Obr. 6a. Zvonička ve Skaličce. Foto autor.

Obr. 6b. Sluneční hodiny s nápisem na zvoničce ve Skaličce. Foto autor.

Obr. 7. Zvonička v Tučíně. Archiv autora.

Obr. 8. Zvonička v Hrabůvce. Foto autor.

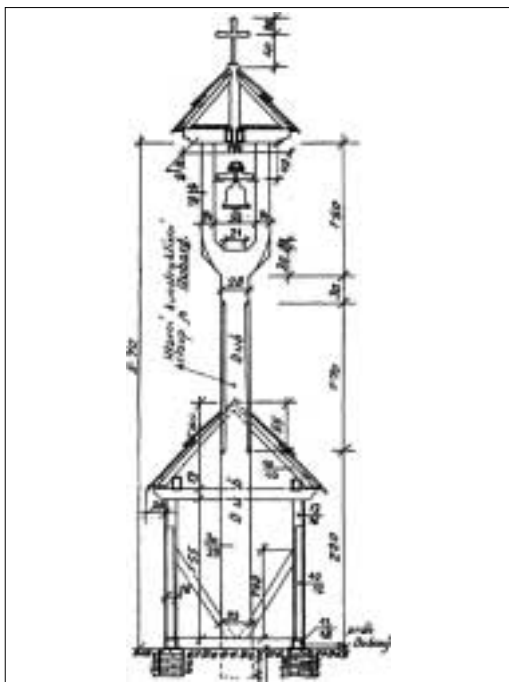

Obr. 9a. Zvonička v Zákřově v roce 1942. Archiv autora.

Obr. 9b. Zvonička v Zákřově v roce 2003. Foto autor.

Obr. 9c. Plánek zvoničky v Zákřově. Archiv autora.

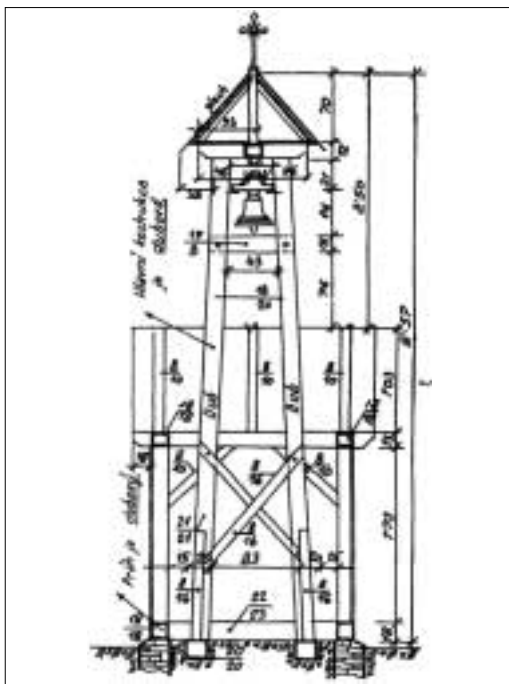
Obr. 10. Zvonička ve Lhotce. Foto autor.

Obr. 11a. Zvonička ve Svrčově v roce 1942. Archiv autora.

Obr. 11b. Zvonička ve Svrčově v roce 2003. Foto autor.

Obr. 11c. Plánek zvoničky ve Svrčově. Archiv autora.

Obr. 12. Zvonička ve Veselíčku. Foto autor.

Obr. 13. Mobilní zvonička s městským zvonem v Přerově. Foto autor.

Svrčov (obr. 11a, 11b, 11c)

Lokalizace: v obci na parc. č. 143.

Stavební materiál: dřevěná.

Rok výstavby: konec 18. století

Poznámka: Zvonička se dvěma zešíkmenými sloupy o výšce 4,8 m, šindelovou kuželovitou stříškou s jednoduchým železným křížem a dolní čtyřhrannou přístavbou se šindelovou sedlovou střechou. Sloupy jsou mezi sebou vyztuženy a osazeny vzpěrami proti kymácení. Dolní přístavba byla renovována v roce 1930 včetně bednění a konstrukce. Zvonek zhotovil v roce 1772 mistr Wolfgang Straub z Olomouce. Jsou na něm obrázky sv. Floriána a sv. Jana Nepomuckého. Na zvonku je také nápis, že byl věnován Františkem Kroupou s manželkou Apolonií. Ve Vlastivědném muzeu v Olomouci se nachází model zvoničky.

Veselíčko (obr. 12)

Lokalizace: ve středu obce za hasičskou zbrojnicí, parc. č. 152.

Stavební materiál: dřevěná.

Rok výstavby: počátek 19. století.

Poznámka: Zvonička se dvěma zešíkmenými sloupy, šindelovou kuželovitou stříškou s jednoduchým železným křížem a dolní čtyřhrannou omítnutou přístavbou se šindelovou sedlovou střechou. Zvonek pochází z roku 1814.

Dřevěné zvoničky z 18. a 19. století jsou lidové stavby postavené venkovskými občany. I ve 20. a 21. století se stavěly dřevěné zvoničky, ale již podle návrhu architektů, se zkušenými řemeslníky a z modernějšího materiálu. Tak byla např. vystavěna dřevěná zvonička v Olomouci-Pavlovicích v roce 1920 (Kšír 1947). Navrhl ji architekt a byla úředně povolena. Její projekt vznikl sice pod vlivem secesních staveb napodobujících lidové stavitelství, ale lidová stavba to není. Nově je slyšet také vyzvánění zvonku v Chříbech, kde nechala Lesní správa Buchlovice obnovit v roce 2002 jednoduchou dřevěnou zvoničku se šindelovou stříškou, železným křížem a litým zvonkem blízko letoviska Bunč pod dominantou vyhledávané rekreační oblasti. Původní zdejší zvonička sloužila ke svolávání lesních dělníků a zanikla koncem druhé světové války po krádeži zvonku (Skalička 2002). V roce 2003 byla instalována o adventu v Přerově na Náměstí T. G. Masaryka v dřevěném městečku s krámky na vánoční trhy dřevěná zvonička (obr. 13) s městským zvonem, který byl vysvěcen v srpnu 2003. Zvonička byla vyrobena ze smrkového dřeva firmou Damza a je mobilní tak, aby se dala instalovat pokaždé na vánoční trhy s dřevěným městečkem. Zvonička je vysoká 3 m, nese metrakový městský zvon a přerovskou radnici stála 70 tisíc korun (lam, Lami 2003).

Osudy zvonice a zvoniček se podobají údělu jiných staveb. Svému mnohostrannému účelu sloužily mnohdy i po staletí. Průběžně byly opravovány nebo i od základu přestavěny. Na rozdíl od jiných veřejných staveb však již minimálně v posledních 150 letech žádné nové velké zvonice nevznikaly, pouze jen zřídka malé obecní zvoničky. Mnohé starobylé zvonice, převážně dřevěné, zanikly již před několika staletími. V blízkosti Přerova tak zanikla v roce 1814 zděná zvonice v Klenovicích při prodlužování lodě kostela a přístavbě kostelní věže. V Kralicích na Hané byla ještě v polovině 18. století pozoruhodná zděná zvonice. Šlo o velmi vysokou a štíhlou stavbu se zvonovým patrem uprostřed své výšky. Důvodem zániku byla také přestavba kostela. Pokud byly zvony přestěhovány na novou kostelní věž, byla zvonice zbourána, neboť byla zbavena své nejdůležitější součásti. Ponechat stát někde v sousedství starou zvonici nemělo smysl. Některé obecní zvoničky nepřežily zase dobu po obou světových válkách, neboť přišly rekvizicemi o zvony, zpustly a byly zbourány. Z dalších zvonice v širším okolí Přerova stojí za zmínku ještě zděná zvonice v Němčicích nad Hanou z roku 1662 a zděná zvonice v Určicích, přestavěná v 18. století.

Literatura

- BAĎURA, J., 1919: Vlastivěda moravská. II. Místopis. Lipenský okres. Nákl. Musejního spolku, Brno.
- BAĎURA, J., 1930: Některé památné nápisy v okrese lipenském. Záhorská kronika, 13: 87–90.
- BEČÁK, J. K., 1941: Lidové umění na Hané. Velký Týnec.
- BOMBERA, J., 1947: O staviteli lipenské zvonice. Záhorská kronika, 25: 37–40.
- BRZOBHATÝ, B., 1937: Zvonice lipenská. Záhorská kronika, 20: 38–41.
- HANZL, Z., GÁBA, Z., PROCHÁZKA, L., SEDLICKÁ, K., SLOUKA, J., TRAXLER, J., 2003: Kámen v rukodělné výrobě českého venkova. Lidové noviny, Praha.
- INDRA, B., 1936: Kdo vystavěl renesanční zvonici v Lipníku n. B.? Záhorská kronika, 19: 45–47.

- JUNGMANNOVÁ, P., 2003: Pověsti o zvonech, zvonářích, zvonících a zvoníčkách. Kopp, České Budějovice.
- Kolektiv, 1993: Seznam nemovitých kulturních památek okresu Přerov. Památkový ústav, Olomouc, Okresní úřad, Přerov.
- Kolektiv, 2001: Tučín. Historie a přítomnost. Obecní úřad, Tučín.
- KŠÍR, J., 1947: Dřevěné zvoníčky na Hané. Čas. Vlast. Spol. Mus. v Olomouci, 55, sv.II. (zvláštní otisk): 1–15.
- KUČA, K., 2001: České, moravské a slezské zvonice. Libri, Praha.
- (lam), 2003: Na náměstí vyroste zvoníčka. Olomoucký den, 28. 11. 2003.
- (lam), 2003: Zvon vyzývá k haléřové sbírce. Olomoucký den, 13. 12. 2003.
- (Lami), 2003: Interview pro tento týden s.... Nové Přerovsko, 28. 11. 2003.
- LOUNOVÁ, I., 2004: Pětutinový Michal dostane nové srdce. Olomoucký den, 8. 4. 2004.
- (pu), 2002: Opravy renesanční zvonice finišují. Olomoucký den, 21. 3. 2002.
- SKALIČKA, Z., 2003: Chřibskými hvozdy se po letech znovu rozléhá vyzvánění zvonu. Olomoucký den, 21. 1. 2003.
- VOŽDA, G. (ed.), 1988: Okres Přerov. Profil, Ostrava.

Miroslav Marada

Hebrejský básník Markus Boss

Přerovský rodák a pozdější významný olomoucký podnikatel v oboru sladovnictví Ignaz Briess senior (1833–1931) ve svých vzpomínkách na dětství prožité ve 30. a 40. letech 19. století v přerovské židovské ulici zaznamenal řadu příslušníků tehdejšího židovského Přerova, které jako chlapec poznal. Při líčení svých studií na ješivě v Lipníku nad Bečvou se zmínil také o soukromém učiteli Markusi Bossovi,¹ o němž napsal: „*Abych nezapomněl pentateuch, proroky a hebrejskou gramatiku, směl jsem se zúčastňovat vyučování, které přerovský rodák pan Markus Boss poskytoval jako domácí učitel synům pana Itziga Taubera, vynikajícího talmudisty a přítele mého otce. Každou sobotu jsme byli zkoušeni. Pan Boss byl vynikající židovský stylizátor, humorista, satirik a autor epigramů a přeložil i několik děl německých básníků do klasické hebrejštiny.*“ Tato zmínka se stala podnětem k dalšímu bádání o životě a díle tohoto, jak lze předpokládat, nadaného muže. Výsledkem je předkládaný příspěvek.

Na jméno Markuse (Mordechaje) Bosse narazíme jen v málokteré encyklopedii. Neuvádí je ani Jüdisches Lexikon,² ani německá nebo novější izraelská Encyclopaedia Judaica,³ dokonce ani obsáhlá Winnergerova Grosse jüdische National-Biographie.⁴ Pouze britsko-americká The Jewish Encyclopaedia⁵ se pod heslem „Prerau“ zmiňuje o Bossovi velmi stručně jako o přerovském židovském spisovateli a podobně krátkou zmínku nalezneme ve sborníkové publikaci Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, vydané v Brně Hugo Goldem.⁶ O Bossově tvorbě poskytují informace jen specializované příručky novodobé hebrejské literatury a publicistiky, které však také uvádějí pouze minimum životopisných údajů.⁷ Dnes, po téměř jednom a půl století od Bossova úmrtí, lze vzhledem k nečetným údajům v dochovaných archivních pramenech jeho biografii doplnit jen velmi kuse.

Přesné datum narození Markuse Bosse se zřejmě již stěží podaří ověřit. V úředních pramenech⁸ se s přibližně stejnou četností vyskytují roky 1813 a 1817, druhý letopočet se ale jeví jako mnohem pravděpodobnější. Je uveden na soupisovém archu sčítání lidu z roku 1857, kdy již Boss žil v Lipníku nad Bečvou a nasvědčuje pro něj kromě porovnání časových intervallů mezi narozením jeho sourozenců také skutečnost, že jeho otec zakoupil roku 1816 ženské sedadlo v přerovské synagoze.⁹ Boss pocházel z tzv. emigrantského manželství, jak se nazývaly sňatky uzavřené sice platně podle židovského ritu, avšak z důvodu omezení daných familiantským zákonem nezanesené do matriky. Oba partneři tedy byli úředně dále vedeni jako svobodní. Neobvyklé ovšem je, že Markus i ostatní sourozenci přijali příjmení po otci Aronu Bossovi (nar. asi 1789, zemř. 6. května. 1854) a nikoli po matce Marianně (hebr. jm. Mireš, příjmení neuvedeno (Grünová?), nar. asi 1795, zemř. 6. září 1839). Aron Boss byl drobným obchodníkem se

stuhami a vlastnil po svých rodičích¹⁰ domovní podíl na židovském domě č. III, který stával v místě vyústění dnešní Wilsonovy ulice na Žerotínovo náměstí. Markus byl patrně prvorozeným synem a měl pět mladších sourozenců, bratry Hermanna (nar. 1820), Wolfa (nar. 1823) a Lazara (nar. 1830) a sestry, Betti (nar. kolem 1820) a Hanni (v pramenech též jako Anna, nar. 1829). Později v rodině vyrůstala i schovanka Katharina (nar. 1835), kdo byli její rodiče, není známo. Hermann se stal podobně jako Markus učitelem a působil v Nitře, Wolf se věnoval obchodu a Lazar se vyučil krejčím. Betti se provdala za obchodníka Simona Hirsche do Lipníka nad Bečvou. Aron Boss se v lednu 1850 znovu oženil, jeho druhou manželkou se stala Rosalie Ganselová, vdova po Markusi Ganselovi z Přerova, ale již v následujícím roce opět ovdověl. Jeho tři nejstarší děti tehdy již žily mimo Přerov. Když o tři roky později zemřel, zanechal jen nepatrný majetek. Domovní podíl připadl Anně, později provdané Grünové, se závazkem poskytnutí ubytování dvěma mladším bratrům, dokud se neosamostatní.

O dětství a mládí Markuse Bosse lze zjistit jen velmi málo. Je zřejmé, že vyrůstal ve značně stísněných sociálních poměrech, neboť jeho otec byl pouze jedním ze šesti spoluvlastníků výše uvedeného domu a početná rodina žila v bytě sestávajícím pouze z kuchyně a jedné místnosti. Obchod s galantním zbožím také sotva mohl zajistit rodině nadbytek. Po skončení návštěvy německé triviální školy v židovské obci odešel Markus podobně jako mnoho dalších židovských mladíků na ješivu do některé z větších sousedních obcí, s největší pravděpodobností do Lipníka, a jak nasvědčuje získaný titul morenu (tj. náš učitel), několikaleté studium s úspěchem absolvoval. Jeho nadání a snaživost potvrzuje i v roce 1850 publikovaný dopis¹¹ bratra Hermanna, který zřejmě absolvoval stejné studium a který si byl se starším bratrem velmi blízký. Po odchodu z ješivy si Markus našel místo soukromého učitele a v tomto povolání pak setrval po celý život. Vojenské služby byl pro velmi malou postavu zproštěn. Posláním soukromých učitelů byla výuka předmětů, které nepatřily do osnov triviální školy, které však byly v tehdejší době prvořadou a neodmyslitelnou součástí vzdělání každého příslušníka židovské obce, tedy hebrejské gramatiky, tóry a dalších nezbytných znalostí z náboženského života, u pokročilých žáků také výuka talmudu. I v menších obcích obvykle působil učitelů několik, přestože šlo o činnost honorovanou velmi skromně a mnozí z nich ji proto vykonávali vedle jiného zaměstnání. Na kolika místech Markus Boss působil, již nelze doložit, víme jen, že v roce 1845, kdy začal publikovat své první literární práce, uvádí jako místo svého pobytu Slavičín, ještě v témže roce se ale usadil natrvalo v Lipníku, který jistě dobře znal a který jako jedna z nejlidnatějších moravských židovských obcí skýtal širší možnosti uplatnění. Zde se také koncem roku 1850 oženil s Resi Silzerovou (nar. 1821, zemř. 5. listopadu 1890), dcerou dobře situovaného obchodníka Kalmana Silzera a Ester, roz. Lerchenfeldové. Ženino věno a také krámek, který vedla, ulehčilo i jejímu muži existenční starosti, zvláště když manželství zůstalo bezdětné. Roku 1852 získal také v lipnické židovské politické obci domovské právo. Jak se dále odvíjel Bossův osud v Lipníku v průběhu 50. let 19. století, archivní prameny neprozrazují, jeho dobrovolný odchod ze života, ke kterému došlo 8. ledna 1861 a který způsobil velké roz-

rušení v celé židovské obci, však naznačuje, že zřejmě ne příliš šťastně. Sebevražda je pro židovství, stejně jako pro křesťanství, nepřijatelným způsobem ukončení života, s výjimkou sebeobětování za krajních okolností, a v tradiční moravské židovské komunitě byla proto jevem zcela ojedinělým. Příčina, která Bosse přivedla k tomuto činu, tedy musela být velmi závažná a jak nasvědčuje nekrolog¹² sepsaný bratrem Hermannem, jednalo se nejspíše o důsledek duševního onemocnění, nebo psychické krize, mající snad kořeny již ve vzdálenější minulosti. Bylo by tak možno usuzovat i podle již zmíněného dopisu z roku 1850, v jehož závěru povzbuzuje Hermann svého bratra k překonání tísnivých problémů a nabádá jej, aby se plně zaměřil na svou práci a tvůrčí činnost. Úvaha, zda na Bosse také doléhala otázka existenční, zapříčiněná postupným odchodem převážně mladších příslušníků obce s dětmi mimo Lipník, a tím i možné problémy s dalším uplatněním v učitelském povolání, by zde byla přílišnou spekulací.

Dochovaný pozůstalostní spis Markuse Bosse¹³ jen potvrzuje, že byl mužem, který si více cenil hodnot duchovních, než materiálních. Nezanechal žádný nemovitý majetek, nebyl ovšem ani zcela chudý, jak je patrné ze seznamu osobních věcí. Zajímavý a cenný je především soupis jeho dosti bohaté knihovny, který i když není příliš podrobný, umožňuje nahlédnout do myšlenkového světa židovského vzdělance tehdejší doby. Mezi jeho knihami přirozeně nechyběl v několika svazcích Pentateuch, talmud (13 svazků) a modlitební knihy (2 svazky Machzoru). Dále vlastnil několik děl významných rabínských autorit, jmenovitě je uveden např. nábožensko-etický spis Chovot ha-levavot (Povinnosti srdce) od Bachji ibn Pakudy nebo historický a genealogický přehled Seder ha-dorot od Jechiela Heilperina, jiná díla autoři jsou uvedena jen pod tehdy obvyklými zkratkami autorů (Maharam – patrně Meir ben Jicchak Katzenellenbogen, Maharša – Šmuel Edels, Maharšal – Šlomo Lurja). Jako učitel hebrejštiny se pochopitelně neobešel bez gramatických příruček a slovníků,¹⁴ jmenovitě je uveden pětidílný slovník vydaný v letech 1819–1824 pražským tiskařem a nakladatelem Moše Jisraelem Landauem. Je škoda, že pořizovatel seznamu podrobně nese-psal dalších více jak 130 převážně drobnějších tisků a fragmentů. Z hebrejských periodik bychom pak v Bossově knihovně našli ročenku Bikurej ha-itim, vycházející ve Vídni v letech 1820–1831 a časopis Kochvej Jicchak, do kterého Boss sám přispíval.

Dříve než se budeme zabývat Bossovou literární tvorbou, je třeba se zmínit o vídeňském časopise Kochvej Jicchak (Hvězdy Izákovy), který byl nejvýznamnějším a nejdéle vycházejícím periodikem pozdní fáze středoevropské haskaly¹⁵ a do kterého přispívaly desítky autorů z celé rakousko-uherské monarchie a někteří i ze zahraničí. Po zániku Bikurej ha-itim neměli židovští osvícenci v Rakousku po delší dobu hebrejský časopis či sborník, v němž by mohli zveřejňovat své názory a odborné nebo literární příspěvky. O obnovení Bikurej ha-itim se pokusil v roce 1844 Max Emanuel Stern (1811–1873), který pocházel z Prešpurku a od roku 1838 žil ve Vídni,¹⁶ po vydání jednoho svazku ale v následujícím roce přistoupil k vydávání zcela nového časopisu, kterému dal název Kochvej Jicchak.¹⁷ Stern usiloval o otevřenost svého časopisu co nejširšímu autorskému okruhu. Sám byl schopným spisovatelem, básníkem a překladatelem, ačkoli v civil-

ním životě zastával málo výnosné a inspirující povolání korektora. Podtitulem se časopis představil jako sbírka příspěvků literárně historického, filologického, exegetického a poetického obsahu k podpoře hebrejského jazykového studia. Do časopisu přispívali nejen nadaní a zkušení autoři soustředění dříve kolem Bikurej ha-itim, odmítnuty nebyly ani básnické pokusy začínajících tvůrců a otiskoval také díla německých básníků přeložená do hebrejštiny. Početný okruh přispěvatelů žil na Moravě a není bez zajímavosti, že jich řada pocházela právě z Přerova a z Lipníka. Z Přerovanů do Kochvej Jicchak psali Markus a Hermann Bossovi, Wolf a Joel Friedovi, Baruch Grün, Salomon Klein, Levi Tschiasny a Salomon Wolf, z Lipníka pocházeli Izák Grünberger, Salomon a Simson Kulkovi, Wolf Münz, Salomon Pundy a Joachim Unger. Zmínit lze i skutečnost, že v něm poprvé publikovala své básně i žena, jíž byla Rachel Morpurgo z Terstu. Dodejme ještě, že pro tehdejší spisovatele a básníky byl charakteristický květnatý styl vyjadřování, zvaný melica.

Po úspěšných prvních vydavatelských letech, kdy vycházelo několik sešitů ročně a první sešit vyšel dokonce roku 1847 ve druhém vydání, se tempo vydávání časopisu zpomalilo a ustálilo na jednom až dvou sešitech za rok, přičemž průměrný rozsah sešitu malého formátu se pohyboval okolo 100 stran. V 60. letech 19. století ale již časopis ztrácel odběratele, jeho vydávání, financované pouze z abonentských příspěvků, se stalo i přes Sternovu obětavost ekonomicky neúnosným a vydáním 36. sešitu roku 1869 ustalo. 37. sešit, který vyšel v roce 1873 již bez Sternovy účasti, pak již definitivně uzavřel čtvrtstoletí existence tohoto hebrejského literárního časopisu.

Kdo přivedl Markuse Bosse k publikování v Kochvej Jicchak, se zřejmě s jistotou již nedozvíme, mohl zde ale sehrát značnou roli Josef Weisse¹⁸ (1812–1897), který byl vynikajícím učencem a hebraistou, studoval v Kojetíně a v Praze, patřil do okruhu přispěvatelů Bikurej ha-itim a v prvním sešitě Kochvej Jicchak zveřejnil příspěvek o náhrobku známého holešovského rabína Šabtaje Kohena. Weisse totiž působil v letech 1841–1845 jako učitel židovské školy v Přerově a je téměř nemožné, aby se s Bossem minuli. Bossovy epigramy a básně nechybějí v žádném z 26 sešitů, které do roku 1861 vyšly. Krátký epigram byl jeho nejoblíbenější básnickou formou a jeho jazykové nadání potvrzují slova, která o něm uvedl Ignaz Briess. V roce 1855 vydal Boss ve Vídni své jediné samostatné dílo, sbírku dvou set epigramů, nazvanou Jaldej ša'ašu'im (Miláčci), opatřenou úvodem od M. E. Sterna, určenou židovské mládeži k poučení a ke zdokonalení v hebrejském jazyce. Epigramy mají nejčastěji formu čtyř- nebo šestiverší a důsledně zachovávají počet pěti slov ve verši. Za náměty si nejčastěji berou náboženské a etické zásady židovství. Sbírkou si zde přiblížíme třemi ukázkami, jako první ve volném překladu uvádíme stále platný satirický epigram na povrchní přejímání různých novinek a módních trendů, které se s nástupem emancipace nevyhnuly ani židovské společnosti.

Bláznův rozum

דףת הכסיל

Každý moudrý člověk ví to dozajista,
proč blázni zaslechnou vždy ze svého místa
טאי כ כה

עחטנה זאת דל מ:עדיל יטרף;
ה:העסיל ווטחל קא רתא וטמף;

novoty, co kdesi venku míří lidem k duši.
דל ה:הצ ד

ואת דאר: ווצחאת דףרכאת

Všichni osli mají totiž dlouhatánské uši.
עדי ל כל

דצמאר א:זנעי דארבאת

Jiný epigram je věnován Koperníkovu heliocentrickému názoru (v časopise k němu autor na dolním okraji stránky nezapomněl připojit vysvětlivku, že Koperníkova teorie není v rozporu s židovským učením).

Koperníkův objev

דףת קאפריניקש

Nazval kdysi tvůrce Žalmů svými verši
נעף זעמ

יראת עי:רטאל עש מה בעוי רתא

Slunce ženichem stojícím pod chupou,
jenž je mu krásou leskem tolik podoben.
טא ליש

את ה:ומו ל צ ת ויטחא מייצ פחא
והאר: חעבי עתפ א רה ש מה

Dnes však podobá se ženich Slunci,
které v den svatby opilo se tmou
a kolem nějž teď krouží celá naše Zem.
שאלף ניש

ש:האר: נ:דמה, את ה צ ת ל:ומו:
דארר עה:וטרך ווא דציית ותא א:מ:
עה:תוי ל לה כל הךא ד מו

Početné jsou i oslavné epigramy věnované osobnostem židovských dějin (Mojžíšovi, Maimonidovi), představitelům židovské Moravy (např. zemskému rabínu Abrahamu Placzkovi, lipnickému rabínu Salomonu Quetschovi), nejčastěji však představitelům haskaly a jejich spisům¹⁹ (Moses Mendelssohn, Naftali Herz Wessely, Max Letteris, M. E. Stern a další). Že dokázal vzletně veršovat i o slovníku, si ukážeme epigramem věnovaným výkladovému slovníku hebrejských slovních kořenů, který pod názvem Gan na'ul (Zamčená zahrada) sestavil v 60. letech 18. století N. H. Wessely.

O knize Zamčená zahrada

ףל ספר גנףשל

V zamčené zahradě kvete strom života,
moudrost v ní pěstuje révu a olivy.

ו:ג נףל טף:צעיי וףטרצ:

Kdo v její blízkost zavítá
a nevzdálí se ihned pryč,
učítí venku vůni jeho květů
ש:רצ:

ווא י-פה ה:צכ מה כר-ש:זעית
עמי דארר: וו סק:ה:אה דאטר:צ:
שדארר לא בא פארד:ה:וועית
עמצ:ף ר ציש:ה:תעניי טר:צ:

a z celé duše zatouží mít klíč.

וו כל א:ת:ג:פוא י:בטו:ה:ם:פטצ:

Z charakteru díla Markuse Bosse je patrné, že jeho autora získaly především osvětové aspekty osvícenského hnutí, aniž by se přitom vzdálil z myšlenkového okruhu tradiční židovské učenosti. Radikálnější reformní názory mu byly, podobně jako naprosté většině moravských stoupenců haskaly, cizí. Je skutečností, že rychle probíhající změny v postavení a životním stylu židovského obyvatelstva rakouské monarchie, zahájené revolucí z let 1848/1849, způsobily, že tvůrci z okruhu Bikurej ha-itim a Kochvej

Jicchak se v krátké době a bez ohledu na míru jejich nadání ocitli na slepé koleji nezájmu a zapomnění. Hebrejšťina v literární tvorbě zcela ustoupila němčině, hebrejšťí básníci a spisovatelé v našich zemích, na rozdíl od východní části Evropy, ztratili pokračovatele i čtenáře a k jejich dílům se občas vracejí hlavně literární historici.

Bibliografie díla Markuse Bosse:

Samostatně publikovaná díla:

לדי קין־שׁף־יִי. °ספר כשלל מאתיִ מכתמיִ לתשׁף־לשׁת
לדיִ ה־כְּבִיִ ה־צִפְחִיִ לְהַתְּפִלָּס בְּמִלִּיחַת קִפְהָ קִרְץִ.

Jalde Schaaschum. Eine sammlung von ebräischer Sinngedichte. Wien 1855, 79 s.

Príspevky publikované v časopise Kochvej Jicchak²⁰:

1845, sešit 1, s. 83–84: מִשְׁשׁר אָב

s. 84: הִידְשׁת

s. 85: הָאָבִיב ; אֵל הַפְּחָל

1845, sešit 2, s. 2: מִכְתָּמָּ הַל כְּשִׁכְּבִי יִחְצֵק

s. 5–7: מִסְפֵּד תִּמְרָשׁרִיִ

1846, sešit 3, s. 32–36: זָיֵקֶת קָבֵר

s. 36: צִידָה

1846, sešit 4, s. 37–39: מִזְמָשׁר קָ בְּתֵה־לִיִ

s. 39: הָאֵלֶּמָּ; מִחְבַּת כְּלִי; קִמְצַת הַסְּשׁבָא

1846, sešit 5, s. 6–8: קֶשֶׁל נְהִי

1846, sešit 6, s. 18–20: מְפִלְשׁת הַצְּכָמָה

s. 21: צִידָה

s. 21–22: מִחְבַּת רֶשֶׁפָא אֵלִיל; הַקִּינָיָה;

הַמְאַצְרִיִ הַלִּי; !wXl g[ln la

1846, sešit 7, s. 2: הַלִּי הַקִּיר²¹

1847, sešit 8, s. 41: אָהָב דְּבֵק מָאָה

s. 41–42: תְּפָאֶרֶת ל־שׁ; הַל מִקְשָׁרִי אֵלִיל; הַצַּת; אֲנִיִ – שֶׁר מִלְכָא

1847, sešit 9, s. 71–72: קֶשֶׁל רְנָה שִׁינְשָׁפָה

1847, sešit 10, s. 35–37: בָּאֶשֶׁר מִלִּיחַת רֶשֶׁףִיִ

1847, sešit 11, s. 57–59: חֲבֵרִיִ אֶצְדִיִ הַל הַקִּיר הָרֵאקֶשׁ בְּמֵאֶס לְהַשְׁתֵּן סִישׁ

תִּקְמָּ h

1848, sešit 12, s. 79–80: חֶבְשֶׁדֶת חֶשׁ הַצְּמִיִ

1850, sešit 13, s. 2: מְבַקְרִיִ...²²

s. 51–53: הַ–שְׁבָה הַמְקִשְׁלֶמֶת

1851, sešit 14, s. 55–57: אֵל הַצְּסֶפֶד אֵלִיל; נֶצְבִי הַמְשִׁכִּץ; אֵל הַצְּסִיר הַחֲבֹשֶׁף;

דְּמִישׁ הַמְלִי; תְּפִלְשֶׁמֶשֶׁת הַמְ–בְּיֶשֶׁת; dmlmh

1851, sešit 15, s. 35: קִיר תְּהֵלָה

s. 36: קִיאֵרִית יִקְב

1852, sešit 16, s. 30: הַלִּי הַמִּי אֶשְׁנָאָר

s. 31: הַגִּישׁ לְבִי

1852, sešit 17, s. 58–61: הַבְּדֵל בְּנִיִ;

הַפְּרָה בְּאֶשְׁתֶּשֶׁת הַמְקִרְקִיִ

1853, sešit 18, s. 2: הַלִּי מְצַבְרַת קְבִפָּה הַקִּיר מְכִיִ

s. 32–34: הַיִּנִי לְנֶכֶץ יְבִי–שׁ שֶׁפְּפִי יִקִּירֶשׁ נֶגֶד;

פִּי לְדִבְרֵי הָרֵאָב,ִּי בְּפִי xIX

- 1854, sešit 19, s. 13–15: תישפת המל
 1855, sešit 20, s. 40–41: הגה שהי
 s. 42: הנכרי לפני קמאי שהלל
 s. 42–43: חלי נקרא בקשל
 1856, sešit 21, s. 56–58: רגיקת נפץ
 1856, sešit 22, s. 49–51: הברל בקרץ נקץ בי הקל שבי הפיקל
 1857, sešit 23, s. 2: גרשליי הקרי לב;
 s. 43–44: חל משת הרב הגאש הגרשל משה הירץ צישת זחיל
 משרה; המספד; מפשרץ שישן יכל; אהבת הכסיל;
 משרא
 סליצה; תהפשכשת הזמ; אר-אקסרירקסרס לאנגימאנשם;
 [rw bhwal
 1858, sešit 24, s. 66–67: נהי נהיה
 s. 67–69: הרשפא אקר לא אבה למשל את בנש; יזור כנגרש; קקה
 אל
 יש; –שפלי אקר; גזרשת הפקליי; פשקה מקיקה בראקית
 1860, sešit 25, s. 46–47: מגירי הפמי בימי פשל
 s. 47–48: אל מרקדק אליל; –שבת המשרה; איץ מלצמה;
 ל אל נמלה; קי פשל; הפרת הקכשר בנקשד;
 קשל פינשת גבשרה; ר ynxh snqrwh !b rzlyla
 1861, sešit 26, s. 19–20: גבשלת אדמת קרץ
 s. 20–21: משרי קיצי

Poznámky

- 1 Briess, I.: Vzpomínky na přerovské ghetto. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Supplementum 2. Přerov 2000, s. 84.
- 2 Jüdisches Lexikon. Ein enzyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens in vier Bänden. Berlin, Jüdisches Verlag 1927–1930.
- 3 Encyclopaedia Judaica. Das Judentum in Geschichte und Gegenwart. Berlin, Verlag Eschkol A.–G. 1928–1934. Encyclopaedia Judaica. Vol. 1–16. Jerusalem 1972.
- 4 Grosse jüdische National–Biographie. Cernaŭti, b. 1.
- 5 The Jewish Encyclopedia. Vol. X. New York–London 1906, s. 187.
- 6 Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart. Ein Sammelwerk herausg. von H. Gold. Brünn 1929, s. 490.
- 7 Podrobný bibliografický přehled vídeňských hebrejských časopisů srv. Wachstein, B. – Taglicht, I. – Kristianpoller, A.: Die hebräische Publizistik in Wien. Wien, Selbstverlag der Historischen Kommission 1930, zde i podrobný úvod str. V–XCVIII. Z přehledů novodobé hebrejské literatury srv. např. Zeitlin, W.: Bibliotheca Hebraica Post–Mendelssohniana. Epoche bis zum Jahre 1890. Reprint Georg Olms Verlag, Hildesheim–Zürich–New York 1983, zde na str. 38 uveden jako Bossovo rodiště východohaličský Stanislawów.
- 8 Dochovaly se vojenské konskripční archy z let 1830 a 1850 ve fondu Archiv města Přerov, soupisový arch sčítání lidu 1857 ve fondu Okresní úřad Hranice a pozůstalostní spis Arona Bosse sign. D 1854/152 ve fondu Okresní soud Přerov.
- 9 Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA Opava), fond Velkostatek Přerov (dále jen Vs), inv. č. 21 (kniha ženských sedadel přerovské synagogy).
- 10 ZA Opava, fond Vs Přerov, inv. č. 19 (gruntovní kniha přerovských židovských domů).
- 11 Hermann Boss: מכתב אל אצי המכילי שרשבר חצשת ה' מרדכי באס נ"י 1850, sešit 13, s. 89 – 90.

- 12 Hermann Boss: (תּרשמה פרק ב' מִקְנָה ה'), Kochvej Jicchak, 1862, sešit 28, s. 120–122, (článek vysvětluje význam slova „politikin“ v traktátu Mišny Terumot, jeho podstatnou část ale tvoří nekrolog Markuse Bosse).
- 13 SOkA Přerov, fond Okresní soud Lipník nad Bečvou, sign. IV 1861/108.
- 14 K hebrejské gramatické literatuře viz Nosek, B.: Židovská gramatická literatura v českých zemích. Praha, Karolinum 2003.
- 15 K židovskému osvícenství – haskale – v českých zemích viz např. Kestenberg–Gladstein, R.: Neuere Geschichte der Juden in den böhmischen Ländern. Erster Teil: Das Zeitalter der Aufklärung 1780–1830. Tübingen, J. C. B. Mohr 1969.
- 16 Jüdisches Lexikon, Bd. IV/2, Berlin 1930, kol. 1719–1720.
- 17 Název zvolen podle jména Sternova otce Izáka (srv. Wachstein, c. d., str. LXXXVI)
- 18 Gold, c. d., s. 490.
- 19 Chupa – svatební nebesa. Spisy autorů haskaly patrně tvořily nejpočetnější část Bossovy knihovny.
- 20 Wachstein, c. d., s. 20–23, srv. též dle orig.
- 21 Epigram k poctě Mosese Montefiore, z důvodu opožděného dodání otištěn pouze v části nákladu, znovu otištěn v Jaldej ša'asu'im pod č. 143.
- 22 Epigram bez názvu na svobodu tisku, uveden pod prvním slovem textu.

Věra Fišmistrová

Činnost Dobročinného spolku „Vlasta“ v Přerově v letech 1883–1951

Počátky ženského hnutí

Vznik ženských spolků je spojen s feminismem a ženskou emancipací. Ženy usilovaly o hospodářské, sociální a politické zrovnoprávnění s muži. Společnost byla skálopevně přesvědčena, že jediné místo ženy je v rodině a jejím posláním je pouze mateřství. V 18. a počátku 19. století se mohla žena na veřejnosti projevit pouze jako mecenáška či filantropka. To pochoptitelně platilo i pro české a moravské země. V oblasti filantropie (dobročinnost, dobrovolné pomáhání sociálně slabým, lidumilnost) se angažovaly zprvu pouze šlechtičny, které se po boku svých partnerů podílely na zakládání vrchnostenských špitálů, chudobinců, pečovaly o sirotky, pořádaly též humanitní a osvětové akce, bály a zábavy. I první ženská sdružení, která vznikala v Praze, měla dobročinný charakter. Patrně nejstarší spolek tohoto typu byla „Jednota ku podporování ženské umělosti“, která byla založena v roce 1813. Bližší údaje o ní nejsou známy. Lze předpokládat, že patrně jako první umožnila ženám angažovat se. Později se obdobné činnosti věnovaly i ženy z měšťanských kruhů. Muži začali filantropické sklony svých žen podporovat, jelikož tato činnost neohrožovala jejich postavení v rodině a ve společnosti posilovala jejich vlastenectví. Podílet se na dobročinnosti považovaly manželky za své společenské poslání. Tato aktivita jim umožňovala alespoň občas uniknout ze stereotypu manželství a stále se opakující a nekončící práce v domácnosti. V Praze nejprve pořádaly ženy z vyšších vrstev různé sbírky a loterie, později usilovaly o založení ženských vzdělávacích sdružení či spolků, v nichž by se mohly seberealizovat. Chtěly se vymanit z každodenního předem stanového řádu života, zdokonalit se nejen v péči o dítě včetně jeho výchovy, ve vedení domácnosti, ale hodlaly se též zabývat a řešit problémy osamělých žen, vdov. Především však toužily po vzdělání, snažily se rozšiřovat své omezené vědomosti a znalosti, učit se jazyky, kreslení a zpěv, seznamovat se s literaturou a vědními obory. Součástí prvních ženských spolků a sdružení byla vedle výuky šití, vyšívání, vaření a dalších ženských ručních prací, též pořádání přednášek a předně podpora chudiny.¹

K výraznému oživení společenského života došlo po obnovení ústavních svobod na počátku 60. let 19. století. Zakládání spolků umožnil zákon č. 134 ř. z. o právu spolčovacím, který byl schválen 15. listopadu 1867, účinnosti nabyl 8. ledna 1868.² České země byly v této době součástí Rakousko-Uherska, kde vládl císař František Josef I. V roce 1866 skončila prusko-rakouská válka, kdy v bitvě u Hradce Králové bylo Rakousko poraženo. V tomto období docházelo k technickému a hospodářskému rozmachu monarchie.

Anna Uhlířová, zakladatelka spolku Vlasta. SOkA Přerov.

Po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867 byla říše rozdělena na dvě části – Předlitavsko a Zalitavsko. V prosinci téhož roku byla přijata tzv. prosincová ústava, jejíž součástí bylo i schválení spolkového zákona.

Spolky nejružnějšího charakteru vznikaly nejprve ve městech, později se tato činnost rozvíjela i na venkově. Zakládání spolků bylo ve svých počátcích pouze doménou mužů. I když v roce 1871 bylo v Praze 427 spolků a asociací, jen 8 z nich bylo ženských. Nejvýznamnější český feministický spolek Americký klub dám není v tomto výčtu, protože jeho stanovy nebyly nikdy úředně schváleny, jelikož jako spolek soukromý nikdy stanovy ke schválení nepředložil. Jeho činnost v Čechách ale sehrála důležitou roli. Cílem klubu bylo především sebevzdělání žen, podpora technického pokroku v domácnosti, péče o děti a mládež, humanitární akce. Vždy na Vánoce obdarovávaly členky pražskou chudinu oblečením, ovocem, pečivem a cukrovinkami. V týdnech prusko-rakouské války roku 1866 pomáhaly raněným a jejich rodinám, navštěvovaly nemocnice. Prostředkem jejich vzdělání byly především přednášky z různých oborů – astronomie, psychologie, filozofie, biologie, medicíny, historie, literatury. Členky měly též k dispozici bohatou knihovnu. Účastnily se procházek, výletů, exkurzí do továren. Vojtěch Náprstek přesvědčil české ženy o nutnosti jejich dalšího celoživotního vzdělávání, zahrhl využití veškerého času ženy pouze pro domácnost a objevil pro ně volný čas, sebeúctu a uznání ze strany mužů. Filantropie a sebevzdělání přivedly ženy k emancipaci. Po roce 1870 vznikaly i ve

významnějších českých a moravských městech ženské spolky, které nesou názvy Milada, Vlasta, Libuše, Zora, Jarmila, Cecílie, Vesna, Božena, Věnceslava, či Spolek paní a dívek.³

Vznik spolku Vlasta v Přerově a jeho činnost do roku 1897

V Přerově byl první a nejstarší ženský spolek ustaven v roce 1883. O jeho založení se zasloužila Anna Uhlířová. Od počátku své činnosti byl spolkem národně uvědoměným a vlasteneckým, který se snažil vymanit z německého vlivu. Podobně jako v dalších městech přerovské ženy podporovaly, aktivně se účastnily a osobně podílely na všech významných národních událostech, dobročinných a podpůrných akcích.⁴

Zařizující výbor v čele s Annou Uhlířovou a dr. Janem Kahovcem vypracoval 15. dubna 1883 spolkové stanovy, které Zemské moravské místodržitelství Brno (ZMM) schválilo výnosem č. 12506 z 28. května 1883.⁵ Zároveň povolilo zřízení „Ženského vzdělávacího spolku Vlasta v Přerově“, jehož „účelem jest šířiti vzdělanost mezi paními a dívkami, pěstovati ušlechtilé zábavy a podporovati podniky všeobecně humaní“. Stanovy obsahovaly 34 paragrafů.⁶

Ustavující valná hromada (VH) „Ženského vzdělávacího spolku Vlasta v Přerově“ za účasti 42 žen se konala 29. června 1883. Jednání řídila Anna Uhlířová, která byla zvolena první starostkou spolku. Místostarostkou byla zvolena Marie Skáceliková, jednatelkou Klementina Kotoučková, pokladní Amalie Altmannová, dalšími členkami výboru byly Marie Kahovcová, Marie Šikolová, Anna Krchová, Emilie Grégrová, Anežka Vítězová, Antonie Šilhavá, Marie Štěpková, Anna Roháčková. Náhradnicemi se staly Františka Škodová, Barbora Martilíková a Viktorie Cintulová.

Členkami výboru byly manželky významných přerovských měšťanů. Ke spolkové činnosti byly pořízeny knihy protokolní, pokladní, členská a též kaučukové razítko s nápisem „Ženský vzdělávací spolek „Vlasta“ v Přerově“. Pro potřebu členek byly vytištěny stanovy.⁷ Ke dni ustave-

Průkazka členky spolku Vlasta. SOkA Přerov.

Průkazka členky spolku Vlasta. SOkA Přerov.

10 14. 1908

1883 1908

Ženský vzdělávací spolek „Vlasta“
koná v neděli dne 15. listopadu 1908
oslavu svého 25-letého trvání

k níž uclivě zve.

Pořad:

- I. O 9. hodině slavné služby Boží ve farním chrámu.
- II. O 10. hodině **slavnostní valná hromada** v malém sále Záloženského domu.
  1. Jan Malát: Našim ženám, slavnostní sbor pro ženské hlasy s průvodem klavíru.
  2. Uvítání předsedkyně.
  3. Slavnostní řeč prosloví prof. J. Neoral.
  4. Zpráva jednatelek.
  5. Zpráva pokladní.
  6. Volné návrhy.
- III. Večer divadelní představení „ZLATO“ sehraje spolek divadelních ochotníků „Tyl“.

Program oslavy 25. výročí trvání spolku Vlasta. SOKA Přerov.

ní tvořilo členskou základnu 7 zakládajících členek, 25 přispívajících a 56 činných, celkem 88. V pozdějších letech se stali přispívajícími členy významní přerovští měšťané Bedřich Kozánek, Albert Mrkva, Jan Adamec, Eduard Kokora, Basil Macalík, Jan Uhlíř, Fr. Vrba, za zakládajícího člena přistoupil v roce 1884 důstojný pán Ignát Wurm.⁸ Předsedkyně spolu s jednatelkou pak v souladu se spolkovým zákonem a výnosem ZMM Brno oznámily c. k. Okresnímu hejtmanství v Přerově (OH) složení výboru a předložily schválené stanovy pro zápis do spolkového katastru.

Na první výborové schůzi 4. července 1883 byly ustaveny čtyři odbory: knihovní, zábavní a pěvecký, výrobní, podporovací. Odbor knihovní podporoval snahu členek po vyšším vzdělání především zřízením knihovny. Ta byla ve svých počátcích vybavena pouze knižními dary samotných členek, příznivců a podporovatelů spolku, později rozšiřována i nákupem knih. Pro vlastní potřebu odebíral spolek různé časopisy (Ženské listy, Lumír, Vesna, Libuše, Náš kroj, Domáci hospodyně, Časopis muzejní, Náš kraj).⁹ Její správkyní byla zvolena Anna Krchová, která tuto funkci vykonávala až do roku 1894.¹⁰ Pak byla knihovna o počtu 211 svazků darována nově zřízené Lidové knihovně. Správkyně též pořádala pravidelné recitační hodiny, na kterých členky přednášely vlastenecké i příležitostné básně. Na návrh profesora Františka Bílého věnovala Vlasta svůj nízký roční příspěvek na nákup knih ve prospěch Čtenářského spolku. Členky tak mohly využívat jeho bohatou a pestrou knihovnu.¹¹

Od počátku svého vzniku, a poté pravidelně každým rokem, pořádala Vlasta řadu přednášek. Již v roce 1883 se zásluhou ředitele přerovského gymnázia Jakuba Škody ujal přednášek profesorský sbor.¹² Přednášky z různých oborů a odvětví lidské činnosti se konaly v zimním období. V průběhu roku 1897 vystoupili profesori František Bílý, Josef Bartocha, František Oščádal, Karel Minařík, František Bayer a další. Mnohdy se těchto akcí zúčastnil malý počet dam, což přednášející nelibě nesli.¹³ V pozdějších letech přednášeli i profesori hospodářské školy. Značný podíl na organizaci těchto vzdělávacích cyklů měl též ředitel gymnázia Vincenc Vávra a profesor Josef Neoral. Od roku 1901 se pak konaly i přednášky veřejné.¹⁴ V roce 1913 vybědla Národní Jednota všechny přerovské ženské spolky ke společnému pořádání přednášek. K tomuto návrhu přistoupila i Vlasta.

Přerovské ženy nebyly výjimkou, též usilovaly a „dychtily“ po „zapovězeném“ vzdělání. V letech 1902–1903 měly možnost učit se ruskému jazyku, který vyučoval profesor Nikolaj Nejelov.¹⁵ Informace z časopisů, novin, knih i přednášek jim již nedostačovaly. Chtěly mít stejné možnosti v přístupu na školy jako jejich protějšky. Problémem bylo, že většina českých politiků konce 19. století patřila k odpůrcům ženské emancipace, a tudíž i k odpůrcům ženského vzdělání. Nejvyšší vzdělání pro výkon povolání, které mohla žena v Rakousko-Uhersku tehdy dosáhnout, bylo vzdělání učitelky základní školy. Pokud některá dosáhla vysokoškolského vzdělání v cizině, setkávala se s nesouhlasem mužských kolegů.

V habsburské monarchii byly univerzity státní. V Předlitavsku byly dle ministerského nařízení ze dne 6. května 1874 dívky ze studia vyloučeny, na univerzitách mohly jen hospitovat. Za univerzitní vzdělání, a později i za práva žen, usiloval a bojoval i časopis Ženské listy.¹⁶ Do sporu se zapo-

žil i vzniklý spolek Minerva, který usiloval o zřízení ženského gymnázia.¹⁷ Pro většinu mužů bořila středoškolsky vzdělaná žena staletý mýtus žensství. Dívčí gymnázium, které mělo být přípravou na univerzitu, se považovalo pro ženu za zbytečné a nepotřebné. Žádost Minervy, kterou předal říšské radě 11. března 1890 poslanec Karel Adámek, byla schválena. Soukromé dívčí gymnázium Minerva, které vydržoval stejnojmenný spolek, se stalo nejstarším dívčím gymnáziem v Rakousko-Uhersku. Většina veřejnosti ale stále považovala středoškolské i vysokoškolské vzdělání žen za zbytečný přepych. V první petici z roku 1890 zaslané říšské radě, kterou podepsalo 4 000 osob, byl též požadavek, aby ženy mohly studovat alespoň na filozofické fakultě pražské univerzity. Petice upozornila na skutečnost, že evropské země, mimo Rakouska a Německa, již studium ženám umožnily. Petici moravských spolků adresované říšské radě požadující přístup ženy k vysokoškolskému vzdělání (na vysoké učení) podepsaly i některé členky přerovské Vlasty. V červenci 1890 pak Eliška Krásnohorská zaslala ženským spolkům „Provolání k vzdělanectvu českému stran založení Minervy, spolku pro ženské studium“, s nímž se seznámily i členky spolku Vlasta, který se stal přispívajícím členem spolku Minerva s ročním příspěvkem 2 zl. O čtyři měsíce později pak obdržela Vlasta stanovy a „členský lístek“ Minervy.¹⁸ Spory se táhly až do konce roku 1897, kdy se na pražské fakultě objevily první řádné studentky.

Na přerovské gymnázium vstoupila první privatistka Jarmila Čapková, dcera poštovního pokladníka v Přerově, v roce 1901. O povolení navštěvovat všechny povinné předměty se zasloužil ředitel gymnázia Vincenc Vávra. Časopis „Neue freie Presse“ ve Vídni konstatoval, že průlom ve studiu žen na rakouských školách byl učiněn v Přerově. Jarmila Čapková se pak stala profesorkou ženského učitelského ústavu v Brně, později působila na reálném gymnázium v Brně.¹⁹ Tento „zlom“ ovlivnil a především upevnil působení žen ve společnosti, tudíž i ve spolku Vlasta. Právě na přelomu 19. a 20. století se ženy postupně vymanily z předsudků, dokonce mnohé začaly pracovat mimo dům. Schopnosti žen potvrdila v pozdějších letech i tragická 1. světová válka, kdy muži odešli na frontu a profesně je nahradily ženy.

Ve výrobním odboru se členky měly možnost naučit různým druhům ručních prací včetně výšivek. Odbor pořádal občasně výstavky prací svých členek nejen v samotném Přerově, ale i v okolních obcích. Již během prvního roku činnosti vystavovaly své „výrobky“ na Hospodářsko-průmyslové výstavě v Přerově (1883). Pro pořízení výšivek bylo zakoupeno plátno u obchodníka Aloise Mühlbergera (25 kr. za metr), který též zapůjčil „látku potřebnou k pokrytí i okrášení stolů“. Vedení spolku poděkovalo výstavnímu výboru za bezplatné zapůjčení sálu, vrchnímu zahradníkovi Prokopovi z Veselíčka za květinovou výzdobu, ctihodným klášterním sestram za zapůjčení stolů a lavic a všem dalším, kteří se podíleli a vypomohli během výstavy. Na výstavce ručních prací konané o rok později došlo ke ztrátě „stolní pokrývky“ zapůjčené p. Beránkovou. Podle vzorku dodaného majitelkou uháčkovaly členky nový ubrus. V roce 1891 vystavoval spolek ruční práce na Hospodářsko-průmyslové výstavě v Kroměříži, kde obdržel pochvalné uznání. O dva roky později Vlasta důstojně oslavila 10. výročí svého trvání. Členky zazpívaly na ranní mši, poté se zúčastnily slavnostní VH. Slav-

nost vyvrcholila koncertem pod taktovkou dr. Jan Kahovce. Téhož roku na národopisné výstavě v Přerově byla Vlasta za vystavené exponáty oceněna čestným diplomem.²⁰ V roce 1895 se členky zúčastnily „Výstavy národního vyšívání“ v Olomouci. Podílely se též na výrobě kostelního roucha pro Velehradské slavnosti, vyhotovily „pokrývku pro hlavní oltář a krajku pro místní kostel“, některým přerovským spolkům vyšily prapory.²¹

Značnou činnost vykazoval od svého ustavení odbor pěvecký a zábavní. Již v říjnu 1883 byla v sále přerovského Akciového pivovaru uspořádána první zábava. Čistý výnos ve výši 19 zl. 15 kr. byl věnován ve prospěch chudé školní mládeže. V prosinci téhož roku na „čítárním večeru“ vyslechly členky přednášku profesora

Kastnera o čištění, praní a bílení prádla. Po jejím skončení se konala deklamaace a zpěv. Zpěvácký odbor zavedl pravidelné hodiny zpěvu, které se po dvou letech staly skutečnou školou zpěvu se dvěma odděleními. Zpěvní škole, kde výuka začala 10. dubna 1885, řídil ve svých počátcích ředitel Jan Martilík, později varhaník Bedřich Kozánek. Prvním sbormistrem byl profesor dr. Jan Kahovec, který vykonával tuto funkci deset let. Za jeho působení účinkovaly členky spolku na různých koncertech, slavnostních přednáškách, deklamačních a zpěvních večírcích, zpívaly při svatbách, zábavách vlastních podniků i akcích pořádaných dalšími spolky (Přerubem, Národní Jednotou, Maticí školskou, Sokolem, Čtenářským spolkem), při výletech do okolí. V roce 1885 Vlasta spolupracovala se spolkem Radhošť při prázdninové slavnosti konané v Přerově, v červnu uspořádala výlet do Míchalova, kde zábavní odbor zajistil tanec a zpěv spolu s Přerubem, dály se postaraly o bufet (vstupné činilo 20 kr., rodina 40 kr.). Výtěžek z této akce byl věnován ve prospěch mikulášského podělení dětí. Členky se zúčastnily velké národní slavnosti pořádané odbory pro východní Moravu, která se konala v lese mezi Penčicemi a Zámeštní Lhotou, či slavnosti v Holešově při příležitosti 25. výročí trvání tamního čtenářského spolku. Rovněž vypořádaly při národopisných výstavách a různých kulturních událostech (osla-

Pozvánka na valnou hromadu spolku Vlasta.
SOKA Přerov.

	<p style="text-align: center;">TANEČNÍ POŘÁDEK</p> <p style="text-align: center;">I.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. POLKOVKA 2. VALČEK 3. KRÁJOVÁ POLKA 4. ČTYRTEJKA 5. VALČEK 6. TRÁSAK 7. ČESKÁ BESEDA 8. VALČEK 9. MAJLISKA 10. VALČEK VOJENKA <p style="text-align: center;">II.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. VALČEK 2. KRÁJOVÁ POLKA 3. VALČEK 4. TRÁSAK 5. ČESKÁ BESEDA 6. VALČEK 7. POLKA 8. ČTYRTEJKA 9. VALČEK 10. KVAFEK
<p style="text-align: center;">SPOLKĚ VLASTA V PŘEROVĚ DNE 11. LEDNA 1901 V 6 HOD. VEČER V MĚSTSKÉM DOMĚ</p> <p style="text-align: center;">MAŠKARNÍ PLES RÁZU: VE SHODĚ A DOHODĚ</p> <p style="text-align: center;">POHLEDE PRO ZVÁŘE: ELIŠKA KAPKOVÁ P. ČAPKA I. VYKUPNĚ ODBĚRA 12 KR. PŘEDPISOVKŮ: VYKUPNĚ 3. BERGLAMACE POZVÁNĚK V "MISKURU" / MASARTEKOVŮ NÁMĚSTÍ</p>	<p style="text-align: center;">SPOLKĚ VLASTA V PŘEROVĚ</p> <p style="text-align: center;">POVĚŘENKA</p> <p style="text-align: center;">ČÍS. <u> </u> NA MAŠKARNÍ PLES VE SHODĚ A DOHODĚ</p>

Taneční pořádek maskarního plesu pořádaného Vlastou. SOkA Přerov.

va 250. úmrtí Karla st. ze Žerotína v říjnu 1886). Spolek zorganizoval přednášku k 50. narozeninám Svatopluka Čecha, Elišce Krásnohorské zaslal k životnímu jubileu 50 let telegram.²²

Dr. Jan Kahovec ukončil svou aktivní činnost řízením koncertu při slavnosti 10. výročí spolku Vlasta v roce 1893. Na podzim 1893 se stal sborníkem Vlasty profesor František Martínek, který řídil sbor po dobu pěti let. Pod jeho vedením bylo provedeno mnoho společných koncertů Vlasty s pěveckým spolkem Přerub. V roce 1891 Vlasta přispěla Přerubu částkou 25 zl. na zakoupení pianu. Poté se vedení opět ujal dr. Jan Kahovec, který se v roce 1904 z věkových a zdravotních důvodů své funkce vzdal. Po dobu dvou let řídil zpěvní odbor Bedřich Kozánek, pak profesor Ferdinand Vaněk.²³ Značnou zásluhu na rozvoji hudební činnosti spolku měl též ředitel Josef Čapka-Drahlovský, který řídil rovněž společné koncerty s Přerubem. Čapka-Drahlovský vždy ochotně řídil orchestr i při ochotnických představeních pořádaných ve prospěch Vlasty. Sám věnoval spolku Vlasta své dvě skladby pro smíšený sbor (Před sňatkem a po sňatku).²⁴

Členky byly přítomny v Brně na slavnosti pořádané filharmonickým spolkem Beseda brněnská. Spolu s přerovskou tělovýchovnou jednotou Sokol se zúčastnily slavnostního průvodu. Dámy byly oděny v černých šatech, slečny v bílých. Výbor též objednal v Praze spolkové odznaky s červenobílou stuhou v ceně 28 kr. za 1 kus.²⁵ V červenci 1885 se členky v národních krojích účastnily hasičské slavnosti, Gallašovy slavnosti v Lipníku, spolu se Čtenářským spolkem v Brodku se účastnily zábavy na ostrově v Citově, pořádané ve prospěch Ústřední matice a Radhoště, v září se aktiv-

ně podílely při získání příspěvků pro bufet (podávalo se studené maso, koláče, zákusky, likéry) na připravovaný „vlastenecký podnik - václavské posvícení“, kterého se zúčastnily opět v národních krojích. Akce se konala ve prospěch Ústřední matice školské.²⁶

Popisek.

Významnou událostí v činnosti Vlasty a všeho přerovského obyvatelstva bylo uvítání císaře Františka Josefa I. na přešovském nádraží v srpnu 1887. Jménem spolku předala císaři „skvostnou“ kytkici Anežka Vítězová, jednatelka. Téhož roku v září byl spolek zastoupen na krajské výstavě v Příboře. Při příležitosti 25. výročí trvání Čtenářského spolku a Přerubu se členky Vlasty zúčastnily v září 1887 slavnostní mše v kostele a poté průvodu do Michalova, kde podarovaly přespolní hosty kytičkami, věnci ozdobily spolkové prapory.²⁷ O rok později zařizovaly bufet a věcnou loterii v Michalově při slavnosti Komenského, zúčastnily se též národní slavnosti v Brodsku a velocipedistických závodů. I na slavnosti pořádané Radhoštěm v srpnu 1894 zajišťovala Vlasta bufet. Návštěvníci si zde mohli zakoupit občerstvení za 30 kr., a to buď L kačeny, 1/6 husy či # kuřete. Zároveň bylo stanoveno, že při loterii vyhrával každý šestý los. Výnos z akce byl 692 zl. Na výzvu záložny se členky zúčastnily v hojném počtu slavnostního položení základního kamene Záloženského domu a o rok později slavnosti k jeho otevření.²⁸

Koncem prvního roku činnosti vyzval místní ochotnický spolek dámy z Vlasty k účasti v dramatické škole, kterou zařídil a vedl profesor Neoral.²⁹ Navštěvovalo ji 18 dam. Ochotnický spolek trvale spolupracoval s Vlastou a každoročně věnoval výtěžek z divadelního představení (1884 oblíbená Šamberkova hra „Jedenácté přikázání“) ve prospěch Mikulášského podělení chudých dětí. V roce 1888 uspořádala Vlasta společně s ochotnickým spolkem zábavu spojenou s divadelním představením, během které se konala tombola ve prospěch brněnského Národního divadla.

I když se spolek ve svých počátcích snažil vyvíjet různorodou činnost, občas došlo mezi členkami k neshodám a problémům z nejrůznějších příčin či pro různorodost názorů.³⁰

Jelikož Vlasta neměla k pořádání schůzí či přednášek vlastní prostory, využívala nabídky Čtenářského spolku a užívala pro své schůze jednu z jeho místností za poplatek 30 zl. ročně. V pozdějších letech si členky Vlasty často stěžovaly na znečištěnou a nevyvětranou místnost, která jim v takovém stavu pro jednání nevyhovovala. Tyto prostory totiž užívali pro své dlouhé večerní schůze i muži. Majitel kavárny Kozánek přislíbil, že prostory budou pro potřebu dam náležitě upraveny.³¹

Členky hodnotily svou práci na společných jednáních, valných hromadách, které se konaly každoročně. Stálým problémem byla i v pozdějších letech nízká účast. Po volbách v roce 1887 byla ve funkci předsedkyně potvrzena Anna Uhlířová, místopředsedkyní se stala Marie Skácelíková, zvolen byl dále desetičlenný výbor. V lednu 1888 odešla z výboru Antonie Šilhavá, kterou nahradila Amalie Vrbová, pozdější spisovatelka. Předsedkyně Uhlířová na jednání za účasti pouhých 28 dam kritizovala nízkou účast a neochotu účastnit se těchto schůzí, všem ale poděkovala za práci a vyslovila přání, „...aby spolek nadále prospíval ke zdaru města i drahé vlasti...“.³² V roce 1890 zůstalo vedení beze změny, pouze do funkce jednatelky byla zvolena Amalie Vrbová.³³ Koncem roku 1891 předsedkyně Uhlířová z důvodu stěhování ukončila svou činnost po osmi letech obětavé práce v čele spolku. Za zásluhy o rozvoj spolku byla jmenována čestnou členkou. Až do své smrti se zajímala o činnost Vlasty a zůstala přispívající členkou.³⁴ Do funkce předsedkyně byla zvolena dosavadní

Popisek.

místopředsedkyně Marie Skácelíková, která volbu odmítla. Po nových volbách funkci starostky v letech 1892–1895 vykonávala Marie Štěpková. V čele spolku se pak vystřídala řada členek. V letech 1896–1897 byla starostkou Marie Skácelíková, v letech 1898–1903 Františka Lipčíková, 1904–1906 Anna Roháčková, 1907–1915 Antonie Šilhavá.³⁵

Popisek.

milostky. Již na jaře 1884 se Vlasta stala přispívajícím členem Ústřední matice s příspěvkem 10 zl., od června 1885 členem Muzejního spolku v Olomouci, od 1890 členem Minervy s příspěvkem 2 zl. ročně, v roce 1891 členkou Výrobního spolku v Praze s 1 zl., kterému darovala 5 zl. na budování spolkového domu. Vlasta zaslala příspěvek i pražské družině bl. Anežky české na zřízení „ženského azylu“, „...v němž by mravně zachovalé a svobodné

ženy za mírný poplatek popřípadě i zdarma útulky nalezly...“. Později zaslal spolek příspěvek k zařízení přerovského loutkového divadla.³⁶

Jelikož finanční situace spolku byla v roce 1891 velmi uspokojivá a podle stanov bylo účelem spolku „*podporování podniků všeobecně humanních*“, navrhla jednatelka Amálie Vrbová, aby se Vlasta stala členem Spolku českých spisovatelů belletristů „Máj“ s ročním příspěvkem 5 zl. Výbor tento návrh zamítl z finančních důvodů, jelikož některé členky namítaly, aby Vlasta „*...předně pamatovala na zájmy zdejšího obyvatelstva a zabývala se položením prkenné podlahy do kostela klášterního, jež má v zimě chrániti školní dítky proti nastuzení...“*.³⁷

I když se aktivita ženského spolku setkávala s přízní a podporou veřejnosti, někteří z občanů měli výhrady či rozdílné názory na jeho činnost a poslání. Jednatelka upozornila na dva dopisy uveřejněné v Pozoru, které byly zaslány z Přerova a měly prý poškodit dobrou pověst spolku. Psalo se v nich, že „*...že Vlasta údadně podporuje konkurenci jistého obchodníka Žida na úkor českých obchodníků ...“*. Toto tvrzení bylo nepravdivé, a proto výbor zaslal redakci přípis s objasněním. O tři roky později předložila rozhořčená předsedkyně Marie Štěpková na výborové schůzi Lidové noviny, v nichž byl uveřejněn „hanebný“ dopis z Přerova, který způsobil, že „*...ona i celý spolek je uražen, a proto se ona vzdává své funkce...“*. Výbor rezignaci zamítl. Jelikož se objevily v tisku „*nové útoky na Vlastu*“, byla vyslána „deputace“ k redaktoru Štěchovskému.³⁸

Největší péči věnoval spolek podpoře chudých a potřebných občanů a především chudé školní mládeže. Ujal se též sirotka, na jehož výživu a ošacení finančně přispíval místnímu sirotčinci. Pro tento účel byl ustaven podporovací odbor. Potřebný kapitál ke své práci získával spolek prostřednictvím činnosti vlastních odborů, darů od místních peněžních ústavů, pivovarů, přerovské veřejnosti, rolníků. Přerovští obchodníci věnovali pečivo či sladkosti, které často dodaly i dámy z vlastních zdrojů. Každoročně pořádala Vlasta „Kateřinskou zábavu“, různé koncerty, s divadelním představení vždy ochotně vystoupil spolek divadelních ochotníků (později Tyl).³⁹ Získaný příjem byl pak každoročně používán k různým účelům. Počínaje prvním rokem činnosti a poté i v letech následujících pořádal odbor pravidelně pro děti mikulášskou nadílku, která se konala v klášteře na Šířavě. V roce 1883 bylo obdarováno 133 děvčat 69 páry obuvi, 32 páry punčoch, šátky a zápěstky, hoši dostali 23 párů obuvi, 12 čepic. Všichni dále obdrželi nejen školní potřeby, ale i různé pamlsky. Pro výuku šití nakupoval spolek žákyním obecných a měšťanských škol plátno.⁴⁰ Mikulášská nadílka v roce 1888 se konala při příležitosti oslav 40. výročí panování císaře Františka Josefa I. Pro děti bylo obstaráno pečivo, perník, ořechy, ovoce, obuv „*...a též obrázky našeho zeměpána nutno objednat v obchodě p. Michálka a dát každému dítku na památku...“*. Během roku ale vypukla epidemie neštovic, a proto přerovské OH nepovolilo ochotníkům sehrát představení pořádané ve prospěch Mikuláše, čímž ve spolkové pokladně chybělo 140 zl. Členky proto samy pro tuto příležitost ušily dětem košile a sukně. Obdarováno bylo 300 dětí.⁴¹

I po mikulášské nadílce v prosinci 1890 spolek poděkoval nejen přerovské veřejnosti za dary věcné (šatstvo, cukrovinky, školní potřeby, ovoce)

i finanční, ale též divadelním ochotníkům a jejich řediteli Bedřichu Kozánkovi za hudbu, Marii Štěpkové za zapůjčení povelu pro účinkující členy, kteří „... *pro strašlivou nepohodu byli odváženi ke generální zkoušce...*“. Poděkováno bylo i dárcům za kytici darovanou autorce Amáli Vrbové-Jiřímu Sumínovi při představení hry „Tajný sňatek“.⁴²

Péče spolku Vlasta o výživu dětí ze sociálně slabých rodin

Ke zlomu v činnosti Ženského vzdělávacího spolku Vlasta došlo v listopadu 1897, kdy byl spolek požádán místní školní radou (MŠR) o spolupráci při zřízení stravovací kuchyně, kde by se vařily a podávaly teplé obědy chudým přerovským dětem. Byl to vlastně první pokus v Přerově o zlepšení výživy dětí ze sociálně slabých rodin. Tato akce vyžadovala nejen důkladnou přípravu, ale především značné množství dobré vůle a ochoty od členek spolku. Jelikož takto poskytovaná pomoc potřebným byla v souladu se spolkovými stanovami, výbor správu kuchyně i jídelny převzal do své péče a požádal městskou radu o propůjčení vhodné místnosti. Vlastě byl přidělen obecní domek v Kostelní ulici. Kuchyň byla vybavena potřebným nádobím, které věnovaly členky. Potraviny a finanční příspěvky získával spolek i v pozdějších letech nejen od přerovské obce, ale též od arcibiskupa, hraběnky Magnisové, přerovských závodů, četných rodin a příznivců.⁴³ Velkou finanční podporou spolku se stal v roce 1901 fond rodiny Skenovy ve výši 10 000 K, jehož výnos byl určen této kuchyni.⁴⁴

Vařit pro 100 dětí se začalo od 21. listopadu 1898. Kuchyně byla v provozu každoročně po čtyři zimní měsíce. První hospodyně se stala M. Karasová, která dlouhá léta vykonávala též funkci jednatelky spolku. Ve funkcích hospodyně se pak vystřídal řada členek (odborná učitelka Wiedermannová, p. Tesárková, opět M. Karasová, p. Martinková). Jelikož zajištění plynulého chodu kuchyně bylo značně náročné a vyžadovalo dobrou organizaci práce, střídaly se v jejím vedení vždy dvě členky výboru. V kuchyni se vařilo do 3. dubna 1901, kdy byl její provoz ukončen. Na podzim téhož roku se kuchyně přestěhovala do nově vystavených a lépe vybavených prostor, které pořídila pro tento účel přerovská obec v Palackého ulici. První obědy se dětem podávaly 18. listopadu 1901. Vařilo se zde téměř 16 let. Počet stravovaných dětí se zvýšil na 150. V roce 1905 zavedla obec do kuchyně vodovod a místnost upravila. Na jaře 1907 navštívil chudinskou kuchyni okresní hejtman s dr. Alfredem ze Skenů. Byli přítomni rozdělení obědů, prohlédli si zařízení, o chodu kuchyně se pochvalně vyjádřili.⁴⁵

Od listopadu 1912 do března 1913 byl podáván teplý oběd 150 dětem. O nákup a obstarávání potravin, včetně výdeje jídla, se nadále staraly dvě členky. O Mikuláši bylo obdarováno 250 dětí. Spolek též poskytovat měsíční příspěvek 5 K chudému studentu Charvátovi, studentu Beňovi pořídil oblek a obuv.⁴⁶

Členskou základnu v roce 1909 tvořily 263 členky. Při mikulášském nadělování obdrželo 227 dětí obuv, děvčata dostala tři kusy plátna. Spolu s Dámským odborem Sokola a dalšími spolky uspořádala Vlasta přednášku MUDr. R. Wisteinové z Chicaga na téma „O ženské výchově v Americe“, a řadu dalších. Zpěvu vyučoval ve Vlastě profesor Ferdinand Vaněk,

sbormistr Přerubu. Spolu s Přerubem vystoupily členky při jarním koncertu v Dvořákově „Svatební košili“ či Smetanově „Hubičce“, účastnily se sokolské slavnosti v Michalově. Ochotnický divadelní spolek sehrál ve prospěch Vlasty divadelní představení „Rodinná pouta“ od Šamberka, velký úspěch mělo divadelní představení pro děti „Sněhurka“ od B. Plumlovské, které osobně předvedly členky Vlasty. Čestným členem se stal profesor Josef Neoral.⁴⁷

V roce 1910 se počet členek zvýšil na 289. O Mikuláši bylo obuví, šatstvem, jablky a ořechy poděleno 231 dětí, ve stravovací kuchyni dostávalo denně obědy 146 dětí. Pro tyto děti bylo sehráno úspěšné představení „Zakletá princezna Zlatohlávka“. Příjem získala Vlasta i ze hry „Dospělé děti“, s níž se představil divadelní spolek Tyl. Vlasta uspořádala ve velkém sále Městského domu taneční večírek, členky se zúčastnily porady na zřízení jeslí pro batolata do tří let, kterou svolal dámský odbor Národní jednoty (NJ) v Přerově.⁴⁸

Zpěvní odbor za řízení profesora Ferdinanda Vaňka vystoupil veřejně na koncertu děl Bohuslava Fěrstra a spolu s Přerubem na třech koncertech. Za řízení Josefa Čapky-Drahlovského účinkovaly členky Vlasty v operetě „Dívčí ústav“ od Mužíka, spoluúčinkovaly při slavnostech NJ, při Květinové slavnosti, pořádané Okrašlovacím spolkem, akcích organizovaných na počest Boženy Němcové, J. A. Komenského, ku 40. výročí trvání Sokola, Dětském dnu, čajovém večírku na rozloučenou s ruskými studenty. Na přednáškách, které se konaly v místnostech Čtenářského spolku, vystoupili profesori Ferdinand Vaněk, Josef Neoral, František Kubíček a MUDr. Leopold Riedl. Spolek byl členem ÚMŠ, přerovské veřejné čítárny, Muzejního spolku v Olomouci, Dívčí akademie v Brně, Družstva ND v Brně, Pěvecké župy Tovačovského.⁴⁹

I v průběhu roku 1912 pořádala Vlasta pro členky i veřejnost zdařilé přednášky s různými tématy (např. učitel Josef Krumpolc „O významu míru pro štěstí národa“). Pro mikulášskou nadílku byla uspořádána sbírka. K nadílce bylo též použito zisku z veselohry Skružného „Žabec“, kterou pod režijním vedením učitele Felixe Talpy sehrál ochotnický spolek Tyl.⁵⁰ Poděleno bylo 202 dětí obuví, oděvy, ovocem, pečivem. I nadále dostávalo obědy 150 dětí. Finanční příspěvek k provozu kuchyně obdržel spolek od společnosti „Federfechtýřů“, JUDr. Leopold Mohapla, lékárník Můcka, baron Skene daroval 50 kg cukru, mlynář Hégr pytel mouky, statkáři z okolí brambory a zeleninu.⁵¹

V jarních měsících 1913 uspořádal spolek koncert děl Richarda Wagnera za řízení dirigenta Ferdinanda Vaňka. Akce se vydařila a přinesla čistý zisk 3 561 K. Vlasta spoluúčinkovala při Smetanově operě „Prodané nevěstě“, pořádanou Přerubem.⁵² Po osmi letech obětavé práce, v roce 1914, se profesor Vaněk z důvodů jmenování inspektorem vzdal sbormistrování ve Vlastě i Přerubu. Zpěvní školy se ujala členka výboru Marie Zapletalová. Členky v průběhu roku vypomáhaly při různých slavnostech, prodávaly lístky ke gymnazijnímu koncertu, zúčastnily se manifestační schůze pro zřízení druhé české univerzity, výletu uspořádaného Přerubem.

Svou činnost rozšiřovala Vlasta i do oblasti sportu. Na návrh učitele Večeři zřídila u Kozlovské ulice, poblíž hřiště studentského, veřejné hřiš-

tě pro školní děti. Pozemek darovala obec.⁵³ Členky se též rozhodly hrát jednou týdně (ve středu) kuželky v hostinci Pančava.⁵⁴ V listopadu 1913 uspořádala Vlasta pod režijním vedením učitele F. Talpy úspěšné dětské představení „Zlatý pták“ od Semerádové. Za nacvičení zpěvů a tanců pro tuto hru bylo poděkováno Anně Psotové a Marii Zapletalové.⁵⁵ Pěvecký spolek Přerub si ustavil vlastní dámský pěvecký odbor a požadoval, aby Vlasta zrušila vlastní. Odchodem sbormistra Vaňka a založením ženského pěveckého odboru Přerubu Vlasta zrušila v roce 1914 nejen pěvecký odbor, ale i školu zpěvu. Notový archiv věnovala učitelskému ústavu, gymnáziu a rodinné škole.⁵⁶ Tato změna měla značný vliv na další činnost spolku, který zaznamenal poklesl zájmu především ze strany mladších členek. V následujících letech se počet členek snížil z 293 v roce 1913 na 190 v roce 1917.⁵⁷

V březnu 1914 se Vlasta spolu s dalšími přerovskými spolky účastnila veřejné schůze k uctění památky J. A. Komenského, v květnu vystoupily členky v divadelní hře „Nervosní ženy“ od Bluma, v červnu se při slavnosti NJ postaraly o kavárnu a cukrárnu. Čistý zisk byl odveden NJ.

Činnost Vlasty za 1. světové války

První světová válka hluboce zasáhla do života lidí, způsobila chaos v celém národním hospodářství.⁵⁸ Jejím důsledkem byl naprostý nedostatek potravin, bída a hlad. Otcové a živitelé rodin byli odvedeni na frontu, mnohdy upadli do zajetí či padli. Četné rodiny, především vdovy a sirotci, žili v nepředstavitelé bídě. Vzhledem k nově vzniklé válečné situaci vyvíjela Vlasta značné úsilí v dobročinné a podpůrné práci. Na podzim 1914 se nevařilo, protože prostory vývařovny propůjčila přerovská obec pro vojenské účely. Částka v minulých letech věnovaná na vaření byla věnována na mikulášskou nadílku. Spolek Vlasta se aktivně ujal práci na zřízení dočasné vojenské nemocnice, organizoval veřejnou sbírku k zakoupení 200 železných postelí a dalších potřebných věcí. Vyzval ostatní přerovské spolky, aby společně zajistily potřebné prádlo. Náhradou za teplé obědy, které nebyly poskytovány ani v roce 1916, obdrželi školáci luštěniny, vejce a omastek. Spolek poukazoval především na hladové, strádající a podvyživené děti, apeloval na veřejné činitele, s jejichž podporou se na podnět Zemské školní rady (ZŠR) podařilo zařídit „polévkový ústav“, který Vlasta vedla od ledna 1917. Zpočátku se podávala asi 350 dětem hustá a výživná polévka s krajícem chleba. Vařilo se zde po celý rok včetně prázdnin. Počet dětí se zvýšil na 500. Tuto akci financovalo město Přerov, které též propůjčilo místnosti a bezplatně dodávalo palivo. Na provoz ústavu dále přispělo České srdce, Hospodářský úřad, Dr. Alfred Skene, obecní spořitelna, akciový pivovar, podpůrný fond pedagogie, Čtenářský spolek, Umělecká stráž, ženský odbor NJ, obchodní gremium, Úvěrní spolek, arcibiskup Skrbenský, Občanská záložna, i soukromé osoby. Po zrušení vojenské nemocnice daroval Červený kříž velké zásoby potravin. Vlasta uspořádala sbírku a též obdržela státní subvence.⁵⁹ Mnozí přerovští občané podporovali dle svých možností zřízení tohoto ústavu formou materiální či finanční pomoci. Do roku 1918 spadá první pokus zřídit v Přerově studentskou menzu. Na podnět ředitelů A. Bezloji a dr. Richarda Kantora hradila Vlasta nejprve 12 nejchudším studentům středních škol obědy v Městském domě,

později byly podávány ve spolkové kuchyni dvakrát týdně 80 studentům z pedagogia a gymnázia večeře zdarma, později za úhradu pouhé 1 koruny. Nesmírnou obětavostí členek spolku byla tato menza při polévkovém ústavu zřízena v listopadu 1918. Její vydržování vyžadovalo značných finančních nákladů.⁶⁰

V souvislosti s válečným konfliktem v letech 1914–1918 došlo ke změnám v činnosti všech spolků. Omezena byla především činnost kulturní a vzdělávací, které se spolek v mírové době plně věnoval. V průběhu roku 1916 sehrál divadelní spolek Tyl dvě představení. Výtěžek ze hry „Nioba“ byl určen polévkovému ústavu, a ze hry „Milkování“ pro mikulášskou nadílku. V květnu 1917 se členky účastnily večera rytmických tanců, slavnostního večírku k 70. narozeninám básnířky a přední organizátorky ženského hnutí Elišky Krásnohorské. V červenci se Vlasta zapojila do akce, která umožnila zájezd členů pražského ND do Přerova.⁶¹ V roce 1917 byla Vlasta nadále členem Ústřední matice školské (ÚMŠ), veřejné čítárny, Vlastivědného spolku muzejního v Olomouci, ND v Brně, Podpůrného spolku pedagogia v Přerově, spolku Komenský ve Vídni.

Na podporu polévkového ústavu uspořádala Vlasta během roku 1918 dva přednáškové večery a pohádkové hodinky pro mládež, škola rytmických tanců Anny Psotové uspořádala pět dětských besídek, pro mladé se konal věneček. Při slavnosti Českého srdce se členky staraly o bufet a loterii. O Mikuláši 1918 bylo obdarováno 383 dětí obuví a oděvy. Jelikož vzdělávací činnost Vlasty byla omezena, finančními příspěvky podporovala kulturní podniky jiných spolků.⁶²

Spolková činnost ve svobodné republice

Polévkový ústav vedla Vlasta až do července 1919, kdy Okresní péče o mládež (OPM) nabídla spolku potraviny věnované americkou misí pro děti trpící podvýživou. Obědy (výživné polévky) a odpolední svačiny (kakao) pro 700 dětí denně pak Vlasta připravovala ve spolupráci s místními přerovskými spolky. V prosinci 1919 Vlasta věnovala příspěvek spolku České srdce, který pořádal pro děti velkou mikulášskou a vánoční akci.

Při polévkovém ústavu nadále fungovala studentská menza pro 500 dětí. Studentům poskytovala Vlasta obědy za nízkou částku 1,50 Kč, přibližně 100 žáků byly podávány dvakrát v týdnu teplé obědy zdarma. V roce 1919 se na žádost ředitelství poštovního úřadu stravovalo v menze asi 60 posluchačů slovenského poštovního kurzu za poplatek 2,50 Kč a 1 Kč za snídani. Chod ústavu včetně menzy vyžadoval nejen značné finanční podpory a dary, ale především obětavou a nezištnou práci členek spolku.

V roce 1919 se uskutečnila pouze jedna přednáška (dr. Absolon „O dalmatském pobřeží“). Spolek Tyl věnoval Vlastě zisk z představení Krylovy veselohry „V obležení“ a Akademický klub z Mahenovy hry „Nebe, peklo, ráj“. Konaly se dvě pohádkové hodinky pro děti, ve kterých profesor Stanislav Kovanda spolu s učitelem Plevou vyprávěli pohádky, ing. Josef Vdolek promítal obrázky skioptikonem, který zapůjčila přerovská průmyslová škola. Dne 28. října 1919 se členky Vlasty v hojném počtu zúčastnily velkého průvodu a oslav 1. výročí osvobození vlasti a vzniku republiky. Pro mladší členky byl uspořádán zábavný večer, v lednu 1920

pak taneční věneček „Slovácká veselice“. Vlasta se stala zakládajícím členem školského spolku Haná a spolku Komenský ve Vídni. Finanční příspěvek věnovala i na sbírku pro slezské menšinové školy a na Matici Těšínskou.⁶³

V roce 1920 čítal spolek 250 členek. Obědy pro studenty se vařily po celý rok. I když se pro velkou drahotu neuskutečnila mikulášská nadílka, zaslal spolek příspěvek 1 000 Kč Siroťcímu spolku, který organizoval velkou vánoční ošacovací akci. V průběhu roku se členky zúčastnily všech kulturních a národních oslav. Spolu s ostatními spolky oslavily v březnu 70. narozeniny prezidenta T. G. Masaryka, v dubnu se zúčastnily výstavy „Náš odboj“, v říjnu se připojily k velkým oslavám Komenského, zúčastnily se akcí Českého srdce i slavnosti „Prerovsko sobě“, pro vybudování Blahoslavova pomníku přispěly částkou 1 000 Kč, při studentských slavnostech majáles obstaraly cukrárnu. Vlasta se podílela na sbírce uspořádané ve prospěch vdov a sirotků po padlých legionářích. Pro své podporovací účely uspořádala úspěšný maškarní ples. Nadále zasílala příspěvky potřebným organizacím a spolkům, stala se členem Družstva pro vystavění tělocvičny a Družstva pro vystavění divadla.⁶⁴

I v následujících letech se spolková činnost omezovala především na dobročinnost a podporování studentů. V menze se denně vařilo pro 80–90 studentů, dvakrát týdně se podávaly i večeře. V dubnu 1921 se v kuchyni stravovalo po dva dny 75 studentů ze Štubnianských Teplic s pěti profesory. V roce 1922 platili studenti za oběd 3 Kč, za večeři 2 Kč, pět obědů dostávali potřební studenti zdarma. Vedle darů obdržela Vlasta subvenci od ministerstva školství a od ministerstva sociální péče. Spolek nadále přispíval na činnost různým spolkům a institucím (Komenský ve Vídni, městský sirotčinec, spolek pro dostavení Blahoslavova pomníku, na udržování Čekyňské kolonie, na zakoupení dětské postýlky v nové dětské útulně v Crikvenici).⁶⁵

Při mikulášské nadílce v prosinci 1922 i v roce 1923, která se konala ve spolkové kuchyni, podarovala Vlasta 100 dětí obuví a oblíbenými vánočkami. Na jaře 1923 uspořádal spolek kurzy pečení cukroví a úpravy salátů a sýrů. Dámy se zúčastnily slavnostního odhalení pomníku Jana Blahoslava.

V říjnu 1923 došlo jak ke změně stanov, které schválila Zemská správa politická v Brně (ZPS), tak i ke změně názvu na Dobročinný spolek „Vlasta“ v Přerově. Stanovy obsahovaly 29 paragrafů. V prvním paragrafu se stanoví, že „...*Účelem spolku „Vlasta“ jest podporovati podniky všeobecně humanní. Podporování chudé školní mládeže a studentstva...*“.⁶⁶

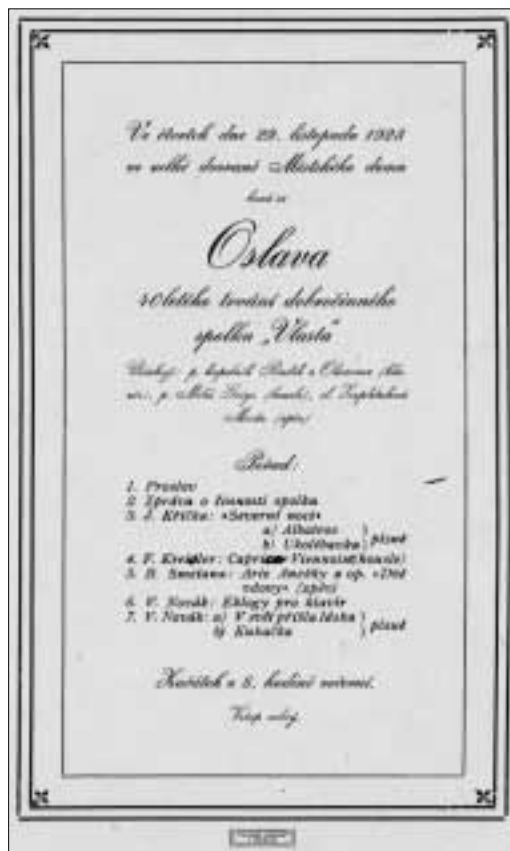
Dne 29. listopadu 1923 oslavil spolek Vlasta ve velkém sále přerovského Městského domu 40. výročí svého trvání. Členskou základnu tvořilo 219 členek. Po volbách se stala novou předsedkyní Marie Zapletalová, dosavadní místopředsedkyně.⁶⁷

I v roce 1924 se práce spolku soustředila na vydržování studentské menzy, kde se od ledna do dubna stravovalo asi 90 studentů, pět studentů a pět stařenek dostávalo oběd zdarma, asi 180 dětí dostávalo obědy za finančního příspěví OPM.⁶⁸ V červnu spolek poskytl občerstvení (rohlík a káva) 40 dětem z Hlučínska. V únoru uspořádala Vlasta v Městském domě ples,

o měsíc později čajový večer v akciovém pivovaru. O Vánocích obdrželo 80 dětí obuv, ošacení a oblíbené vánočky. Chudému studentovi obchodní školy Fr. Horákovi bylo zapláceno školné ve výši 240 Kč. Dvě členky se zúčastnily oslav ve Vyškově, konaných při příležitosti 50. výročí vzniku tamního spolku Vlasta, delegátky se zúčastnily 16. listopadu sjezdu pokrokových žen moravských ve Vyškově. Vlasta se stala členem místního spolku „Sboru pro sociální péči o studentstvo“ a členem Zemské organizace pokrokových žen moravských (ZOPŽM).⁶⁹

„Celkově jest činnost spolku v roce 1925 nehlukná, tichá, ale jistě úsilovná a úspěšná... nevykazuje velikých nákladních podniků, ale rozdává v drobných mincích lidský soucit a slitování těm, jímž jest trpěti a strádati ve společnosti lidské... Pomáhá chudým studentům, aby si mohli upravit lepší cestu do života...“ V dubnu 1925 pohostila Vlasta zdarma 30 ruských studentů řízky a koláči, o měsíc později vypravila nemocného dvanáctiletého školáka Zdeňka Klímu na měsíční pobyt na Jadran (Crikvenice), žákyňi rodinné školy uhradila roční školné. Spolek zaslal příspěvek Ústřednímu spolku českých žen k pořízení pamětní desky, která byla zasazena v Praze v ulici Na příkopech na dům, v němž zemřela spisovatelka Božena Němcová. Na podzim se konala řada přednášek, zvláště zajímavou bylo vystoupení orientálního cestovatele Hanzý z Prahy na téma „Cestopisné obrázky z Orientu“, doprovázené světelnými obrazy. Pro členky, kterých čítal spolek 225, byly uspořádány i tři večery moderních tanců, ples, pro žáky obecných škol byla připravena vánoční nadílka.⁷⁰

V roce 1928 bylo ve spolkové menze zapsáno 128 domácích i přespolních studentů, kteří zaplatili za oběd 3 Kč. Chudobným studentům byl poskytován oběd zdarma. Mezi stále příznivce a podporovatele menzy patřil i nadále dr. Alfred Skene, velkostatkář v Pavlovicích. V lednu a únoru 1928 zajišťovala Vlasta vaření pro žáky národních škol, které pořádala Sociální péče ve spolupráci s dalšími pře-

Program oslavy 40. výročí trvání spolku Vlasta. SOKA Přerov.

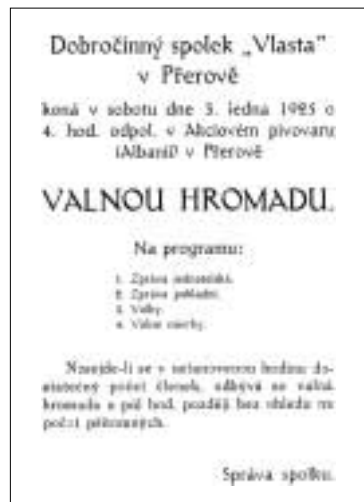
rovskými spolky a institucemi. Při vánoční nadílce obdrželo 65 nejpotřebnějších dětí obuv, rukavice, punčochy a školní potřeby. Na tyto dárky přispěly Vlastě přerovské firmy Sobol, Synek, Ondráček, Zlámal, Wolf a deník Obzor. Firma Pauček darovala sto vánoček a firma Sum cukrovinky.⁷¹ Spolek se podílel na přípravě II. sjezdu moravských hospodyň, který pořádala v Přerově ZOPŽM. Na této akci, které se zúčastnily ženské spolky i ženské odbory politických stran, přednášela pražská redaktorka Růžena Pelantová na téma „Nové směry ve vedení domácností“. V měsíci březnu uspořádal zábavní odbor společenský čaj s tancem, na kterém se představil divadelní spolek Tyl s Averčenkovou jednoaktovku „Jelena Nikolajevna“, v prosinci s úspěchem sehrál Cowardovu veselohru „Anglická sobota“, jejíž výtěžek věnoval na podpůrnou činnost Vlastě. Podobně jako v minulých letech pomáhaly členky v bufetu na studentských slavnostech „Majales“, převzaly dozor na výstavě „Naši výtvarníci za světové války“, kterou pořádal Okresní vlastivědný sbor v Přerově. V podzimním období se konala řada přednášek (Dojmy z cesty z Říma na Sicílii, O radiu, Součinnost žen při vytváření poměrů ve svobodném státě, Vznik a vývoj lidského jedinice, Ženy Orientu). Své zástupkyně měla Vlasta i na vzdělávacím kurzu „Žena a její úkoly“, který se konal v lednu 1929 ve Vyškově. Vlasta též zajistila pro žáky přerovských škol promítání poučného filmu „Divy moře“.⁷²

Popisek.

Vlasta v 2. desetiletí existence republiky

Krach na newyorské burze v říjnu 1929 ohlásil počátek těžké celosvětové hospodářské krize, která měla dopad i na přerovský průmysl. Stagnace a postupný pokles průmyslové i zemědělské výroby způsobily nezaměstnanost a řadu sociálních problémů. Značné potíže způsobila obyvatelstvu i krutá zima roku 1929. Vlasta proto poskytovala 100 chudým dětem po odpoledním vyučování svačinky (kakao a houska), večer podávala chudým a přestárlým lidem polévku. K této akci se připojila Okresní péče o mládež, Český červený kříž a Masarykova liga proti tuberkulóze. V dobročinnosti pokračovala Vlasta i nadále, kdy podporovala na studiích OŠŽP jednu dívku, v říjnu pohostila obě-

Pozvánka na valnou hromadu spolku Vlasta. SOKA Přerov.

dy 20 studentů z Bánské Bystrice, kteří přijeli do Přerova na exkurzi. V březnu spolek uspořádal slavnostní večer k 25. výročí úmrtí hudebního skladatele Antonína Dvořáka. Záštitu nad touto akcí převzala jeho dcera Magda Šantrůčková-Dvořáková. Na podzim se konala řada přednášek, kde též přednášela známá a oblíbená přerovská lékařka MUDr. Vlasta Skaláková, pro děti byla pořádána filmová a divadelní představení. V prosinci bylo při vánoční nadílce poděleno 85 vybraných dětí. V tomto roce čítal spolek 294 činných členek, 5 čestných a 4 zakládajících, celkem 303 osob. Novou předsedkyní spolku se stala Anna Zelenková, Marie Zapletalová se vzdala funkce místopředsedkyně, kterou se stala Věra Vaňková.⁷³

Činnost dobročinného spolku i v dalších letech „vyrůstala ze sociálních potřeb místní školní mládeže a studentstva a této činnosti bylo v našem městě opravdu třeba...“. Asi 260 dětem nezaměstnaných rodičů poskytovala Vlasta od 1. prosince 1930 snídaně a svačiny. Vyskytly se i námitky, že dobrodiní menzy požívali i majetní studenti. Ve snaze předejít problémům si vedení spolku zjišťovalo rodinné poměry svých strážníků prostřednictvím ředitelství škol, OPM, ve zprostředkovatelně práce. Ve vedení kuchyně se nadále střídaly dvě členky výboru, které využívaly možnosti levných nákupů, sestavovaly jídelní lístek, vydávaly studentům celodenní lístky na oběd a kuchařce zásoby k vaření, vykonávaly dohled při vaření i při rozdělení obědů. Na Mikuláše 1930 obdrželo 101 dítě obuv zhotovenou místními obuvníky či zakoupenou u firmy Baťa, vánočku a sladkosti, v roce 1931 obdrželo dárky 85 dětí. I v průběhu roku získával spolek finanční prostředky ke své činnosti z členských příspěvků, darů a různých společenských akcí.

V dubnu se v přerovském Městském domě hrála pohádka pro děti „Jak Kašpárek rozesmál krále Piškota“, v říjnu byl v kině Olympia žákům přerovských škol a ústavů promítán film „Pamír-střecha světa“. V měsíci únoru se spolek podílel na oslavách 100. výročí narozenin Karoliny Světlé, na kterých vystoupil s proslavem dr. Arne Novák. Hojně navštěvovaný byl pod-

Program přednášek pořádaných spolkem Vlasta. SOKA Přerov.

zimní cyklus přednášek, s velkým úspěchem se setkala vyprávění o Španělsku. Touto činností obracela Vlasta pozornost žen k nutnosti stálého vzdělávání. Ve spolkové místnosti byly k dispozici časopisy Ženský obzor a Ženská rada, ženy se zajímaly především o technický pokrok v oboru „kuchyňském“. Mezi veřejností rozšiřovala Vlasta leták s textem Petry Kříčkové „O výchově“, vydaný ZOPŽM, a též brožuru „Moderní názor na ženu“ od T. G. Masaryka, se zájmem sledovaly akce o kulturním a politickém uvědomování žen, pořádané Kruhem žen při Pokrokovém Obzoru v Brně. V jarních měsících uspořádaly kurz pečení cukrovinek a úpravy studených jídel. Před vánočními svátky se členky zúčastnily kurzů tepání v kůži a v kovu, malby na látkách a porcelánu. Veřejnost projevila značný zájem o výstavku hotových výrobků, která proběhla ihned po jejich skončení.⁷⁵

Během hospodářské krize se zvyšoval zájem o přiděl levných a především bezplatných obědů. Členky Vlasty obětavě zajistily akci „vyvařování svačin“ pro děti nezaměstnaných. V březnu 1932 se hráli žáci Blahoslavovy školy pod vedením učitelky Zdenky Pilcové ve prospěch Vlasty výpravné divadelní představení Karafiátových „Broučků“. Spolek byl též spolupořadatelem veřejné schůze žen, na které univ. prof. Dr. Sedláček pojednal o právním postavení ženy a reformě občanského zákoníku. Na této akci byly zastoupeny ženské spolky z celé Moravy. Vlasta se též podílela na pořádání koncertu pěveckého spolku „Lyra“ z Chicaga a koncertu slovenských učitelů. Vlasta se stala členem „Dětské ozdravovny Ch. Masarykové“ v Čekyni.⁷⁶

V roce 1933 dovršil Dobročinný spolek Vlasta 50. výročí svého trvání. Jubileum bylo důstojně oslaveno v jarních měsících. Na oslavách se aktivně podílely spřátelené spolky Tyl a Přerub.

Tyl se představil divadelní hrou „Obchod s Amerikou“ od Franka a Hirschfelda, na slavnostním večeru, kterého se zúčastnili zástupci městské rady, úřadů, škol, spolků, delegátky ZO PŽM, vystoupil Přerub.

KULTURNÍ ODBOR DOBROČINNÉHO SPOJKU „VLASTA“
V PŘEROVĚ

uspořádá v měsíci říjnu 1930
v přízemí St. průmyslové školy

CYKLUS PŘEDNÁŠEK

na něž si Vás dovoluje utivě
zvát!

1. Ve středu 1. října 1930
Ředitel K. Houke: „Noviny“
2. Ve středu 8. října 1930
A. Hyščíková z Kojetína: „Národopis –
handlový list“
3. Ve středu 15. října 1930
Profesorka J. Raclenová: „Žena a školák“
4. Ve středu 22. října 1930
Prof. M. Karišák: „Hospodářské kapitoly
pro ženy“
5. Ve středu 29. října 1930
Prof. J. Machovec: „Ze starých časů
handlovského města“

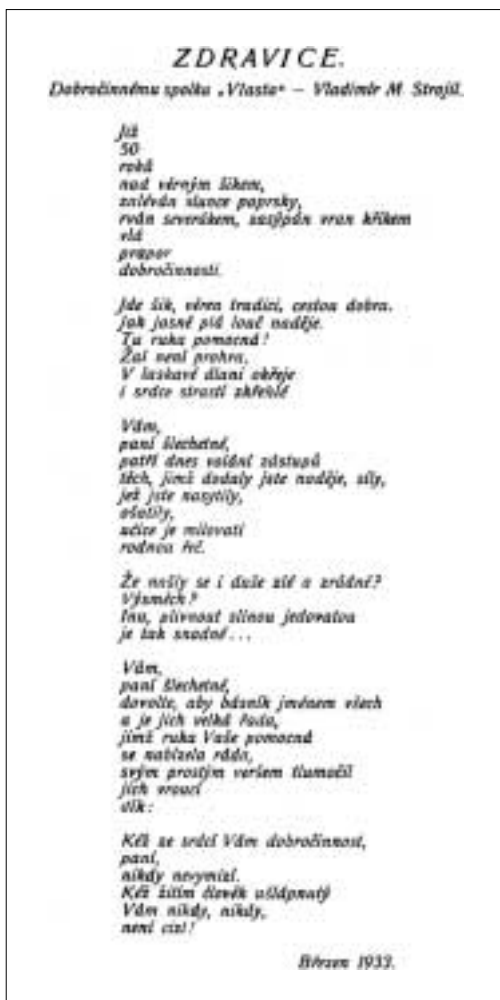
Začátek vždy
o půl 8. h. v.

Program přednášek pořádaných spolkem Vlasta.
SOKA Přerov.

Při této slavnostní příležitosti byly jmenovány čestné členky spolku (Žofie Adamová, M. Karasová, Marie Zapletalová), čestným členem se stal i dr. Alfred Skene, další obdržely čestné uznání a diplomy, které navrhla akademická malířka Marie Hlobilová-Mrkvičková. Vydána byla též brožurka „50 let dobročinného spolku Vlasta 1883–1933“, do níž úvodní slovo napsala spisovatelka Amalie Vrbová-Jiří Sumín, autorem zdravice zde publikované byl Vladimír M. Strojil.⁷⁷

V lednu uspořádal kulturní odbor přednášku „Vzorné vedení domácnosti“, která byla doprovázena světelnými obrazy. Spolek byl spolupořadatelem oslavy 70. narozenin spisovatelky Amalie Vrbové-Jiřího Sumína, čestné členky Vlasty, v únoru pořádal spolek ČČK pro členky Vlasty ošetrovatelský kurz, na němž přednášeli místní lékaři. V květnu se vypravily do Čekyně, kde si prohlédly ozdravovnu Charloty Masarykové, v tomtéž měsíci Vlasta uspořádala vzpomínkový večer na Charlottu Masarykovou u příležitosti 10. výročí jejího úmrtí. Členskou základnu tvořilo 366 členek přispívajících, 8 zakládajících a 8 čestných. Po provedených volbách byla ve funkci předsedkyně potvrzena Anna Zelenková, místopředsedkyně Věra Vaňková, jednatelkou učitelka Eliška Herodková, pokladní Ludmila Prachařová. V čele kulturního odboru stála učitelka Raková, předsedkyně zábavního odboru Zdenka Pilcová.⁷⁸

Provoz bylo možno udržovat jen dobrým hospodařením. V zimních měsících 1934 se nadále připravovaly svačinky pro 250 dětí nezaměstnaných. Při příležitosti 85. narozenin prezidenta T. G. Masaryka byly vypraveny na náklad spolku dvě děti k měsíčnímu prázdninovému pobytu v českyňské

Popisek.

ozdravově. Kulturní odbor uspořádal na podzim cyklus přednášek, pro školáky byl promítán film „Dívky a kouzla Indie“. Zábavní odbor uspořádal spolu s ak. malířem Hlavicou „Večer živých miniatur“, s Dámským odborem ČČK společenský večer. Spolek měl 370 členek přispívajících, 8 zakládajících a 9 čestných.⁷⁹

Ve zprávě o spolkové činnosti za rok 1935 se uvádí, že „...*Hospodářská krize dotýká se těžce i dětí, z nichž mnohé trpí podvýživou a špatným oblečením. Aby aspoň poněkud se zlepšily životní podmínky takových dětí, o to se starají sociální instituce, k nimž v našem městě se druží i náš dobročinný spolek Vlasta...*“. V menze se připravovaly svačiny pro 300 dětí. Svačinkovou akci financovala nadále městská rada. Dvě dívky byly vyslány během prázdnin na náklad spolku do českyňské ozdravovny. Počet členek se zvýšil na 378, 8 zakládajících, 9 čestných. Čistě spolkové jmění za rok 1935 činilo 47 167, 27 Kč.⁸⁰

Spolkové aktivity v průběhu roku 1936 byly obdobné jako v letech předcházejících. Vlasta, která nadále usilovala o nezištné poskytování humánní péče, se těšila porozumění a důvěře obyvatelstva. Přehled své činnosti za uplynulých 53 let předložila veřejnosti při příležitosti konání Středomoravské výstavy. Vystavené zde byly spolkové fotografie, archivní doklady a též diagramy, které zhotovil Artur Gleich, vrchní poštovní tajemník v. v. O práci spolku informovaly návštěvníky výstavy i dva filmy, týkající se menzy a svačinkové akce. V průběhu roku vyslechly členky přednášku profesora Doražily „Ženy, které se zasloužily o samostatnost“ či vystoupení ing. Figara „O umělých tucích“. V březnu se pak uskutečnila zdařilá exkurze do továrny na umělé tuky, kde ing. Vlastimil Figar seznámil účastnice s postupem výroby

Dobročinný
spolek „VLASTA“ v Přerově
pořádá v rámci **50**letého trvání

Oslavný večer

pod patronátem městské rady

P o p a d í

1. F. Terešický: Vlasti - Město a obec - Přerov
2. První vydání p. S. Flory
V. M. Stráčil: Zábavy - výstava k Sílci - Vlasti - učebnice pt. R. Konešná
3. Aut. Divtěl: Školní časopis - 1. - 10. letní ročník
4. Erlan - Fláha: Fotie - učebnice G. Hlavic, a kletví pt. R. Konešná
5. R. Schumann: Fajáři - časopis vstoupit sítěmi dětí
6. F. Chytrý: Vlasti a obec - kletví J. Hekera
7. J. M. Walter: Vlasti a obec - časopis učitelů dětí

Přivítání:

1. L. Vysoký: Pár - poslední
A. Babiš: Pár - poslední - Růžka, září - Zdobý aloe - Přerov
2. M. Hrochová: Z ústředí učitelů: a) Na hradě - b) 3. února - c) Školní časopis - d) 3. školní - e) 1. školní - f) M. Zápětí, učebnice - Gertina - a Oltava, dopisovna pt. Přerov, uč. - Zdobý aloe
3. K. Hlad: Ze státek - Zdobý aloe - časopis učitelů - aloe 2. a 3. ročník pt. R. Konešná
4. Hraběštině Dětství: Na spisu kletví učitelů - Dětství učitelů - aloe a dopisovna učitelů - Pt. B. Růžka, pt. E. Lantěra
5. F. Chytrý: Škola a obec - Město V. Vysoký
6. K. Kozlovský: Pár pro hrad - pt. S. Lantěra
7. Sílci - Sílci - Zdobý aloe - Město a obec - Přerov

•

Taneční soubor z učitelů pt. Katišková - Školy „Přerov“ All skromně
p. J. Čerňanský - Přerov „Přerov“ a učitelé z učitelů pt. R. Konešná
Předvedení výstavního z Oltavy

**V sobotu dne 1. dubna 1933 - V sále Městského domu
v Přerově - Začátek o 8. hodině večer**

Program oslavy 50. výročí trvání spolku Vlasta. SOKA Přerov.

tuků a olejů. Vlasta uspořádala výstavu krajek, členky se též zúčastnily manifestačního sjezdu žen, který se konal v červnu 1936. Spolu s ČČK se zasloužily o zdárný průběh společenského večera s programem a tancem, který přinesl určitý finanční zisk.⁸¹

Na začátku jednání každé VH vzpomněly členky svých zemřelých kolegů. V roce 1936 uctily povstáním mj. zemřelou spisovatelku, čestnou členku spolku Amalii Vrbovou, o rok později uctily památku zemřelého prvního prezidenta T. G. Masaryka. V protokolech se uvádí: „...*Budeme ho vděčně vzpomínati nejen jako budovatele státu a prezidenta váženého a ctěného celým vzdělaným světem, ale i jako přítele, který měl vždy vřelý vztah k ženskému hnutí. Dovedl oceniti význam ženiny práce v rodině, domácnosti i ve veřejném životě. Věřil, že uvědomělá žena znamená zdvojení národních sil. Důvěru jeho v nás ženy nezklameme...*“

Přestože hospodářské poměry byly příznivější a nezaměstnanost značně poklesla, školní mládež nadále potřebovala podporu. Ve studentské menze se stravovalo denně okolo 60 studentů a žáků. Náklad na obědy včetně příplatků některým studentům si vyžádal za rok 1937 celkem 11 300 Kč, což předpokládalo, že spolek musel opatřit částku 1 130 Kč měsíčně. Státní subvenci již několik let nedostával. Vedle příjmu z členských příspěvků a zisku z filmových či divadelních představení a společenských večerů Vlasta žádný zdroj financí neměla. Provoz menzy byl nadále udržován především díky finančním a naturálním darům příznivců a podpoře městské rady. Uspořádána byla řada přednášek (O krevních zkuškách a transfúzích, Vzpomínky k 70. narozeninám P. Bezruče, 25. výročí úmrtí J. Vrchlického), na podzim byl pro školáky promítán film „Fidlovačka“, značný úspěch i zisk měl společenský večer s programem a tancem. Během prázdnin bylo na náklady spolku vysláno jedno dítě do českyňské ozdravovny. Spolek čítal 364 činných členek, 7 čestných a 7 zakládajících. Spolek se stal

Mikulášská nadílka v roce 1935. SOKA Přerov.

Členky spolku Vlasta, pravděpodobně 1938. Stojící zleva: Jiráková, Sumová Kubátová, Kasíková, tři kuchařky, tři osoby neznámé, Vehová. Sedící zleva: Karasová, Teličková, Randýsková, Zelenková, Hauková, Kunertová, Rašticová. SOKA Přerov.

zakládajícím členem Sboru pro postavení Masarykova památníku v Přerově.⁸²

V listopadu 1938 si spolek připomněl 20. výročí provozu studentské menzy. Za toto období bylo vydáno zdarma asi 72 000 obědů v hodnotě 216 000 Kč a 240 000 obědů placených v ceně 720 000 Kč.⁸³

Během roku 1938 se vydalo průměrně 65 obědů denně, z nich 21 zdarma. Od října do konce prosince 1938 byla vyvažovací akce rozšířena též pro uprchlíky, kterým byly ve spolkových místnostech podávány snídaně, obědy i večere. V listopadu byl nejvyšší počet obědů za den vydaných 216, nejnižší 79. V zimním období se nadále poskytovaly svačinky.

O Vánocích věnovala Vlasta žákům 96 párů obuvi. Během roku se členky zúčastnily řady přednášek. Promítání filmu „Zapadlí vlastenci“ „...připadlo do neklidných zářijových dní a nepřineslo kýžených výsledků ani morálních ani finančních...“. Spolek čítal 357 činných členek, 7 zakládajících a 7 čestných. V čele spolku stála i nadále Anna Zelenková, místopředsedkyní byla Marie Hauková, jednatelkou Božena Randýsková, pokladní Ludmila Prachařová. Učitelka Eliška Herodková, dlouholetá členka spolku, byla jmenována jeho čestnou členkou.⁸⁴

Válečná léta 1939–1945

Okupací Československa v březnu 1939 nastala složitá situace v činnosti všech spolků. Výbor spolku Vlasta v Přerově rovněž oznámil Okresnímu úřadu (OkÚ) Přerov, že ve smyslu čl. II. vl. nař. z 31. března 1939, č. 97 Sb., bude nadále pokračovat ve své činnosti a vést menzu pro nemajetné studující a školní mládež, což bylo zaznamenáno ve spolkovém katastru.⁸⁵

Funkci předsedkyně v tomto složitém období nadále vykonávala Anna Zelenková, která byla v roce 1940 jmenována čestnou členkou. Obdržela

památní list, zhotovený akademickým malířem Vlastimilem Kozákem. Složení výboru zůstalo beze změny.⁸⁶

Válečnými událostmi byl ztížen provoz menzy. Ceny obědů byly nepatrně navýšeny. Za 1. pololetí 1939 bylo rozdáno celkem 2 700 obědů, od září do konce prosince 1939 to bylo 672 obědů. Vánoční nadílka se nekonala, kulturní odbor uspořádal pouze jedno filmové představení pro žáky „Lov a léčka“, zábavní odbor vzhledem k výjimečné situaci upustil od pořádání společenského večera.⁸⁷

Rok 1940 byl ve znamení ztížených hospodářských poměrů na území celého Protektorátu. V tomto roce se dvojnásobně zvýšil počet podávaných obědů, který byl způsoben tím, že do Přerova byla přeložena lesnická škola z Hranic, mnoho bytných odmítalo přijímat studenty a poskytovat jim stravu a pro studenty bylo zcela nemožné stravovat se v této válečné době v hostincích. I když byly ceny obědů zvýšeny, poskytováno bylo více obědů zdarma. Podporovatel spolku MUDr. Jaroslav Havel, primář očního oddělení přerovské nemocnice, hradil jednomu studentovi týdně tři obědy, další tři platil neznámý dárcce. Značného úsilí musely členky vynaložit při příjmu a především kontrole potravinových lístků, bez nichž se nesmělo jídlo vydávat. Vzhledem k válečnému stavu se nekonala žádná zábava, upuštěno bylo i od tradiční vánoční nadílky, odloženo bylo i filmové představení pro žáky.⁸⁸

V průběhu roku 1941 zasedal výbor pouze třikrát. V případě naléhavé potřeby se předsedkyně sešla s vedením spolku okamžitě. Členská základna čítala 351 členku. Pokud se na školách vyučovalo, stravovalo se v menze 120 žáků a studentů, z nichž 12 dostávalo obědy zdarma. Po dobu uhelných prázdnin se nevařilo, a proto strážníci obdrželi od spolku peníze k zakoupení jídla. Vzhledem k nedostatku uhlí byl provoz kuchyně ohrožen. Spolek si vypomáhal nákupem drahého dříví.⁸⁹ Kuchyni vypomohl i OkÚ, který daroval část tvrdého dřeva ze zrušeného mostu u Němčic. Spolku přidělil i l q sladové kávy pro nemajetné děti i rodiny, Okresní pomocný výbor při Národní pomoci v Přerově dodal zdarma nedostatkové potraviny. Profesor Lesnické školy daroval kuchyni talíře, skleničky, misky, šálky. Záslužná práce spolku byla uznávána nejen strážníky, ale i veřejností. Akce „darování potravin“, kterou Vlasta uspořádala mezi občany, nepřinesla vzhledem k nedostatku volných potravin očekávaný výsledek. Absolvent přerovské průmyslovky M. Vitásek, který jako student dostával v menze obědy zdarma, daroval spolku pro potřebu menzy 500 K. Jelikož nebyla vytápěna jídelna, stravovali se studenti přímo v kuchyni.⁹⁰

V roce 1942 prohlédl provozní místnosti kuchyně na žádost spolku městský stavitel ing. Alois Pilc. Budova nevyhovovala po stránce provozní ani hygienické. Radikální adaptace objektu včetně vnitřního zařízení by si vyžádala náklad přes 50 000 K, ale i přes tyto zásahy by nebyla pro provoz vhodná. Doporučil proto celou její přestavbu a rozšíření s předpokládanými náklady asi 190 000 K. Na základě tohoto zjištění založila Vlasta zvláštní stavební fond, který byl navyšován z darů příznivců.⁹¹

Provoz ve studentské menze se značně zvýšil. Denně se podávalo přes 160 obědů. Kuchařky se snažily vařit jídla, kde nebyla potřeba mnoha potravinových lístků (krev, plíčka, dršťky). Zvláštním zpestřením stravy

bylo podání slavnostního jídla, zajíce, které spolku přidělil okresní úřad. Členskou základnu tvořilo 332 členek.⁹²

I následující válečný rok byly problémy s plynulou dodávkou uhlí. Veškerá snaha spolku proto směřovala k udržení chodu kuchyně. V menze se stravovalo denně 130–140 studentů a učňů, měsíčně se podávalo zdarma 111 obědů. Potravin byl nedostatek, naturální dary, především brambory či zeleninu, již nebyli schopni dodávat ani stálí podporovatelé spolku, proto se stalo nutností vařit skromná a jednoduchá jídla. Když chtěly kuchařky na podzim zpestřit jídelníček pečeným zajícem či gulášem, zaslal spolek žádost o přiděl do Prahy. Byl ale odkázán na zdejšího obchodníka se zvěřinou, který jí měl naprostý nedostatek a doporučil spolku obrátit se přímo na velkostatky. Navzdory osobním intervencím předsedkyně na velkostatku v Pavlovicích a Rokytnici o zakoupení 30 kusů zajíců, byla žádost zamítnuta. Od října 1943 připravovaly členky na žádost OPM svačinky pro 220–260 chudých školáků. Podávala se bílá káva, při nedostatku mléka i černá, ale bez chleba, někdy byl k dispozici sýr či tvaroh. Veškeré finanční náklady hradila OPM, která se snažila dle možností dodat uhlí i dřevo.

V roce 1943 si spolek Vlasta připomněl 60. výročí svého trvání, ale vzhledem k válečným okolnostem se oslava nekonala. Při této příležitosti se členky výboru pouze vyfotografovaly. V červnu vysílalo Ostravské rádio relaci o přerovském spolku Vlasta s názvem „Šedesát let ve službách osvěty a lidství“, který připravil redaktor Ladislav Suchdolský.⁹³ Spolek měl 349 členek, 7 zakládajících, 10 čestných a 1 čestného člena. Funkci předsedkyně nadále vykonávala Anna Zelenková, místopředsedkyní byla Marie Hauková.

V pořadí šestá VH konaná během války se konala ve spolkových místnostech v březnu 1945 za přítomnosti 15 členek z celkového počtu 349 členů. Přes veškeré těžkosti byl rok 1944 v provozu kuchyně vcelku příznivý. Do června se vařilo pro 120–140 strážníků, poté počet klesl na 80–90 z důvodu pracovního nasazení většiny studentů. Když byly po prázdninách uzavřeny téměř všechny školy, klesl počet strážníků na 20. Na žádost OPM podával spolek Vlasta od října svačinky asi pro 600 dětí. Od vánočních prázdnin 20. prosince 1944 se již nevařilo, jelikož se ve školách vzhledem k postupující frontě a blížícímu se konci války neučilo ani po Novém roce 1945. Na žádost přerovské obce vařil spolek obědy pro nuceně nasazené, kteří na podzim pracovali v Lýskách při zachycení pramenů pro vodovod. Po bombardování Přerova dne 20. listopadu 1944 poskytl spolek obědy vdově Lajtochové, která přišla o veškerý svůj majetek. V kuchyni se stravovali i policisté a strážníci, kteří měli od října pohotovost. Pro tyto akce dodala veškeré suroviny přerovská obec.⁹⁴

Dne 8. května 1945, v den osvobození Přerova, byla na žádost Národního výboru předána kuchyně k vyvařování pro válečné zajatce. Potraviny dodala obec. Zpočátku připravovaly pouze dvě kuchařky celodenní stravu pro 250 zajatců, postupně se jejich počet se zvýšil na 700. V kuchyni se též stravovala národní garda. Inventář kuchyně značně utrpěl, jelikož se ztrácely lžice, které zajatci „zapomínali odevzdat“. Koncem května se počet zajatců snížil na 400, dne 21. června 1945 byl odsunut poslední. Již od 12. června se začalo vařit pro 90 studentů hospodářské školy.⁹⁵

Závěrečné období činnosti spolku Vlasta do roku 1951

K prvnímu jednání výboru po těžkých letech poroby, útisku a pronásledování se členky sešly v červenci 1945. Zhodnotily své působení za šest válečných let a konstatovaly, že spolek ochotně a obětavě pracoval před válkou i během okupace, byl jediným spolkem, který studenty „neopustil“. Na počátku války měl spolek určité zásoby, ale nikdo nepředpokládal, že válka bude trvat tak dlouho. Zásoby se vyčerpaly a bylo třeba zajistit nové. Díky vázanému hospodářství přestali dodávat naturálie i stálí příznivci. Mnohé záležitosti by snad bylo možno řešit prostřednictvím vládního komisaře či hejtmana, ale vedení spolku tak nečinilo, protože „...*nechtělo na sebe poukat pozornost, obávalo se každého styku s nimi, jelikož Němci brali, kde viděli nějaký majetek ...*“.⁹⁶

Společné jednání celé členské základny v osvobozené vlasti, na kterém byla zhodnocena činnost za rok 1945, se konala v březnu 1946. V kuchyni se vařilo od září 1945 pro 175 studentů. Od konce listopadu se podávaly svačinky, mnohdy děti dostaly i oblíbené palačinky či koláče. Nadále přetrvávaly problémy s opatřováním potravin (i soli), uhlí a dřeva. V jídelně se podařilo opravit pouze stoly, k provedení větších oprav nebyl materiál ani dostatek lidí. Spolek odmítl návrh sociální a zdravotní komise města Přerova, týkající se sloučení kuchyně s nově zřízenou lidovou vývařovnou. Vlasta sice zřízení vývařovny vítala, ale sloučit s ní vlastní kuchyni nehodlala: „...*Zdá se, že celá ta věc usnula a že to byla pouze porevoluční prskavka...*“ Počátkem listopadu 1945 osobně jednali dva zástupci Svazu české mládeže (SČM) s vedením spolku o přeměně kuchyně na závodní, což bylo Vlastou rovněž zamítnuto. Na žádost městského stavebního úřadu se v kuchyni stravovalo za úhradu též několik Němců. Postupně pomocí darů od ČČK vzrostl inventář kuchyně, prostřednictvím ONV přibýlo proti zaplacení další drobné vybavení. Funkci předsedkyně stále vykonávala Anna Zelenková, místopředsdkyní byla Marie Hauková, jednatelkou Božena Randýsková, pokladní A. Smažinková. Zvýšen byl roční členský příspěvek ze 6 na 15 Kč.⁹⁷

Udržování studentské menzy se spolek věnoval i v prvním poválečném roce. K tomu účelu obdržel příspěvek od okresního národního výboru (ONV). Podstatně se zlepšilo zásobování potravinami, jen OPM darovala 1 000 vajec, strážníci také dostávali více masa. Přetrvávaly problémy s otopem, a proto částečně vypomohla sociální péče s dodávkou uhlí. Zásluhou dlouholetého příznivce spolku, ing. Aloise Pilce, který pracoval jako referent u MNV, byla budova kuchyně částečně opravena (venkovní omítky). Vlastním nákladem vymaloval spolek místnosti, natřeny byly dveře. Po četných urgencích povolilo ministerstvo vnitřního obchodu nákup lina, stoly byly pokryty koženkou.

Na počátku školního roku 1946/47 se v menze stravovalo 80 žáků. Trvalým příznivcem spolku byl nadále dr. Jaroslav Havel, který stále hradil jednomu žáku obědy. Na žádost OPM se Vlasta opět ujala svačinkové akce pro 150 školáků. Vedle OPM dodala potraviny i UNRRA.⁹⁸ Významnou pomocí byly i dary finanční od Okresní úřadovny České sociální pomoci v Přerově.

Spolek čítal 365 členek. Do funkce předsedkyně spolku byla zvolena Marie Hauková, dosavadní místopředsedkyně, místopředsedkyně Božena Randýšková, jednatelkou K. Dvořáková, pokladní A. Smažinková. V nových mírových podmínkách se rozvíjela kulturní i vzdělávací činnost. Členky se zúčastnily mnoha přednášek, studentské slavnosti Majales, slavnosti míru pořádané ČČK.⁹⁹ Ve studentské menze se vedle žáků a studentů začali stravovat i učni z přerovské ZOŠ. Za deset měsíců bylo podáno 13 237 obědů 623 studentům. Cena obědů se zvýšila na 8 Kč. Nadále byly poskytovány svačinky.¹⁰⁰

V průběhu roku byly spolkové místnosti zapůjčeny pro slavnostní sliib sester ČČK, Jednotě slovanských žen pro večer Lužických Srbů, kterého se členky Vlasty též zúčastnily. V jídelně byly pořádány i akce pro děti po umučených a popravených občanech a též pro děti spoluobčanů, kteří se vrátili z koncentračních táborů.¹⁰¹

Vlasta se spolu se Sociální pomocí podílela na pořádání celostátní sbírky, byla spolupředatelem slavnostního vzpomínkového večera na spisovatelku Amalii Vrbovou – Jiřího Sumína, o jejíž literární tvorbě promluvil dr. Slavík z Prahy. Členky se zúčastnily oslav Říjnové revoluce, odhalení desky popravenému MUDr. Václavu Skalákovi, ale též „protialkoholní schůze“, kterou svolala Osvětová rada. Samostatnou kulturní činnost již spolek neprováděl.¹⁰²

Přípisem z 9. listopadu 1950 Dobročinný spolek Vlasta sdělil ONV Přerov, že VH za rok 1950 se bude konat již koncem roku. Zároveň oznámil, že nevyvíjí plnou činnost, jelikož studentskou menzu převzala OPM, a členky, které zdarma pracovaly v kuchyni, nebyly přizvány ke spolupráci. Spolek se věnoval pouze podpoře sociálně slabé školní mládeže, které přispíval na stravu a ošacení.¹⁰³

Na svém posledním jednání v březnu 1951 se členky Vlasty rozhodly ukončit svou činnost. ONV Přerov – referát pro vnitřní věci a bezpečnost – vzal na vědomí, že spolek zanikl dobrovolnou likvidací. K tomu datu byl Dobročinný spolek Vlasta v Přerově vymazán ze spolkového katastru. Polovinu spolkového jmění ve výši 67 701 Kč věnoval spolek ONV v Přerově pro potřebu bývalé sociální péče, druhou polovinu, tj. 67 701 Kč, okresnímu spolku Československého červeného kříže v Přerově. Obě tato věnování byla vázána na schválení Likvidačním fondem v Praze, o které spolek požádal.¹⁰⁴

Poznámky

- 1 Lenderová, M.: K hříchu i k modlitbě, žena v minulém století. Praha, MF 1999.
- 2 Překlad německého znění zákona byl uveden v „Překladau Zákonníka říšského, vydaného pro království České“, roč. 1867. Zákon č. 134 má 39 paragrafů.
- 3 Vznikl na popud staršího syna Anny Fingerhutové, vlastence, který užíval české podoby svého příjmení Vojtěch Náprstek († 2. 9. 1894). Ve své přednášce na Střeleckém ostrově 6. 1. 1863 ohromil přítomné tvrzením, že žena je stejně schopná jako muž. Byl v Praze prvním a dlouho jediným mužem, který tuto „kacířskou“ myšlenku vyslovil. Dal ženám k dispozici knihovnu, která v roce 1865 čítala 4 351 svazek. Viz též č. 1, s. 240–245. Horská P.: Naše prababičky feministky. Praha 1999, s. 70–71.
- 4 Stání okresní archiv v Přerově (dále jen SOKA Přerov), fond OkÚ Přerov, Spolkový katastr, inv. č. 73, 1868–1937, město Přerov, poř. č. 13.

- 5 Anna Uhlířová, roz. Havelková († 16. 2. 1927 Chrudin, ve věku 90 let), manželka J. B. Uhlíře, prvního ředitele zemědělské rolnické školy v Přerově. Dr. Jan Kahovec (* 1844 v Záluží u Bavorova, † 22. 2. 1922 Lučenec, Slovensko – je zde i pohřben). V letech 1875–1906 působil na střední hospodářské škole v Přerově. Zpěvák a sbormistr Přerubu, jeho předseda, od roku 1907 čestný člen, první sbormistr pěveckého odboru Vlasty, starosta Čtenářského spolku.
- 6 SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 690, k. č. 379. Staročeské jméno Vlasta je známé z pověsti o dívčí válce. Vlasta po smrti své přítelkyně kněžny Libuše bojovala proti mužské nadvládě Přemyslovců. Viz též SOKA Přerov, fond Dobročinný spolek Vlasta v Přerově, inv. č. 1, výbor 4. 5. 1887, kdy byly stanovy zaslány do Domažlic, kde „*dámy hodlaly zříditi obdobný ženský spolek jako v Přerově*“.
- 7 SOKA Přerov, fond Dobročinný spolek Vlasta v Přerově (dále jen Dobročinný spolek), Kniha protokolů ze schůzí, inv. č. 1.
- 8 Dobročinný spolek, inv. č. 8 a 9, Seznam členů spolku. Bedřich Kozánek (* 17. 7. 1864 Přerov, † 12. 2. 1913 Olomouc), hudební skladatel, pedagog. Jan Adamec (* 8. 5. 1855 Nemojany u Vyškova, † 17. 10. 1925 Přerov), od roku 1891 ředitel zemědělské školy, v roce 1894 založil přerovskou Rolnickou akciovou továrnu. Basil Macalík (* 13. 3. 1861 Ivanovice n. H., † 7. 11. 1940 Přerov), profesor střední hospodářské školy, autor učebnic, vynálezce, spoluzakladatel Rolnické továrny. Albert Mrkva, městský stavitel, Eduard Kokora, továrník.
- 9 Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 7. 1. 1885.
- 10 Anna Krchová, manželka Hynka Krcha, profesora gymnázia, historika, spisovatele.
- 11 František Bílý (* 8. 11. 1854 Brno, † 19. 10. 1920 Praha), profesor gymnázia, historik, literární kritik, zakladatel knihovny přerovského Čtenářského spolku, osvětový pracovník. Čtenářský spolek navrhoval 25 zl. ročně, což bylo pro Vlastu nepřijatelné, a proto byl vybírán za každou knihu poplatek 2 kr. Viz č. 6, inv. č. 1, výbor 12. 12. 1887. Čtenářský spolek je vedle Přerubu druhým nejstarším přerovským spolkem. Založen byl v roce 1862. Dále též SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 690, k. č. 379.
- 12 Jakub Škoda (* 30. 4. 1835 Počátky, okr. Havlíčkův Brod, † 28. 10. 1885 Přerov), profesor, první ředitel přerovského gymnázia, spisovatel, překladatel, autor učebnic, divadelník, vlastenec, organizátor českého školství na Moravě.
- 13 František Bílý, viz č. 11. Josef Bartocha (* 21. 3. 1859 Lověšice, † 4. 11. 1927 Olomouc), profesor gymnázia, historik, literární kritik, spisovatel, klasický filolog. František Oščádal (* 4. 5. 1891 Odrlice, † 17. 4. 1913 Přerov), profesor gymnázia, vlastenec, rusofil. Karel Minařík (* 20. 9. 1856 Přerov, † 8. 6. 1935 Olomouc), profesor, publicista. František Bayer (* 29. 3. 1853 Rožnov p. R., † 12. 9. 1925 Přerov), učitel přerovských měšťanských škol, autor Dějin města Přerova, a četných studií. Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 6. 11. 1897 – přednášky se zúčastnil malý počet dam, a proto profesor Bartocha odešel. Výbor pak musel „...*připisem profesora udobřiti a nově jej požadati, aby příští středu chystané nám přednes...!*“
- 14 Vincenc Vávra (* 26. 7. 1849 Újezd z České Skalice, † 5. 1. 1936 Praha), ředitel přerovského gymnázia (1899–1918), český literární kritik. Josef Neoral (* 13. 6. 1852 Bohuslavice u Zábřehu, † 21. 4. 1935 Přerov), od roku 1884 profesor střední hospodářské školy, historik, filolog. Viz Dobročinný spolek, inv. č. 2, výbor 15. 2. a 18. 3. 1896, VH 10. 1. 1897. Při příležitosti 50. narozenin Svatopluka Čecha uspořádal spolek přednášku s ukázkou jeho básní. Oslavenci zaslala Vlasta telegram, za který básník poděkoval.
- 15 Dobročinný spolek, inv. č. 2, výbor 14. 10. 1902, 2. 1. 1903, VH 25. 1. 1903. Výuky se mohly účastnit i nečlenky dvakrát týdně v době od 5–6 hodiny odpoledne, poplatek činil 30–50 kr. Po spolku požadovalo kuratorium obchodní školy, kde se kurzy konaly, poplatek za spotřebu „elektrického světla“ ve výši 5 k měsíčně. Částka pak byla vybírána mezi členkami. Profesor Nejelov se stal od roku 1903 členem Vlasty.

- 16 Horská P.: Naše babičky feministky. Praha 1999, s. 98. Viz též č. 1, s. 262–269. První redaktorkou Ženských listů byla Venceslava Lužická, která získala příslib Eduarda Grégra, že je bude od 1. 5. 1875 vydávat jako měsíční přílohu Květů. Grégr je prodal Janu Stanislavu Skrejšovskému, který nechtěl mít se „sukněmi“ nic společného. Od roku 1892 je vydávala brněná sociálně demokratická organizace, v roce 1901 redakce listu přesídlila do Prahy, kdy se časopis začlenil do boje za ženské volební právo.
- 17 Viz pozn. č. 1, s. 67–69. Spolek pro ženské studium Minerva vznikla z iniciativy Elišky Krásnohorské v roce 1890. Když spisovatelka hledala oporu mezi českými poslanci, téměř všichni ji odmítli. Po schválení se v prvním roce k 30. 9. 1890 se zapsalo na studium 52 dívek, z toho 30 z úřednických rodin. Z prvních 13 absolventek 11 usilovalo o další vzdělání.
- 18 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, protokol 7. řádné VH ze dne 9. 2. 1890, kde se uvádí, že „...*dámy byly vesměs ochotny petici podepsati*...“ Viz též zápis výborové schůze 13. 7. a 12. 11. 1890.
- 19 Vávra, V.: Tak rád vzpomínám na Přerov... In: Památník 1870–1930. 60 let Českého státního reálného gymnázia v Přerově. Přerov 1931, s. 57. Viz též pozn. č. 14.
- 20 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 13. 1., 12. 4. 1893, inv. č. 2, VH 11. 2. 1894. Vlasta byla vyzvána českými ženami v Americe k účasti na výstavě v Chicagu. Na přípravu byl nedostatek času, spolek by nebyl „*slušně reprezentován mezi ostatními českými jednotami žen*“. A. Mühlberger (* 31. 12. 1849 Frenštát, † 3. 7. 1925 Přerov), soukromník, ul. Za mlýnem.
- 21 Na krajky se vybralo více (97,70 zl.), než bylo potřeba, a proto za zbytek bylo zakoupeno „*prádlo*“ do zdejšího kostela. Viz Dobročinný spolek, výbor 21. 7. 1886, slavnost spolku Svornost k odhalení praporu, 12. 4. 1891, prapor pro veteránský spolek.
- 22 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 10. 12. 1883, 3. 3. 1885, 21. 7., 25. 7., 19. 8. 1886, inv. č. 2, výbor 15. 2. 1896, 6. 11. 1897, 21. 1. 1898. Jan Martilík (* 4. 4. 1845 Beňov, † 25. 1. 1920 Přerov), ředitel obecné školy chlapecké v Přerově. Bedřich Kozánek, viz pozn. č. 8.
- 23 Ferdinand Vaněk (* 28. 11. 1879 Chválkovice, † 2. 4. 1915 Přerov), profesor přerovského gymnázia, okresní školní inspektor, sborníř Přerubu (1907–1913). František Martínek (* 22. 9. 1859 Skrbeň, † 9. 11. 1898 Přerov), profesor přerovského gymnázia, sborníř Přerubu, Žerotína v Olomouci, Moravské besedy v Praze.
- 24 Josef Čapka, umělecké jméno Drahlovský (* 13. 12. 1847 Drahlov, † 11. 6. 1926 Přerov), hudební skladatel, učitel zpěvu na přerovském gymnázium, varhaník a ředitel kůru přerovského farního chrámu sv. Vavřince, sborníř Přerubu.
- 25 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 7. 5., 21. 5. 1884, VH 15. 11. 1885, 9. 10. 1887. Později se výbor zabýval myšlenkou pořízení stejnojmenných, „*jelikož při koncertech jsou dámy oděny v různých šatech, což nepůsobí dobře*...“.
- 26 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 28. 7., 31. 8., 21. 9. 1885.
- 27 Totéž, inv. č. 1, výbor 31. 8. 1887. Viz též OkÚ Přerov, pres. spisy, č. 116, rok 1887, inv. č. 691, k. č. 4, průjezd císaře Fr. Josefa I. přerovským nádražím 31. 8. 1887.
- 28 Totéž, inv. č. 1, výbor 9. 8. 1892, inv. č. 2, výbor 18. 7., 15. 8. 1894, 5. 5. 1896, 20. 11. 1897, Záloženský dům, dnes Městský dům v Přerově.
- 29 Spolek divadelních ochotníků v Přerově (od roku 1909 Tyl) byl založen v roce 1863, viz Sborník SOKA Přerov. Přerov 2003, s. 51–88.
- 30 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1. Na jednání výboru 4. 7. 1883 bylo „...*ujednáno, by se slečnám Hercogovým a Pišové zaslal přípis ohledně jejich beztaktního chování*...“. Výbor 3. 10. 1883: „...*zaznamenáno vystoupení ze spolku tří slečen Hercogových a Pišové*.“
- 31 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 15. 2. 1885, 4. 10. 1891. Čtenářský spolek se přestěhoval do nového Záloženského domu. Nadále přenechal Vlastě v pronájmu místnost i v nových prostorách (nájemné bylo zvyšováno). Viz inv. č. 2, výbor 12. 7., 29. 9. 1897.
- 32 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, VH 9. 10. 1887, výbor 16. 1. 1888, VH 6. 1. 1889.

- 33 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 9. 2. 1890. Amalie Vrbová, pseudonym Jiří Sumín (* 9. 10. 1863 Uhřetice u Kojetína, † 11. 11. 1936 Přerov), spisovatelka, autorka románů, povídek.
- 34 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 4. 9., 4. 10. 1891. Viz též *Obzor*, 27. 2. 1927, s. 3.
- 35 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, VH volby, VH 1.1. 1892, inv.č. 2, 26.1. 1896, 20.2. 1898, 24.1. 1904, inv.č. 3,27.1. 1907. Počet členek spolku v roce 1895 – 160, 1896 – 156, 1896 – 157.
- 36 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 2, výbor 2. 5. 1898, 30. 7. 1903.
- 37 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 2, výbor 30. 7. 1903. Spolek se stal přispívajícím členem spolku spisovatelů Máj až v roce 1903. Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 22. 1. 1891. Jednatelka připomněla, že „... *tato otázka odtvá byla v roce 86 s tím, že jeptišky nabízenou tehdy jejich kostelu prkennou podlahu se vši rozhodností zamítly, protože podlaha celkový dojem chrámu ruší a hzdí a že hřmot způsobený přecházením a odcházením na prkenné dlažbě tou měrou se zvyšuje, že by každou pobožnost v chrámě přehlušoval...*“.
- 38 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 26. 10. 1891, inv. č. 2, výbor 8. 3., 27. 3. 1894.
- 39 Viz pozn. č. 29.
- 40 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 10. 12. 1883. K nadílce přispěli ochotníci, páter Zavřel prof. Bartocha, a další, školní pomůcky daroval správce Hózlzlova knihkupectví p. Michálek (Hózl), majitel knihkupeckého závodu v Olomouci, měl pobočky po celé Moravě. V Přerově měl knihkupectví na Dolním nám. č. 148), pečivo dodali Jan Tropper, Klabazna, Keller, o pamlsky se postaraly dámy z výboru). Viz výbor 4. 5. 1887, poděkování od ředitelství přerovských měšťanských škol za plátano.
- 41 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 31. 10., 4. 12. 1888.
- 42 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 1, výbor 8. 12. 1890. Viz též výbor 12. 11. 1890. Viz též č. 33.
- 43 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 2, výbor 20. 11.1897, 23. 2., 11. 3. 1898. Učitel Šálek informoval o podávání teplých obědů v Brně. Prostřednictvím tisku vyzval občany o příspěvek na kuchyni a jídelnu, o pomoc byly požádány i přerovské peněžní ústavy, využita pro získání darů byla i kazatelna, na obec byla zaslaná žádost o potřebné prostory.
- 44 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 2, výbor 12. 1., 22. 1. 1901, VH 12. 1. 190. Viz též Dobročinný spolek, inv. č. 31, k. č. 1, Opis nadační listiny (dar Alfreda Skeneho) z 8. 7. 1903. JUDr. Alfred Skene (* 2. 6. 1874 Přerov, † 30. 3. 1946 Pavlovice), továrník, majitel přerovského cukrovaru.
- 45 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 2, výbor 14. 11. 1898, VH 12. 1. 1902, výbor 4. 10. 1905, inv. č. 3, VH 18. 1. 1903.
- 46 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 3, VH 29. 1. 1914.
- 47 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 3, VH 17. 1. 1910 za účasti pouhých 28 členek, během roku se konalo 14 výborových schůzí.
- 48 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 3, VH 30. 11. 1911. Viz též č. 14.
- 49 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 3, VH 30. 11. 1912. MUDr. Leopold Riedl (* 10.11. 1860 Bystřice p. H., † 22.7. 1913 Teplice n. B.), přerovský městský lékař, rusofil, zasloužil se o zlepšení zdravotních poměrů Přerova (plovárna, kanalizace, vodovod, úprava Michalova). František Kubíček (* 31. 1. 1872 Praha, † 28. 10. 1950 Plumlov), profesor gymnázia v Přerově a Prostějově, malíř. Viz též č. 14 a 24.
- 50 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 3, VH 27. 1. 1913. Felix Talpa (* 17. 11. 1875 Příbor, † 13. 9. 1947 Přerov), učitel, kulturní a osvětový pracovník, divadelník, režisér, grafik. Viz též č. 24.
- 51 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 3, VH 27. 1. 1913.
- 52 Pěvecko-hudební spolek Přerub byl založen roku 1862 a patří mezi nejstarší pěvecká tělesa na Moravě. Viz SOKa Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 690, k. č. 379.
- 53 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 2, výbor 4. 3., 30. 3., 3. 5. 1905. Obec darovala na úpravu štěrky, po 100 K věnovala obec, učitel Večeřa a Vlasta, M. Šilhavá bednu na

- náradí. Dozor nad hrami měl učitel Večera, od roku 1911 učitel Kadlec. Viz též, inv. č. 3, VH 27. 1. 1907, VH 30. 11. 1911. Hřiště bylo oploceno, opatřeno tabulkou, přerovský Okrašlovací spolek vysázal stromky, zakoupena byla švihadla, míče a další vybavení.
- 54 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 3, VH 29. 1. 1914.
- 55 Anna Psotová, roz. Knittlová (* 26. 7. 1880 Mannheim, Badensko, † 1. 6. 1946 Přerov), manželka Jaroslava Psoty, ředitele VOŠG v Přerově, kde si otevřela baletní školu.
- 56 Viz pozn. č. 51.
- 57 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 4, VH 29. 1. 1918.
- 58 Dne 28. 6. 1914 byl v Sarajevu zastřelen následník trůnu František Ferdinand d'Este a spolu s ním zemřela i jeho manželka vévodkyně Žofie. Atentát spáchal srbský nacionalista Gavrilo Princip. Výstřely se staly záminkou k vyhlášení války mezi Srbskem a Rakousko-Uherskem a poté k následnému rozpoutání celosvětového konfliktu.
- 59 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 4, VH 21. 2. 1918.
- 60 Viz pozn. č. 59, dále VH 26. 2. 1919. Dr. Richard Kantor (* 10. 10. 1873 Přerov, † 1. 3. 1931 Přerov), ředitel přerovského gymnázia 1905–1916. Alois Bezloja († 3. 2. 1948), profesor přerovského gymnázia 1911–1919.
- 61 Viz pozn. č. 59, VH 21. 1. 1918. Divadelní soubor uvítala předsedkyně Vlasty Žofie Adamcová (funkci vykonávala v letech 1916–1923). Dále VH 3. 2. 1916.
- 62 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 4, VH 21. 1. 1918. Spolek čítal 283 členů.
- 63 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 4, VH 4. 2. 1920. Silvestr Pleva (* 31. 12. 1882 Přerov, † 8. 1. 1940 Mírov), učitel chlapecké školy Palackého v Přerově, starosta Sokola, jednatel Čtenářského spolku, člen Rotary Clubu, Klubu filatelistů. Stanislav Kovanda (* 28. 1. 1878 Nedvězí v Čechách, † 27. 2. 1954 Brno), profesor gymnázia, spisovatel, dirigent Přerubu. Ing. Josef Vdolek, (* 3. 7. 1880 Praha, + 9. 2. 1931 Přerov), starosta Přerova 1912–1923, 1927–1931.
- 64 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 4, VH 31. 1. 1920.
- 65 Totéž, VH 31. 1. 1922. Pro provoz menzy obdržel spolek příspěvky od městské rady, Rolnického cukrovaru, Akciového pivovaru, dále od Dr. A. Skeneho, profesorského sboru ze Štubnianských Teplíc.
- 66 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 4, mimořádná VH 2. 10. 1923, VH 24. 1. 1924, dále inv. č. 33, k. č. 4, viz též fond ONV Přerov, spolková evidence, inv. č. 390, k. č. 379.
- 67 Spolku zaslala dopis i první předsedkyně Vlasty, devadesátiletá Anna Uhlířová, okresní hejtmán dr. Bočan, ředitel měšťanský škol Eduard Beníšek, dr. Alfred Skene a d. Viz dále Haná, rok 1924, 13. 2., s. 5, 14. 2., s. 5, 15. 2., s. 5. Viz Dobročinný spolek, inv. č. 4, VH 24. 1. 24.
- 68 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 20, 1923–1924, inv. č. 21, 1930–1937, Knihy příjmů a vydání kuchyně.
- 69 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 4, VH 3. 1. 1925 za účasti 17 členek se konala v Akciovém pivovaru.
- 70 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 4, výbor 28. 1, 5. 2. 1925, inv. č. 5, VH 25. 1. 1926. Viz dále pozn. č. 33.
- 71 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 5, VH 22. 12. 1928. Deník Obzor vycházel v Přerově v letech 1910–1941.
- 72 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 5, VH 7. 2. 1929. Viz též Obzor, 20. 2. 1929, s. 2.
- 73 Magda Šantrůčková-Dvořáková, dcera hudebního skladatele A. Dvořáka, manželka MUDr. Karla Šantrůčka, prvního ředitele přerovské nemocnice, žili v Přerově. Magda se účastnila přerovského hudebního života, zpívala s Přerubem. V roce 1933 se přestěhovali do Prahy. Viz Dobročinný spolek, inv. č. 5, VH 25. 1. 1930.
- 74 Kinu Olympia říkali Přerováci „blechárna“, bylo v Havlíčkově ul., v roce 1947 přestavěno církví československou na svůj chrám. Objekt je označen č. p. 1821, č. o. 11.
- 75 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 5, VH 5. 2. 1931, inv. č. 6, VH 4. 2. 1932.
- 76 Pilcová Zdenka, roz. Reinhartová (* 25. 7. 1897 ve Vřeni u Turnova, † 11. 6. 1984 Pavlovice u Přerova), učitelka, v Přerově působila od roku 1919, zabývala se lite-

- rární a divadelní činností, autorka básní a prózy uveřejňovaných v Obzoru. Viz Dobročinný spolek, inv. č. 6, VH 25. 1. 1933.
- 77 Obzor, rok 1933, 9. 4., s. 4, 11. 2., s. 2, 12. 4., s. 2, 13. 4., s. 2. „50 let práce dobročinného spolku Vlasta v Přerově“. Vladimír Maria Strojil (* 11. 7. 1905 Rokycany, † 10. 6. 1961 v Orlová), typograf, dramatik, režisér. Viz Dobročinný spolek, inv. č. 34, k. č. 4.
- 78 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 6, VH 24. 1. 1934.
- 79 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 6, zápisy patnácti výborových schůzí, VH 3. 4. 1935. Viz též č. 7, inv. č. 32, k. č. 1–4 (korespondence).
- 80 Totéž, VH 15. 4. 1936.
- 81 Středomoravská výstava se konala na přerovském výstavišti ve dech 10. 6.–16. 8. 1936. Viz Dobročinný spolek, inv. č. 6, VH 10. 3. 1937. Artur Gleich (* 4. 9. 1876 Rožnov p. R., † 23. 8. 1942 Přerov), poštovní úředník, zakladatel přerovského loutkového divadla. Vlastimil Dorazil (* 30. 11. 1902 Starý Jičín, † 11. 12. 1940 Přerov), profesor přerovského gymnázia, historik, spisovatel. Ing. Václav Figar (* 24. 1. 1896 Brno-Židenice), od 15. 8. 1921 chemik v přerovské akciové továrně, technický správce, technický ředitel podniku.
- 82 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 7, VH 16. 3. 1938.
- 83 Obzor 20. 11. 1938, č. 266, s. 4, viz též č. 82
- 84 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 7, VH 22. 3. 1939, konala se v jídelně Palackého ul.
- 85 SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 690, k. č. 379. Hlášení zaslané OÚ Přerov 25. 4. 1939. Po volbách byly zvoleny tyto funkcionářky: Předsedkyně Anna Zelenková, choť vrchního zdravotního rady, Máchova ul. 3, místopředsedkyně Marie Hauková, choť ředitele Obzoru, Čechova ul. 31, jednatelkou Božena Randýšková, choť ředitele Občanské záložny, Trávník č. 77, pokladní Ludmila Prachařová, choť vrchního poštovního tajemníka v. v., Havlíčkova č. 42.
- 86 Viz Dobročinný spolek, inv. č. 7, VH 6. 3. 1940. Anna Zelenková stála v čele spolku deset let. Jeho členkou byla již 26 let, zprvu byla zvolena předsedkyní zábavního odboru, v roce 1930 se stala zakládající členkou.
- 87 Viz pozn. č. 86, ONV inv. č. 690, k. č. 379. Spolek čítal 345 členek, 8 čestných, 6 zakládajících.
- 88 Viz pozn. č. 86, VH 26. 3. 1941.
- 89 Viz pozn. č. 86, výbor 30. 1. 1941.
- 90 Viz pozn. č. 86, VH 26. 3. 1942. Dále fond ONV Přerov, inv. č. 690, k. č. 379 (Přiložen německý překlad stanov z roku 1923).
- 91 Viz pozn. č. 86, VH 24. 3. 1943, připsal ing. A. Pilce ze dne 11. 5. 1942 (* 11. 2. 1892 Bílý Újezd, † 6. 9. 1965 Přerov), městský stavitel, projektant, scénograf.
- 92 Viz pozn. č. 86, VH 24. 3. 1943, ONV Přerov, inv. č. 690, k. č. 379 (Wohltätigkeitsverein Vlasta in Prerau).
- 93 Jelikož se předsedkyně nemohla dostavit do Moravské Ostravy, zastoupila ji pracovnice rozhlasu. Fotografické snímky kuchyně, které pořídil Ladislav Suchdolský, byly uveřejněny ve Zpravodaji a ve Hvězdě. České Slovo uveřejnilo článek „Nebýti Vlasty, nedošli k cíli“, který, dle předsedkyně byl „...psán velmi sympaticky ...“. Viz pozn. č. 86, VH 21. 3. 1944.
- 94 Viz pozn. č. 86, VH 22. 3. 1945, dále ONV Přerov, inv. č. 690, k. č. 379 – jednání VH bylo povoleno výměrem OÚ z 26. 2. 1945.
- 95 Viz pozn. č. 86, výbor 11. 7. 1945.
- 96 Totéž.
- 97 Viz pozn. č. 86, VH 27. 3. 1946. Pražská Ústřední rada odborů návrh studentů odsouhlasila a prohlásila kuchyni za závodní. Spolek obdržel řadu tiskopisů, věst se mělo 15 různých záznamů, což ale předpokládalo přijetí administrativní síly. Vlasta poukázala na skutečnost, že tovární poměry nejsou vhodné pro spolek, který na rozdíl od podniku vařil v sobotu a neděli, továrny též doplácely na obědy státišice, což při spolkové činnosti nebylo možné. Vedení spolku po zvážení všech argumentů vrátilo ÚRO tiskopisy a přeměnu kuchyně na závodní odmítlo.

- 98 UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), organizace založená 9. 11. 1943 na základě dohody 44 spojeneckých států s cílem poskytovat humanitární pomoc osobám postiženým válkou. Dvě třetiny veškeré pomoci pocházelo z USA. Působení ukončila na jaře 1949 a její činnost převzala OSN, UNICEF a d.
- 99 Viz pozn. č. 86, výbor 6. 12. 1946. Anna Zelenková (* 19.9. 1875 Popovice u Berouna, † 22. 11. 1946 Přerov), v roce 1913 přišla s manželem do Přerova. Spolkového života se zúčastňovala 33 let, z toho byla 16 let předsedkyní Vlasty. Ve speciálních kurzech vychovala za pomoci přerovských lékařů řadu dobrovolných sester, s jejichž pomocí zřídila na přerovském nádraží stanici první pomoci a stravování pro uprchlíky ze Sudet a dislokující se vojenské útvary, pracovala v ČČK. Pohřbu se vedle členek spolku zúčastnili studenti a zástupci různých organizací. Ostatky zesnulé byly dopraveny do rodinné hrobky v Praze na Olšanských hřbitovech. Viz též č. 85, 86, dále viz Naše Haná, 29. 11. 1946, s. 2. Marie Hauková (* 9.11. 1891 Přerov, † 19. 1. 1969 Přerov), poslední předsedkyně Vlasty, manželka ředitele Obzoru. Viz též pozn. č. 86, VH 26. 3. 1947.
- 100 Viz pozn. č. 86, výbor 24. 10. 1948. I Přerovský Rotary Club daroval tři balíky potravin. Výbor 19. 3. 1948. Předsedkyně se informovala u ředitele VME Lukaštíka o přidělení elektrického sporáku. Žádost bylo třeba zaslat na ministerstvo vnitřního ochodu.
- 101 Viz pozn. č. 86, výbor 12. 2. 1947. Pro zájezd 25 Lužických Srbů bylo uspořádáno divadelní představení, tance a zpěvy. Výbor 24. 10. 1947. Viz též VH 19. 3. 1948.
- 102 Viz pozn. č. 86, VH 19. 3. 1948, které se zúčastnilo pouhých 8 členek z celkového počtu 364. Viz též fond ONV, inv. č. 690, k. č. 379. Kniha protokolů Dobročinného spolku Vlasta, inv. č. 7 končí zápisem výborové schůze dne 7. 2. 1949.
- 103 SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 690, k. č. 379.
- 104 Totéž. Poslední VH 23. 1. 1951 se konala v místnostech u Dohnálků v Palackého ul.

Václav Bednář

Okolnosti pobytu Edith Steinové v Hranicích v roce 1915

Dne 11. října 1998 ohlásil papež Jan Pavel II. při homilii na náměstí Svatého Petra v Římě svatořečení Edith Steinové (1891–1942). Tato novověká katolická svěťice židovského původu prožila krátké, ale značně inspiřující období svého života v Hranicích. V roce 1915 vykonávala funkci dobrovolné zdravotní sestry rezervní vojenské nemocnice pro východní frontu, umístěné v objektu rakousko-uherských vojenských vzdělávacích a výchovných ústavů.

Smyslem tohoto příspěvku je ozřejmit význam svatořečení Edith Steinové pro historii Hranic, jejichž „zviditelnění“ a ekonomický rozmach v 19. a 20. století bylo s existencí vojensko-vzdělávacích ústavů, nejprve rakousko-uherské a později československé armády bezprostředně spojeno. Mezi osobnostmi, které tehdy ve vojenských internátních školách a zařizeniích působili a které dnes tvoří součást novodobé evropské historie, se Edith Steinová svým myslitelským a lidským odkazem zařadila na jedno z nejpřednějších míst.

Papežem Janem Pavlem II. byla Edith Steinová kanonizována¹ pod řeholním jménem Terezie Benedikta od Kříže. Její život a mučednická smrt trvale připomínají tragická období evropských dějin 20. století a jsou varovným mementem i pro současnost. Po 16 letech byl svatořečením ukončen proces, který byl zahájen v tehdejší Německé spolkové republice v roce 1962, při příležitosti 20. výročí umučení Edith Steinové německými nacisty. Posuzování možnosti beatifikace započal tehdejší kolínský arcibiskup, kardinál Josef Frings.²

Důležitým mezníkem požadovaného církevního zkoumání byl rok 1987. Dne 26. ledna 1987 uznal papež Jan Pavel II. smrt Edith Steinové za mučednickou a 1. května 1987, v průběhu své první pastorační návštěvy v NSR, ji v Kolíně nad Rýnem prohlásil za svatořečenou. Hned poté církevní úřady zahájily následný předepsaný postup, po jehož ukončení mohla být Edith Steinová v roce 1998 zapsána do seznamu světců římsko-katolické církve. Dne 8. dubna 1998 Jan Pavel II. potvrdil i nejsložitější a nejproblematictější požadavek svatořečení, totiž závěry desetiletého zkoumání grémia, složeného z duchovních, laiků i lékařů, že uzdravení dvouleté Terezie Benedikty McCartyové z Broktonu v americkém státě Massachusetts, ke kterému došlo v roce 1987, je lidsky nevysvětlitelné a oficiálně je označil za zázrak.³

Papež Jan Pavel II. navíc 11. října 1998 zařadil Svatou Terezii Benediktu od Kříže mezi církevní patrony Evropy. Edith Steinová se stala v pořadí šestou církevní patronkou Evropy a jedinou patronkou novověkou. Před ní byli touto poctou připomenuti v roce 1981 papežem Pavlem

Edita Steinová, oficiální portrét. Archiv autora.

VI. otec západního mnišství a spolutvůrce církevní vzdělávací tradice, zakladatel proslulého kláštera na vrchu Monte Cassino, Benedikt z Nursie (asi 480–550) a slovanští věrozvěstové Cyril-Konstantin Filozof (asi 826–869) a Metod (asi 825–885).

Společně s Edith Steinovou doplnil papež Jan Pavel II., při příležitosti konce druhého křesťanského tisíciletí, patrony Evropy o církevní učitelky a mystičky Brigitu Švédskou (1303–1373) a Kateřinu Sienskou (asi 1347–1380).

Jan Pavel II. rozhodnutí o svatořečení Edith Steinové zdůvodnil slovy: „Ztotožnila se zejména s utrpením židovského národa. Vytušila, že soustavné vyhlazování Židů vložilo jejímu národu na bedra Kristův kříž. Jako osobní podíl na tomto kříži prožila svou vlastní deportaci a smrt ve smutně proslulém vyhlazovacím táboře Osvětim-Brzezinka... Je-li dnes Edith Steinová prohlášena za spolupatronku Evropy, má tím být na horizontu starého kontinentu vztyčena korouhev vzájemné úcty, tolerance a pohostinnosti, která vyzývá muže i ženy bez ohledu na všechny národní, kulturní a náboženské rozdíly, k vzájemnému porozumění a k přijetí a budování opravdové pospolitosti bratří a sester.“⁴

Edith Steinová se narodila 12. října 1891 v dolnoslezské Breslau, tehdy německém městě, jako sedmé, nejmladší a nejmilovanější dítě židovských rodičů Siegfrieda a Augusty Steinových. Siegfried Stein vlastnil prosperující obchod se dřevem, ale již v roce 1893 zemřel.⁵

Maturitu na vratislavském dívčím gymnáziu úspěšně vykonala 3. března 1911. Písemnou část zpracovala tak vynikajícím způsobem, že byla osvobozena od ústních zkoušek. Na maturitní večírek absolventů gymnázia se dostavil také ředitel školy. Každou dívku představil pomocí přisloví. Když přišla řada na Edith, řekl: „*Udeř na kámen, /Stein/ vypadne ti moudrost.*“

Rozhodnutí Edith studovat dále filozofii sourozenci nechápali a považovali za důkaz, že úplně zapomíná na „praktický život.“ Matka přesto souhlasila, aby Edith o své budoucí existenci rozhodla svobodně, podle vlastního uvážení. Dne 27. května 1911 se Edith zapsala na vratislavskou univerzitu. Navštěvovala přednášky z germanistiky, filozofie a psychologie. Částečně zmírnila obavy rodiny z nepoužitelnosti filozofických studií. Orientovala se výběrem přednášek přípravě k vykonání státní zkoušky, jež by ji umožnila žít se jako středoškolská učitelka. Pro Edith to však měl být jen odrazový můstek. Chtěla si univerzitní vzdělání rozšířit doktorátem a zcela se oddat vědecké práci.

Až do svého 21. roku o sobě Edith prohlašovala, že je ateistkou. Pro své exaktní empirické myšlení se „nezmohla“ na víru v existenci Boha. V té době se navíc stala vášnivou feministkou. Prvým krokem k budoucí konverzi Edith od judaismu ke křesťanství byla její vzpoura vůči autoritě matky a intenzivní studium Tóry a Talmudu, jež bylo pro Edith samozřejmě již v gymnaziálním údobí života. To bylo překročením závazného kánonu izraelského světonázoru. V judaismu je právo studovat posvátné knihy výlučným privilegiem mužů, i když je reformními skupinami toto privilegium trvale zpochybňováno. „*Tim, že judaismus zabraňuje ženám studovat Tóru, bere jim základní židovské právo.*“

V roce 1913 Edith přešla z univerzity ve Vratislavi na univerzitu v Göttingenu, kde katedru filozofie vedl Edmund Husserl (1859–1938) zakladatel slavné fenomenologické školy. Předválečné období na univerzitě v Göttingenu bylo pro Edith především dobou maximálního soustředění na studium. Teprve vyhlášení 1. světové války Edith „upozornilo“, že kromě otažitých vědecko-filozofických otázek fenomenologie existuje i reálný svět mocenských zájmů a konfliktů.

Reakce oficiálních politických zástupců Němců, žijících v Čechách, na Moravě a ve Slezsku na válečný konflikt, byla pozitivnější. Kromě poslanců šovinistické všenněmecké strany, kteří s podporou války proti Srbsku z obavy před reakcemi slovanských národů v monarchii váhali, němečtí poslanci říšské rady z Čech zcela jednoznačně ujistili císaře Františka Josefa I. „svojí neotřesitelnou věrností“.⁶

Také v Hranicích podpora válečnému úsilí „širší a užší vlasti“ procházela nacionálním sítím. Hranice byly na počátku 1. světové války národnostně rozděleným městem. Údaje sčítání lidu z roku 1910 vypovídají, že ve městě žilo celkem 8 728 obyvatel, z nichž se 6 956 hlásilo k národnosti české a 1 417 k národnosti německé.⁷ Podobně jako na celém území Markrabství moravského se k německé národnosti hlásila i většina příslušníků židovské etnické skupiny.

Od začátku 90. let 19. století probíhal v Hranicích vyhrcožený politický zápas mezi zástupci tak zvané české a tak zvané německé strany o obsazení funkce starosty a členů městské rady. Početnější, ale méně majetné

české obyvatelstvo, dlouhodobě trvale kontrolovalo III. volební sbor. Volební matematikou zvýhodněné I. a II. volební sbory do roku 1903 ovládali zástupci německo-židovské strany, což jim umožňovalo, aby si v městském zastupitelstvu udržovali dvoutřetinovou majoritu. Při volbách městské rady německá převaha v zastupitelstvu předurčovala obsazení hranické radnice. Starosta a členové městské rady byli reprezentanti německo-židovské strany.⁸

Při obecních volbách v roce 1903 vybojovala česká strana, vedená pozdějším starostou města JUDr. Františkem Šromotou (1853–1912) předem důkladně a tajně připraveným volebním manévrem vítězství v I. volebním sboru plátců vysokých daní. Volební právo v I. sboru mělo v Hranicích jen 30 voličů, ale v městském výboru je reprezentovalo 10 zástupců. Po ovládnutí I. a III. volebního sboru dosáhla česká strana v městském zastupitelstvu potřebnou většinu k volbě české městské rady. Obecní výbor v zápětí „inflačním“ jmenováním čestných občanů města Hranic, disponujících právem zúčastňovat se obecních voleb ve II. sboru, dosáhl i v tomto sboru převahy českých voličů. Po zvolení JUDr. Šromoty starostou bylo již v roce 1903 čestnými občany Hranic prohlášeno 78 osob a v roce 1904 při zasedání obecního výboru dne 12. srpna 1904 celkem 42 občanů. Navíc části čestných občanů, nominovaných německou většinou v předchozím zastupitelstvu bylo čestné občanství odebráno. Na zasedání obecního výboru dne 1. srpna 1903 byli čestného občanství města Hranic zbaveni na příklad dlouholetý německý starosta Lipníka nad Bečvou Jan Kaim nebo znojemský německý starosta Jan Haase.⁹ Absurdní stav z roku 1902, kdy 2 373 německy mluvících obyvatel Hranic téměř monopolně rozhodovalo o právech a povinnostech 5 083 občanů, mluvících česky (údaje sčítání lidu z roku 1900) se po roce 1903 národnostně obrátil. Byl „spravedlivější“ jen matematicky. Nadále vytvářel jedovaté podhoubí pro národnostní a do značné míry i nábožensko-rasové problémy v městě.

Obecní volby v roce 1914 probíhaly v kritickém meziobdobí po Sarajevském atentátu, ale před vyhlášením války. Dne 18. července 1914 byly volby ukončeny volbou starosty a členů městské rady. Starostou byl zvolen Ludvík Popp (1858–1916), jenž zastával funkci starosty už od předčasné smrti JUDr. Františka Šromoty 26. října 1912. Starostou byl do příštích řádných obecních voleb jmenován z titulu funkce 1. náměstka starosty. Národnostně jen „českou“ městskou radu volbou dne 18. července 1914 vytvořili ředitel okresní nemocenské pokladny v Hranicích František Rozeňhal, majitel realit Antonín Balliš, velkoobchodník Hilar Kautský, kožešník a majitel realit Max Honzík, advokát Josef Šindler a klempíř a majitel realit Eduard Zábranský. Označením české městské rady uvozovkami bych chtěl upozornit na přesuny zvolených z jednoho nacionálního politického tábora do druhého, jak se v národnostně rozdělených Hranicích před 1. světovou válkou běžně stávalo. Z výše uvedených byl před rokem 1903 městským zastupitelem za německou volební stranu na příklad Max Honzík (příjmení si psával Honsik). Po zvolení JUDr. Šromoty starostou řada bývalých Němců, včetně Němců židovského původu „zjistila“, že jsou vlastně Češi. Tyto, do značné míry „ekonomické“, přesuny od němčiny k češtině (hlavním měřítkem národní určenosti bylo užívání jazyka ve školách

a v úřadech) byly v řemeslné a obchodní sféře početnějším českým obyvatelstvem tvrdě vynucovány pomocí hesla „Svůj k svému“. Chtěl-li si německý či židovský obchodník nebo řemeslník v Hranicích zajistit českou klientelu, musel na veřejnosti mluvit a ve volbách volit „česky“. Prudký úbytek „Němců“ a rychlý nárůst „Čechů“ mezi sčítáními v roce 1900 a 1910 to potvrzuje. V roce 1900 bylo v Hranicích napočítáno 5 083 Čechů a 2 373 Němců, v roce 1910 již 6 956 Čechů a 1 417 Němců. Němců tedy ubylo 956, Čechů přibýlo dokonce 1 873, protože i děti, narozené v dřívě „německých“ rodinách byly nyní „Češi“, ale staří lidé umírali jako „Němci“.¹⁰

Nebýt tragických zkušeností s nacistickým rasistickým terorem a zvláště se zločinem holocaustu, bylo by možno tyto oportunní přesuny od jednoho jazyka a národnosti k druhé, jež před rokem 1903 z podobně „praktických“ příčin probíhaly v opačném pořadí, posuzovat s humorným nadhledem. Po poučeních z dějin 20. století se naopak zdá stále aktuálnější 150 let starý postřeh rakouského dramatika a spisovatele Franze Grillpazera, že „národovectví“, které se zrodilo během napoleonských válek, prochází s historickou nutností cestu od „*humanity přes nacionalismus k bestialitě... Velké množství jazyků ve střední Evropě přestalo sloužit ke komunikaci a začalo sloužit k oddělení, odlišení, separaci a nenávisti*“.¹¹

Starosta i radní byli 18. července 1914 zvoleni jednomyslně 27 hlasy z 28 volitelů. Za věc samozřejmě slušnosti se považovalo, že navržený se při hlasování o své osobě zdržel hlasování.

List „Hlasy z Pobečví“ tvrdil, že „*výsledek letošních voleb byl veškerým obyvatelstvem Hranic, až na mizivě nepatrné výjimky, uvítán s jásotem a plným uspokojením*“.¹² Podle téhož pramene se ovšem už v průběhu obecních voleb, 24. června 1914, sešla ve Vereinsshotelu schůze německého Volksrathu, které předsedal majitel proslulého krejčovského vojenského salonu Jindřich Kubella. O dobové vážnosti salonu mezi důstojnickými kruhy dostatečně svědčí, že si slavnostně uniformu od Kubelly při krátké návštěvě Hranic v roce 1907 objednal a nechal ušít i smutný sarajevský hrdina, arcivévoda František Ferdinand d'Este.

Hlavním řečníkem na shromáždění byl profesor místní lesnické školy Heinz. Protestoval, že „*Němci platí v Hranicích víc než 60 % veškerých daní a z toho směle dovozoval, že by měli mít a musejí mít zastoupení v obecním výboru. Mluvílo se i o německých školách, německém nadučiteli atd. Bylo naříkáno na útlaky Němců a řečníci ani posluchači se při těch lžích ani nečervenali*“.¹³

Polemika mezi českou a německou komunitou se vystupňovala v souvislosti s brněnskými událostmi dne 28. června 1914. V den atentátu v Sarajevě se v Brně konal Sokolský slet. Početná výprava hranické pobočky Středomoravské sokolské župy, vedená náčelníkem „bratrem“ Bočkem, se na slet vypravila zvláštním vlakem, který z Hranic vyjžděl 28. června v 1.35 hod. a do Brna dorazil v 5.00. Slet byl plánován na neděli 28. června a následující pondělí 29. června. Hraničtí Sokoli se měli domů vrátit v 1.40 hod. 30. června 1914. Volba Brna nebyla náhodná. Přijetí cvičících z Čech, Moravy, Slezska, Vídně a Slovenska obyvateli Brna mělo potvrdit, že „*Brno je v jádru svém úplně české. Jen hrozný terror radnice a tísňící se moloch kapitálu udržuje ve svých neúprosných kleštích ten lid, který*

obzvláště v neděli ukázal, kolik je ho a jak je nadšen pro své Sokolstvo, pro svou národnost“.¹⁴ Brněnští Němci proti konání sletu protestovali demonstrací. Měla však omezený charakter a nízký počet krojovaných demonstrantů, (necelých 300) vyvolal z české strany jen posměšné dotazy, kde vlastně Němci z Brna během sokolského sletu byli.

Do Brna přivezlo cvičící a diváky sletu 46 zvláštních vlaků. Průvodu městem se zúčastnilo 9 000 Sokolů a byli údajně pozdravováni „100–150 tisíci přihlížejících. Tolik lidu Brno ještě nevidělo. Volání ať žije české Brno otřásalo vzduchem“.¹⁵

Vystoupení mužů i žen sledovali z čestné tribuny nejvyšší představitelé markrabství, včetně místodržitele Regnera z Bleylebenu. Cvičení 4 000 mužů v prostných bylo přerušeno výstřelem z hmoždíře. „V tu dobu se už nad veškerou pochybnost zjistilo, že následník trůnu a jeho choť byli v Sarajevě zavražděni... Hudba přestala hrát a lid rozcházel se jaksi zamkle, ale klidně na sletišť.“¹⁶

V průběhu odjezdu z Brna došlo mezi Sokoli a „buršáky“ k řadě incidentů, které potom až do začátku války zaměstnávaly novináře obou znesvářených stran, jež se vzájemně obviňovaly z provokací.

„Hlasy z Pobečví“ dne 4. července 1914 přinesly velký úvodník pod názvem „Tragedie Sarajevská.“ I když text dodržuje nepsaná pravidla piety k zavražděnému, čitateli neunikne, že „zvěčnělý arcivévoda“ se přílišně přízní autora netěšil. Vyzvedává se, že následníků otec, císařův bratr Karel Ludvík byl přítelem českého národa a jeho snah, říkali mu český arcivévoda. O roli Ferdinanda v politickém životě monarchie se dozvíme toliko, že „byl muž činu, rázný a samostatný“.¹⁷ Úvodník lituje především „staříčkého panovníka“ a „tři osiřelé dítky“, jež „smutná vzpomínka na nešťastné rodiče a jejich tragický osud bude provázeti celý život“.¹⁸ Příznivě bylo přijato, že po atentátu se stal následníkem císařsko-královského trůnu arcivévoda Karel František Josef, protože „ovládá úplně jazyk český a princezna Zita, když si ho vzala, začala se pilně kromě maďarštiny učit také česky. Arcivévoda Karel... pro své taktičtější, skromné a přátelské vystupování, získal si všude všeobecnou oblibu“.¹⁹ U Ferdinanda úvodník jeho návštěvu v Hranicích v roce 1907 nepřipomíná, zato u Karla je oceněno, že „když před kterýmsi rokem /1912/ jel i s chotí za plukem do Haliče, byl ve vojenské akademii v Hranicích na noc. Večer zazpívala mu hranická Beseda několik sborů, začož on blahosklonně poděkoval“.²⁰

Ferdinand rozhodně nebyl „populistickou“ osobností. V českém prostředí poškozovaly jeho pověst častá setkávání s německým císařem Vilémem II. Čtrnáct dní před atentátem referovaly „Hlasy z Pobečví“: „Císař Vilém dlí právě na návštěvě u následníka trůnu Františka Ferdinanda v Konopišti. Prý se tam zúčastní bažantích honů. Z Konopiště pojedje do Mariánských Lázní, kde je na léčení jeho syn Albert. Ty časté návštěvy Vilémovy c Rakousku a ta jeho náklonnost k následníkovi jsou jaksi nápadné a podezřelé.“²¹

Důkladné rozbory předválečných aktivit císaře Viléma sice potvrdily jeho sympatie k Františku Ferdinandovi, ale neprokázaly, že by se na Konopišti, kromě obvyklých politických úvah, „kuly pikle“. Monarchové byli vášnivými lovci a ve vztahu k lovné zvěři byl František Ferdinand skutečný

„masový vrah“. Počet jeho loveckých trofejí přesáhl čtvrt milionu a v dnešní době by byl pro „zelené“ nepřítelem číslo jedna. Obětí jeho lovecké mánie se prý v roce 1913 stala i kamzice-albínka. Mezi myslivci od dávna panuje přesvědčení, že kdo zastřelí zvíře-albína „do roka a do dne zemře“.²²

Za neblahé znamení pro další osudy lidstva mohla být považována i smrt rakouské pacifistky a spisovatelky Berty von Sutterové, rozené hraběnky Kinské (1843–1914). Spisovatelka byla v roce 1905 vyznamenána Nobelovou cenou za mír za svůj román „Odložte zbraně,“ ve kterém vyzývala k všeobecnému odzbrojení. Její smrt 21. června 1914 se zdála být po sarajevském atentátu varováním, že mírové úsilí realisticky myslících politiků definitivně prohrálo. V Hranicích byla smrt Sutterové oznámena „Hlasy z Pobečví“ 11. června 1914.

Dne 25. července 1914 vyhlásila rakousko-uherská vláda velice vstřícnou srbskou odpověď na ultimatum z 23.července za nedostatečnou. Srbská vláda byla ochotna splnit až na jedinou výjimku všechny požadavky ultimata. Jen požadavek, aby při zjištění a vyšetřování původců atentátu na následníka trůnu mohli na srbském území působit i rakousko-uherské policejní orgány, při současných incidentech či návštěvách státníků zcela normální a běžný, byl v roce 1914 považován za tak zásadní ústupek práva suverenity, že ho Srbové odmítli.

K všeobecnému překvapení evropské veřejnosti se válka stala 25. června 1914 nevyhnutelnou. Nyní se úsilí „mocných“ i „bezmocných“ upíralo jen k přání, aby byla pokud možno co nejlokálnější a nejkratší. Rovněž „Hlasy z Pobečví,“ až do posledního 32. čísla z 8. srpna 1914, před úředním zastavením, informovaly na jedné straně o tom, jak jsou další a další země strhávány do ničivého konfliktu, ale současně zklidňovaly „obecenstvo“, že není možné, aby se válka v tak neskutečných rozměrech vůbec rozhořela. Opak byl pravdou.

Dne 28. července 1914 bylo obyvatelstvu oznámeno císařským manifestem „Mým národům“ vyhlášení války Srbsku. Manifest byl připravován již od 20. srpna 1914 a tak hned po veřejném vyhlášení byl plakátován na úředních tabulích. Jak je zaznamenáno v Kronice města Hranic: „Po uveřejnění manifestu sešlo se obyvatelstvo na náměstí, kde hrála hudba a posbíralo se k soše Jeho Veličenstva /Na dnešním Školním náměstí/.“²³

Ke shromážděným spoluobčanům promluvil nejprve česky starosta Hranic Ludvík Popp a potom německy starosta hranické židovské obce Adolf Schlessinger. O náladě česky i německy mluvících shromážděných obyvatel Hranic je obtížné spekulovat. Čeněk Kramoliš pokračoval ve vedení městské kroniky i po vzniku ČSR a bez grafologického rozboru nelze určit, co do kroniky dopsal až po rozpadu habsburské monarchie. Informace o shromáždění občanů na Školním náměstí je uvedena titulkem „Projev loajality a věrnosti v městě na popud císařských úřadů“ a neodvažují se rozhodnout, zda část věty „na popud císařských úřadů“ byla dopsána dodatečně, i když je v logickém rozporu s předchozím textem.

Starosta Popp mimo jiné řekl: „Všichni národové mocnářství, bez výjimky, v neochvějně věrnosti kupí se dnes kol posvátné osobnosti Jeho, /císaře Františka Josefa II. / ku obraně trůnu a vlasti. Proto pokládám i já za svou povinnost, abych jako starosta města jménem rady, obecního výboru a veš-

kerého loajálního obyvatelstva českého města Hranic projevil nejvřelejší přání celého věrného města našeho a proto volám: jeho Veličenstvu našemu, milovanému staříčkému mocnáři, císaři, králi a naší statečné a bohdá i vítězné armádě sláva!“ Potom „Neutuchající volání slávy zaburácelo vzduchem...Starosta židovské obce Adolf Schlessinger promluvil v řeči německé a provolal „Hoch!“ Jeho Veličenstvu, což bylo též nadšeně opakováno.“²⁴

Naděje, že válka bude jen krátkou trestní výpravou vůči srbským teroristům, vzala brzy za své. Když 23. srpna 1914 vyhlásilo Japonsko Německu válku, začalo se plným právem hovořit o válce světové. Pro Rakousko-Uhersko byl začátek války neúspěšný jak na srbské frontě, tak na frontě ruské. Již 11. září 1914 se rozhodlo Vrchní armádní velení rakousko-uherské armády /AOK/ přerušit bitvu o Lvov a stáhnout všechny své síly za řeku San. Celá východní Halič byla obsazena carskou armádou a ani to nebylo vše. AOK vzápětí pod tlakem ruských vojsk rozhodlo vyklidit i střední Halič a ponechalo v týlu nepříteli obklíčenou pevnost Přemyšl. Východní fronta u Dukly a karpatských průsmyků přesáhla hranice Slovenska. Pro město Hranice mělo přiblížení frontové linie zcela konkrétní nepříznivé důsledky.

Po vyhlášení mobilizace se do Hranic dostavovaly zástupy povolanych branců k vyzbrojení. Rukovali rovněž hraničtí občané. Mobilizací byli povoláni nevyzbrojení odvedenci a náhradní záložníci ročníku 1893 (devatenáctiletí), vojáci na dlouhodobé dovolené a vojáci náhradní zálohy ročníků 1890–1892 (22–24 let), záložníci i náhradní záložníci ročníků 1882–1889 (25–32 let). Vzápětí byli mobilizováni i záložníci domobrany ve věku 32–42 let.

Na počátku války schematismus branné moci Rakousko-Uherska vytvářel tři základní bojeschopné složky: společnou císařsko-královskou armádu, dvě zeměbrany, pro Zalitavsko honvědi a pro Předlitavsko Landwehr a jednotky teritoriální domobrany. Podle původních mobilizačních plánů měla domobrana plnit úlohu druhé linie. Vzhledem k nepříznivému vývoji na ruské frontě byly původní zámysly změněny a i jednotky domobrany byly nasazovány na frontu.

Hraničtí občané byli mobilizováni převážně k 1. krakovskému armádnímu sboru rakousko-uherské armády. Pro příslušníky pěchoty bylo zřízeno oblastní doplňovací velitelství v Olomouci u pěšího pluku 54 (IR 54). V Hranicích však byla také 17. rota zeměbranecké pěší brigády (LwIBt. 17) a domobranecký prapor. Pro tyto jednotky byly zřízeny doplňovací střediska v Hranicích. Od 2. srpna 1914 byly budovy českých i německých obecných škol přeměněny na odvodní střediska do zeměbrany a domobrany. Po skončení odvodů nebyly objekty předány školní správě, ale byly přeměněny na tak zvanou rezervní vojenskou nemocnici.

Nemocnice byla neustále rozšiřována a zabírala další a další budovy ve městě: Hospodářskou školu, část lesnické školy, zeměbranecká kasárna, skladové prostory továrny Mundus. Koncem září 1914 bylo v osmi prozatímních objektech nemocnice 1 442 lůžek – a kapacita nepostačovala. Městská rada, ve spolupráci s erárem, hledala trvalejší řešení, jednak proto, aby bylo možné obnovit ochromené školní vyučování a zvláště z obavy, že ranění a nemocní zamoří město infekčními chorobami. Školní výuka v omeze-

ném rozsahu a náhradních prostorech začala na hranických školách 21. září 1914.

Obě vojenské školy rakouské armády, jízdní kadetka a vyšší vojenská reálka, byly z Hranic začátkem října 1914 evakuovány do Dolního Rakouska. Vyšší vojenská reálka do Vídeňského Nového Města a jízdní kadetka do Mödlingenu. Uvolněný rozsáhlý areál kasáren byl přeměněn na nemocnici pro raněné a nemocné z ruské fronty. Městské budovy, kde byla nemocnice prozatímně umístěna, byly postupně vyklizeny a po desinfekci a úklidu vráceny původnímu účelu.

Bylo nezbytné zvětšit městský hřbitov, aby byl prostor pro poslední odpočinek nemocných a raněných, kteří zemřeli při prevozu nebo při léčení v rezervní vojenské nemocnici. Městská rada se rozhodla plochu hřbitova rozšířit o 52 arů, když pozemek odkoupila od majitelky panství, hraběnky Antoinetty z Althanů. Prvních 15 mrtvých bylo pochováno na stávajícím hřbitově, další, jejichž počet na konci války přesáhl 1 550, na přikoupené ploše.

Ve zcela vojenské město se změnila Drahotuše. Od 23. září 1914 se staly sídlem doplňovacího okresu 56. pěšího pluku hraběta Dauna, jehož mírovým sídlem bylo západohaličské (nyní polské) městečko Wadovice, ležící nad řekou Skavou, mezi Krakovem a Osviecinem. Původně měl být pluk ubytován v Hranicích, ale hranický obecní výbor proti umístění u velitelství krakovského sboru s úspěchem protestoval. „Erár“ musel vzít v úvahu námitku, že Hranice jsou přeplněny raněnými a nemocnými z fronty a městu i rekrutům hrozí infekce. Přimo v Drahouších byla před odchodem na frontu ubytována větší část branců pluku, podle dobových pramenů dokonce „několik tisíc“.²⁵ Další bydlili ve vesnicích farnosti drahotušské – v Hrabůvce, Klokočí, Milenově a ve Velké, kde se ve škole prováděly odvozy branců. Podle tabulek počtů pluk čítal přes 4 500 příslušníků a vzhledem k velkým ztrátám na východní frontě byla práce odvodního střediska víc než složitá. Kopce v okolí Hranic i Drahotuš se na dlouhou dobu staly vojenskými cvičišti. „*Vojáků je a bývá v Drahouších tolik, že se jimi ulice i náměstí v pravém smyslu slova hemží. Všechny prázdné byty, vrchní komory, sýpky, lepší stodoly obsadili. Jsou nakvartýrováni i v nově postavené krásné budově obecné i měšťanské školy drahotušské. Tam je hlavní stan pluku... Kde všude tlíti budou těla těch, kteří stáli před nedávnem plni naděje na prahu mužného života?..Nové a nové ročníky jsou k odvodu povolány... někdy jsou to hoši ještě mladí a jindy zase muži, jimž léta nasela jíní do vlasů a vousů...do obvyklého při odvodu zpěvu nutí se málokdo...Uvažují a vzpomínají, obzvláště ti staří: jak s námi bude.*“²⁶

Takto situaci v Hranicích a Drahotuších komentoval v červnu 1915, tedy právě v době, kdy v rezervní vojenské nemocnici působila jako dobrovolná zdravotní sestra Edith Steinová, H. V. Karlíček. Na konci článku je otázka, plně odrážející znepokojení autora: „*Jak dlouho vydrží Hranicko vyživovat tolik tisíc vojska, nemocných, raněných a vystěhovalců? Hrůzy války neustávají, světová válka zachvátila tolik států a národů a řadí jako ohromný požár, který nikdo nemůže zdolatí...Jak bude dále a co nám budoucí dny, týdny a měsíce dobrého přinesou?*“²⁷ Pisatel neměl nejmenší tušení a zcela jistě si nepřipouštěl, že zprávy o úmrtí a zmrzačení blízkých a přátel,

hlad, bída, válku doprovázející epidemie a degradace lidských hodnot a ctností, neskončí za několik „dnů, týdnů a měsíců“, ale stanou se samozřejmostí téměř čtyři další roky.

Na začátku války hranické obyvatelstvo, bez ohledu na užívaný jazyk, projevovalo s armádou příkladnou solidaritu. Na nádraží se shromažďovaly „hranické dámy“ a přijížděli sem také rolníci z okolí a obdarovávali především nemocné a raněné, kteří se vraceli z fronty jídlem i pitím. Jenže brzy začaly zásoby docházet a také vojenská správa setkávání zakazovala, údajně z obavy ze šíření infekčních onemocnění. Stejný důvod vedl k urychlené výstavbě provizorních dřevěných baráků pro rezervní nemocnici, což umožnilo umístění všech nemocných v prostoru bývalých kasáren a jejich nejbližším okolí. V areálu kasáren vystavěl hranický stavitel Jonáš v rekordním tempu dvanáct a „za zdí parku ústavů ohraničujících“ dalších osm dřevěných baráků. Na dnešním Šromotově náměstí v bývalé panské zahradě pět baráků. Výstavba baráků umožnila, aby se v Hranicích mohlo celkově léčit přes 4 000 nemocných a raněných vojáků východní fronty. Kromě toho již v březnu 1915 byla dokončena železniční vlečka od viaduktů přímo do kasáren, aby ranění a nemocní vojáci nemuseli být složitě převáženi z hranického nádraží městem.

Vraťme se však k životním osudům Edith Steinové. I pro ni bylo zahájení války koncem jedné životní etapy. „*Válečná ani poválečná generace si neumí představit, v jak pevné jistotě a bezpečí jsme žili do roku 1914. Pokoj, pojištění získaného majetku a stabilita poměrů byly pro nás téměř neopřesitelným základem života... Za několik měsíců bylo po všem.*“⁴²⁸

Německo před rokem 1914 bylo pro židovskou inteligenci „zemí zaslíbenou“. Šíře občanských práv a možností vzdělávání byla téměř neohraničená. V okamžiku vzniku války považovali členové Husserlovy Filozofické společnosti za samozřejmou povinnost nabídnout německé vlasti své služby a dokonce i vlastní život. Edith Steinová popisuje, jak se do armády přihlásil jako dobrovolník jeden z nejschopnějších žáků a kolegů Edmunda Husserla, jeho „pravá ruka“, soukromý docent filozofie Adolf Reinach (1883–1917). „*Vy musíte narukovat, pane doktore?*“, zeptal se Kaufmann. „*Ne, nemusím, ale mohu,*“ odpověděl Reinach. Edith Steinová přiznává: „*Tato odpověď mě velmi potěšila, protože vyjadřovala právě to, co jsem cítila ve svém srdci.*“⁴²⁹ Nadějný filozof a německý patriot Reinach válku nepřehlé. Padl na francouzské frontě.

Když se Edith dostala na tyfóvé oddělení rezervní nemocnice v Hranicích, nebyla schopná pochopit, že místní „česká děvčata“ a česky mluvící obyvatelé města nesdíleli její válečný patriotismus. „*Na pomoc obyvatelstva městečka se... nedalo spoléhat. Češi se dívali na Němce s jistou nevrátností. Jestliže jste se někoho na ulici zeptali na cestu, nedostali jste odpověď. Nemocnice, ve které pracovaly německé sestry, nedostávala žádné dary od obyvatel města. Byly jsme odkázané jen na pomoc z vlasti. V době, kdy jsme ošetřovaly raněných i ze samotných Hranic, jejich hezky oblečená děvčata trávila volný čas při koncertech na lázeňské kolonádě.*“⁴³⁰

Předběhneme nyní události a připomeňme, že po prohrané 1. světové válce se začala ve výmarské republice šířit zhoubná nacistická choroba. Jejím průvodním znakem byl maniacký antisemitismus. Nacisté tvrdili, že

německou porážku zavinili především Židé. Vytýkali jim velezrádná jednání a všeobecnou zbabělost. Osudy filozofa Reinacha, Edith Steinové, ale i Židů žijících za války v Hranicích naopak vypovídají o ztotožnění židovského etnika v Německu a Rakousko-Uhersku s cíli války, jak je chápaly vlády Centrálních mocností a osobních obětech, které Židé pro vítězství ve válce podstupovali.

Mezi hranickými padlými na ruské frontě byl 6. července 1915 i poručík v záloze Alfréd Wolf, spolumajitel prosperující rodinné likérky, založené již v roce 1836, a jeden z nejbohatších občanů města. Z hranické židovské komunity nebyl jediný. V Holešově a dalších moravských městech byl aktivistický postoj židovských obyvatel k válce příčinou nenávisti českých nacionalistů, která se zásluhou obrany židovského etnika ze strany mocenských orgánů nového státu, především prezidenta T. G. Masaryka, omezi-la na ojedinělé výbuchy pogromistických pokusů po vzniku ČSR.

Z hlediska německých a převážně i moravských Židů byla I. světová válka válkou spravedlivou. Byla vedena proti Francii, kde se v souvislosti s inscenovaným procesem proti kapitánovi francouzské armády Dreyfusovi nebezpečně rozšířil nenávistný antisemitismus, a proti carskému Rusku. Zvláště carské Rusko bylo po protižidovských pogromech na začátku 80. let 19. století, po Kišiněvském pogromu v roce 1903 a pogromech na jihu Ruska v průběhu revoluce v letech 1905–1907 Židy na celém světě považováno za „říši zla“. Soudobé historické výzkumy dokazují, že informace o záměrném organizování pogromů carskou vládou nebyly pravdivé. Přehánění a často i vědomé lhaní o rozsahu a bestialitě pogromů bylo součástí revoluční propagandy. Podíl carských úřadů byl spíše v neschopnosti a nezájmu řešit archaická omezení základních práv židovských obyvatel Ruské říše, včetně práva pro Židy nejpodstatnějšího – na svobodný pohyb. Tak vznikl gordický uzel židovské otázky v samoděržaví. Neschopnost carismu hledat účinné cesty k překonání středověkých omezení Židů vedla k jejich neustálému obcházení a pěstování „židácké lstivosti“. Ve snaze donutit carismus k nezbytným civilizačním reformám se prudce radikalizovala mladá židovská inteligence. Židé se stávali „avantgardou“ a vůdci anarchistických i socialistických a bolševických skupin a stran. Ostentativním „revolučním“ pohrdáním pravoslavnou a carskou tradicí provokovali konzervativní síly. Ty potom snadno vyvolávaly u zaostalých, většinou negramotných „mužiků“ a příslušníků „lumpenproletariátu“ pogromistické nálady. Proticarská opozice následně, podle hesla čím hůře, tím lépe, pogromů využívala ke zhoršování mezinárodní pověsti Ruska a narušování jeho mezinárodních obchodních kontaktů, které by mohly přinést potřebné finanční zdroje pro reformní úsilí. Vše zůstávalo beze změny a jediným řešením se pro demokraty v Evropě i Rusku zdálo být svržení carismu. Nikdo si však neuměl představit, co bude po pokusu o nastolení demokracie v Rusku následovat. Nebyla vyslyšena prorocká varování čelných ruských myslitelů (Puškin, Dostojevský, L. N. Tolstoj, Berdajev) před smrtelným nebezpečím pohrávání si s revoluční anarchií v tak zaostalé zemi.

Z dnešního hlediska je zcela zřejmé, že útlak carismu byl „dětským škádlením“ vůči teroru a bestialitě, jakou zavedli po roce 1917 bolševici. Více než při jiných revolučních vystoupeních se naplnilo osudové heslo, že revo-

luce požívá své strůjce. Vzhledem k mimořádnému zastoupení Židů v nejvyšších bolševických orgánech byli právě oni nejčastějšími oběťmi a nejednou se při jejich údajném „odhalení“ využíval otevřený, nebo zastřený antisemitismus. Na příklad z pětičlenného politbyra ÚV KSSS, které řídilo bolševický puč v listopadu 1917 (Lenin, Trockij, Kameněv, Bucharin a Stalin) byli Židé Trockij, Kameněv a Bucharin. Lenin byl částečně židovského původu po matce. Koncem 30. let Stalin nechal Trockého zavraždit a Kameněva a Bucharina odsoudit a popravit. V ovzduší absolutní osobní diktatury si Stalin klidně dovolil absurdní obvinění, že se „tyto zrůdy“ vetřely do vedení KSSS a zúčastnily přípravy bolševické revoluce po boku Lenina jen proto, aby z vysokých míst mohly věci socialismu a komunismu účinněji škodit.³¹

Po zahájení války se nenávisť evropských i ruských Židů vůči carismu ještě vystupňovala. Carské vojenské orgány, na základě obvinění, že Židé v pohraničním pásmu kolaborují s nepřítelem, začaly provádět násilné vystěhovávání židovského, ale také polského obyvatelstva/z Běloruska, Ukrajiny a Bessarabie.

Zprávy o násilí a zverstvech při deportaci způsobily paniku v rakouské Haliči, kterou na podzim roku 1914 okupovala ruská armáda. Proud židovských i polských uprchlíků zaplavil Slezsko i Moravu – a samozřejmě se nevyhnul ani Hranicím. Počty uprchlíků ze Lvova i dalších polských měst, kteří na podzim roku 1914 hledaly útočiště v Hranicích, přesáhly 1 000.

Velitelem místní posádky se stal polský podplukovník Hominski. Zřídil si velitelství na I. poschodí hranické radnice. Protože kromě polštiny dobře ovládal i češtinu a němčinu, dokázal se orientovat ve složitém národním ovzduší města a byl obyvateli Hranic oblíben. V Hranicích začalo fungovat i ředitelství strategicky důležité haličské železnice. Pro děti uprchlíků byla zorganizována dvoutřídní obecná škola v prostorách střelnice za řekou Bečvou. Ředitelem byl jmenován Polák Michal Sobolewski. Dne 13. prosince 1914 rozhodla městská rada, že škole město poskytne bezplatně osvětlení, otop a nezbytné školní pomůcky. Současně orgány města vyzvaly obyvatelstvo, aby se k uprchlíkům chovalo slušně, solidárně a s porozuměním. Výzva byla víc než potřebná, napětí ve městě totiž narůstalo a příčinou bylo zásobování. Na podzim roku 1914 se začal projevovat nedostatek základních potravin. Byl zaveden přidělový systém a garantované dávky se stále snižovaly. V dubnu 1915, tedy v době kdy Edith do Hranic přijela, činil přiděl mouky na osobu a den 200 g nebo 280 g chleba. Jakmile se ukázaly nereálnými iluze, že se válka omezí na policejní trestnou výpravu proti Srbsku, a když obyvatelé Hranicka rukovali zejména proti „slovanskému dubisku“ Rusku, ztrácela válka u česky mluvících obyvatel na přízni. Česky mluvící obyvatelstvo habsburské monarchie nesdílelo obavy Němců, Židů i Poláků z carského samoděržaví. V Rusku vidělo mocného spojence v úsilí o politické zrovnoprávnění, zejména po roce 1867, kdy byly rakousko-uherským vyrovnáním v národnostních právech zvýhodněni Němci a Maďari. Zklamání národních buditelů, kteří v 19. a začátkem 20. století Rusko navštívili a kteří pochopili, že s jeho pomocí cesta k usku-

tečnění národních cílů nevede (Havlíček, Palacký a nakonec i Masaryk) se mezi prostými lidmi příliš nerozšířilo.

To vše ovšem Edith Steinová nemohla tušit. Dne 30. července 1914 se dozvěděla, že přednášky na univerzitě v Göttingen byly v důsledku vyhlášení válečného stavu přerušeny na neurčito. Okamžitě se rozhodla vrátit do rodné Vratislavi. Obávala se, že matka i další rodinní příslušníci mohou být přímo ohroženi ruskou ofenzivou. Večer 31. července 1914 již byla doma láskyplně uvítána matkou. Dlouho nemohla usnout. Uvědomila si, že „*v této chvíli končí můj osobní život. Všechny své síly musím nyní obětovat tomu, co přijde. K osobním zájmům se mohu vrátit, pokud se mně podaří přežít, až po válce*“.³²

Ve válečném entuziasmu Edith Steinové i v naivním revolučním entuziasmu ruských Židů je pravděpodobně možno objevit společného jmenovatele. Po mnoho generací se Židé rodili a po celý život byli rabíny utvrzováni, že se blíží příchod Mesiáše. Ježíš nenaplnit jejich „nacionální“ očekávání. Neosvobodil židovský národ z cizího područí a perzekuce. Ačkoliv se začátkem 20. století židovská inteligence všemožně usilovala zbavit „jha Tóry a micvótů“, mesiášovský komplex byl geneticky přenášen v židovském podvědomí. Protože Mesiáš stále nepřicházel, bylo třeba jeho příchod vhodnou aktivitou urychlit.

Po probuzení se Edith dozvěděla, že i formálně už byla válka vyhlášena. Neprodleně se přihlásila do ošetrovatelského kurzu pro studentky, organizovaného Německým červeným křížem. Chtěla co možná nejrychleji nastoupit službu ošetrovatelky v některé polní nemocnici. Potřebnou praxi vykonávala ve vratislavské nemocnici Všech svatých a těžce nesla, že „*na tomto místě utrpení chyběla opravdová láska k bližnímu*“.³³

Zájemkyň o službu dobrovolných zdravotních sester byl nadbytek a Edith se nemohla do žádné polní nemocnice dostat. V říjnu 1914 onemocněla těžkým zápalem průdušek. Bylo jasné, že musí nástup „vojenské služby“ odložit. Rozhodla se čas čekání na výzvu Červeného kříže využít k vykonání státní zkoušky. Koncem října 1914 se vrátila do Göttingen. Ke studiu se tentokrát musela nutit. Trápily ji výčitky svědomí, že není u trpících na frontě. Pomáhaly jí náboženské přednášky Maxe Schelera (1874–1928). Bylo to prvé setkání Edith se světem křesťanské etiky a velice ovlivnilo její vnímavost k lidskému utrpení, jež v zápětí poznala při službě v nemocnici v Hranicích. O přednáškách napsala: „*Bylo to mé první setkání s tímto, pro mne dosud neznámým světem. Vedlo mne to k víře, kterou jsem před tím ztratila. Závory nacionalistických předsudků, v nichž jsem vyrůstala, aniž bych o tom věděla, padaly, a najednou se přede mnou zjevil svůj víry*“.³⁴

Schelerovy přednášky o podstatě svatosti zásadním způsobem ovlivnily Husserlův filozofický kroužek. Adolf Reinach konvertoval ke katolictví na vojně a katoličkami se staly také jeho manželka a sestra, členové kroužku Hamburger a Ditrich von Hildebrand vstoupili do mnišských kongregací, Francouz Jean Hering se stal profesorem na evangelické teologické fakultě ve Štrasburku, pokřtít se dala také další ženská členka kroužku Erika Rothová.

Státní zkoušku Edith Steinová vykonala na humanitním gymnáziu v Göttingenu ve dnech 14. a 15. ledna 1915. Zkoušky z německého jazyka a literatury, filozofie, pedagogiky a historie složila „s vyznamenáním“. Vynikající výsledek státní zkoušky Edith vedl k nečekanému konfliktu s Edmundem Husserlem. Po skvěle vykonané zkoušce z historie i literatury Husserl Edith navrhl, aby doktorskou práci napsala z některého z těchto předmětů. To Edith pobouřilo: „*Pane profesore, já nechci dělat doktorát pro doktorát. Chci zkusit, jestli jsem schopna dopracovat se ve filozofii k samostatným vědeckým poznatkům.*“³⁵ Po této rezolutní odpovědi Husserl konflikt diplomaticky urovnal a považoval za potvrzené, že Edith se bude při doktorandském studiu nadále věnovat filozofii.

Do konce semestru Edith zůstal v Göttingenu, chodila na přednášky z filozofie, věnovala se sestavování doktorské práce a studovala řečtinu, z níž si chtěla v nejkratší možné době udělat zkoušku.

Při příchodu do Vratislavi na zimní prázdniny se dozvěděla, že v Německu je stále přebytek dobrovolných zdravotních sester, naopak velký nedostatek je jich v Rakousku. Pracovnice Německého červeného kříže jí navrhla, že začátkem května může nastoupit službu v rezervní nemocnici v Hranicích. Edith bez rozmýšlení souhlasila.

Po oznámení svého rozhodnutí matce Edith čekal bolestný konflikt: „*Matka kategoricky protestovala, a to jsem jí ještě neřekla, že jde o nemocnici s infekčními chorobami. Já jsem věděla, že navzdory riziku ohrožení vlastního života své rozhodnutí nezměním. Pokoušela se mě zastrašit. Říkala, že frontovní vojáci jsou zavšivení, mají blechy a že se sama tím vším nakazím. Toho jsem se opravdu velice bála. Ale když tím vším vojáci v zákopech trpí, proč já bych se měla mít lépe? Nakonec matka řekla: „Já ti to prostě nedovolím!“ Odpověděla jsem jí rozhodně: „Musím to tedy udělat bez tvého svolení.“*“³⁶

Edith přiznává, že přítomní členové rodiny „doslova zkameněli“. Byl to až dosud nejtroufalejší zásah do výlučné pravomoci autoritativní matky v rodině. Matka již neřekla ani slovo, několik dní vůbec nepromluvila a sklíčená nálada opanovala celý dům Steinových. Edith důrazně před cestou do Hranic varoval i děkan humanitní fakulty Vratislavské univerzity Thalheim, jemuž musela oznámit odložení zkoušky z řečtiny na neurčito: „*Nemám právo do toho mluvit, odvažují se jen proto, že nemáte otce. Víte vůbec, co se děje v nemocnicích?*“³⁷

Tajný rada Thalheim narážel na fakt, který si dnes již neuvědomujeme. Na začátku 20. století se „sestřičky“ ve vojenských nemocnicích, kromě řádových sester, netěšily dobré pověsti. Služba civilní zdravotní sestry se ze zvyku srovnávala s funkcí bývalé markytánky. Sestry měly v dalším životě velice ztížené možnosti sňatku a založení rodiny. Je zajímavé, že jednou z mála z místních „kolegyně“ Edith Steinové v rezervní vojenské nemocnici v Hranicích byla Marie Sehnalová, budoucí manželka generála Heliodora Píky (1897–1949). Rovněž v jejím případě, při žádosti tehdejšího kapitána francouzských legií Píky o povolení sňatku v roce 1922, byla práce Marie Sehnalové ve vojenské nemocnici v Hranicích hodnocena jako osobní pověst narušující jednání.³⁸

Podrobnosti o pobytu i dojmech z Hranic Edith Steinová dostatečně a srozumitelně popsala ve svých vzpomínkách. Z hlediska poválečné konverze ke katolickému vyznání zůstává otevřeným problémem, jestli se při službě ve vojenské nemocnici snažila dodržovat pravidla židovského rituálního chování. Vše, co až dosud bylo o duševním vývoji mladé intelektuálky napsáno, zdánlivě tuto představu vyvrací. Ale i u Židů emancipovaných od „jha micvótů a Tóry“ přetrvávaly tradiční judaistické rodinné zvyklosti, především uctívání sobotního svátečního dne. Židy to do značné míry znevýhodňovalo pro práci v armádě i státní službě.

Edith se ve vzpomínkách o této problematice nezmiňuje. Podle nepřímého svědectví hranické příslušnice karmelitánského řádu sestry Jany Sarkandry, občanským jménem Marie Pospíšilové, však také Edith se v Hranicích snažila základní židovské rituály dodržovat. Dědeček sestry Jany Sarkandry, pan František Pospíšil (1874–1958), pracoval v roce 1915 jako vojenský zdravotník v hranické vojenské nemocnici společně s Edith Steinovou. Zprostředkované svědectví Františka Pospíšila je jedinou místní konkrétní informací o pobytu budoucí katolické svěřice v Hranicích a je o to cennější, že se shoduje s osobními vzpomínkami Edith Steinové. Z několika dopisů sestry Sarkandry vyjímám: *„Dědeček nejvíce vzpomínal, jak v době I. světové války v roce 1915 pracoval v Hranicích ve vojenském lazaretu u tyfově nemocných s Dr. Edith Steinovou. Říkával o ní, že byla německé národnosti, česky neuměla ani slovo, ale dědeček německy uměl, tak se s ní dohovořil. Sděлил mi, že byla velice nadaná, studovaná, nikoli na ošetřovatelku, spíše jako na učitelku. K tomu byla židovka. Židé, že soboty přísně světili, nepracovali. Tak dědeček místo ní brával sobotní služby a ona za něho zase odpracovávala neděle. Sděлил, že byla velice obětavá, trpělivá, na pacienty hodná, nekřičela, nehněvala se na ně jako jiní ošetřovatelé... Během pátrání po pamětnících se mi přihlásil pan Leopold Schlattauer, bydlící v Praze... Sděлил mi, že v roce 1915 chořoval jako malý chlapec ministrant s tehdejšími hranickými kaplany do vojenského lazaretu zaopatřovat... také, že často ministroval při mších svatých v kapli vojenské akademie /kaple sv. Barbory je v současnosti odsvěcená a je příležitostně využívána jako koncertní síň/, že tato kaple byla poblíž pracoviště Dr. Edith Steinové. Tvrdil, že ji znal, chválil ji jako velmi obětavou a hodnou ošetřovatelku. A protože určil přesně to místo pro tyfově nemocné, tak jsem měla dvě shodná svědectví, jak od svého dědečka, tak i od pana Schlattera... Co se týká výletu na Helfštýn / je popisován ve vzpomínkách Edith Steinové /...dědeček doma říkal, že tam se byla podívat i ta jeho známá židovská ošetřovatelka se svou návštěvou sestrou a byla s tím spokojena.“*⁴³⁹

Edith Steinová do Hranic přijela 7. dubna 1915 a službu v nemocnici ukončila 1. září 1915. Odjela tehdy domů na dovolenou a vzhledem k příznivému vývoji válečných operací na ruské frontě už nebyla z dovolené do služby povolána.

Rok 1915 byl z hlediska válečných cílů Centrálních mocností nejúspěšnějším rokem I. světové války. V zimních měsících na přelomu roků 1914/1915 se ukázalo, že na západním bojišti v dohledné době nelze očekávat rozhodné rozuzlení zákopové války. Německý generální štáb se proto rozhodl pokusit se vybojovat vítězství ve válce proti Rusku, což by mu

Ošetřující personál hranické nemocnice, sedící Edita Steinová. Archiv autora.

v budoucnu umožnilo přesunout úderné síly proti Francii a vyhrát válku. V Haliči, mezi Gorlicemi a Turnovem, zahájily spojené síly Německa a Rakousko-Uherska na jaře 1915 mohutnou ofenzivu, jejímž hlavním úderným uskupením byla 11. německá armáda, pod velením generál-plukovníka Augusta von Mackensen, jednoho z nejschopnějších německých generálů. Mackensen byl jmenován vrchním velitelem útočné operace a byly mu podřízeny i 4. a 2. rakousko-uherská armáda. I když se nakonec nezdařil strategický záměr operace – totální porážka ruské armády a uzavření vítězného míru na východní frontě, byla během roku 1915 posunuta hranice ruské fronty o 200–400 km na východ. Dne 22. června 1915 bylo osvobozeno hlavní město Haliče Lvov a koncem roku 1915 se linie fronty ustálila v zákopech na linii východně měst Libava, Šavli, Suwalki, Plock, Lvov, Černovice. Na podzim 1915 koaliční vojska centrálních mocností, znovu pod velení generál-plukovníka Augusta von Mackensen, zahájila rozhodnou ofenzivu na jižní frontě proti spojeným armádám Srbska a Černé Hory. Dne 9. října 1915 padl Bělehrad, 14. října vstoupilo na straně Německa a Rakousko-Uherska do války Bulharsko, které nechtělo přijít o válečnou kořist. Jen asi 150 000 srbských a černohorských vojáků se po strastiplném zimním ústupu do Albánie zachránilo za pomoci loďstva Dohody převozem na řecký ostrov Korfu. Válka na srbské frontě skončila.

Administrativní správa Haliče se přemístila do Lvova, rezervní vojenská nemocnice se z Hranic přestěhovala do Wadovic, do uvolněných hra-

nických kasáren se navrátily jízdní kadetka a vyšší vojenská reálka. S viditelnými, pro konečný výsledek 1. světové války však nikoliv rozhodujícími úspěchy vojsk Centrálních mocností v roce 1915, kontrastovalo negativní hodnocení válečného patriotismu jednotek rakouské armády, tvořených převážně Čechy. Je možno předpokládat, že tato záporná hodnocení Edith Steinová dobře z německého tisku znala a že se odrazila v jejích kritických soudech o náladách česky mluvícího obyvatelstva v Hranicích. Edith, která byla „na oltář vlasti“ ochotná přinést i největší oběti, včetně vlastního života, se neuměla vcítit do způsobu myšlení velké části česky mluvících obyvatel v Hranicích, pro něž nebyla válka proti Rusku válkou spravedlivou. Jejich rodinám navíc přinášela velké strádání v podobě ztrát živitelů rodin a obrovské bídy a nedostatku. Propagandistické tažení Vrchního armádního velení rakousko-uherské armády (AOK) vůči údajné nespolehlivosti vojáků české národnosti vyvrcholilo právě v době příjezdu Edith Steinové do Hranic. Na Bílou sobotu, 3. dubna 1915, obklíčili Rusové u Regetova nedaleko Gorlice dva prapory 28. pražského polního pluku. Velitel pluku, plukovník Schaumeier, se dopustil chyby a nepokusil se praporům pomoci z obklíčení nasazením zálohy. Kolem 1 000 příslušníků pluku padlo do ruského zajetí. Dne 11. dubna 1915 byl rozkazem AOK 28. pěší pluk rozpuštěn a údajně na věčné časy vyškrtnut ze seznamu rakouských pluků. Rozhodnutí potvrdil sám císař František Josef I. Vzápětí byly rozšířeny dnes již vyvrácené fámy, že pluk přešel k „nepříteli“ s hudbou a zpěvem.

Pokud vezmeme uváděné skutečnosti v úvahu, možno vzpomínky Edith Steinové na relativně krátký pobyt v Hranicích v roce 1915 považovat za velice cenné obohacení literární i historické tradice našeho města. Vedle Prahy, kde v roce 1928 a v roce 1933 Dr. Edith Steinová přednášela, a krátkých turistických výletů do Krkonoš jsou Hranice jediným místem v České republice, kde tato významná myslitelka, světice a spolupatronka Evropy působila. Město Hranice má důvod se k památce Edith Steinové s hrdoostí hlásit.

Poznámky

- 1 Kanonizace od hebrejského slova kánon, to je seznam, do něhož bylo zapsáno světovo jméno. V širším slova smyslu je kanonizací rozuměno vyhlášení osoby za „svatou“. Přitom pojem „svatý“ je v novozákonních spisech synonymem pro označení Bůh. Ve Starém zákoně je zdůrazňováno, že Bůh stvořil člověka „podle svého obrazu“. Když je tedy člověk „svatý“, příkladně se svým jednáním připodobňuje k obrazu Boha. Proces kanonizace procházel v katolické církvi historickým vývojem. Blíže viz Attwater, D.: Slovník svatých. Vimperk 1993. Srovnej též Chlumský, J.: Vzory křesťanského života. Třebíč 1991.
- 2 Beatifikace je církevní analytický proces přípravy vyhlášení určité osoby blahoslavenou. Blahoslavení je prvním stupněm kanonizace. Blahoslavené osoby jsou zpravidla uctívány pouze v diecézi nebo zemi, odkud pocházejí. Tak je v České republice uctíván třeba zakladatel premonstrátského kláštera v Teplé u Mariánských Lázní Hroznata.
- 3 Blíže nespecifikovaný článek, označený značkou –sks–: Záznak sv. Edith Steinové.
- 4 Překlad označený –lš– proslvu Jana Pavla II. podle listu L' Osservatore Romano ze dne 13. 10. 1998.
- 5 Životopisné údaje o E. Steinové viz Za hranice vedeckej pravdy. Životopisno-filozofická črta svätej Edity Steinovej. Dolný Kubín 1998 (dále jen Za hranice vedec-

- kej pravdy). Viz též Neyer, M. A.: Edita Steinová. Život v dokumentech a obrazech. Kostelní Vydří 1993.
- 6 Šedivý, I.: Češi, České země a Velká válka 1914–1918. Lidové noviny, s. 52.
  - 7 Státní okresní archiv v Přerově (dále jen SOKA Přerov), fond Archiv města Hranice, Kronika města Hranic 1915–1935 (Čeněk Kramoliš), záznamy z roku 1933.
  - 8 Bartovský, V.: Hranice. Hranice 1924, s. 161–182.
  - 9 SOKA Přerov, Archiv města Hranic č.144, Kniha zápisů ze zasedání obecního výboru. Návrhy na udělení a odebrání titulu čestný občan podával vždy náměstek starosty L. Popp.
  - 10 SOKA Přerov, Kronika města Hranic 1915–1935, záznamy z roku 1933.
  - 11 Citováno dle Kučera, R.: Kapitoly z dějin střední Evropy. Praha 1992, str. 9.
  - 12 Hlasy z Pobečví, ročník XVII, číslo 30, str. 1, Hranice 25. 7. 1914.
  - 13 Hlasy z Pobečví, ročník XVII, číslo 30, strana 1, Hranice 25. 7. 1914.
  - 14 Hlasy z Pobečví, ročník XVII, číslo 26, strana 3, Hranice 27. 6. 1914.
  - 15 Hlasy z Pobečví, ročník XVII, číslo 27, strana 1, Hranice 4. 7. 1914.
  - 16 Tamtéž.
  - 17 Tamtéž.
  - 18 Tamtéž.
  - 19 Tamtéž.
  - 20 Tamtéž.
  - 21 Hlasy z Pobečví, ročník XVII, č. 24, str. 3, 13. 6. 1914.
  - 22 Uváděno podle rozhlasové relace stanice „Vltava“ dne 25. 6. 2004 „Sarajevo 28. června 1914 – Evropa v rytmu marše“.
  - 23 SOKA Přerov, Kronika města Hranic 1915–1935, dodatečný záznam pro rok 1914.
  - 24 Tamtéž.
  - 25 Karlíček, K. H.: Hranice – moravské Vdovice. Hlasy z Pobečví, ročník XVIII, /1915, číslo
  - 26 Tamtéž.
  - 27 Tamtéž.
  - 28 Za hranice vedeckej pravdy, s. 62.
  - 29 Tamtéž, s. 63.
  - 30 Tamtéž, s.72.
  - 31 Luks, L.: Židovská otázka v politice Stalina. Autorem přeloženo z ruského historického měsíčníku „Voprosy istorii“ č.7/1999.
  - 32 Za hranice vedeckej pravdy, s. 64.
  - 33 Tamtéž s.65.
  - 34 Kubalík, J.: Filozofka a mučednice. Katolické noviny, ročník XXIV, číslo 33, 13. 8. 1972.
  - 35 Za hranice vedeckej pravdy, s. 70.
  - 36 Tamtéž, s. 71.
  - 37 Tamtéž, s. 73.
  - 38 SOKA Přerov, Archiv města Hranic, prez. sp. č. 574/22 z 30. 10. 1922.
  - 39 Dopis sestry Jany Sarkandry, nedatováno.

Rostislav Dočkal

Válka je nejhorší zlo! (Pohled do válečné fotokroniky)

Předkládám široké veřejnosti několik pohledů do fotokroniky z let 1. světové války 1914–1918, od jejíhož vzniku letos uplyne 90 let.

O autorovi a kronice

Autorem kroniky z 1. světové války je Alois Šmíd (1886–1962), dřevohostický občan. Narodil se v Třešti 20. 6. 1886 jako syn Josefa Šmída, tesaře, a jeho manželky Františky, rozené Chalupské. Vyučil se krejčím. Dne 12. 7. 1910 byl církevním sňatkem ve farním kostele sv. Havla v Dřevohosticích sezdán se slečnou Karolinou Sklenářovou, soukromnicí tamtéž. Manželé bydleli v Dřevohosticích čp. 88, od chvíle, kdy se pan Šmíd stal školníkem místní školy, pak v bytě na zámku.

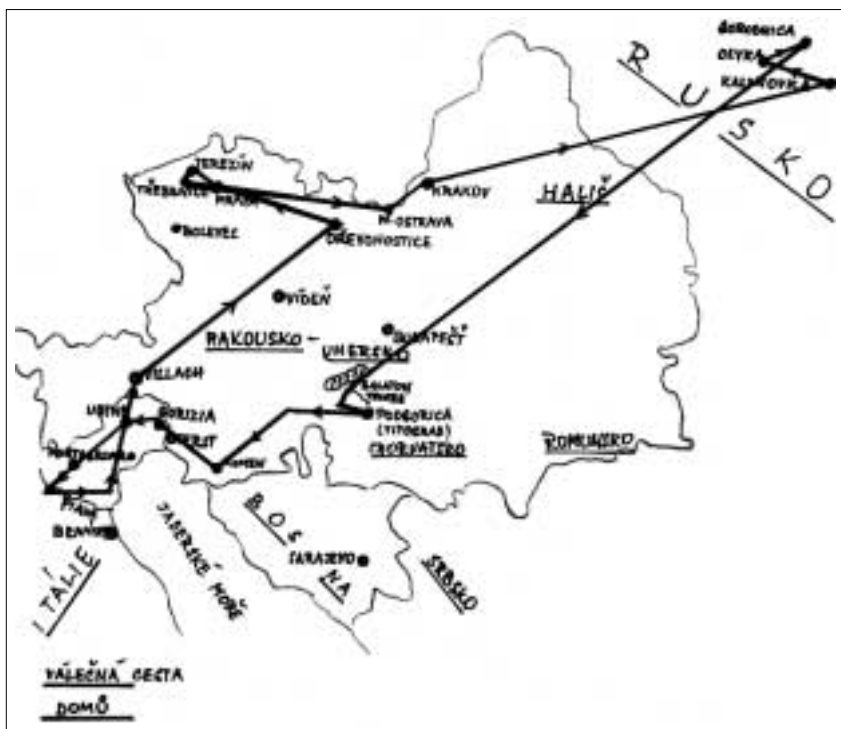
Alois Šmíd byl v obci mimořádně činný. Byl prvním náčelníkem Sokola, od roku 1913 byl cvičitelem Středomoravské župy Kratochvílovy, v letech 1948–1949 byl vzdělavatelem, zajímal se o amatérské divadlo, pro které v obci maloval kulisy, líčil herce i hrál. Od roku 1912 byl členem zdejšího hasičského sboru a jeho funkcionářem. Jako malíř obrazů – samouk – se zúčastnil několika výstav malířů amatérů. Po smrti své první ženy se odstěhoval na Českomoravskou vysočinu, do Nové Vsi čp. 20, okres Svitavy, kde rovněž založil Sokol. Oženil se podruhé s Marií Skálovou a pomáhal vychovávat vnuky jedné ze svých dcer. Zemřel 27. 1. 1962 na srdeční a oběhové selhání a je pochován na venkovském hřbitůvku v Nové Vsi (asi 10 km od Moravské Třebové).

Během 1. světové války (1914–1918) byl povolán do rakouské armády na shromaždiště a výcvik do Terezína k K.U.K. schweres Feldartillerieregiment Nr. 10, Batterie 2, Feldpost 3 (tedy k těžkému dělostřelectvu), kde vykonával výcvik i střelbu, ale později fotodokumentaci pluku i krejčovinu. Tak mohla vzniknout ona fotokronika z války, do jejíhož záhlaví napsal: „Válka je nejhorší zlo!“

Autor kroniku daroval své nejstarší dceři Růženě Dočkalové, rozené Šmídové. Po její smrti v roce 1986 přešla kronika do rukou jejího syna Paed-Dr. Rostislava Dočkala, bývalého dlouholetého přerovského učitele, ředitele a okresního školního inspektora, vnuka Aloise Šmída.

Válečná anabáze 1914–1918

Předválečné koalice Německa s Itálií a Rakousko-Uherskem (Trojspolek) a Velké Británie s Francií a Ruskem (Trojdohoda) rozdělily Evropu na dva tábory. Sarajevský atentát na rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii z české hraběcí rodiny Chot-

Přibližná trasa válečné cesty autora kroniky (1914 – 1918).

Alois Šmíd s dělostřeleckým nábojem na Zelený čtvrtek, Brestovice 1917.

Oběti po výbuchu v muniční továrně v Bolevci u Plzně v roce 1914.

Důstojnická zemljanka, Kalinovka únor 1915.

Dělo ráže 15 cm, Kalinovka 1915.

Oprava zablácených cest, Malín 1915.

Opevnění před Olykou, 1915.

Tábor na cestě do Tyrol, Gorodnice 1. 4. 1916.

ků 28. června 1914, po němž Vídeň zaslala Bělehradu ultimátum, roztočil kola války.

1914

První světová válka začala 28. července 1914. Na jedné straně stála koalice Německo, Rakousko-Uhersko a Turecko, ale nikoliv Itálie, která zprvu vyhlásila neutralitu. Na druhé straně koalice Francie, Velká Británie a Rusko, která se rozšířila v roce 1914 o Belgii, Srbsko, Černou Horu, Japonsko, roku 1915 o Itálii, 1916 o Rumunsko, 1917 o USA, Portugalsko,

Zbytky rakouské houfnice ráže 15 cm, která se roztrhla u Telve, 1916.

Šmídův bratr u hrobu.

Silniční stráž s ruskými puškami u Komenu, 15. 2. 1917.

Mužstvo v zákopech u Ivangradu v Přímoří, 19. 3. 1917.

Rakouské letadlo zřícené u Vale, 18. 4. 1917.

Letec popálený po zřícení letadla u Gorianska, 15. 7. 1917.

Protiletový kanon u Komenu, únor 1917.

Těžká polní houfnice, 20. 5. 1917.

Italské dělo zanechané v italském městě Doberdo, na něm obraz císaře Františka Josefa I., 2. 11. 1917.

Čínu a roku 1918 o Řecko. Války se zúčastnilo celkem 28 států a přes 70 miliónů osob.

Jak je z fotografií v kronice zřejmo, Alois Šmíd, můj dědeček, byl povolán 30. 7. 1914 na základě mobilizace počátkem 1. světové války do Terezína k 10. polnímu pluku těžkého dělostřelectva k výcviku před nasazením na frontu. 3. září pak byl pluk převelen do Třebenic, nedaleko Lovosic. V té době píše domů, že to byl němčelý kraj, ale krásný. Částečně jej zachytil

Žánrový obrázek s moždířem ráže 30,5 cm, v jehož hlavní jsou štěňata.

Vzducholod u Comenu, Listopad 1916.

Vůz vyhozený výbuchem do koruny stromu.

na dvou fotografiích s hradem Skal-ka a Hasenburg. Z Třebeňic pochází také fotografie nazvaná „U Tomandlů“, kam za ním přijela jeho manželka se třemi dětmi, které tenkrát manželé měli. U Tomandlů našla rodina Aloise Šmída na 14 dnů útočiště.

Není mi známo, jak se autor dostal k tragédii, jež se odehrála v zázemí, v Bolevci u Plzně. Šest snímků provází následky výbuchu v tamní muniční továrně, jež ji zcela zničila. Objektivem zachytil na hřbitově i 25 obětí, jejichž rakve byly na hřbitově před pohřbem seřazeny do obrovského půlkruhu před smuteční kaplí.

Koncem listopadu 1914 byl 10. pluk těžkých dělostřelců poslán na východní frontu, na Rus. Tehdejší patová situace ve Francii (na západní frontě) způsobila, že habsburská vojska byla podřízena jednotnému velení, s velkou převahou řídicích německých složek a velitelů. Jen z části zachované mapy Aloise Šmída, jejíž druhá část je nenávratně ztracena, se domnívám, že pluk se navagonoval a po trase Moravská Ostrava, Oswiecim, Krakov, Tyczyn zahájil přesun. Tato místa jsou na oné podrobné části mapy podtržena. Dále je na jejím rubu poznámka rukou autorovou: „Víš, zloději “... Dá se tedy předpokládat, že zbytek cesty do válečné linie probíhal po cestách necestách s tré-
nem, vozy, děly taženými koňmi, pěšky.

Velitel pluku pplk. Kramberger.

1915

V roce 1915 se nejprve Německo pokusilo porazit Rusko. Tzv. Mazurská ofenzíva a průlomy u Gorlice a Tarnova posunuly východní frontu hluboko do Ruska. Rusové rychle ustupovali, ale přesto byly statisícové armády zajaty. Dohoda donutila v té době Itálii, aby vstoupila do války po jejím boku (23. 5. 1915). Tady může pokračovat naše vyprávění s fotodokumentací.

Nejdále se zřejmě dostal pluk (v únoru 1915 pořízená fotodokumentace) v carském Rusku do Kalinovyky. V Československém vojenském atlasu je ovšem Kalinovek v Rusku ne méně než dvanáct. Najít tu pravou byla zajímavá práce. Nakonec tedy šlo o vesnici ve Vinnické oblasti, severně od tohoto města. V Kalinovce přežili vojáci tu největší zimu. Do dubna přežívali v díře v zemi, jak napsal, v zemljance. Fotograficky ji přibližují čtyři snímky (jedna byla důstojnická). Bylo to nepříjemné údobí života, jak vzpomínal. Z jara pak opravovali vojáci rozblácené cesty, aby po nich děla mohla přejíždět. Snímky ale spíše hovoří o tom, že se cesta vlastně teprve stavě-

Hroby připravené pro padlé během ofenzivy v Berji, červen 1917.

Vojáci sanitního oddílu, 1917.

la. Nejlepší vznikly u české vesnice Malína. Východní fronta se ustálila přibližně na čáře Riga–Pinsk–Tarnopol (město na hranici Haliče). Pro dělostřelce pluku to znamenalo ústup zpět k městu Olyka, severozápadním směrem. Město i stejnojmenná řeka se nacházela mezi městy Luck a Rovno. Boje se odehrávaly delší dobu na jednom místě. Při tzv. „zákopové válce“ se budovaly nejen zákopy, ale i úkryty před letadly. Jak je patrné ze

Zabitý italský voják u Piavy, červen 1918.

Padlí na bojišti u řeky Liventa, připravení k pohřbu, 10. 11. 1917.

snímků, zákopy, to nebyl v tomto případě jen hliněný výkop v zemi, ale kolem střílen byl zesilován proutěnými vrstvami pletiva, případně kamenním. Jeho výška přesahovala mírně stojícího vojáka. V místech, odkud proti nepříteli pálily strojní pušky, byly navíc kolem pytle s pískem. Jenže i zde jsou na záběrech kříže na hrobech padlých kamarádů.

1916

Počátkem roku stála západní fronta přes prudké boje na řece Sommě a u Verdunu. Na jihu, kde v uplynulém roce vstoupila po boku Trojdohody do války Itálie a kde se bojovalo u Gorice a na řece Soči, nebylo v roce 1916 valných změn. Italské jednotky ani nepřekročily řeku Soču, ani neprošli jejich vojáci alpskými průsmyky. Dá se říci, že zde slavili úspěchy spíše Rakušané. Potřebovali to, neboť 21. října byl zavražděn rakouský ministerský předseda hrabě Stürgkh, 21. listopadu zemřel císař František Josef

Hroby rakouských padlých vojáků v Berje, červenec 1917.

I. a nastoupil jeho synovec Karel I. (Jak trefně napsal můj dědeček na okraj snímku „Karel poslední.“) Tak se ze svých stanovišť pohнул i pluk.

Prvního dubna 1916 ležel ještě pluk v Rusku u Gorodnice, asi 120 km severovýchodně od Olyky. To byl také nejsevernější bod celé anabáze 10. dělostřeleckého pluku těžkých dělostřelců, jemuž velel podplukovník Kromberger. Někdy začátkem června byl celý pluk odvelen z východní fronty na jih, kde Rumunsko po boku Dohody vniklo do Sedmihradska, ale bylo přinuceno rakousko-německými vojsky k ústupu. Postup na jih byl veden po cestách, poloninách i karpatskými průsmyky. Často byl na několik hodin přerušen kontakt mezi opěšalými vojáky a trémem a pomocnými jednotkami. Stávalo se potom, že vázlo zásobování jídlem, takže snímky hovoří o tom, jak ševci vaří, jak si i můj dědeček vyzkoušel se skutečným uhlířem pálení uhlí v milířích, či jak obyvatelstvo míst, kudy procházeli, tahá ze země brambory. Na snímku jsou jen samé ženy a děti Rusínů, inu byla válka. V srpnu 1916 se usadil pluk u vesnice Rosolná. Tady chtěl pluk přežimovat a vojáci začali stavět stáje. Lesů kolem bylo dost a dost. Pracovní úsilí čiší ze snímků, ale změněným rozkazem byl pluk poslán na italskou frontu. Byla to škoda, v této obci byla totiž i pošta. Roztržené dělo téměř u domku, v němž autor snímku bydlel, zase svědčilo o jeho štěstí.

Cesta na jih ovšem nebyla přímočará. Vedla uherskou pustou do Telve, po překročení stejnojmenné říčky, která tenkrát ústila do Balatonského jezera, po železnici přes Tyroly. Pluk vyvagonovali 19. 10. 1916 v St. Daniel. Zakrátko došlo ke změně na habsburském trůně. Zemřel císař František Josef I. (21. 11.) a nastoupil na trůn jeho synovec Karel I. A znovu se přísahalo. Dědeček zachytil 28. 11. 1916 přísahu vojáků svého pluku v polních podmínkách poslednímu rakousko-uherskému císaři Karlovi I. (1916–1918).

Císař Karel I. při přehlídce u Udine, 1918.

Pluk pokračoval do bojových linií. Malebné snímky Luganského či Sugestanského údolí jsou klamnou kulisou probíhajících útrap války. A potom přes Kras, horskou plošinu s výškou do 500 m nad mořem, což pro vojáky, koně, děla v Dinárských horách Jugoslávie vyžadovalo plné nasazení a žádný oddech. Fotografie toho roku vůbec nemohou zachytit nadlidské úsilí. Tak představují na pozadí krásných horských scenérií např. důstojníky v ležení, pozorovací vojenskou stanici či pastvu koní, jejichž počet se tenčil. Rok 1916 byl tedy rokem přesunu z východní fronty na jih. V kronice končí snímkem, který autor nazval „Vánoce v mé „laboratoři“.

1917

Na počátku roku došlo k vyhlášení námořní blokády a ponorkové války. V březnu vypukla v Rusku revoluce a car Mikuláš se vzdal trůnu. V červnu přistoupilo k Trojdohodě Řecko – balkánská fronta se vytvořila u jeho severních hranic. V listopadu zvítězila v Rusku revoluce bolševiků a v prosinci bylo na východě uzavřeno příměří s centrálními mocnostmi. Ale již 10. ledna 1917 uvedla Dohoda mezi svými cíli osvobození Čechů a Slováků a následně se začaly objevovat mezi našimi vojáky letáky „Provolání“, z nichž jeden je přílohou kroniky. Čsl. vojáci se vyznamenali v bitvě u Zborova (2. července). V prosinci bylo povoleno organizování našeho vojska ve Francii.

Dělostřelecký pluk byl na cestě na italskou frontu. Počátkem roku 1917 se pluk dostal k Doberdu. Italové ustupovali, čehož dokladem byla i zanechaná děla, výzbroj a zničené mosty přes řeky a říčky. Z února pochází snímky děla o průměru 15 cm, u něhož teď častěji autor kroniky sloužil, než aby fotografoval. Do Itálie se dělostřelci dostali po těžkém bombardování mostu přes řeku Vallonu, což potvrzuje i snímek z 10. března. Už byli v boji, jehož výsledkem byl zničený most a také padlí Italové, které již připravili soukmenovci k pohřbení, ale uskutečnit je již nestačili. Dne 23. dubna se vojáci poprvé dotkli moře u zátoky poblíž Sistiány. Následně 24. květ-

Italský úkryt ze sudu, Piava, 1918.

na se dědeček zřejmě ocitl nejbliže smrti, což způsobila italská bomba, jež vybuchla asi dvacet kroků od dřevěné boudy, v níž právě přebýval.

V té době se mu podařilo zachytit objektivem zbytky rakouských letadel a zároveň les i sklady, které byly zapáleny italským letectvem, a to dvakrát, 18. května a 20. srpna. Že přitom skončil ve vodě jezírka i německý hydroplán, je nasnadě. Stateční aviatikové, jak se tenkrát letcům také říkalo, přinášeli ty největší oběti – své životy. Letadla totiž vyžadovala bez-

Koupání u Piavy, 1918.

Nouzový most přes Piavu, snímek na Bílou sobotu 1918.

Ústup pluku z Itálie, řeka Meduna, 1918.

Prohlídka na hranicích, Treviso 7. 11. 1918.

Italští důstojníci přepravováni do vlasti, 1918.

Skládání zbraní Sant Veit.

Odevzdávání zbraní, Villach 1918.

chybný výkon. O urputnosti bojů letců mezi sebou i s dělostřelectvem svědčí i záběr spáleného letce se zbytky našeho (rakouského) letadla. Snad zasáhla nízko letící stroj dělostřelecká palba, anebo výstřely ze strojní pušky, proti nimž nebyl letec vlastně ničím chráněn. Snímek takové strojní pušky je ze 4. června. Oázou klidu je naopak záběr z poddůstojnického pokoje v boudě, na níž je zřejmá i jeho výzdoba, tvořená převážně ze starého tisku. Nezapomínejme, že důstojníci měli tenkrát své sluhy.

Z dalších fotografií je zřejmé, že se vojáci museli již před letadly maskovat a ukrývat i stále s koňmi a děla. Co udělal následný plný zásah letce-kou bombou do skladiště, je vidět na několika následujících snímcích, např. „vůz vyhozený do korun stromu“ (moruše) je toho dokladem. Z města Gorianska je další snímek. Ukazuje, jak válka ničí majetek, domy, vylidňuje města. Cesta pluku vedla přes Pergine do Brestovického údolí a odtud do Komena. Z příštího obrázku vyzařuje symbolika. Je dělán na Zelený čtvrtek, tedy o Velikonocích. Dědeček poklekl a objal obrovský dělostřelecký náboj, jakoby neměl být vystřelen k další smrti člověka. Kristus na Zelený čtvrtek poklekl v zahradě Getsemanské na Olivové hoře, byl zajat a položen za člověka život.

Je již jaro sedmnáctého roku. I další snímky jsou o životě. Třeba žánrový „Dva psíci v hlavni“, dva malí psíci v hlavni 30,5 cm moždíře. Součástí kroniky je i náhodný nález leteckého snímku u Cevignana, zřejmě z leteckého průzkumu. A další a další snímky, snad vzpomínka na mládí, „koupání u Piavy“. Stejnomená řeka dala jméno celému tomuto území. Ale proč se člověk „koupá“ jen v rákosí a v přílbě? A proč jej další hlídá? Jsme ve válce a tam často slovo člověk ztrácí význam, voják, to je pojem. Jen na ten si vzpomenete při pohledu na snímek „z tzv. plynové komory“. V 1. světové válce se začalo používat bojových plynů, a tak fotografie ukazují neustálý výcvik v používání „dlouhých“ masek a jak se bránit proti novým chemickým zbraním.

Vedle všudypřítomných zbraní na dalších snímcích nastupuje nádhera a kontrast při pohledu na zámek Miramare. Snímky na další straně nadepsal dědeček „Poslední úkryt vojína – hřbitov“. Nejvíce zapůsobí předem vykopané hroby... Na dalším snímku se usmívá velitel pluku těžkých dělostřelců podplukovník Kromberger, velitel, v jehož povaze při velení prý rozhodoval klid a chladnokrevnost. Po těžkých bojích se s plukem přesunul štáb přes Passarelo di Sopra do Alvisopoli. A všude za námi zůstávaly „naše hroby“, je název dalšího snímku. „Vojenské hřbitovy“ – to byl časný námět nevděčného fotografování – jako tento „Berie II“. Byly součástí autorova vojenského života. A přitom život, to je něco jiného – třeba na Krasu již tenkrát jezdila „elektrická polní dráha s malými vagonky“. Ale teď jsme poznali Portogruaro, Pordenone a nakonec překračujeme řeku Piavu a jsme na Piavě. Je konec roku.

1918

Jakoby někteří věděli, že rok 1918 je posledním rokem války. Na Nový rok hraje ve FossAlto na náměstíčku proti kostelu vojenská hudba. Více jak třicet hudebníků, kteří jsou na snímku zachyceni, je rozestaveno do čtverce, uprostřed nich dirigent. Scházejí jen civilisté – jaksí. Autor snímku poté pobýval dvanáct dnů v nemocnici se zápallem plic.

Počátkem roku (3. března) uzavřely Sověty s Německem brestlitevský mír. V červenci začala na západní frontě Fochova ofenzíva. Rakouská fronta byla prolomena v říjnu a Rakousko-Uhersko se rozpadlo. Dne 28. října byla vyhlášena Československá republika. Německý císař Vilém II. byl donucen vzdát se trůnu, uprchl do Nizozemí. Dne 11. 11. 1918 byl uzavřen mír a skončila první světová válka. O dne později 12. listopadu byla prohlášena Rakouská republika, 16. listopadu Maďarská republika. 1. prosince bylo vyhlášeno spojení Chorvatů, Srbů a Slovinců v Srbsko. Předtím již vznikly republiky Finsko, Litva, Lotyšsko, Estonsko a Polsko.

Na italské frontě se v lednu i v dalším průběhu roku bojovalo. Aby dodal odvahy a zápalu do dalších bojů, přijel do Udine sám císař Karel I. a vykonal přehlídku pluku, jak je vidno ze dvou snímků. Další snímky představují např. cementárnu před Vittorií či další italskou zástavbu – města i zámky. Zajímavý je i snímek nazvaný „italský úkryt ze sudu“, který byl autorovým předposledním úkrytem. Válka pomalu končila, již dávno bylo špatné zásobování. Pluk se dostal na tři dny pěší cesty za řeku Piavu, pak byla rakouská fronta prolomena a nastal ústup. Již se nefotografovaly boje, ale dali se zvěčnit i důstojníci sluhové, vojáci při různých setkáních a vyznamenáváních, případně následných oslavách s obyvatelstvem.

Ústup dělostřeleckého pluku z Itálie byl veden přes řeku Medunu. Dne 7. listopadu byl pluk na tehdejších hranicích v Treviso prohlížen a pak přes Tagliamento už domů, neboť právě byl podepsán mír. Poslední snímky jsou z cesty domů přes Alpy, to již vlakem. Naši jeli domů vozy osobní přepravy, Italové v otevřených vozech, jak bylo vidět na snímcích z nádraží. V Sant Veit byla složena děla, ve Villachu pak osobní zbraně a výstroj.

Ztráty na životech během 1. světové války dosáhly 10 miliónů, k tomu je třeba přičíst 22 miliónů raněných. Válka je opravdu nejhorší zlo!

Alois Šmíd s vyznamenáními.

Jarmila Klímová

František Sahánek

František Sahánek byl v první třetině 20. století známou přerovskou osobností. Působil zde v městských službách jako policista, školník a správce přerovského muzea.

Narodil se 27. března 1852 v železničářské rodině, vychodil trojtřídku v Přerově a vyučil se truhlářem. Jako stolařský pomocník pracoval v letech 1869–1872, pak byl povolán do Vídně k vojenské službě. V roce 1877 byl skladníkem na dráze. Oženil se v roce 1878 a ještě téhož roku byl odvelen do válečné Bosny, kde sloužil v jízdním pluku. Po návratu byl zaměstnán v letech 1883–1887 jako stolařský pomocník v První přerovské strojnické továrně se slévárnou E. Kokory a M. Waldmanna v Přerově.¹

Z vlastní rozhodnutí a s dobrým hodnocením odešel do služeb města Přerova, pro které pracoval od 1. prosince 1887 do 1. prosince 1920. Třináct let byl městským strážníkem. Podle jeho vzpomínek mu policejní práce nepřinášela uspokojení, toužil po kontaktu ve vzdělání a vzdělanými lidmi – byl šťasten, když mu v září 1900 bylo prozatímně uděleno školnické místo a on se mohl pohybovat v kabinetech mezi nerosty, chemikáliemi a fyzikálními přístroji. Trvale, na plný úvazek, se stal školníkem na 1. škole obecné (šestitřídní chlapecké) v Přerově v srpnu 1902.²

Školnická práce nebyla lehká, znamenala zabezpečení úklidu a topení ve všech prostorách školy (mj. 14 učeben, 4 kabinety, tělocvična, sborovna, kancelář), dohled a pochůzky, byla do ní zapojena i školníková rodina.

František Sahánek v roce 1919. Muzeum Komenského v Přerově.

František Sahánek v roce 1930. Muzeum Komenského v Přerově.

Dochované archiválie dokládají, že František Sahánek několikrát žádal přerovskou městskou radu o zvýšení mzdy, přiznání finančních nároků nebo poskytnutí úlev. V listopadu 1919 požadoval kvůli věku a rodinné situaci přidělení lehčí služby a říjnu 1920, ve věku 68 let, se rozhodl podat žádost do výslužby.³

Jako penzista se od prosince 1920 mohl plně věnovat své práci pro Městské muzeum. Měl vztah ke starým věcem a jeho sběry, zprvu náhodné, se staly základem národopisné sbírky. Od otevření Městského muzea 16. listopadu 1902 ve 2. poschodí 1. obecné chlapecké školy v Palackého ulici, vedle svého zaměstnání školníka na této škole, byl strážcem a dle vlastních slov „laborantem“ – obstarával sbírání, čištění a pořádání všeho materiálu.⁴

František Sahánek si získal plnou důvěru muzejního kuratoria, zejména dr. Leopolda Riedla a prof. Rudolfa Kreutze, často putoval po Přerovsku, Valašsku nebo Fulnecku a sháněl, objevoval a vykupoval staré náboženské knihy, obrázky, mince, zbraně, folklorní a řemeslnické památky a starožitnosti. Někdy mu lidé z venkova nosili věci sami. Podílel se na vykopávkách v Předmostí i na jiných místech okolí Přerova (Tovačov, Křenovice), kosterní pozůstatky dokázal dohromady poskládat jako jeden z mála. V muzeu byl sběratelem, konzervátorem, dozorcem i průvodcem – byl podle pamětníků hodně výřečný a se spoustou vědomostí, k vystaveným věcem podal zasvěcený komentář a vše řádně osvětlil. Jeho pýchou byla i Památní kniha Městského muzea s řadou podpisů zahraničních návštěv.

K jeho 80. narozeninám v roce 1932 byly v Přerovském obzoru zveřejněny reportáže o F. Sahánkovi a připomínka stále neúnavného, čiperného „nejstaršího muzejníka ČSR“. Vzpomíná se zde mimo jiné, jak získal v roce 1918 díky své pohotovosti a neodbytnosti pro muzeum sochu „wehrmana“, válečné mapy a zbraně.⁵

František Sahánek zemřel v Přerově po dlouhé a těžké nemoci 17. května 1935, byl pohřben v rodinném hrobě na místním hřbitově.⁶ Pohřbu 20. května, který byl vypraven z žerotínského zámku, se zúčastnili členové kuratoria Městského muzea, oficiální zástupci okolních měst a organizací (Svaz strážce bezpečnosti, Orel). Jeho všestrannou záslužnou práci pro přerovské muzeum ocenil zasláním soustrastného dopisu vdově a osobní účastí na pohřbu starosta Richard Kleiber.

Poznámky

- Suchdolský, L.: Návštěvou u nejstaršího muzejníka ČSR. Přerovský obzor, 1932, roč. 23, č. 73, 27. 3. 1932, s. 10.
Státní okresní archiv v Přerově (dále SOKA Přerov), fond Kulturní místopis:
  - Pracovní knížka F. S. se záznamy z let 1869–1872.
  - Vysvědčení F. S. za práci ve firmě od 12. 9. 1883 do 12. 11. 1887.
  - Propuštění F. S. z obrany zemské z r. 1884: jako jízdní vojník sloužil celkem 12 let, 8 měsíců a 28 dní, k 31. 12. 1884 byl propuštěn ze svazku zemské obrany.
  - Stanovy Vojenského veteránského spolku města Přerova a okolí pod protektorátem pana hraběte Antonína Magnise: F. S. byl členem v letech 1888–1915.
- SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov (dále AM Přerov), nezpracováno:
  - Rozhodnutí o propuštění prozatímního (na 1 rok) místa školnického z 25. 9. 1900: F. S. získal zároveň bezplatný školnický byt v budově chlapecké školy.
  - Žádost za ustavení školníka ke Správě 1. školy obecné v Přerově z července 1902.
- SOKA Přerov, AM Přerov:
  - Dopis městské radě z 6. 11. 1904: F. S. žádá o zvýšení měsíční mzdy, protože on ani jeho žena nejsou schopni vykonávat čištění a otápění školy podle požadavků, i když mají výpomocnou sílu, kterou platí. Služné mu bylo k 30. 1. 1905 zvýšeno, činilo 720 K ročně plus zákonné příplatky.
  - Zápis (úřední připomenutí) z 9. 7. 1912: F. S. žádá, aby mohl dále sloužit jako školník – i když dosáhl 60 let, má odslouženo méně než 35 let a nezískal by plnou penzi. Bylo mu vyhověno 13. 7. 1912. V té době měl ještě dvě nezletilé děti.
  - Dopis městské radě z 22. 6. 1915: žádost o proplacení kvinkvenálky (přídavek státním zaměstnancům po pětileté službě).
  - Žádost F. S. ze 24. 5. 1919 a společná žádost F. S. a Josefa Ungermanna (školníka měšťanské školy) z 30. 5. 1919 o vrácení bytného za léta 1902–1919.
  - Žádost F. S. městské radě o přidělení lehčí služby z 6. 11. 1919: zároveň žádá o skrovný byt v zámecké budově, aby mohl být muzeu kdykoli k dispozici.
  - Žádost do výslužby z 4. 9. 1920: má odslouženo 33 let, připočteno 2,5 roku za válečnou službu.
  - Vysvědčení o zachovalosti F. S. z 14. 2. 1929.
- Hauke, K.: Městské museum v Přerově. In Přerov. Přerovsko–Kojetínsko. Brno 1933, s. 117–118. – Muzeum bylo otevřeno vždy v neděli od půl 10 do půl 12 v jedné ze tříd a v přilehlém kabinetu. V roce 1906 bylo z prostorových důvodů přemístěno do 2 místností zámku, roku 1930, po sloučení s dalšími muzejními sbírkami, do prostor celého zámku. V letech 1910–1920 byl kustodem muzea František Levý, od r. 1930 Ladislav Hudeček.
- Dorazil, V.: Rádi dnes vzpomínáme. Přerovský obzor, 1932, roč. 23, č. 73, 27. 3. 1932, s. 5–6. Plastika Wehrmann (ozbrojený muž) byla od r. 1915 do konce války umístěna na nástupišti a pak v čekárně I. třídy na přerovském nádraží, propago-

vala státní válečnou půjčku. Nyní se nachází v expozici odboje Muzea Komenského v Přerově.

- 6 Ze 12 dětí, které měl se svou ženou Žofií, ho přežil jen syn Josef. Ostatní děti zemřely brzy po narození nebo ještě za jeho života – během 1. světové války syn a dvě dcery, osmnáctiletá (1914) a dvaadvacetiletá (1916).

Jiří Lapáček

Ze života mladých básníků Korespondence Josefa Kainara a Hanuše Bonna s Hanou Steinerovou

Je vždy velmi zajímavé mít možnost nahlédnout pod pokličku básnické tvorby. Vhodným prostředkem k tomu je dochovaná korespondence literárně tvořících osob, která obsahuje mnohdy řadu detailů, které jsou důležité k pochopení jejich děl.

Tak je tomu i v případě dochovaných dopisů, které psali Josef Kainar¹ a Hanuš Bonn² Haně Steinerové v letech 1938–1940. Kainar se s Bonnem znal ze Studentského časopisu, kam Kainar posílal své první básně. Studentský časopis začal vycházet jako orgán Kruhu přátel střední školy v čele s předsedou J. Fischerem od r. 1922. Zprvu byl řízen J. Sochořem, pak profesorem Antonínem Řeřábkem. Od roku 1932/1933 v něm pracovali dobrovolní studentští redaktori – zmiňovaný Hanuš Bonn, dále Jiří Valja, Jiří Marek, M. Havel, O. Srbová.³ Stal se vítanou příležitostí mladých lidí s literárními a obecně uměleckými sklony k publikování svých děl.

Kainarův spolužák Stanislav Havlíček vzpomínal, že v polovině 30. let 20. století mu Kainar vyprávěl o svých kontaktech s Bonnem, přes kterého snad vedla cestička k Františku Halasovi. Kainar tehdy již pomýšlel na vydání básnické sbírky, jak dokazuje dochovaný dopis z 29. dubna 1936. Strojem byly napsány následující věty: „*J. Kainar: Verše. Vaše pokusy jsou velmi slibné. Slibné – to ještě neznámá, že jsou dokonalé. Předností je silná obrazivost a emocionálnost. Výtečná je zejména báseň Pochod villovců. Je tu však též řada velmi levných a povrchních efektů, za nimiž čtenář nic necítí. Verše jsou zřejmě silně ovlivněny Halasem a Zavadou. Na vydávání sbírky zatím nepomýšlejte. Jistě napíšete lepší věci. Tiskněte zatím po časopisech. Posílejte též do S. č. a vystavte se kolegiální kritice dopisovatelů. Tak budete mít nejlepší příležitost vypracovat se. Ve Vašich pracích není markantních nedostatků. Je tu třeba jen růstu*

J. Kainar s kytarou na jednom z řadovských táborů, pravděpodobně 1939.
SOKA Přerov.

a vývoje.“ Rukou pak dopsáno: „*Milý Kolego, některé verše si necháváme a tiskneme. S pozdravem Dr. A. Řeřábek.*“⁴

Kainarovo a Bonново přátelství bylo utužováno pravidelnými prázdninovými pobyty na Řadově. Letní tábor u Brandýsa nad Orlicí zřídil podle amerického vzoru jako trvalý letní tábor vybavený 30 dřevěnými chatami a ústřední táborovou budovou na své náklady V. M. Havel pro Obrodné hnutí československého studentstva, které zde konalo své konference. Provoz tábora byl zahájen 2. července 1924. Část léta zde provozovala dívčí tábor Běla Friedlándrová (v letech 1928–1933 manželka V. M. Havla). Dnes již se ví jen málo, jak na mladé lidi působil pobyt na zdejším prázdninovém táboře, který organizovalo Obrodné hnutí čs. studentstva (později Etické hnutí čs. studentstva) od roku 1926. Každý ročník byl věnován určitému tématu a byly na něj přizváni jako přednášející význační představitelé tehdejšího politického kulturního a společenského života.⁵

Kainar zde pobýval poprvé v roce 1936, kdy se konal jubilejní desátý tábor. Zanechal nám o tom i dopis, otištěný ve Studentském časopise ještě v tom samém roce. Jiná přerovská rodačka, Jiřina Hauková, zde pobývala o rok později a do přerovských novin Obzor o tom napsala rovněž článek, ve kterém úvodní část Kainarova dopisu doslova přetiskla.⁶

Na letním táboře na Řadově v roce 1938,⁷ kam přijeli oba přátelé jako přispěvatelé Studentského časopisu, se seznámili s tehdy osmnáctiletou dívkou Hanou Steinerovou. Po odjezdu z tábora jí oba začali psát dopisy na Řadov, později do jiného tábora u rybníka Medlov u Nového Města na Moravě na Českomoravské vrchovině a pak do Prahy. Oba mladí básníci se snažili zaimponovat dívce svého srdce tím, co jim bylo nejvlastnější – poezií.

***

H. Steinerová na procházce se svým otcem v Praze, 2. pol. 30. let 20. st.
SOKA Přerov.

Letní tábor na Řadově. 30. léta 20. st. SOKA Přerov.

Bonnova korespondence je z krátkého období ohraničeného daty 2. července 1938 a 16. září 1938. V té době pobýval po náročných závěrečných zkouškách na právnické fakultě na chatě Trangoška v Nízkých Tatrách. Většina dopisů je právě z této chaty, korespondence končí s návratem Bonna do Prahy. Dle vzpomínky Hany Hoffmeisterové jedním z jejich posledních osobních kontaktů byl večer 22. září 1938 strávený ve vinárně v době, kdy byla vyhlášena mobilizace. Bonn tenkrát mladou dívku doprovázel k jejímu tehdejšímu bydlišti v Bílkově ulici. Když procházeli kolem Staroměstské radnice, kde hořely dva věčné ohně za neznámého vojína, plameny náhle zhasly.

V prvním dopisu z Prahy psal Bonn o svém očekávání příjemného pobytu na horách, kde chtěl začít opět psát. S Kainarem si slíbili, že se budou vzájemně honit do práce a že Kainar se nesmí vrátit bez náčrtku koncertu, Bonn bez knížky. O tři dni později meditoval Bonn o tom jaké to je, bloumat prázdným bytem a mít narozeniny: „*Chtě nechtě se člověk stává malinko melancholický, rozvažuje, co ze svých plánů uskutečnil a co ne, bere do ruky knížky, trošinku v nich listuje a zas je klade nazpět. Letos to všechno cítím daleko intenzivněji, když si říkám, že už mne nikdy od mých plánů nebude zdržovat studium a zkoušky, že už se cele a až do konce budu moci pohroužit do své práce a že už mi konečně nadešel ten vytoužený čas, kdy už mi nezbude než se podřídít své „životní řeholi“, kterou jsem pro sebe od chlapeckých let nesčetněkrát vymýšlel a promýšlel. Teď to teprve začne všechno doopravdy, ještě tento týden se pustím do práce na knížce, kterou už v sobě nosím dva roky, a budu na tom dělat, až budou třísky lítat. Chci, aby to byla první opravdu má knížka, protože ta prvotina co vyšla před dvěma lety, (nevím, znáš-li ji, jmenuje se Tolik krajin) jako by mi nepatřila, i když měla – jak se říká – úspěch a kritika o mně psala kdesi cosi. Jak se na to těším, drahá Hano!*“⁴⁸

Řadovský tábor v roce 2003. Foto autora.

S sebou na Slovensko si bral celou řadu knih – Zauberberg od Th. Manna, Hölderlinovy dopisy, Horův překlad Oněgina, něco z Platona a Valéryho Mladou Parku. Popisoval své zážitky z poslechu rádia – Beethovenovy Eroicy a Brucknerovy VII. Aktivně se zúčastnil posjezdových akcí PEN-Clubu, prohlédl si výstavu o českém baroku a poslechl Lidovou suitu od E. F. Buriana ve Valdštejnské zahradě. Setkal se se svým nejlepším přítelem Egonem Hostovským.

Z dopisu z 8. července je znát, že z prostředí slovenských hor kolem chaty Trangošky byl zprvu nadšený. Psal, že s Kainarem byl v lese, kde chtěl dělat text na Kainarovu operu, o čemž již dva roky mluvili. O několik dní později bylo cítit, že se mu velmi stýská a také špatné počasí horšilo jeho náladu: *„Je mi tu celkem velmi smutno a tísnivě, což jsem Ti napsal. Je to tím, že po únavě zkoušek pomalu přicházím po roce zase k sobě, a snad i moje soukromé byly a problémy začínají na mne nějak krutě doléhat. Mám plno plánů a v tom mi napadá, že nemají smysl, že mně a nám všem nebude dopřáno už nic z nich dokončit, že už jsme na samém okraji tmy, které se nevyhneme. Myslím na Tebe a rýsuji si hovory, které snad spolu povedeme, až se navrátíš domů, a tu mi napadá, že už se třeba nikdy neuvidíme. A tu se mi zachce pryč, pryč odtud k Tobě, ke svým knihám, k své lampě a k svému psacímu stolu, aspoň jednou to všechno ještě v klidu uvidět, protože tam je pro mne uzavřen celý můj život a nenalézám proň jinde smysl než u těch některých lidí, kterým se musím otevřít (je to Hostovský, Braun a jeho dcera, pak Lída Chytráčková, moje dávná přítelkyně – ta, co mne šla na Řadově vyprovodit na dráhu – ještě tři přátelé, které neznáš, a pak Ty, drahá Hano, ke které se cítím tak přitahován a váben, a pak hudba!) a ve*

své samotářské práci. Čtu tu (a jsem tím, zejména stylem a pronikavou inteligencí spisovatelovou okouzlen) Mannův Kouzelný vrch, a to mi ještě dodává. Nečetl jsem dosud ničivější analýzy evropského člověka nad touto. A cítím nad knihou jasně, jak chorý je celý náš svět: my s ním a v jakém úpadku jsou naše morální i intelektuální síly. A vím také, alespoň pro svou osobu, kudy z toho ven a kterým směrem řídit svou práci, – a zas ta jistota, že mi nebude dopřáno nic z toho uskutečnit z příčin, proti nimž my všichni jsme bezmocni, protože nezáleží na nás. Takové je to bez východiska a trýznivé a do všeho se mi mísí samý pazvuk. A přece vím: že jediným úkolem – aspoň pro mne – je zpívat, všemu navzdory, a dechem neustále širším a svobodnějším. A říkám si proto znovu a znovu dvě mně nejhezčí básně, dva ze Sonetů Orfeovi od R. M. Rilke, které Ti sem chci napsat, snad je neznáš...⁹ Básníka Rilka považoval za nejněžnějšího, ale zároveň za nejosamělejšího básníka.

Líčil též své názory na přátele: „Ptáš se mne na Blatného. Myslím, že je nemocen, jako byli oba jeho rodiče. Pije velmi mnoho, aspoň teď, pokud byl v Praze, seděli každý den od rána do rána s mládenci někde po vinárnách. Myslím, že to dělají z nějakého spleenu, nebo ještě spíše „pro fór“, jak se říká. Zrovna tuhle jsem jim to vyčítal. Ne že bych byl nepřitelem dobré sklenky, ale tohle u nich povede k stejně hospodskému vyseďávání jako u Halase a ostatních. Výsledek je, že všichni ti naši nejmladší literčiči jsou více méně flákači a venkoncem trapně nevzdělaní. Blíže Blatného neznám, Byl teď 3 neděle v Praze, ale měl jsem před zkouškami málo času, a po nich jsem byl tak unaven, že bych ty jejich „trhy“ nebyl býval vydržel. A mimo to se, po pravdě řečeno, s tou naší t. zv. nejmladší literaturou nepříliš rád stýkám. Jsou domýšliví a nepřející až pánbůh brání a jsou to samé vinárensko kavárenské klepy.

Jsem zvědav, co bude s Kainarem, až teď přijde do Prahy. Mám ho velmi rád, ale asi do toho taky brzy zapadne. (Asi si teď o mně myslíš, že jsem mravokárce nebo farizej. Ale kdybys to viděla zblízka a častěji v té partě byla, asi by Ti taky bylo tristně, protože ti lidé zbůhdarma utrácejí své nadání a za nějaký ten vnější úspěch by se prodali i s duší.)¹⁰

Opakovaně plánoval svůj příjezd do Německého (Havlíčkova) Brodu, aby se mohli s Hanou setkat. Přesto ale zahájil po roční odmlce „básnickou sezónu“ a poslal Haně Steinerové báseň nazvanou Schýlení včetně původního rukopisu, aby viděla, jak taková věc vzniká.

Po čtrnácti dnech pobytu konstatoval, že přečetl takřka všechnu literaturu, kterou si s sebou vzal, navíc přeložil 12 tiskových stran z „Procesu“ od Franze Kafky, přičemž se Hany Steinerové ptal, zda zná toho podivuhodného spisovatele, pražského rodáka, který bydlel kousek od jejího pražského bytu.¹¹ Hlavní ale bylo, že se konečně pustil do dlouho připravované skladby, která se měla jmenovat „Síla hudby“: „V noci ze středy na čtvrtek, kdy jsem pro horečku nemohl spát (nějak jsem se v pondělí nachladil), všechno se mi to vyjasnilo: forma, jazyk i celý kompoziční proud. Soudím, že to snad do příštího léta budu mít hotovo, je to velmi obtížná práce, alexandrin provedený s prvky sapphické strofy, a při vši abstrakci a vyumělkovanosti musí to být plynulé a vyjasněné – abgeklärt, jak říkají Němci – a pozvolně v sledu obrazů, takže postup od prvního náčrtku k aspoň trochu hotovému

Sv. Jan Nepomucký v blízkosti tábora na Řadově, 2003. Foto autora.

tvaru podobá se šachové hře. Ale tenhle intelektuální prvek ve veršové práci láká mne vždy nejvíce, nemám rád čistě dojemovou a improvizovanou lyriku, je příliš málo objektivní. A což záleží na docela soukromých pocitech nějakého já?

Síla hudby! Chtěl bych do těch úmyslně klasicizujících a statických veršů zaklít všechno, co ve mně zpívá, a hlavně všechen ten polovědomý a poloinstinktivní zvuk a hlas o člověku, když jen tak pro sebe sní, a pak dětství a některé obrazy pastorační, a chtěl bych, aby to mělo souměr a ladnost některých pomalých Bachových tanců. A i jejich stříbrošedé flétnové zabarvení. Beztak se mi celý rytmický obrazec (na němž teď pilně pracuji) vytvořil tím, že mi náhodou prošla hlavou melodie jedné Bachovy kantáty, kterou jsem svého času pracně vyfukával na klavír.⁴¹² Poslal Haně Steinerové druhou báseň s názvem Hudbě. Báseň pak byla otištěna v říjnu 1938 v Kritickém měsíčníku, číslo 8.

V neděli 24. července odjel z chaty a navštívil Spišskou Novou Ves, kde se v tamějších koupelích setkal s Jiřím Valjou a rodinou Krausových. Odtud jel do Košic, kde se měl opět setkat s Kainarem. Svůj prázdninový pobyt zhodnotil následujícím způsobem: „Načrtl jsem si tu ještě pár nových věcí, ale dodělávat to budu až v Praze. Také mi sem od Petřů poslali kritiky o Dalekém hlasu. Jsou sice velmi nadšené, ale jedna jako druhá, totiž opsané z doslovu. Také jsem si začal detailně rozvrhovat svůj „román“, na který už se dlouho chystám. Víím sice, že jej nikdy nedopíšu, protože až příliš miluji jeho fabuli, ale aspoň Ti jej v stručných rysech budu vyprávět, snad Ti v tom leccos bude blízké, a na to se také těším.“⁴¹³

V následující korespondenci od 6. srpna z Prahy rozebíral své setkání s Hanou, ke kterému došlo v Německém Brodě. Tím také dopisy končí.

***

Kainarem zasláná korespondence je z delšího časového období, ohraničeného daty 15. červenec 1938 a 5. leden 1940. Kainar si nejdříve užíval poslední prázdniny po absolvování gymnázia v Hlučíně. Od podzimu roku 1938 byl zapsán na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, do listopadu 1939 také skutečně v Praze pobýval a studoval český jazyk a francouzštinu. Bydlel ve studentské koleji v Dejvicích (dnes Sinkulova kolej). Po zavření českých vysokých škol v listopadu 1939 žil u rodičů v Řepištích u Paskova, nebo v Ostravě, kde byl od 1. prosince 1939 zaměstnán u dráhy.

Ve svém prvním dopise se zmínil o tom, že otec je zdvořilejší než kdy jindy, obchody v lékárně, kterou měla jeho nevlastní matka v Krnově, zamrzly henleinovským bojkotem. Hned také připojil jednu báseň ze souboru „Písně Janě“. V druhém dopisu rozebral svůj pohled na Bonna: *„Hanuš, (jeho jméno se píše tak hezky bez příjmení) můj jediný přítel, je ve svém životu. Tma, bez naděje na návrat, hvězdy. Vidím jeho milou tvář a ruce, jež odevzdaně mávnou prsty za vším, za sebou, za životem, Don Quijotovou cestou, malý, neúprosný mlýn prstů té ruky, již si právě nepodepřel obličej; Hanuš je básník, bezpochyby. Možná velký. Vadí mi jen jedno. Že ta jeho nemo-houcnost, odevzdání, opilost nekonečnem je vsutku jen malým výřezem, jen velmi přesně ohraničeným obrazem na velmi reálné stěně. Bonn, totiž, ať jsou jeho verše sebekrásnější, ví přesně, co chce. A to ve smyslu zcela nebádnickém. To je ta jeho rozpolcenost, mnohem nepřijatelnější, než kdyby se potácel, řekněme, mezi pojmi dobra a zla. Protože je to neslučitelné. – A abych vyčerpал thema: Neoslovuj ho v dopisech: Milý. Nesnesl bych to. Dost na tom, co je.“*¹⁴

Určitou dobu měl na starosti svého malého bratrance Emila, s kterým chodil po Ostravě a bavil se s ním o politické situaci. Jednoho večera mu Emil vyložil svůj názor na řešení tohoto stavu, když řekl: *„Člověk zkrátka musí zřádkovat toho, s kým není jiná řeč.“* Bratrancův pobyt podnítil Kainara k této úvaze: *„Psát básně asi nikdy nebude. Miluje stroje, vyrostl mezi dělnickými dětmi; mluví na sto procent v próze. A myslel jsem si, není-li tohle i básnická morálka, a nevztahuje-li se to mimo lidi i na všechno kolem nás. Že ten pocit – řítím se do prázdna – je faktem, na kterém se teprve uchycuje život. A proto snad je krásné psát, řekl bych, smrt v špičce pera, ale psát o smrti s vědomím neodvratné jšoucnosti života, myslím, Hano, že to je pravé. Výsledkem je jisté napětí, které proměňuje popsaný papír ve věty, jež mohou být platné, absolutně, a to je možná ten problém věčného života autorů. Nelíbí-li se autor, básník, dramatik, skladatel, malíř tohoto ražení (v jisté době, je to jen záruka, že sama doba je povolena strunou, která nemůže zvučet). A to je snad jiné východisko z oné řadovské diskuse, s kterou jsem byl dlouho podvědomě nespokojen.“*¹⁵ Přiznával se, že se mu nedostává peněz, proto psal do Ahoje, posílal „blbě povídky o venkovském prostředí“ do Moravskoslezského Deníku a se zuřivou energií se věnoval psaní do Nového divadla. Dopsal také „Byrona“, který ho stál asi sedm set ciga-

Turistické centrum Medlov, 2003. Foto autora.

ret, ale s dílem nebyl vůbec spokojen. Poslal Haně Steinerové další z Písni Janě.

Dne 30. července se mj. zmínil o tom, že jej navštíví Hanuš Bonn, což uvedl slovy: „*V neděli budu tu mít pogrom na střízlivost... Je to tak trochu zvláštní, že přijede ke mně právě v období, kdy bude mezi námi spousta věcí, o nichž se bude mlčet, i když oba víme, že tu jsou a že jsou dost aktuální. Zůstane tu asi do úterka.*“ Kainar také vzpomínal, že svůj první Řadov promlčel mezi vetšými deskami svého baráčku a mezi posedáváním pod volejbalovou sítí. Začal docházet do plaveckého klubu, ráno i odpoledne, žádné kouření a flámy. Z knih ho zaujala tetralogie Bruski od F. I. Panfiorova, Olympijský disk od J. Parandowského, Dobří kamarádi od J. B. Priestleyho a Kronika Pickwickova klubu od Ch. Dickense.

Do korespondence zasály i politické události. Kainar psal o tom, jak chodí v Ostravě kolem Německého domu s tlupou mládců, „*kteří jsou odhodláni zabránit vyprovokování i za cenu rvačky*“, ochraptěl protože přísahal na veřejném projevu věrnost prezidentu Osvoboditeli. Po mnichovském dik-tátu oznamoval, že rodina stěhovala zařízení lékárny z Krnova, a to za hlučných protestů matky, která tvrdila, že takových vši, jako je Adolf Hitler, vidí denně deset. Poslední bedny nakládali za asistence vojáků, zatímco za mostem se vesele střílelo. Jen tak tak stihli poslední evakuační vlak.

Také v rodinných vztazích se udála změna. V dopisu, jehož razítko nese datum 10. 9. 1938, si stěžoval: „*Ona se totiž odehrála včera mezi mnou a drahým otcem obvyklá debata, z otcovy strany nesmiřitelná a vášnivá, z mé záměrně jízlivá, o známých věcech, jako že jsem nenormální, nevděčný, zvrhlý člověk, který dokonce nedopustí, aby se naň řvalo pro nic za nic,*

že místo abych dělal něco rozumného, píši, kreslím a stýkám se s lidmi, kteří rodince nejsou známi atd. atd. Nic nového. Skončilo to tak, že na mou neúčastnou a opravdovou ironii byla vznešena v nadávkách kletba a vyhrůžka eventuelní mrtvici, načež „hovor“ udýchaně mlknul, až odumřel jako zkreslená ozvěna ze žertovného mumraje.“ Hrozba války a nutnost postarat se o rodinný majetek ovšem rodinu sblížila, jak Kainar přiznává začátkem září: „Dějí se zázraky. Sžil jsem se s celou rodinou, včetně otce. Za těch pár dní, co jsem seděl s ním v noci při umírajícím světle v kanceláři, dospěli jsme mimoděk k překvapujícímu poznání, že jsme přece jen tak trochu spřízněni. A na tom zůstalo. Měl bych teď vlastně dospávat, ale nechce se mi do toho. Do posledního okamžiku jsem kšeftoval taky s maskami, a obávám se, že jsem poslední vyprodal už v přesvědčení, že jich nebude třeba. Čili hyenismus, což je dnes totéž, jako obchodní pohotovost.

Je to strašná věc, víš, když se nám všem najednou zhroutí dvacetiletá víra v jakýs takýs mravní základ celé politiky. Ale dobře nám tak. Milovali jsme národ Viktora Huga, Rodina, Debussyho, a nechtěli jsme si přiznat, že je to už jenom velkovydavatelství pornografických revuí. Milovali jsme Shakespeara, nenápadné vázanky, solidní měkkost angličtiny, a přece to byli jenom větší nebo menší Soamesové, kteří o nás rozhodovali z hlediska čistě obchodního. Už nejsou národy, už je jenom fašismus nebo komunismus. Těším se na příští volby.

Je taky docela zajímavé, že slovo vlast může existovat bez uvozovek. Ještě před rokem bych tomu nebyl věřil. A čím si teď nahraďím poesii, o tom nejsem nijak rozhodnut. Rozhodně by bylo užitečnější dát se k armádě spásy. Ta nese aspoň stín užitečnosti. Nebo začnu teoretizovat v marxismu. Všechno lepší než se snažit promlouvat k zhýčkanému sluchu několika šén-gajstů. A když verše, tak na zeď.⁴¹⁶

Od podzimu 1938 navštěvoval Kainar přednášky na Karlově univerzitě. V létě 1939 se Kainarovi přestěhovali do Řepiště u Paskova. Dopisů ubylo, v jednom z nich poslal Haně Steinerové báseň, jejíž první verš zněl: „Čekával jsem na ni poblíž brány gheta...“⁴¹⁷

V posledním dochovaném Kainarově dopisu z počátku ledna 1940 se dovídáme, že v předchozím roce se snažil dokončit „šestisetveršovou, pitomou a bláznivou báseň Pilát“ a že v únoru má vyjít sborník mladé poezie, do níž Kainar přispěje několika básněmi. Jednu z nich, opět z Písní Janě, Haně Steinerové poslal.

***

Dochovaná korespondence, jak je vidět, podává vcelku nové informace za života obou básníků. Z Bonnových dopisů je možné vycítit nejistotu, kterou pocítoval v očekávání věcí příštích. Na několika místech zmiňuje místo, kam se utíká, tj. za svůj psací stůl.¹⁸

Je to motiv a potřeba, které můžeme vypožorovat již v Bonnových raných pracích. Např. v básni Patnáctiletý I. (1928): „Někdy je v mé duši smutno a pusto. / Sám u svého psacího stolu sedím / a dolů do temné ulice hledím.“

Taktéž v básni Beethoven z roku 1932 má Předzpěv tyto verše: „Jsem tady ve svém pokoji s lampou nad stolem jak v úzkostlivé zdviži...“

Nevíme, jakou podobu nabyl vztah mezi oběma mladými autory. Kainar napsal báseň Hanušovi Bonzovi s těmito verši: „*oba jsme zradili to co mlčelo v nás / oba jsme hostmi smutečními na své vlastní tryzně*“. Báseň se dochoval ve strojopisu, který je doplněn, popř. pozměněn rukou, která pravděpodobně není Kainarova. Milan Blahynka předpokládal, že jde o jednu z raných básní, která v přepracované podobě vyšla pod názvem Sonet ve Studentském časopisu v prosinci 1937. Motiv zrady byl natolik silný, že Kainar báseň v přepracované podobě a pod názvem Báseň mezi jinými připravil pro svoji sbírku Dvůr, která měla vyjít v nakladatelství Melantrich v roce 1941.¹⁹ Můžeme ale i uvažovat opačně, zda verše ze Sonetu „*Zrazení tím co v nás mlčívalo / Ušknutí tím co nemlčí / Žijeme pro nenávratný půst*“ nepředcházely. Připomeňme, že na setkání s Bonnem pohlížel Kainar jako na dobu, kdy mezi nimi bude spousta věcí „*o nichž se bude mlčet, i když oba víme, že tu jsou, a že jsou dost aktuální*“.²⁰

Pozornosti hodna je ta pasáž z Kainarova dopisu z 10. září 1938, ve které píše o své vášni k řekám: „*Řeky, to je má vášeň, zvláště, mají-li své těžké mosty z kamene nebo viklající se mosty z dubových trámů. Kdybych byl houslařem, rozkrádal bych dřevěné mosty, a nezáleželo by mi na tom, že housle jsou z dubu. Dovedeš si představit tu šířkost, klid a starou sílu melodií (ovšem, Beethoven) na houslích z materiálu, který stárnul nad řekami?*“ Zcela jasně se pak tento motiv objevuje v jeho básni Most, kterou uveřejnil v Jarním almanachu básnickém z roku 1940:

„*Život, most. Byť mlčky napůl
ke dnu pohřížen,
trouchnivět a nést a unést
cejchy podkovy.
V dřevo houslí pádem uzrát,
aby zpíval sen.
V dobré dřevo houslí uzrát,
aby zpíval sen.*“

V případě Josefa Kainara můžeme nové údaje ještě doplnit o fakta z dochovaných dopisů, které posílal Kainar v 2. polovině 30. let 20. století svému příteli Stanislavu Havlíčkovi a rovněž přítelkyni z Olomouce Květě Nešporové.²¹

Poznámky

- 1 Originály dopisů jsou uloženy archivu Památníku národního písemnictví, a to ve fondu: *Kainar* Josef, č. inv. 15–29, č. př. 54/92, 11 dopisů z let 1938–1940 Hoffmeisterové-Steinerové Haně, připojeny 4 básně, č. inv. 30, č. přir. 54/92, Hoffmeisterová-Steinerová Hana, 1 dopis J. Kainarovi; *Bonn* Hanuš, č. inv. 1–15, č. přir. 54/92, 12 dopisů z roku 1938 Hoffmeisterové-Steinerové Haně. V přehledu je Bonnova korespondence vytištěna polotučně, Kainarova normálním typem písma. Číslovány jsou obě řady dopisů zvláště, na závěr je uveden nedatovaný dopis Hany Steinerové Josefu Kainarovi.

(1) **Praha, 2. července 1938**

(2) **Praha 5. 7. 1938**

(3) Trangoška 8. 7. 1938

(4) Trangoška 11. 7. 1938 Sonety Orfeovy od R. M. Rilkeho – XIX. z I. odd., XXIX. z II. odd.

(5) **Trangoška 12. 7. 1938 – báseň Schýlení**

- (1) Ostrava 15. 7. 1938 – báseň Z Písní Janě (VII)
(6) Trangoška 16. 7. 1938 – báseň Hudbě
(7) Trangoška 21. 7. 1938
 (2) Ostrava 21. 7. 1938 – báseň Píseň Janě (IX)
(8) Spišská Nová Ves 25. 7. 1938
 (3) Ostrava 26. 7. 1938
(9) Košice 30. 7. 1938
 (4) Ostrava 30. 7. 1938 – kresba kytaristy
(10) Praha 6. 8. 1938
 (11) Praha 17. 8. 1938
 (5) Ostrava 10. 9. 1938
 (6) Ostrava – kresba vojáka
(12) Praha 16. 9. 1938
 (7) Praha 3. 10. 1938
 (8) Praha 11. 11. 1938
 (9) Praha 18. 2. 1939
 (10) Ostrava 28. ? 1939 – báseň Čekával jsem poblíž ghetta
 (11) Ostrava 5. 1. 1940 – báseň Z Písní Janě III

Hana Steinerová Josefu Kainarovi

Edice dopisů byla vydána v rámci 2. ročníku projektu „Nebe počká...“ Setkání s hudbou a poezií v roce 2003.

Josef Kainar se narodil 29. července 1917 v Přerově v železničářské rodině. Navštěvoval přerovské a olomoucké gymnázium, maturitu složil v Hlučíně. Již na střední škole psal básně a písňové texty. Během války byl zaměstnán u dráhy a dvě sezóny působil jako profesionální hráč na kytaru v Doleželově orchestru. Po válce žil několik let v Brně, kde byl zaměstnán v redakci deníku Rovnost, potom žil na volné noze, spolupracoval s pražským Divadlem satiry, pro které se autorsky podílel na hře Cirkus plechový a napsal hru Akce Aibiš a Ubu se vrací aneb Dršťky nebudou. Koncem roku 1956 odešel do Prahy, pobýval ve spisovatelských domovech v Dobříši a Ždání na Slapském jezeře.

První básnická sbírka s názvem Příběhy a menší básně mu vyšla v roce 1940. Následovalo několik dalších sbírek, v nichž se odrážely i tehdejší společenské poměry, např. Veliká a láska a Český sen. V roce 1960 vydal sbírku Lazar a píseň, v níž se vrátil ke své původní epické tvorbě. Sbírkou Moje blues z roku 1966 bilancoval svůj život. Kainarovy texty zhudebnil Michal Prokop se skupinou Framus five na desce Město Er z roku 1971. Další jeho texty našly uplatnění na desce Kuře v hodinách z roku 1972 od skupiny Flamengo s Vladimírem Mišíkem. Generační písní se stalo Mišíkovo zhudebnění Kainarova textu Stříhali dohola malého chlapečka. V době normalizace souhlasil s funkcí předsedy přípravného výboru nového Svazu českých spisovatelů, ale před ustavujícím sjezdem zemřel 16. listopadu 1971 na Dobříši.

- 2 Hanuš Bonn se narodil 5. července 1913 v Teplicích-Šanově v německy orientované židovské rodině. Roku 1932 dokončil pražské reálné gymnázium v Truhlářské ulici, kde také tvořil své první básnické pokusy v letech 1926–1927. S tím také souvisejí jeho příspěvky do Studentského časopisu, kde se brzy uplatnil jako studentský redaktor. Obdobně působil i v českožidovském spolku Kapper. Po maturitě během právnických studií, které dokončil v roce 1938, vedle práce ve Studentském časopise uveřejňoval také příspěvky v Rozhledech za Halasovy redakce, v Literárních novinách, v Kvartu, v Lidových novinách aj. Roku 1936 mu vyšla jediná sbírka Tolik krajín, již doplnil soubor poezie primitivních národů Daleký hlas, který vyšel o dva roky později. V letech 1937–1939 redigoval Kalendář českožidovský.

Mnichovský diktát a okupace zbytku republiky pro něj znamenala existenční ohrožení. Plně se věnoval práci v českožidovském hnutí a na židovské náboženské obci se stal vedoucím vystěhovaleckého oddělení, po jeho zrušení vedoucím registračního oddělení. Po příchodu R. Heydricha byl zatčen 8. října 1941 a již 20. října

umřel v Mauthausenu, kde se prý utopil při pokusu o útek. Ve skutečnosti byl oběť zastrašovací akce.

O Bonnovi viz Hanuš Bonn. Dozpěv. (verše) S doslovem Zdeňka Urbánka. Praha, Academia 1995. Hanuš Bonn. Dílo. Básně a překlady. Uspořádal a doslov napsal Jiří Valja. S předmluvou Václava Černého. S obálkou a v úpravě Františka Muziky a s fotografií autora, vydal nakladatel Václav Petr. Praha 1947.

3) Pilař, O Josefu Kainarovi, Studentském časopisu aneb O ztracené generaci. In: Strom domova. Črty, studie, vzpomínky a eseje. S. 534–549 (z r. 1980).

4) Památník Národního písemnictví, fond Josef Kainar, inv. č. 590. V Památníku národního písemnictví je uložen soubor básní, nadepsaný Tulák spí ve hvězdách. Jsou zde obsaženy i Kainarovy velmi rané básně z období, kdy Kainar žil v Přerově a studoval na zdejším gymnáziu do roku 1934. V dopisu z 20. 11. 1935 se Kainar obrátil na svého kamaráda z olomouckých studií Stanislava Havlíčka těmito slovy: „*Drahý příteli!*

Doufám, že ses příliš nepolekal tímto expresivním dopisem. Nic se nestalo, nikdo neumřel, naopak „něco velkého se rodí“, jak zpívá jepice v Čapkově hře. A to velké je básnická sbírka, která bohdá uzří denní světlo ještě do Vánoc.

Proto obracím se na Tebe, věda, že v šuplatech svých tajuplných skrýváš jako poklady srdci nejdražší mé kecaninky ve verších a jistě vyhováš prosbám mé a papíry ty všechny zašleš mi, skrze něž požehnání budiž přivedeno na vše počínání tvé, na dům tvůj, manželku tvou (pořád ta samá?) a služební děvečky tvoje i hovada tvá...“ Srovnej Havlíček, Stanislav: Můj spolužák Josef Kainar. Tvorba, 30. 11. 1983.

V dalším z dopisů, které posílal Kainar Havlíčkovi a které jsou nyní uloženy v Památníku národního písemnictví, psal o svých letních prázdninových zážitcích v roce 1936: „...*Co se mne týče, ztratil jsem prázdniny v samých diskusích po studentských táborech levého i levějšího i nejlevějšího směru, a vyzbrojil jsme se spoustou příležitostných vědomostí pro agitační práci mezi kluky ve škole. Mimo to, získal jsem si jakousi pověst: a) na Řadově mladého básnického talentu, b) pod Kriváněm machra na songy. Lidé skupiny a) mne zvou ku styku s Prahou a slibují mi seznamení s Halasem atd. (prostředníkem je Hanuš Bonn s S. Č.), lidé skupiny b) mne hážou na krk prof. Schulhofovi z M. O. za účelem příspěvní hudební podporou při zakládání Gramoklubu, odbočky v M. O. A táhnou mne o Ml. Kultury*

Tak jsem mezi dvěma ohni a potím se ustavičnou prací. Je to první období od 29. června 1917, kdy se nenudím.“ Dopis měl několik P. S.: „*1. P. S. Chceš-li mi psát, neprodlevej, a užij adresy: J. K. Mor. Ostrava 3., nádraží. Hlučínská filiálka se letos ruší.*

2) *P. S. Kvůli zajímavosti podotýkám, že jsem dopis, jež právě přelouskals, vozil asi 2 měsíce v kapse a nemohl jsem se stále rozhodnout, mám-li či nemám Ti psát. Přátelství zvítězilo (hurrá!)*

3) *P. S. S Gramoklubu už zatím sešlo, ale mám tu partu prima mládenců.*

4) *P. S. Do M. K. nepíši.*

5) *P. S. Kreslím do Hej-Rupu.*

6) *P. S. S Halasem to zgablo, nebo aspoň to blíká jako hromnička. Všivák Bonn totiž nepíše.*

7) *P. S. Už se nepotím...*

8) *P. S. ...ale žiju samotářsky a moc se mi to líbí...*

9) *P. S. ...a přijedu, chceš-li, na půlden do Olomouce. Na štrapák.“*

5) Havel, V. M.: Mé vzpomínky. Praha, Lidové noviny 1993. V roce 1934 otevřel Leoš Stehlík se svou manželkou Aglajou sportovní a rekreační středisko Medlov u rybníka stejného jména v místech, kde již od 20. let stával chlapecký letní stanový tábor. Na břehu o ploše asi 5 ha v délce asi 500 m stály dřevěné domky s velkou ústřední budovou v zákoutí horské louky v nadmořské výšce 720 m. Brzy zde našly odpočinek četní umělci. V pamětní knize jsou zápisy Vincence Makovského, A. Hoffmeistera, Vladimíra Sychry, Jiřího Voskovce a Jaroslava Wericha, Jaroslava Ježka, Rafaela Kubelíka, L. Bertlové, Jana Drdy, R. Wiesnera a dalších. Krása kve-

toucí medlovské louky inspirovala Jaroslava Ježka k napsání známé písně „Když jsem kytici vážala“. Dnes je u rybníka rozsáhlé rekreační středisko s hotelem.

- 6 Lapáček, Jiří: Josef Kainar a Přerov. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov 2001, s. 182–198.
- 7 Dvanáctá letní konference Etického hnutí československého studentstva (vzniklo v roce 1927 po zániku Obrodného hnutí československého studentstva) v roce 1938 se konala na téma „Boje o zítřek“. Dr. J. Fischer vzpomínal na počátky Studentského časopisu. Dále podal politický výklad o Evropě v roce 1938, srovnal demokracii s fašismem. Doc. V. Příhoda mluvil o boji za novou školu. Poukázal na dosud nerovnoměrné rozdělení vzdělání a na potřebu skutečného zdemokratizování školy. Žák nemá poslouchat osobu, ale řád. Je nutno dostat práci do školy, zavést pracovní školu, ne posluchárny, ale pracovny. V demokracii nesmí být místo pro autoritativní režim, který se uplatňuje tam, kde učitel poručí a žáci do toho nemají co mluvit. Bohumil Mathesius mluvil o stavu kultury v sovětské společnosti, připomněl osudy S. Jesenina, B. Pasternaka, V. Majakovského a Mejercholda. Plukovník Moravec promluvil o politické přítomnosti z hlediska vojenského odborníka. Red. Klimeš ukázal, jak povrchní je názor některých lidí z historických zemí na slovenskou otázku. Doc. V. Úlehla mluvil o budoucnosti vědy a pohnutý večer věnoval poanšlusovým rakouským událostem. Dr. J. Träger vylíčil vývoj českého divadla za války a red. Citte se v německé přednášce dožadoval spravedlivé národnostní politiky a uvažoval o možnostech boje proti jednostranné politice německé menšiny.
- 8 Dopis psaný z Prahy 5. 7. 1938.
- 9 Trangoška 11. 7. 1938.
- 10 Trangoška 11. 7. 1938.
- 11 Trangoška 16. 7. 1938.
- 12 Trangoška 16. 7. 1938.
- 13 Trangoška, 21. 7. 1938.
- 14 Ostrava 21. 7. 1938 razítko. Také pro Hanu Steinerovou-Hoffmeisterovou znamenal Řadov nezapomenutelný zážitek. Vzpomíná, že vždy po přednáškách a po večerní kontrole se skupina mladých lidí sešla při opékání u táboráku nebo v hospůdce. Připomněla situaci, kdy sdělávali Ivana Blatného ze sochy sv. Jana Nepomuckého na mostě, protože z nějakého splínu nechtěl slézt. Kainar, který tehdy bydlel s Hanušem Bonnem, tvořili spolu s několika dalšími v rámci tábora skupinu literárně činných autorů, kteří se znali jako přispěvatelé do Studentského časopisu a na tábore přednášeli své práce, módní tehdy bylo překládat Rimbauda. Sdělení paní Hany Hoffmeisterové autoru příspěvku.
Josef Kainar byl svým založením plachý, ale poté co si vytvořil skupinu svých známých, dokázal bavit celou společnost. Každý večer při táboráku hrál na kytaru, protože měl velké množství českých textů k tehdejší anglickým šlágrům.
Kontakty mezi oběma mladými lidmi skončily z rozhodnutí Hany Steinerové, jejíž otec byl Žid a celá rodina se vinou německé perzekuce dostala do obtížné situace, jak o tom podává jen částečně svědectví dochovaný dopis Hany Steinerové. Hana Steinerová se za války provdala, válku prožila v terezínském ghettu, kde se jí narodil syn. Po válce dostudovala medicínu.
- 15 Ostrava 21. 7. 1938 razítko.
- 16 Ostrava 3. 10. 1938 /razítko/.
- 17 Čekával jsem na ni poblíž brány gheta,
kde šerík dusnou modří ze zdi dolů tíhl.
Je to jak včera, které nepočítá uhranutá léta.
Jen chod hodin pozpátku jsem dosud nevstíhl.

Líbal jsem ji, jak vítr mříže líbá,
a její prsty dětsky žadonily v mých.
Čas v ploutvích vláčel soužení, čas, tichá, matná ryba.
A prašivý pes touhy vyl v mých usnutích.

Pro tolik důvěry byla i půlnoc mělká,
když kolem stvolů hvězdnatých svou vázu vykroužila.
Byla to láska nejkřehčí a velká
když očima plachýma se v studnu jasu vpila.

Zbořili gheto, jeho smutnou bránu,
a jeho pláč a noc a den a křídla olověná,
a nebe nedští už na čekající mannu,
a ona nemává, daleká, unášená.

Netíhne ze zdi šerík modří dusnou,
Není prý gheta, zdi jsou zbourány.
Ale já vím, než léta ve mně usnou:
ona má v srdci gheto, gheto bez brány.
Ostrava 28. 7. 1939 /razítko/

V dopisu z 18. 7. 2003 napsala paní Hana Hoffmeisterová vysvětlení k básni „Čekával jsme na ni...“: „Bydlela jsem vedle křižovatky ulic Bílkovy a Pařížské (nynější zadní trakt hotelu Intercontinental) a setkávali jsme se s Kainarem šikmo naproti u Staronové synagogy. Vedle ní je židovská radnice. Na ní věžní hodiny mají místo číslic hebrejská písmena a ručičky chodí dodnes (a chodily i tenkrát) proti směru normálních hodinových ručiček. Kousek vpravo je starý židovský hřbitov a celý úsek této Prahy, Josefov – patřil k žid. ghettu. Proto ten popis.

Jak jinak jsem vnímala ten text v době, kdy jej psal – a jak se změnil pojem gheto v mém dalším životě!

Neuvěřitelně!“

Z dopisů, které posílala Hana Steinerová Josefu Kainarovi, se dochoval pouze jediný bez data, následujícího znění: „Milý, tedy jen pár všedních řádek.

Nevede se zatím tak zle, otec dostal od prosince výpověď bez pense a odškodného. Bude tedy asi hůř.

Budu možná brát hodiny kosmetiky. – Zajímavé a obsahem mně blízké zaměstnání.

Pokouším se dostat se do Oxfordu. Když se zavážu na tři léta, budu smět za to být a stravu být nemocniční ošetřovatelkou. Jen nevím, budu-li mít to štěstí, abych tam projela. – Jela bych ovšem docela sama.

Vypadá to všechno nesrdečně a zasmušile. Ve skutečnosti tomu není tak. Zatím si žijí docela normálně.

S bohem.

Byla jsem ráda, žes napsal.

Hana.“

- 18 Památník národního písemnictví, fond Josef Kainar, č. přír. 1/83, Kainar Josef Stanislavu Havlíčkovi; č. inv. 3-36, č. přír. 102/85, Kainar Josef Polívkové-Nešporové Květě.

- 19 „První polovina tohoto týdne byla sice hezká, vyčasilo se a měl jsem tu řadu návštěv, několik přátel, pak pár lidí z Mladé Kultury a tábora demokratických mediků se sem za mnou přišlo zvláště podívat, z čehož jsem měl velkou radost a slezl jsem s nimi plno kopců. Ale když odjeli, padla na mne tím silnější nuda a touha hýbat se a být už doma u svého psacího stolu a tak jsem rázem sedl, napsal pár lístků a změnil prázdninový program.“ Trangoška 21. 7. 1938.

„Mám se tu v Praze všelijak. Sháním – dosud bezvýsledně, plno lidí je ještě na dovolené – místo, a je to zaměstnání velmi pokořující. Sem tam se s někým vidím (s Braunem, na dva dny tu byla Lída Chytráčková, s Volřísem a jeho sestrou, dnes jsme také telefonovali dr. Neumannové), ale většinu času však trávím doma nad psacím stolem. Velmi mnoho čtu a dlouho do noci píšu, ale nějak se mi to nechce dařit, většínou verše dobré jen tak do Lidovek.“ Praha 17. 8. 1938. Viz též výše citaci z dopisu z 11. 7. 1938.

Viz Blahynka, M.: Člověk Kainar. Otrava 1983, s. 35, 49, 52, 72–73.

- 20 Dopis ze 30. 7. 1938.

21 V Památníku národního písemnictví ve fondu Josef Kainar se z období 2. poloviny 30. let 20. století nacházejí ještě další dopisy, které psal Kainar Stanislavu Havlíčkovi a Květě Nešporové-Polívkové. Pouze v jednom případě se zdá, že je v nich i odraz Kainarovu vztahu k Haně Steinerové. V srpnu 1939 v dopisu Kainara Havlíčkovi se objevila totiž tato poznámka: „*Nadělám pár nových písniček a ještě Ti napíši, co a jak. Asi brzy. Jinak nic nového, židovská otázka stále nevyřešena, oheň na střeše se chová způsobně.*“

Oldřich Fiala

Literární Přerov

Jednotliví autoři a jejich díla

Tradice literárního Přerova má počátky v 15. století, kdy bylo město majetkem **Ctibora Tovačovského z Cimburka** (* 4. dubna 1438 – † 26. června 1494).¹ Tento šlechtic, uznávaný válečník, právník, politik – moravský hejtman, literát, je autorem spisu *Hádání Pravdy a Lži o kněžském zboží a panování jich* (1467),² který věnoval králi Jiřímu z Poděbrad, aby ho povzbudil a podpořil v jeho ideových principech i politickém boji. Větší proslulost však získalo jeho právnícké dvousvazkové dílo *Paměť obyčejů*, zvyklostí starodávných a řízení práva v markrabství moravském, známé pod názvem *Knihy tovačovská*,³ ve kterém podrobně vysvětlil moravské právo. Nejbližší následovníky literární tvorby Ctibora Tovačovského nacházíme až o století později v řadách jednoty bratrské. Jsou to biskup a správce přerovského sboru **Tůma Přeloučský** († 1518 v Přerově), autor spisu *O původu Jednoty bratrské a o chudých lidech*; biskup, pedagog, historik, básník, dramatik, překladatel a hudební teoretik **Jan Blahoslav**⁴ (* 20. února 1523 v Přerově – † 24. listopadu 1571 v Moravském Krumlově), autor *České gramatiky* a dalších děl. V letech 1608–1611 se v přerovské bratrské škole vzdělával (1614–1618 již byl učitelem na téže škole) později světově proslulý zakladatel novodobé pedagogiky **Jan Amos Komenský**⁵ (* 28. března 1592 v Nivnici – † 15. listopadu 1670 Amsterdam). Z jeho rozsáhlé tvorby připomeňme česky psané alegorické dílo *Labyrint světa a ráj srdce*. Příznivcem a podporovatelem jednoty bratrské, zároveň i podporovatelem Komenského byl představitel nekatolických stavů na Moravě, ochránce zemských práv proti centrální vládě **Karel starší z Žerotína**⁶ (* 15. září 1564 v Brandýse nad Orlicí – † 9. října 1636 v Přerově), autor politických memoárových spisů *Apologie aneb Obrana proti panu Jiříkovi z Hodic*, *Zápisové o soudu panském* a dalších.

Novodobá historie přerovské literatury začíná v první polovině 19. století, kdy se zde narodili, žili a pracovali četní publicisté, redaktori a spisovatelé – básníci i prozaici, nebo autoři odborných studií či knih. Z desítek jmen osobností lze připomenout jen některá: ředitele přerovského gymnázia **Jakuba Škodu**⁷ (* 30. dubna 1835 v Počátkách Havlíčkobrodsko – † 28. října 1885 v Přerově), jenž pod pseudonymem *Jakub Počáteký* vyvíjel aktivní literární činnost překladem francouzských dramát pro Prozatímní divadlo a později Národní divadlo v Praze, napsal též původní divadelní hry; autora cestopisných črt, povídek, fejetonů, a studie o moravském chmelářství, vydavatele bajek **Jana Donáta Pelhřimovského** (* 24. dubna 1849 v Pelhřimově – † 1. července 1932 v Přerově); sběratele a vydavatele valašských lidových písní, pohádek a pověstí, autora literárně dějepisných

příruček, pedagogických a místopisných prací **Františka Bayera** (* 29. března 1853 v Rožnově pod Radhoštěm – † 12. září 1925 v Přerově); prozačku, básnířku a dramatičku, herečku, členku amatérského divadelního souboru Tyl Amalii Vrbovou, známou svými realistickými romány z prostředí moravského venkova a malého města pod pseudonymem **Jiří Sumín**⁸ (* 9. října 1863 v Uhřetěticích – † 11. listopadu 1936 v Přerově); autora povídek z venkovského prostředí i pohádek pro děti **Fráňu** – vlastním jménem Františka **Kopečka** (* 14. října 1871 v Předmostí – † 23. srpna 1946 v Ostravě); lékaře, básníka, prozaika, redaktora, divadelního, literárního a výtvarného kritika **Františka Skácelíka** (* 25. listopadu 1873 v Přerově – † 26. prosince 1944 v Praze) – publikujícího též pod pseudonymy František Skalný a František Marek – jehož prozaické dílo se snažilo proniknout do psychiky výjimečných lidí a čerpalo především z vlastních životních vzpomínek. Těžištěm rozsáhlé beletristické tvorby tzv. moravského Jiráska **Josefa Františka Karase** (* 4. prosince 1876 v Tišnově – † 19. února 1931 v Dluhonicích) čítající téměř sto padesát děl nejrůznějších žánrů je historický román, vedle toho napsal knížky určené mládeži i prózy s aktuálně společenskou tematikou. Na přerovské Obchodní škole⁹ dva roky učil Antonín Vančura, pozdější knihovník v brněnské Městské knihovně, redaktor Lidových novin, spisovatel a dramatik užívající umělecký pseudonym **Jiří Mahen** (* 12. prosince 1882 v Čáslavi – † 22. května 1939 v Brně). V širším povědomí je málo známa skutečnost, že po vzniku Československé republiky koupil v Přerově dům a vykonával zde krátkou praxi zubního lékaře **Jaroslav Durych**¹⁰ (* 2. prosince 1886 v Hradci Králové – † 7. dubna 1962 v Praze), autor lyrické poezie a prózy vyhraněné křesťanskonáboženským pojetím reality. Vedle beletrie napsal četné studie o literatuře a náboženské úvahy.

V regionálním literárním životě má významné místo **Karel Hauke**¹¹ (* 11. srpna 1889 v Přerově – † 16. prosince 1968 v Přerově), veřejný činitel, organizátor kultury, vydavatel, redaktor a ředitel novin Přerovský obzor, Obzor a Naše Haná, který se (společně s *Jiřím Wolkerem*, *Bartošem Vlčkem*, *Čestmírem Jeřábkem* a dalšími) zasloužil o vznik literárního časopisu Host. Redakce působila na Hané tři roky a potom se přestěhovala do Brna. K Haukovým redakčním spolupracovníkům patřili např. prozaik, básník, dramatik **Stanislav Kovanda** (* 28. ledna 1878 ve Vítějvsi – † 27. února 1954 v Brně), historik, archivář a redaktor **Florian Zapletal**¹² (* 10. června 1884 v Bochoři – † 16. října 1969 v Praze). Svoje první literárně-publicistické kroky zde absolvovali básník **Oldřich Mikulášek**¹³ (* 26. května 1910 v Přerově – † 13. července 1985 v Brně), redaktorka, překladatelka, autorka milostné lyriky a veršů pro děti **Jarmila Urbánková**¹⁴ (* 23. února 1911 v Horních Vilémovicích – † 13. května 2000 v Praze), překladatelka a básnířka **Jiřina Hauková**¹⁵ (* 27. ledna 1919 v Přerově).

Značně široký talent uplatňoval v umělecké činnosti básník **Josef Kainar**¹⁶ (* 29. června 1917 v Přerově – † 16. listopadu 1971 v Dobříši). Vedle poezie psal divadelní i loutkové hry, rozhlásky, fotografoval, kreslil, skládal texty a melodie tanečních písní, byl aktivním muzikantem v profesionálním tanečním orchestru. Mezi veřejně činnými osobnostmi Přerova nel-

ze přehlédnout duchovního **Aloise Čápa**¹⁷ (* 8. května 1892 ve Zdouňkách – † 9. června 1957 v Přerově), redaktora časopisů „Nový národ“ a „Právo“. Jako člen městské rady se publicisticky angažoval v prosazování a popularizaci průplavu Dunaj–Odra–Labe. Z šestiletého vězení v době 2. světové války výtěžil inspiraci pro pětisvazkové dílo *Buchenwaldské zpěvy*, je též autorem divadelních her a filozofických prací. Z válečné a meziválečné generace připomeňme pedagogy-literáty: **Vlastimila Dorazila** (* 30. listopadu 1902 ve Starém Jičíně – † 11. prosince 1940 v Přerově), autora poezie a divadelních her čerpajících především z legionářských zkušeností; **Jaroslava Kanyzu** (* 24. dubna 1906 v Lipníku nad Bečvou – † 12. června 1982 ve Šternberku), sběratele lidových bájí a pověstí (např. *Helštýnské pověsti*)

Mezi již jmenované současné autory přiřadíme ty, jejichž tvorba vrcholí v posledních desetiletích dvacátého století. Až ve vzdálené Indii se prosadila **Milada Ganguli** – rodným jménem Sýkorová (* 10. července 1913 v Přerově – † 27. dubna 2000 v Kalkatě), známá u nás cestopisnými knihami *Obrázky z Bengálka*, *Putování za lovci lebek*, *V říši klenotů* a dalšími texty publikovanými především v časopise *Nový Orient*. Příznivci hereckého umění **Lubomíra Kostelky** (* 31. března 1927 v Přerově) nepochybně přivítali jeho knihu vzpomínek *Nejen v kuchyni s Vladimírem Menšíkem*. Biografii nazvanou *La Manche – můj osud* vydal přemožitel jmenovaného kanálu, plavec a voják **František Venclovský** (* 25. dubna 1932 v Lipníku nad Bečvou – † 13. prosince 1996 v Přerově). Z vojenského prostředí čerpá inspiraci původní profesí letec, překladatel, dramatik, básník i prozaik **Josef Kebza** (* 10. června 1933 v Lučenci – † 2. prosince 1990 v Přerově). Na kontrastu trvání a změny, hledání a jistoty staví svou básnickou tvorbu pedagog **Jaroslav Mazáč**¹⁸ (* 24. března 1934 v Přerově). Autor milostných a přírodních veršů **Dušan Žváček** (* 23. června 1934 v Olomouci) prožil v Přerově dětství a mládí (maturoval zde 1952), větší část života je však svázán s rodným městem, kde působí jako literární vědec. **Jaroslav Wykrent** (* 10. září 1943 v Přerově), hudebník a zpěvák populárních písní se do literatury zařadil publikováním písňových textů a sbírkou poezie *Třikrát jenom tak*. Jeho hudební i pěvecký kolega ze souboru *Synkopy* a textař **Pavel Novák** (* 10. března 1944 v Přerově) v knihách *Jak jsem zpíval klokánům*, *Příběhy z vody a bláta* popsal pobyt v Austrálii a zachytil osobní zážitky ve dnech povodně a po povodni v roce 1997; svoje životní peripetie popisuje ve svazku nazvaném výmluvně *Význání*. Autor vědecko-fantastických próz *Přistání* – též editor souboru *Hosté z planety lidí* i antologie science fiction moravských autorů *Vesmírní diplomaté* – **Karel Blažek** (* 26. července 1948 v Přerově) je reprezentantem nejmladší poválečné generace. Další představitelkou této věkové skupiny je poetka **Jitka Stehlíková**, rodným jménem **Slavíková** (* 6. března 1955 v Jeseníku) opěvující přírodu i nastolující morální problematiku. Dvěma sbírkami poezie nazvanými *Básně* a *Bezmála noc* uzavírá **Tomáš Mazáč** (* 24. října 1962 v Zábřehu na Moravě) náš výčet literárních tvůrců spjatých s Přerovem.

Připomeňme ještě některé osobnosti, jež Přerovem pouze „prošly“ jako např. překladatel, vydavatel bibliofilii **Bohuslav Durych** (* 7. září 1896

v Pardubicích – † 26. července 1969 v Praze), nevlastní bratr Jaroslava Durycha, překladatel a estetik **Adolf Kroupa** (* 25. července 1910 v Táboře – † 16. srpna 1981 v Kurdějově na Břeclavsku), prozaik a publicista *Petr Kyrilovič* (vlastním jménem **Josef Petr Černoch** * 1. srpna 1873 v Přerově – † 8. června 1953 v Brně), básník, prozaik, dramatik a publicista **Stanislav Kovanda**, sběratelka lidových písní, autorka poezie a prózy **Pavla Homolková** (rodným jménem Kříčková * 14. února 1886 – † 12. července 1972) a další. Naši trvalou pozornost zasluhují také autoři odborných publikací: pedagog, zakladatel přerovského Čtenářského spolku, literární historik a kritik, redaktor **František Bílý** (* 8. listopadu 1854 v Brně – † 18. října 1920 v Praze); pedagog, literární historik a editor, dějepisec literární Moravy, autor školních čítanek a učebnic **Jan Kabelík** (* 6. května 1864 v Přerově – † 16. října 1928 v Praze); překladatelka a literární historička - znalkyně tvorby Karla Hynka Máchy, spoluautorka publikace *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století* **Růžena Grebeníčková** (* 1. listopadu 1925 v Sušicích – † 21. července 1997 v Praze).

Na stránkách periodického tisku a v příležitostných publikacích občas nachází místo autoři, kteří zatím nepublikovali svou tvorbu v samostatných knižních vydáních. Jim patří budoucnost a tak si některé uvedme jmenovitě. **Jiří Děřda** – pro týdeník *Nové Přerovsko* připravuje povídkový seriál *Padesát skutečných kriminálních případů z let 1918 až 2000* aneb *O čem se rozpovídal detektiv Moravec*. V měsíčníku *Přerovské echo* byly představeny básně **Marty Karolíny Konířové** (* 26. května 1971 v Kolíně), jiné její práce jsme již dříve mohli číst v celostátně vydávaném čtvrtletníku „Já ty“. U příležitosti svých 25. narozenin připravila drobný sešitek pětadvaceti básní výmluvně nazvaný *Pětadvacet*. V almanachu mladých tvůrců *Oheň* ostravského nakladatelství Profil našly uplatnění (1981) dvě povídky publicisty-novináře **Jaroslava Kvapila**.

Charakteristika prací vztahujících se k Přerovu

V předcházejících odstavcích jsme zrekapitulovali osobnosti spjaté s Přerovem životními osudy i uměleckou literární tvorbou. Mnozí z nich ve svých dílech vzdali hold městu, jeho jednotlivým částem nebo širšímu okolí, k němuž si vytvořili citové pouto. Například básnířka *Jiřina Hauková* zařadila do sbírky *Mezi lidmi a havrany* (1965) báseň **Přerov. Horní náměstí** bylo středem pozornosti *Jarmily Urbánkové* v souboru *Rozbité zrcadlo* (1932), samostatně jako bibliofilský tisk vydaný *Bedřichem Fertem* (1934). Jinými zajímavě pojetými poctami městu jsou další bibliofilské tituly **Přerov** (1935) úryvek z románu *Františka Škácelíka a Přerov - domov můj* z kreseb A. *Zemánka* na slova státní hymny. Připomeňme také básně *Jaroslava Mazáče* **Nad Přerovem a Olšina u Bečvy** publikované v měsíčníku *Kultura Přerova*. Město Přerov, respektive přerovský zámek je zastoupen - společně s pověstí o studánce v Předmostí - i v souboru **Pověsti hradů moravských a slezských** (1937 a 1996) sestaveném *Karlem Kalábem* (* 13. února 1884 v Novém Městě na Moravě – † 6. června 1963). Přestože existují i další holdy městu, pro jejich rozptýlenost v různých a nesnadno dostupných tiskovinách, v tomto pojednání jim nadále nebudeme věnovat pozornost. Beletrie je však jenom malým zlomkem prací

inspirovaných městem nebo vydaných s cílem připomenout historický vývoj, případně se vyjádřit k jeho přítomnosti. Odborné a populárně naučné práce jiných autorů budou proto středem našeho nynějšího zájmu.

Za prvního historika Přerova je považován právník *František Struška*¹⁹ (* 3. září 1798 v Přerově – † 7. srpna 1873 v Bratislavě), autor německy psaného rukopisu **Die Geschichte der Stadt Prerau** (Dějiny města Přerova). Přestože práce nebyla nikdy vytištěna, její část do češtiny přeložil *Osvald Konečný* (* 9. listopadu 1889 ve Zhoří, okres Třebíč) a nejen proto z ní hojně čerpali Struškoví následovníci. Česky psané dějiny města i další publikace jsou k dispozici zásluhou pedagoga *Františka Bayera*²⁰ (* 29. března 1853 v Rožnově pod Radhoštěm – † 12. září 1925 v Přerově). Ten převážně vlastním nákladem vydal **Přerovsko** s podtitulem *Město i hejtmanství* (1893), **Bayerův ilustrovaný průvodce Přerovem a nejnovější adresář** (1904 + 1907 + 1911), historicko-místopisný nástin s mapkou Přerovska **Hejtmanství přerovské** (1908), **Bayerův plán města Přerova** (1912). Muzejní spolek v Brně má zásluhu – v rámci ediční řady „Vlastivěda moravská“ – na vzniku místopisného svazku „**Okres Přerov**“ (1927). Jeho autor *Rudolf Kreutz* (* 11. října 1857 v Telči – † 22. dubna 1927 v Brně) věnuje Přerovu rozsáhlou část v rozsahu téměř 200 stran. Tato práce obsahuje rovněž historii dříve samostatných obcí, jež se v následujících letech staly místními částmi Přerova (Čekyně, Dluhonice, Henčlov, Kozlovice, Lověšice, Lýsky, Penčice, Popovice, Předmostí, Újezdec, Vinary, Žeravice). Sledované literární téma obohatili i další badatelé. Především poštovní úředník *František Levý*²¹ (* 17. listopadu 1844 v Rakovníku – † 29. března 1920 v Přerově) přispěl k poznání dějin města publikací **Přerovská česko-bratrská církev** (1909) a drobnějšími pracemi zveřejněnými v periodickém tisku. Historik umění, redaktor a voják *Florian Zapletal* (* 10. června 1884 v Bochoři – † 17. října 1969 v Praze) publikoval studie **Zkáza Přerova roku 1438 smyšlenkou** (1933), **Prvních sto let v dějinách města Přerova** (1936), **Přerov a okolí za markrabího Jana** (1936), **Přerov v minulosti** (1936), **Přerov za válek husitských** (1965) a další práce zveřejněné v Ročence Městského muzea (1936 a 1938) – **Prvních sto let v dějinách města Přerova i Počátky husitství v Přerově a v jeho širším okolí**. *Josef Kramář* (* 23. června 1814 ve Vysokém nad Jizerou – † 20. února 1895 v Olomouci) přispěl titulem **Přerov na Moravě – původ jeho a vývin** (1879) a *Josef Bělohlav* studii **Přerov** (1912). Sborník **Přerov. Přerovsko-Kojetínsko** (1933) připravený Národohospodářskou propagací za účasti již početné řady autorů na jedné straně věnoval pozornost historii (*Vlastimil Dorazil: Z dějin města Přerova*,²² na straně druhé rozprostřel škálu hospodářských činností a průmyslových odvětví (**Alois Červenka, výroba pancéřových pokladen a trezorů v Přerově; Dělnické družstevnictví v Přerově; Julius Heger, parní mlýn v Přerově; Městská elektrárna v Přerově; Městské jatky v Přerově; Ladislav Mrkvička: Rolnická akciová továrna na hnojiva a lučebniny v Přerově; První moravský pivovar akciový se sladovnou v Přerově; Terezie Hrubá, továrna na cukrovinky, čokoládu a ovocné konzervy v Přerově; Továrna cestovních kufrů a koženého zboží a jediná továrna na vulkanfibr v ČSR firmy Karel Zejda, Přerov**), dal

nahlédnout do městské samosprávy i státní správy, charakterizoval zájmové spolky a sdružení, přiblížil veřejnosti problematiku školství, kultury, zdravotnictví, sportu, věnoval se osobnostem, atd. Rovněž kolektivním dílem jsou dvousvazkové **Dějiny města Přerova** (1970, 1971) připravené a vydané péčí Městského národního výboru, jejichž plánovaná koncepce zpracování až do současnosti nebyla naplněna. První díl končí kapitolou *Pavla Flosse* **Kulturní a náboženský vývoj Přerova od konce husitství do Bílé hory**, druhý svazek uzavírá přehled *Osvalda Nevřivy* **Vývoj města Přerova v letech 1781–1848**. Na zpracování publikace se také podíleli: *Vojtěch Cěkota a Josef Dostál* (kapitola **Dějiny Přerova v období 1650–1781**), *František Dostál* (**Město Přerov za třicetileté války 1620–1650**), *Ladislav Hosák* (**Dějiny Přerova v době předhusitské**), *Bohuslav Klíma* (**Tábořiště lovců mamutů v Předmostí u Přerova**), *Miloš Kouril* (**Přerov v období předbělohorském**). Z jmenovaných spoluautorů se zastavíme u pedagoga *Ladislava Hosáka*²³ (* 5. června 1898 v Újezdu u Brna – † 3. listopadu 1972 v Olomouci), autora prací **Přehled dějin města Přerova v době feudálních řádů** (1956), **Přerovský okres** (1956) i kapitoly **Panství Přerov a statek Želatovice** v úvodním svazku *Historického místopisu Moravy a Slezska v letech 1848–1960* (1967). K politickému a soudnímu okresu i k samotnému městu Přerov se v téže edici vrací (1978) šestý svazek zpracovaný *Josefem Bartošem, Jindřichem Schulzem a Milošem Traplem*. Z novějších studií by neměla zůstat v pozadí práce *Jiřího Lapáčka* **Otazníky nad počátky města Přerova**²⁴ (1999) konfrontující jednotlivé poznatky (většinou zde zmíněných) historiků Přerova.

Významnou skupinu regionální literatury tvoří publikace zabývající se archeologickými výzkumy v Předmostí (nyní Přerov-Předmostí). Nálezy z průzkumů *Jindřicha Wankela* (* 1821 – † 1897) prováděných od roku 1880 a *Karla Jaroslava Maška*²⁵ (* 28. srpna 1851 v Blansku – † 6. února 1916 v Brně) z roku 1894 získaly mezinárodní ohlas a tak není divu, že tato skutečnost se odrazila v četnosti tisků. Východiskem k seznámení se s danou problematikou může být zájemci badatelova práce **Der diluviale Mensch in Mähren** {*O člověku diluviálním na Moravě*} vydaná (1886) vlastním nákladem autora. Navazující poznatky čerpané z nálezů zveřejnil časopisecky – v titulech *Časopis vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci* (**Diluvialní člověk v Předmostí, Lidská čelist předmostecká, Nové výzkumy v Předmostí, Postup výzkumných prací v Předmostí**), *Český lid* (**Nález diluviálního člověka v Předmostí**), *Komenský* (**Výzkumy na tábořišti lovců mamutů v Předmostí u Přerova r. 1893**), *Pravěk* (**Soška mamutí z Předmostí**). Z celé řady Maškových následovníků zkoumajících lokality v Předmostí během 19. a 20. století připomeneme jen některé. Předně je to *Karel Absolon* (* 16. června 1887 v Boskovicích – † 6. října 1960 v Brně), publikující práce **Kamenné paleolitické nástroje z Předmostí ve sbírkách Hanáckého městského muzea v Holešově** (*Příroda* 1947), **Předmostí – tábořiště pravěkého lovice mamutů na Moravě** (*Zlatá Praha* 1918), **Předmostí u Přerova – tábořiště diluviálního člověka o světovém významu** (*Katalog Středomoravské výstavy v Přerově* 1936). Antropolog *Jindřich Matiegka* (* 31.

března 1862 v Benešově – † 4. srpna 1941 v Mělníku) seznámil odbornou i laickou veřejnost s výsledky zpracování Maškových nálezů ve dvoudílné práci **Homio předmostensis, fosilní člověk z Předmostí na Moravě** (1938). Také *Bohuslav Klíma* (* 26. března 1925 v Drahotuších – † 6. února 2000) se v rámci své vědecké činnosti zabýval zmíněnou lokalitou a u příležitosti nedožitých 100. narozenin K. Absolona doplnil a k vydání připravil publikaci **Předmostí ein Mammutjägerplatz in Mähren** (1977). Později navázal vlastním titulem **Lovci mamutů z Předmostí** (1990). V plejádě jmen nelze přehlédnout archeologa a numismatika *Inocence Ladislava Červinku*²⁶ (* 1. února 1869 v Břestu na Kroměřížsku – † 3. října 1952 v Brně), který především v díle **Morava za pravěku** (1902) popisuje konkrétní předměty z nálezů vlastních i z nálezů předchůdců *Martina Kříže* (* 14. listopadu 1841 v Líšni, nyní součást Brna – † 5. dubna 1916 ve Žďánici na Hodonínsku) a výše zmíněného *Karla Jaroslava Maška*. Souhrnnou rekapitulaci provedl archeolog *Josef Skutil* (* 7. března 1904 ve Zbýšově na Brněnsku – † 18. září 1965 ve Varšavě v Polsku) v 52 stránkovém souhrnu **První historické zprávy o diluviálních nálezech v Předmostí** (1951) publikovaném nejprve ve Vlastivědném věstníku moravském a následně i formou zvláštního otisku.

Katastr Předmostí je z archeologického hlediska stále zajímavý. Svědčí o tom série příspěvků publikovaných (2001) na stránkách 53. ročníku Archeologických rozhledů (*Eva Drozdová: Zhodnocení znovuobjeveného fragmentu lidské dolní čelisti č. 21 z Předmostí u Přerova, Miriam Nývltová-Fišáková: Předmostí – vyhodnocení fauny z výzkumů 1992, Martin Oliva: K diskusi o nálezů lidských pozůstatků v Předmostí; Mýtus masového hrobu z Předmostí u Přerova. K pohřbením zvyklostem moravského gravettienu, Jiří Svoboda: K analýze velkých loveckých sídlišť – výzkum v Předmostí v roce 1992; K mýtu o masovém hrobu z Předmostí*) i pozornost podložená novými poznatky učiněnými přerovským gymnazistou a nynějším studentem archeologie na Masarykově univerzitě v Brně *Zdeňkem Schenkem* (* 30. srpna 1980 v Přerově) zejména v prostoru mezi současným sídlištěm a Dluhonicemi (Předmostí – „Díly“) popularizovanými především na stránkách Nového Přerovska. Jako první svazek edice Archeologické památky střední Moravy publikoval *Jiří Svoboda* monografii **Předmostí** (Olomouc 2000).

Historicky zajímavou a z památkového hlediska zachovalou částí města je Horní náměstí přitahující širokou veřejnost objektem zámku i inspirativní atmosférou. V samostatném sešitku o rozsahu 22 stran nazvaném **Přerov, Horní náměstí** (1984) shrnul jeho autor František Dostálék základní charakteristiku lokality. Soustavnému průzkumu areálu Horního náměstí se věnoval archeolog *Čeněk Staňa*. Na něho navázal *Jiří Kohoutek*, jež nejnovější poznatky **Počátky města Přerova a Problematika vývoje středověkého města Přerova ve světle archeologických pramenů** publikoval ve sborníku *Archaeologia historica* (1995) a ve *Sborníku Státního okresního archivu v Přerově* (2001). Méně rozsáhlé materiály k dějinám Přerova od různých autorů (např. *Vojtěch Cekota, Vlastimil Dorazil, Josef Dostál, František Hýbl, Jiří Lapáček, Gustav Vožda* aj.) jsou k dis-

pozici v periodickém i příležitostném tisku (převážně v *Kultuře Přerova, Novém Přerovsku* a v příležitostných sbornících).

Značnou vypovídací hodnotu o společenském i hospodářském životě města v dané době mají jubilejní sborníky společenských organizací, škol, zájmových sdružení či spolků, výrobních podniků, úřadů, peněžních ústavů, ale také katalogy výstav, biografie aj. Objem těchto publikací je tak velký, že je možno připomenout jenom některé. Především upozorníme na vydavatelské aktivity škol, jejichž péčí je regionální literatura obohacena o obsáhlejší tisky **Prvních 25 let c.k. gymnasia v Přerově** (1896),²⁷ **Jubilejní almanach padesátého výročí zemské vyšší hospodářské školy v Přerově** (1925), **Památník k šedesátému výročí státního reálného gymnasia v Přerově** (1931), **Čtyřicet let obchodního školství v Přerově** (1940), **Almanach k stému výročí založení zemědělské školy v Přerově** (1965), **Sedmdesát pět let střední průmyslové školy strojnické v Přerově** (1965), **Almanach k stému výročí založení gymnasia v Přerově** (1970), **Čtvrt století výchovy mladých energetiků** (1970), **Sedmdesát let ekonomického školství v Přerově** (1970), **Sedmdesát pět let střední ekonomické školy v Přerově** (1975), **Dvacet let učňovské školy v Přerově** (1978), **Almanach vydaný ke 125. výročí založení Gymnázia Jakuba Škody v Přerově** (1995).²⁸ Z dalších příležitostných tisků a dílčích prací ve sbornících zmiňme ještě tituly **Translokace Židů v Přerově v letech 1726–1730** (1993) – autor *Jiří Lapáček*,²⁹ **Vzpomínky na přerovské ghetto** (2000) – autor *Ignaz Bries*³⁰ věnované etnickým skupinám obyvatelstva. Práce **Historie a vývoj Moravského ornitologického spolku a Moravské ornitologické stanice v Přerově** (2001) – autorka *Marta Jandová*; **Spor o prapor národní gardy v Přerově roku 1848**(1995) – autor *Zdeněk Fišer*; **Státní okresní archiv v Přerově, jeho vznik a rozvoj** (1993) – autor *Vojtěch Cekota*³¹ se zabývají společenskými organizacemi, zájmovými a společenskými spolky, kulturními institucemi a jejich aktivitami. Tradiční výroby piva dokumentují sborníky **Padesát let prvního moravského pivovaru akciového se sladovnou v Přerově** (1922), **Pivovar Přerov** (1992). Výstavním, prezentačním a kulturním akcím jsou věnovány **Almanach hanáckého roku** (1923), **Katalog Středomoravské výstavy v Přerově** (1936), **Recital Lubomíra Plevy** (asi 1980), **Cimbálová muzika Danaj z Přerova** (asi 1990). Vývoj železniční dopravy regionu zachycují tisky **Sto let železnic** (1941),³² **Čtení o Severní dráze Ferdinandově** (1990), **Obrazy z dějin železnice na Přerovsku** (1995) – autor Zdeněk Fišer, **Sto šedesát let Severní dráhy císaře Ferdinanda** (2001). Podobně bychom mohli připomenout práce vydané u příležitosti prezentace činnosti tělovýchovných organizací (např. k tradicím Sokola) a sportovních oddílů či jejich výroční zprávy atd.

Periodika a příležitostné tisky

V předchozích odstavcích byly zmíněny některé tituly periodického tisku vydávaného v Přerově nebo věnujícího značnou pozornost problematice Přerova. Závěrečnou tečku za touto kapitolou tedy učinme stručným přehledem těch nejvýraznějších. Pozornost badatelů stále poutá „**Přerovský**

obzor“, jehož první číslo vyšlo 1. října 1910.³³ V prosinci 1918 zkrátil název na „**Obzor**“ a střídavě (jako týdeník nebo deník) vycházel do května 1941. Tři desítky ročníků vytvářely četné osobnosti československé kultury, za všechny připomeňme *Karla Haukeho, Josefa Františka Karase, Oldřicha Mikuláška*. Stejně dlouhou historii (od 1958 do 1989) zanechali tvůrci měsíčníku **Kultura Přerova**. Na jeho redigování se podíleli především *Josef Dostál, Rudolf Macháček, Zdeněk Menčík*, zásluhy na vydávání nepochybně měli *Jana Ratiborská, Karel Rosmus* aj. Po společenských změnách v roce 1989 nahradil „Kulturu Přerova“ nový měsíčník **Přerovské echo** (1992–2001). Jeho vydavatel – Město Přerov – změnil nejen formální podobu, tj. formát i grafickou úpravu, ale obsahovou náplň více směřoval do podoby zpravodajského věstníku. Přesto jsou v jednotlivých ročnících publikovány medailony osobností Přerova, práce věnované historii města, kulturním událostem, atp. Vedle redaktorek *Zdeny Sekerové, Ingrid Lounové a Evy Šafránkové* stálými spolupracovníky – autory jednotlivých příspěvků jsou či byli *Věra Fišmistrová, František Hanák, František Hýbl, Kristína Jedináková, Jiří Lapáček, Rudolf Novotný, Milada Písková, Miroslav Rozkošný* aj. I když složení redakce a redakční rady zůstalo takřka beze změny, v únoru 2002 se uskutečnila poslední transformace – občanům Přerova je každý měsíc rozdáván zpravodaj **Přerovské listy**. Začátky doposud existujícího Nového Přerovska sahají do roku 1951, kdy vyšlo první číslo týdeníku **Hlas rolníků přerovského okresu**. Změna názvu přišla hned s druhým ročníkem (1952), kdy se z týdeníku stal měsíčník **Vesnické noviny přerovského okresu**. Než dobová redakce dospěla k definitivnímu názvu **Nové Přerovsko**, což se stalo v roce 1958, od října 1952 byl používán titul **Za bohatou úrodu** a jeho následná obměna **Za bohatou úrodu Přerovska**. Nynější redakce je vedena Richardem Kapustkou, před ním se v pozici vedoucího redaktora vystřídali Miloš Hambálek, Jaroslav Kvapil, Alois Mariánek, Svatava Měrková, Karel Oujezdský, Ivan Rašťák, Jaroslav Sabadáš, Arnošt Vysloužil. Přerovu a Přerovsku věnovaly pozornost i noviny a časopisy vydávané v Kroměříži, Olomouci, Ostravě. Za všechny z nich připomeneme **Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké** (1923–1928), od sedmého ročníku přejmenovaný na **Vlastivědný sborník střední a severní Moravy** (1928–1939), kde nalézáme autorská jména *Josefi Balajka, Alois Beňa, Eduard Beníšek, Stanislav Boršek, Vlastimil Dorazil, Eliška Herodková, Ladislav Hudeček, V. Jirsa, František Kočí, Josef Kojeký, Anna Kostíková, Josef Krumpholtz* - redaktor, člen i předseda redakční a vydavatelské rady, *Jan Machovec, Alois Novák, Jiří Puchnar, Hubert Sekera* – člen redakční a vydavatelské rady, *M. Sklenářová, Hynek Špunar, Antonín Telička* – člen redakčního a vydavatelského sboru, *V. Vaňková, Rudolf Vanýsek, Florian Zapletal*. Z novějších pak to byly **Hanácké noviny**, krátce též **Olomoucké listy**. Bývalý krajský deník **Nová svoboda** pozměnil název na **Svoboda – Moravskoslezské noviny**. Do nového tisíciletí vstoupil pod názvem **Moravský den** a poslední název pro středomoravskou mutaci je **Olomoucký den**, jehož páteční přílohou je výše zmíněné *Nové Přerovsko*. V Přerově-Předmostí byl vydavatelsky úspěšný *Josef Knejzlík*³⁴ (* 24. srpna 1878 v Třebíči – † 20. června 1952 v Předmostí), který od roku 1908 obohatil nabídku

o odborný časopis **Český rolník**. Ten sice během let pozměnil název na **Rádce – Český rolník** (1925), **Rádce z Předmostí na Moravě** (1935) a **Rádce zahrádkářů** (1950), to však nic nemění na skutečnosti, že se pozdějšímu starostovi obce podařilo proniknout daleko za hranice okresu. Více než čtyřicetiletá historie tohoto periodika skončila v roce 1952. Veřejná obchodní společnost Polygrafia Přerov vydává (od února 2001) dvouměsíčník **Svět exotických rostlin**, jehož redaktorem je *Vladislav Zatloukal*. V prvním čísle se vydavatel přihlásil k záměru sestavovat obsah tak, aby zaujal a stal se trvalým pomocníkem při rozvíjení zájmové aktivity. Orientace na exotické rostliny však není chápána ve smyslu „cizokrajných“, ale především „zajímavých“ rostlin.

Značnou část produkce zachytila **Bibliografie okresu Přerov** (1993) zpracovaná *Václavem Pumplou*.³⁵ Bibliografie obsahuje též přehled správního vývoje od *Vojtěcha Cekoty*. Součástí bibliografie je soupis vydávaných regionálních novin a časopisů sestavený *Jaromírem Kubíčkem*. Ten uvádí řadu dalších tiskovin jako byly tituly **Haná, Naše Haná, Právo, Ročenka městského muzea**, a na ni navazující edice **Minulost Přerovska**. Neopomínají tisky zahrnující komeniologická bádání, na nichž se ze současníků podíleli *Pavel Floss, František Hýbl*.

Rozsáhlou řadu v posledním období tvoří sborníky z kolokvií, konferencí, seminářů. Z těch novějších připomeňme: **František Slaměník, Jan Mrazík, Josef Krumpholc, Morava na prahu nové doby** atp. Více než deset let mají zájemci o historii a vlastivědu regionu k dispozici **Sborník Státního okresního archivu v Přerově**. Jeho editor Jiří Lapáček obhacuje obsah vlastními pracemi, podařilo se mu také získat autory z různých oborů činnosti a tím vytvářet tisk zajímavý pro odbornou i širokou veřejnost. Letmé pohledy do oblasti literárního Přerova uzavěre upozorněním na reprezentativní dvoudílnou publikaci **Přerov – povídání o městě** (2000 a 2002). Jednotlivé kapitoly (1. svazek = *Z dějin města; Přerovské osobnosti; Památky a urbanistický vývoj; Z hospodářského života a služeb; Školství; Kulturní a společenský život; Přírodní zajímavosti Přerova a okolí*; 2. svazek = *Válečné události a armáda v Přerově; Bezpečnost; Péče o obyvatele; Kulturní život; Přerovský sport; Příroda*) představují komplexní pohledy na dílčí oblasti života města v různých historických obdobích.

Z načrtnuté charakteristiky vyplývá, že literatura Přerova v mnoha ohledech překračuje hranice regionu a má široký kontext v celostátním, ba i mezinárodním měřítku. Přejme si, aby tato skutečnost přetrvala do budoucích let.

Poznámky

- 1 Viz VÁLKA, Josef: **Ctibor Tovačovský a Morava jako model stavovské země**. In: *Na prahu nové doby*. Přerov, Muzeum Komenského 1995, s. 22–36.
- 2 Viz BOHATCOVÁ, Mirjam: **Pravda a lež v rukou právníka**. Přerov, Muzeum Komenského 1995. 33 s.
- 3 Viz LAPÁČEK, Jiří: **Tovačovská kniha ve fondech Státního okresního archivu v Přerově**. In: *Morava na prahu nové doby*. Přerov, Muzeum Komenského 1995, 71–74; PUMPRLA, Václav: **Na okraj olomouckých exemplářů Knihy tovačovské**. Tamtéž, s. 65–68; FIALA, Oldřich: **Ctibor Tovačovský z Cimburka v literatuře**. Tamtéž, s. 159–163.

- 4 Viz HÝSEK, Miloslav: **Blahoslavovo místo v dějinách české literární kritiky**. In: *Sborník Blahoslavův*. (1523–1923.) K čtyřstému výročí jeho narozenin. Uspoř. Václav Novotný, Rudolf Urbánek. Přerov, Obzor 1923, s. 186–197; JANÁČEK, Josef: **Jan Blahoslav**. Studie s ukázkami z díla. Praha, Svobodné slovo 1966. 189 s. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti; MALÍNSKÝ, František: **Život Jana Blahoslava**. Jubilejní vzpomínka. Praha, Spolek Komenského 1923. 65 s.
- 5 Viz BÍLÝ, František: **Jan Amos Komenský**. Praha, Alois Hynek (bez roku vyd.) 115 s.; ČAPEK, E.: **Jan Amos Komenský**. Praha, Orbis 1947. 63 s. Kdo je. Sv. 57–58; **Dílo a život Jana Amose Komenského**. Přerov, Vlastivědný ústav [1971]. 35 s.; FLOSS, Pavel: **Nástin života, díla a myšlení Jana Amose Komenského**. Přerov, Vlastivědný ústav [1971], 48 s.; HÝBL, František: **Jan Amos Komenský a Přerov**. Přerov, Vlastivědný ústav 1974. Nestr.; LAPÁČEK, Jiří: **Komenský a Přerov**. Jan Amos Komenský o svém pobytu v Přerově. Přerov, Okresní úřad [1991]. 52 s.; POLIŠENSKÝ, Josef: **Jan Amos Komenský**. Praha, Melantrich 1972. 273 s., obr. příl.; POLIŠENSKÝ, Josef: **Komenský, muž labyrintů a naděje**. Praha, Academia 1996. 218 s. aj. práce.
- 6 Viz RF (=Radek Fukala): **Ze Žerotína...** In: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Seš. 1. Opava, Optys 1993, s. 107–108.
- 7 Viz BK (=Bohumír Kolář): **Jakub Počáteký**. In: *Slovanské gymnázium literární*. Olomouc, DANAL 200, s. 318–320; GERYKOVÁ, Libuše: **Jakub Škoda – čestný občan města Přerova**. Nové Přerovsko, 4, 1995, č. 17, 28. IV., s. 11, 1 obr.; **Jakub Škoda**. In: LAPÁČEK, Jiří: *Historie přerovského gymnázia do roku 1918*. Sborník Státního okresního archivu v Přerově, Přerov, SOKA 1995, s. 103–120.
- 8 Viz FÍŠMISTROVÁ, Věra: **Zapomenutý Jiří Sumín – Amálie Vrbová**. Nové Přerovsko, 7, 1998, č. 39, 2. X., s. 19; KRUMPHOLC, Josef: **K sedmdesátce největší spisovatelky Haně**. In: *Vlastivědný sborník střední a severní Moravy*, 12, 1933–1934, č. 2, s. 17–22; MOLDANOVÁ, Dobrava: **Jiří Sumín**. (Amálie Vrbová.) *Literární měsíčník*, 18, 1989, č. 5, s. 118–120; STANĚK, Josef: **Jiří Sumín**. Přerov, Přerovský obzor 1915. 19 s.; SU (=Svatava Urbanová): **Sumín, Jiří...** In: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Seš. 9. Ostrava, Filozofická fakulta Ostravské univerzity 1997, s. 102–103.
- 9 Mahenovu přerovskou korespondenci zahrnuje publikace **Adresát Jiří Mahen**. Uspoř. Jiří Hek, Štěpán Vlašín. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1964. 287 s., 22 obr. příl.
- 10 Viz DURYCH, Václav: **Vzpomínky na mého otce**. Životopis Jaroslava Durycha. Olomouc, Votobia 2001. 501 s.
- 11 Viz HAUKOVÁ, Jiřina: **Záblesky života**. Jinočany, HH 1996. 204 s., obr. v textu; HAUKOVÁ, Květa: **Karel Hauke, osobnost neúnavného ducha**. Nové Přerovsko, 7, 1998, č. 36, 11. IX., s. 10; č. 37, 18. IX., s. 17; č. 42, 23. X., s. 24; č. 44, 6. XI., s. 24.
- 12 Viz **Major Florian Zapletal**. In: *Rodáci a občané okresu Přerov v československé legionářské armádě v letech 1914–1920*. Přerov, Muzeum Komenského 2001, s. 36–37, 1 obr.
- 13 Viz MIKULÁŠEK, Oldřich: **Královské léto**. Red. Zdeněk Drahoš. Brno, Petrov 1995. 215 s., obr. příl.; **S Mikuláškem u novin a do polí**. In: HAUKOVÁ, Jiřina: *Záblesky života*. Jinočany, HH 1996, s. 35–38, 1 obr. v textu; *Almanach* vydaný ke 125. výročí... Přerov, Gymnázium Jakuba Škody 1995, s. 34; SVOBODA, Richard: **Oldřich Mikulášek**. Duha, 2000, č. 2, s. 13–14, 1 obr.
- 14 Viz ala (= Oldřich Fiala): **Za Jarmilou Urbánkovou**. Zemřela autorka poezie lásky, snů a skutečnosti. Nové Přerovsko, 9, 2000, č. 22, 2. VI., s. 17; BASTLOVÁ, Zdeňka: **Jarmila Urbánková**. Praha, Československý spisovatel 1987. 151 s. Portréty spisovatelů; URBÁNKOVÁ, Jarmila: **Za průsvitnou oponou let**. In: *Almanach* vydaný ke 125. výročí... Přerov, Gymnázium Jakuba Škody 1995, s. 32–33, 1 obr.
- 15 Viz HAUKOVÁ, Jiřina: **Záblesky života**. Jinočany, HH 1996. 204 s., obr. v textu.

- 16 Viz BLAHYNKA, Milan: **Občan Kainar**. (K sedmdesátému výročí básníkovy narození.) Literární měsíčník, **16**, 1987, č. 6, s. 38–41, 1 obr.; HAMANOVÁ, Růžena: **Josef Kainar (1917-1971)**. Literární pozůstalost. Praha, Literární archiv Památníku národního písemnictví 1979. 58 s. Edice inventářů. Sv. 358; LAPÁČEK, Jiří: **Josef Kainar a Přerov**. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov, SOKa 2001, s. 182–198, 3 obr.; **Poprvé s Josefem Kainarem**. In: HAUKOVÁ, Jiřina: *Záblesky života*. Jinočany, HH 1996. s. 27–30, 1 obr. v textu.
- 17 Viz CEKOTA, Vojtěch: **Kněz a vlastenec**. K nedožitým stým narozeninám P. Aloise Čápa. Přerovsko, **38**, 1992, č. 26, s. 1–2; FIŠMISTROVÁ, Věra: **Páter Alois Čáp**. Osobnost. Přerovské listy, **1**, 2002, č. 4, květen, s. 10, 1 obr.
- 18 Viz FIALA, Oldřich: **Básníkovy putování cestami života**. In: MAZÁČ, Jaroslav: *Stín za žalmistou*. Přerov, Muzeum Komenského 2004, s. 25–39, obr. v textu; FIALA, Oldřich: **Setkání s osobností - Jaroslav Mazáč**. Přerov, Muzeum Komenského 1998. 6 s. – skládacka. *Upomínkový list.*; FIALA, Oldřich: **Životní jubileum přerovského pedagoga a básníka Jaroslava Mazáče**. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*. Přerov, SOKa 1999, s. 94–110.
- 19 Viz BAYER, František: **František Struschka**. Zapomenutý vlastenec přerovský. Přerovský obzor, **6**, 1915, 1. VII., č. 182, s. 2; DOSTÁL, Josef: **František Struška (Struschka) – první historik Přerova**. Kultura Přerova, **10**, 1967, č. 1, leden, s. 9–10; KOSTÍKOVÁ, Anna: **Kdo byl prvním historikem Přerova?** Kultura Přerova, {3}, 1960, září, s. 5; WLOSOKOVÁ, Dagmar: *Geschichte der Stadt Prerau von Franz Struschka*. (Svědectví o prvním pokusu zachytit souvislý obraz Přerova od nejstarších dob až do roku 1872). In: *Sborník prací z dějin přerovského regionu*. Přerov, Okresní vlastivědné muzeum 1992, s. 79–80. „Minulost Přerovska“. Sv. 8.
- 20 Viz DOSTÁL, Josef: **Přerovský komeniolog - učitel František Bayer**. In: *Tradice J. A. Komenského mezi českým a slovenským učitelstvem v 19. a 20. století*. Přerov, 1979, s. 116–117; ERTL, Vladimír: **František Bayer – dějepisec Přerova**. Kultura Přerova, {3}, 1960, listopad, s. 6; FIŠMISTROVÁ, Věra: **75. výročí úmrtí dějepisce Františka Bayera**. Sbíral písně, pohádky a pověsti, zakládal knihovny. Nové Přerovsko, **9**, 2000, č. 38, 22. IX., s. 10; FIŠMISTROVÁ, Věra: **Učitel a historik František Bayer**. 145. výročí narození. Přerovské echo, 1998, č. {3}, březen, s. 13, 1 obr.; **František Bayer šedesátníkem**. Přerovský obzor, **4**, 1913, 28. III., s. 12–13; -rk- (= Karel Rosmus): **Významné osobnosti minulosti**. Kultura Přerova, **9**, 1966, č. {4}, duben, s. 56; -ru-: **Před 20 lety skončil ředitel Fr. Bayer**. Naše Haná, **1**, 1945, 12. IX., č. 101, s. {1}.
- 21 Viz DOSTÁL, Josef: **František Levý – historik Přerova**. Kultura Přerova, **11**, 1968, č. 2, únor, s. 21–23; NITSCHKE, Radomír: **Za přítelem F. Levým, kustosdem městského musea v Přerově**. Obzor, **11**, 1920, 30. III., č. 74, s. 2.
- 22 Vlastimil Dorazil (* 30. listopadu 1902 ve Starém Jičíně – † 11. prosince 1940 v Přerově) se podílel na edici průvodců Středomoravský kraj, pro kterou napsal svazek „**Přerov a soudní okres přerovský**“ (1940). V Přerově žil od roku 1922 a jako člen pedagogického sboru gymnázia učil žáky tohoto ústavu češtinu a latinu. Sbírku básní „**Tři první lásky**. Z okraje mého života“ vydal 1927 vlastním nákladem, zaujal i pracemi „**Vincenc Vávra, životopisec Boženy Němcové**“ (1934) a „**Dějiny státního převratu r. 1918 v Přerově**“. Mnoho jeho příspěvků uveřejnil deník Haná. K osobnosti autora viz Drik: **Za zemřelým profesorem Vlast[imilem] Dorazilem. / Za zemřelým kolegou**. Obzor, **31**, 1940, 13. XII., č. 291, s. 2; Jano: **Sbohem, pane profesore**. Obzor, **31**, 1940, 17. XII., č. 294, s. 3; MACHOVEC, Jan: **Za profesorem Vlast[imilem] Dorazilem**. Obzor, **31**, 1940, 21. XII., č. 298, s. {1}.
- 23 Viz LD (= Lumír Dokoupil): **Hosák Ladislav**. In: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. 1. sešit, s. 49–50; **Hosák Ladislav**. In: TOMES, Josef: *Český biografický slovník XX. století*. Praha, Paseka-Petr Meissner 1999, s. 505; SCHULZ, Jindřich: **Ladislav Hosák 1898-1972**. In: *Historiografie Moravy a Slezska*. Sv. 1. Olomouc, Univerzita Palackého 2001, s. {139} – 157.

- 24 Viz *Sborník Státního okresního archivu v Přerově*. Přerov, SOkA 1999, s. 9–47.
- 25 Viz KLÍMA, Bohuslav: **Karel Jaroslav Maška**. In: *Časopis Moravského muzea*, **36**, 1951, vědy historické, s. 9–20; MAŠKA, Otakar: **Karel Jaroslav Maška**. Život a dílo moravského badatele o pravěku. Blansko, Vlastivědné muzeum 1965. 62 s.; PUCHNAR, (Jiří): **Karel Jaroslav Maška**. In: *Vlastivědný sborník střední a severní Moravy*, **10**, 1931–1932, č. 7, březen, příl. Přerovsko, s. (1)–4, 1 obr.
- 26 Viz FIŠER, Zdeněk: **Inocenc Ladislav Červinka**. Archeolog, numismatik, muzejník a vlastivědný pracovník. ...Vladimír Podborský. Brno, Ústav archeologické památkové péče 2004. 179 s.
- 27 Autor Jan Kabelík.
- 28 U příležitosti tohoto jubilea vyšly také studie Jiřího Lapáčka **Historie přerovského gymnázia do roku 1918** a Vojtěcha Cekoty **Přerovské gymnázium od roku 1918 do současnosti** ve sborníku Státního okresního archivu v Přerově (1995, s. 99–195).
- 29 Viz *Sborník Státního okresního archivu v Přerově*. Přerov, SOkA 1993, s. 76–84.
- 30 V překladu, s úvodem a poznámkami Miroslava Marady vyšlo jako 2. sv. ediční řady Supplementum Sborníku Státního okresního archivu v Přerově (Přerov, SOkA 2000. 87 s.)
- 31 Viz *Sborník Státního okresního archivu v Přerově*. Přerov, SOkA 1993, s. 9–47.
- 32 Dvacetistránkový tisk k přerovské jubilejní výstavě redigoval a kapitolu **Sto let města Přerova 1841–1941** napsal Eduard Kvasnička.
- 33 V listopadu až prosinci 1915 zde mj. Rudolf Vanýsek na pokračování publikoval **Obrázky ze starých časů Přerova**.
- 34 Viz ZS (=Zdena Sekerová): **Odborný časopis Rádce – Český rolník**. Přerovské echo, 1995, č. 7–8, červenec–srpen, s. 14, 2 obr.
- 35 Viz FIŠER, Zdeněk: **Nad Bibliografií okresu Přerov**. In: *Duha*, **8**, 1994, č. 1, s. 16–18.

Literatura

- ANDRLÍK, Antonín: **Co dalo Holešovsko a Bystřicko kultuře**. Příspěvek k dějinám rodného kraje. Holešov, Okresní archiv 1968. 62 s.
- Bibliografie okresu Třebíč**. Zprac. Jaromír Kubíček, Věra Bednářová, Jana Dvořáková, Hana Rabušicová. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1986. 333 s.
- Biografický slovník Slezska a severní Moravy**. Seš. 1. Opava, Optys 1993. 111 s.; Seš. 8. Ostrava, Ostravská univerzita 1997. 136 s.; Seš. 9. Ostrava, Filozofická fakulta Ostravské univerzity 1997. 146 s.
- BOHATCOVÁ, Mirjam: **Česká kniha v proměnách staletí**. Praha, Panorama 1990. 622 s.
- ČÁDA, František: **Soupis české literatury právnické a státovědecké**. Praha, Buršík Kohout 1922. 160 s.
- Československý biografický slovník**. Praha, Academia 1992. 837 s.
- Čeští spisovatelé 19. století**. Red. Mojmír Otruba, Květa Homolová. Praha, Československý spisovatel 1971. 255 s.; 2. vyd. **Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století**. Red. Květa Homolová. 1973. 381 s.; 3. vyd. 1982. 371 s. (Jiří Sumín, s. 262–264.)
- Čeští spisovatelé z přelomu 19. a 20. století**. Red. Zdeněk Pešat. Praha, Československý spisovatel 1972. 187 s.
- DOHNLOVÁ, Emilie: **Bibliografie okresu Vsetín**. ...Eva Nicolausová. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1991. 267 s.
- FIALOVÁ, Anežka: **Bibliografie okresu Kroměříž**. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1984. 370 s.
- FICEK, Viktor: **Biografický slovník širšího Ostravska**. Seš. 3. Opava, Slezský ústav ČSAV 1979. 126 s.; Seš. 4. 1981. 155 s.
- HRABÁK, Josef: **Průvodce po dějinách české literatury**. ...Dušan Jeřábek, Zdenka Tichá. Praha, Orbis 1976. 511 s. Pyramida – Encyklopedie.

- HÝSEK, Miloslav: **Literární Morava v letech 1849–1885**. Praha, Družstvo Moravsko-slezské revue 1911. 311 s.
- Jan Amos Komenský**. Příspěvky z komeniologické konference pořádané Pedagogickou fakultou v Hradci Králové ve dnech 8.–11. října 1970. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1972. 94 s.
- KOVÁŘÍK, Vladimír: **Literární toulky Moravou**. Praha, Albatros 1978. 368 s.; 2. opr. a dopl. vyd. Praha, Albatros 1985. 267 s.
- KOVÁŘOVÁ, Alena: **Česká životopisná literatura vydaná v letech 1986–1990**. Olomouc, Státní vědecká knihovna 1992. 160 s.
- KUBÍČEK, Jaromír: **Bibliografie k vývoji Moravy a Slezska**. Literatura z let 1801–1993. ...Marie Nádvořnicková. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1994. 403 s.
- KUBÍČEK, Tomáš: **Literární Morava**. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 2002. 321 s., 152 obr. v textu. Vlastivěda moravská. Sv. 11.
- Lexikon české literatury**. Osobnosti, díla, instituce. D. 1. A–G. Red. Vladimír Forst. Praha, Academia 1985. 900 s.; D. 2., sv. 1. H–J. 1993. 589 s.; D. 2., sv. 2. K–L. 1993, s. 597–1377; D. 3., sv. 1. M–O. Red. Jiří Opelík. 2000. 728 s.; D. 3., sv. 2. P–Ř. 2000. s. 733–1522.
- MACHALA, Lubomír: **Průvodce po nových jménech české poezie a prózy 1990–1995**. Olomouc, Rubico 1996. 221 s.
- Morava na prahu nové doby**. Sborník příspěvků z konference, konané dne 22.–23. června 1994 u příležitosti 500. výročí úmrtí Ctibora Tovačovského z Cimburka. Přerov, Muzeum Komenského 1995. 164 s.
- NEČAS, Jaroslav: **Literární průvodce pro turisty**. Praha, Sportovní a turistické nakladatelství 1962. 134 s. (Přerov, s. 95.)
- PUMPRLA, Václav: **Bibliografie okresu Přerov**. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1993. 487 s.
- SLAVÍK, Bedřich: **Hanácké písemnictví**. Olomouc, R. Promberger 1940. 271 s.
- SLAVÍK, Bedřich: **Písemnictví na Litovelsku**. Litovel, Městské museum 1937. 92 s.
- SLAVÍK, Bedřich: **Písemnictví na moravském Valašsku**. Olomouc, R. Promberger 1947. 428 s.
- Slovník české literatury 1970–1981**. Básníci, prozaici, dramatici, literární vědci a kritici publikující v tomto období. Praha, Československý spisovatel 1985. 501 s.
- Slovník českých spisovatelů od roku 1945**. D. 1. A–L. Red. Pavel Janoušek, Blanka Svadbová, Jiřina Táborská, Alice Jedličková. Praha, Brána 1995. 549 s.
- SMÉKALOVÁ, Nada: **Literární bibliografie severní Moravy (1990–1995)**. Olomouc, Státní vědecká knihovna 1997. 165 s.; (1996). 1998. 62 s.; (1997). 1999. 67 s.; (1998). 2000. 64 s.; (1999). 2001; (2000). 2002. 51 s.; (2001). 2003. 48 s.
- STANĚK, Josef: **Vývoj literatury české ve střední a severní Moravě**. In: *Studie z kulturních dějin střední a severní Moravy*. Přerov, Vydavatelské sdružení župy olomoucké 1942. 710 s. (Jiří Sumín, s. 194–195.)
- ŠTĀSTNÝ, Radko: **Čeští spisovatelé deseti století**. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1974. 293 s.
- VLACH, Jaroslav: **Bibliografie okresu Gottwaldov**. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1987. 362 s.
- VLAŠIN, Štěpán: **Literární Přerovsko**. In: *Literatura a region*. Sborník z konference konané 7. a 8. prosince 1994 v Ostravě. Opava, Optys 1995, s. 101–107.

Zdeněk Smiřický

Alois Horký – hrdina 2. zahraničního odboje z Dřevohostic

Na Štědrý den roku 2004 uplyne již 60 let od hrdinné oběti našeho rodáka, Aloise Horkého, vojáka 2. zahraničního odboje, který položil život za naši svobodu.

Alois Horký se narodil 15. června 1912 v Dřevohosticích, Dolní ulice č. 220. Jeho rodiče žili velmi skromně. Otec Adolf Horký byl obuvníkem a matka Marie, rozená Slivečková, pečovala o domácnost. Po zřízení Ochrannovy (výchovného ústavu) v prostorách dřevohostického zámku se otcí naskytla možnost jistějšího zaměstnání, a tak zde nastoupil jako mistr a vyučoval chovance výchovného ústavu ševcovskému řemeslu. Aby si rodiče trochu přilepšili, zařídili si skromný prodej cukrovínek.

Malý Alois navštěvoval v Dřevohosticích od roku 1918 obecnou školu a od roku 1923 i školu měšťanskou. Výborně se učil a patřil k nejlepším žákům školy. Ke spolužákům si vytvořil velmi pěkný vztah. Byl velmi společenský, příjemný a hlavně věrný kamarád.

Měl menší, ale sportem i prací vytuženou postavu. Jeho kulatý obličej zdobily černé vlasy a modré krátkozraké oči.

Rád chodil s kamarády do přírody, zašel s nimi i na ryby, mnoho četl a pro své mladší přátele hrával loutkové divadlo. Smrt maminky, kterou velmi miloval, jej zasáhla v roce 1922, tedy v jeho deseti letech. Poznamenala jej na celý život. Snad proto se stal vážnějším, hloubavějším a velmi citově založeným.

Po ukončení měšťanské školy odešel Alois do Zlína k firmě „Baťa“. Zde se vyučil a později pracoval jako dělník v obuvnických dílnách. Vnímavý a zručný Alois zde získal cenné zkušenosti a potřebnou praxi.

Jeho další odborný růst přerušil povolávací rozkaz. Po dvou letech vojenské základní služby, kterou vykonal u 1. pol-

Alois Horký po maturitě na průmyslové škole ve Zlíně. Archiv autora.

ní roty pěšího pluku „Foligno“ v Plzni, se opět vrátil ke svému původnímu zaměstnavateli.

Jako velmi schopný a perspektivní zaměstnanec absolvoval různé odborné kursy a později vystudoval tříletou průmyslovou školu. V roce 1937 byl firmou „Baťa“ vyslán jako odborník – instruktor do Iráku, kde v továrně v Bagdádu působil jako mistr v obuvnických dílnách. Zaučoval domorodé zaměstnance v práci na obuvnických strojích. Později jej závod pověřil nákupem surovin a prodejem hotového zboží.

Alois Horký si svou pílí a houževnatostí i svými mimořádnými odbornými znalostmi a zkušenostmi vybuodoval v závodě velmi dobré postavení. I po stránce materiální byl dobře zajištěn. Avšak po vypuknutí 2. světové války se rozhodl, že vstoupí do československé zahraniční armády, aby svým dílem přispěl k boji proti nenáviděným fašistickým okupantům a tím splnil svou vlasteneckou povinnost vůči své rodné vlasti, kterou tak miloval. Rozhodl se takto jako jediný ze sedmi Čechoslováků, kteří v bagdádkém závodě působili. Nic nepomohly protesty nadřízeného, vedoucího továrny v Bagdádu, Antonína Černeckého, který si jeho práce v závodě nesmírně vážil a nerad v něm ztrácel jednoho z nejschopnějších spolupracovníků, který navíc vynikal i jazykovými znalostmi. Alois ovládal dobře angličtinu a brzy se naučil plynule hovořit arabsky, což mu v jeho práci velice pomohlo.

Alois dne 1. července 1942 podepsal v Bagdádu prohlášení o vstupu do československé armády na Středním východě a dal se k dispozici československé branné moci. Avšak vzhledem k tomu, že továrna, kde dosud pracoval, v této době vyráběla tolik potřebnou vojenskou obuv, bylo mu doporučeno, aby v závodě pracoval dále a čekal na povolávací rozkaz.

Dne 1. října 1942 ukončil Alois Horký své zaměstnání v Bagdádu, rozloučil se se všemi spolupracovníky a známými a nastoupil vojenskou službu ke 2. rotě 500. praporu „Československého 200. lehkého protiletadlového pluku“ – „Východního“, jemuž tehdy velel plukovník Karel Klapálek (pozdější armádní generál a hrdina ČSR). Dne 28. října 1942 pak vykonal Alois vojenskou přísahu.

„Československý 200. lehký protiletadlový pluk“ – „Východní“ tehdy zajišťoval protiletadlovou obranu libanonského přístavu Bejrút a dále letiště a přístavu Haifa v Palestině. Pak Alois Horký absolvoval přesun pluku

Desátník Alois Horký. Archiv autora.

do Judské pouště, kde probíhal za velmi těžkých podmínek tak zvaný mobilní výcvik, což byl výcvik obsluhy protiletadlových kanónů za jízdy v plném tempu. Výcvik byl velmi důležitý pro případné zařazení pluku jako ochrany zásobovacích kolon. Jeho přímým nadřízeným byl tehdy přerovský rodák, major generálního štábu Ing. Bohumír Kobliha, který byl velitelem 500. praporu.

Dne 26. prosince 1942 odjel Alois se svým plukem do libyjské pouště – směr Tobruk, kam dorazili o čtyři dni později. Zde bylo hlavním úkolem našeho protiletadlového pluku zabezpečit obranu přístavu a ochranu železniční stanice. Alois Horký zde byl 7. března 1943 povýšen do hodnosti svobodníka.

Po skončení bojových úkolů při obraně Tobruku se pluk od 14. června do 19. června 1943 přesouval do egyptského vojenského tábora Qassassin na jihu Suezského průplavu. Odtud se pluk dne 4. července 1943 přemístil do přístavu Tewfik u Rudého moře, kde se nalodil na velmi rychlou loď „Mauretánia“, která 5. července 1943 vyplula na cestu do Velké Británie. Loď, vyzbrojená nejmodernějšími zbraněmi a nejnovější vojenskou technikou včetně radarových přístrojů, plula po trase Tewfik–Rudé moře–Adenská úžina–Indický oceán–Madagaskar–Kapské Město–Freetown–Liverpool.

Loď převážela kromě 500 členů posádky na 70 00 vojáků z bojišť na Středním východě a z Indie. Z tohoto počtu bylo 1 325 Čechoslováků.

Po šesti týdnech plavby, kdy loď neustálými manévry měnila směr plavby, aby zmenšila možnost torpédování německými ponorkami, přistála „Mauretánia“ 11. srpna 1943 v liverpoolském přístavu.

Českoslovenští vojáci v Anglii („Československá brigáda“) byli v této době dislokováni v pobřežním prostoru na jihu Anglie u Felixtownu – Walton on the Naze. Zde se k nim v srpnu 1943 připojili příslušníci československého pluku ze Středního východu. Dne 26. srpna 1943 byl „Československý 200. protiletadlový pluk“ – „Východní“ oficiálně rozpuštěn a obě tělesa splynula v jeden celek.

„Československá samostatná brigáda“ se dnem 1. září 1943 přeorganizovala v tak zvanou „Československou samostatnou obrněnou brigádu“, které velel generál Alois Liška.

Dřevohostický rodák Alois Horký byl 10. září 1943 zařazen ke 2. rotě motorizovaného praporu. Ještě v měsíci září 1943 byla samostatná obrněná brigáda přemístěna do vnitrozemí, kde v rozsáhlém prostoru severně od Northamptonu pokračoval již předtím zahájený intenzivní tankový výcvik.

Alois Horký od 12. listopadu 1943 absolvoval šestitýdenní kurs řízení pásových vozidel a 15. ledna 1944 byl uznán způsobilým k řízení vojenských motorových vozidel kategorie I. – IV. Carrier Universal (lehká pásová vozidla). Dne 7. března 1944 byl Alois Horký za zodpovědné plnění všech bojových úkolů a za dobré výsledky ve výcviku povýšen do hodnosti desátníka a byla mu udělena československá pamětní medaile se štítkem VB SV (číslo medaile 1519, legitimace vydána 17. dubna 1944).

Vysoce náročný výcvik tankových jednotek pokračoval pak až do léta 1944, kdy však byl již československý útvar dislokován v oblasti jihovýchodního Skotska asi 50 kilometrů od Edinburghu.

Pohřebiště vojáků britské armády v Adinkerke (Belgie). Archiv autora.

Hrob desátníka Aloise Horkého v Adinkerke (Belgie). Archiv autora.

Dne 6. června 1944 byla zahájena po půlnoci spojeneckými vojsky, kterým velel americký generál Dwight Eisenhower, dlouho očekávaná operace „Overlord“. Po vylodění spojeneckých armád bylo rozhodnuto, že „Československá obrněná brigáda“ bude rovněž přesunuta na území Francie a zasazena do rozvíjejících se válečných operací.

Ve dnech 25.–27. srpna 1944 se československá brigáda přesunula do seřadovacích a nalodovacích středisek v Londýně a v Portsmouthu. Zde se nalodil i Alois Horký. Během několika následujících dní bylo z britských ostrovů převezeno do francouzských přístavů Arromanches a Courseulles celkem 247 důstojníků a 4 012 poddůstojníků a členů mužstva československé západní jednotky.

Počátkem měsíce září 1944 se „Československá obrněná brigáda“ soustředila v hlubokém zápolí nedaleko města Falaise. Po protestech našich vojáků, kteří se těšili na bojová střetnutí s nenáviděným nepřítelem, se dne 5. října 1944 „Československá obrněná brigáda“ přesunula k pobřeží Calaiské úžiny, kde vystrídala kanadské a anglické útvary při obléhání strategicky důležitého přístavu Dunkerque. Zde se soustředily zbylé části nacistických vojsk z oblasti severní Francie v počtu asi 13 000 mužů. Velel jim fanatický viceadmirál Frisius.

Úkolem naší bojové jednotky byly násilné průzkumy bojem, které způsobovaly nepřítelům značné ztráty. Měly přispět k uzavření nepřítele v dosavadních obranných postaveních a všemi prostředky zabránit snahám o jeho zásobování po moři i vzdušnou cestou.

Pro našeho rodáka, desátníka Aloise Horkého, který prošel ohněm předchozích bojů bez zranění, se stal osudným 24. prosinec 1944. V tento den byl vybrán do čtyřčlenné hlídky, na kterou při pochůzce hitlerovské jednotky zaměřily soustředěnou palbu ze samopalů a kulometů. Alois byl zasažen dvanácti ranami a právě na Štědrý den zemřel daleko od rodných Dřevohostic, daleko od rodiny, kterou tak miloval.

Desátník Alois Horký byl pohřben 24. prosince 1944 spolu se svými padlými kamarády na vojenském pohřebišti spojeneckých armád (Military Cemetery British Portion) v Adinkerke.

Jeho hrob nedaleko nízké hřbitovní zdi má číslo 121. Zdobí jej prostý náhrobek z bílého ušlechtilého kamene. Je na něm vytesán československý státní znak a prostý nápis: „Alois Horký, Des. Czech Army, 15. 6. 1912 – 24. 12. 1944“.

Za jeho neohrožený boj za svobodu naší vlasti jej prezident republiky vyznamenal „in memoriam“ „Československým válečným křížem 1939“ a československou pamětní medailí „Afrika Star“.

Oběť dřevohostického rodáka, desátníka Aloise Horkého nesmí být nikdy zapomenuta.

Poznámka I

Autor děkuje za cenné informace o Aloisu Horkém Marii Pecháčkové z Přerova (sestře), PhDr. Eduardu Čejkovi, CSc. – historikovi, Praha, Janu Dubešovi ze Zlína a dřevohostickým občanům Jaroslavu Oulehlovi a Františku Zlámalovi.

Poznámka II

Fotografie místa posledního odpočinku našeho rodáka des. Aloise Horkého se mi podařilo získat v únoru 1989 z Belgie po dlouhodobé korespondenci a za velké pomoci paní Danuše Neeleman (Komínkové), kolegyně ze studií, žijící v Holandsku a mého bratra PhDr. Lubomíra Smiřického, působícího ve švýcarské Basileji. Jim oběma patří mé velké poděkování.

Prameny

Vojenská dokumentace des. Aloise Horkého

Literatura

Brod, Toman: Tobrucké krysy. Praha, NV 1967.

Brod, Toman–Čejka, Eduard: Na západní frontě. Praha, NV 1966.

Klapálek, Karel: Ozvěny bojů. Praha, NV 1987.

Pavel Kopeček

Působení odbojové organizace Lvice na střední Moravě

Činnost odbojové organizace Lvice byla v dosavadních přehledných historických pracích zabývajících se českou protinacistickou rezistencí poměrně opomíjena. Příčin je více. K nejdůležitějším patří to, že vrcholná aktivita této odbojové organizace spadá do období podzimu 1941 až podzimu 1942, kdy v protektorátu probíhají dramatické události spjaté s příchodem Heydricha, vyhlášením prvního stanného práva, vysazením řady parašutistických desantů, atentátem na zastupujícího říšského protektora, vyhlazením Lidic a Ležáků atd. Činnost Lvice se dostává díky těmto atraktivním historickým tématům poněkud do pozadí, i když je s nimi samozřejmě také propojena.

Nelze opominout ani záležitosti personální. V čele Lvice stáli sice odhodlaní a obětaví vlastenci, ale přitom relativně neznámí lidé, kteří nebyli součástí předválečné československé kulturní, politické nebo vojenské elity, jako tomu bylo u jiných odbojových organizací. Při poválečné „klasifikaci“ odbojových organizací bylo rovněž obtížné Lvici někam „zařadit“ – nešlo o odboj „čistě“ vojenský nebo sokolský, ani si ho nemohla jednoznačně nárokovat některá z politických stran. Na menším zájmu historiků se určitě podepsalo i to, že Lvice neměla své centrum v Praze nebo v Brně, ale v Ostravě.¹

Problémem historika přistupujícího k této látce navíc je, že Lvice se vyznačovala velkým množstvím členů, ale přitom značně nerovnoměrnou a nepravidelnou organizací, což při vyšetřování konstatovalo i gestapo.² Většina jejich vedoucích představitelů se posléze stala oběťmi nacistických represí. Z těchto důvodů je velmi obtížné získat o struktuře Lvice celkový přehled. Ani tato studie si neklade za cíl popsat ji podrobně ve všech regionech, ale zaměřuje se zejména na skupiny na střední Moravě a na hlavní události provázající existenci této odbojové organizace jako celku.

Kořeny odbojové organizace

I když se Lvice v podstatě konstituovala až na podzim 1941, její kořeny je nutné hledat daleko dříve, a to v některých odbojových organizacích z počátků okupace, na jejichž základě vznikla. Jednou z nich byla odbojová skupina Nemo, která se vytvořila v červnu 1939 v Ostravě – podle některých údajů byla založena v červnu 1939 na schůzi v Národním domě v Moravské Ostravě.³ Jejimi členy byli zejména sokolští funkcionáři Moravskoslezské a Těšínské župy a zaměstnanci dolu Hlubina ve Vítkovicích. Mezi hlavní představitele patřili Drahomír Vomáčka, Ladislav Žáček a Bohuslav Neuwirth.

Formami činnosti se odbojová skupina Nemo v podstatě neodlišovala od ostatních odbojových organizací vznikajících v téže době. Její členové se věnovali přípravě na celonárodní ozbrojené vystoupení, plánované na chvíli zhroucení nacistického Německa, podpořovali rodiny postižené nacistickou perzekucí a angažovali při ilegálních přechodech hranic do Polska. Hlavní důraz byl ale položen na zpravodajství.⁴

Výrazným zlomem v aktivitě skupiny Nemo se stala porážka Polska v září 1939, po níž odbojová činnost této organizace na Ostravsku v podstatě ustala. Lze spekulovat o důvodech, proč tomu tak bylo. Je zřejmé, že výraznou úlohu při odbojových aktivitách skupiny Nemo (zejména

Otto Koblovský. SOkA Přerov.

při zpravodajství a organizaci přechodů do zahraničí) hrála blízkost polské hranice, která porážkou Polska ztratila svůj význam. Svou depresivní roli snad sehrály i první ničivé úderý gestapa proti domácímu odboji – od konce listopadu 1939 probíhalo na Ostravsku zatýkání v síti Obrany národa. Další příčiny lze hledat ve ztrátě iluzí o rychlém konci války a také v tom, že hlavní organizátor skupiny Nemo Drahomír Vomáčka (krycím jménem inženýr Hron) přenesl svou odbojovou činnost z Ostravy do Brna. Je zřejmé, že i po ochabnutí činnosti ostravské skupiny Nemo pokračovali někteří její členové v odbojové aktivitě, ale tato skutečnost vyžaduje bližšího historického zkoumání.

Rovněž v Brně a jeho okolí došlo zásluhou Drahomíra Vomáčky k vybudování struktury skupiny Nemo. Nejsilnější pozice získala skupina v Brně-Heřpovicích, kde byla vedena Otou Havránkem. Členové brněnské organizace se připravovali na ozbrojené protifašistické vystoupení, podporovali rodiny zatčených a vyvíjeli agitační protinacistickou činnost. Pro účely spojení s Ostravou byly radioamatérem Aloisem Langrem postaveny dvě vysílací stanice, které ovšem nakonec nebyly využity. V poválečných přehledech činnosti, které ovšem nemusí úplně přesně odpovídat skutečnosti, se uvádí, že členy brněnské skupiny Nemo bylo asi 130 osob.⁵ V červenci 1942 byl ve vedení brněnské skupiny Nemo Drahomír Vomáčka vystřídán Janem Ondryskou. Důvodem bylo totální nasazení Drahomíra Vomáčky ve Štrasburku.

Další oblastí, v níž došlo ke konstituování odbojových skupin, které se staly na přelomu let 1941/1942 součástí Lvíce, byla střední Morava. Zde

byl jejím hlavním organizátorem Otta Koblovský, jehož životním osudům je vhodné se věnovat podrobněji, protože se do nich přímo promítá historie odporu proti okupantům v tomto regionu. Otta Koblovský se narodil 16. března 1918 v Kateřinkách na Opavsku. Jeho otec sloužil v československé armádě jako štábní kapitán. Po záboru pohraničí Otta Koblovský z Opavska uprchl a usadil se ve vnitrozemí. Útočiště našel nejdříve v Buku u rolníka Františka Davídka, u kterého pracoval jako zemědělský dělník. Po dokončení studia na Vyšší hospodářské škole v Olomouci byl zaměstnán jako úředník v Rolnickém cukrováru, později v mlékárně v Malých Prosenicích a po jejím zrušení v roce 1941 přešel do Rolnické mlékárny v Radslavicích. V této době se přestěhoval do Malých Prosenic do domu ředitele měšťanské školy Eduarda Beníška ml., kde se konala řada ilegálních schůzek. Silné vlastenecké cítění bylo vlastní celé rodině Otty Koblovského – jeho bratr a otec byli podle svědectví pamětníků za 2. světové války příslušníky československé zahraniční armády.⁶

Nabízí se samozřejmě otázka, jak se tento velmi mladý a v regionu střední Moravy v podstatě neznámý člověk stal jednou z hlavních osobností protinacistické rezistence. Odpověď je nutné hledat kromě jeho výrazných povahových vlastností i v historii odbojových organizací na Přerovsku, Hranicku a Lipnicku.

Početně nejsilnější a nejrozvětvenější strukturou národního odboje na území protektorá-

Rostislav Ministr. SOkA Přerov.

Vojtěch Hošťálek. SOkA Přerov.

tu se stala v počáteční fázi okupace Obrana národa (ON). U zrodu této odbojové organizace stála část generality bývalé čs. armády, která se už v druhé polovině března 1939 sešla v Praze. Z této schůzky vzešel impuls k vytvoření „armády v podzemí“, která by v souvislosti s předpokládaným vypuknutím války mezi Německem a západními velmocemi a následným rychlým oslabením nebo dokonce zhroutením nacistické Třetí říše vystoupila z ilegality a zasáhla do boje proti okupantům. V čele horečně budované struktury ON stálo ústřední vedení a podřízená zemská velitelství. (Na Moravě byla zemskému velitelství ON podřízena dvě oblastní velitelství: Západo-Brno a Východo-Olomouc.) Dále

Ladislav Komenda. SOkA Přerov.

byla vytvářena krajská a okresní velitelství a místní jednotky. Personálně se ON opírala kromě bývalých důstojníků a vojáků čs. armády i o členy Sokola, bývalé legionáře, zaměstnance železnic, pošt a telekomunikací. Vedle organizační přípravy povstání se ON zaměřovala na shromažďování zbraní, střeliva a výbušnin, pomoc rodinám perzekuovaných, přípravu a provádění sabotáží, organizování ilegálních odchodů do zahraničí, zpravodajskou a agitační činnost. Lvice později v mnoha ohledech na činnost ON záměrně navazovala, což konstatovalo při vyšetřování i gestapo.⁷

V námi sledovaném prostoru byla činnost Obrany národa ovlivňován jednak krajským velitelstvím v Ostravě, kterému bylo podřízeno mj. okresní velitelství ON v Hranicích, jednak krajským velitelstvím v Olomouci, pod které spadala mj. okresní velitelství v Přerově a v Lipníku nad Bečvou. Na Hranicku, kde hráli v činnosti Obrany národa rozhodující úlohu bývalí aktivní důstojníci čs. armády spjatí s hranickou Vojenskou akademií, se začalo okresní velení ON formovat v druhé polovině dubna 1939 po schůzce některých vojenských činitelů ve Velké u Hranic. Hlavním inspirátorem činnosti byl zpočátku brigádní generál Otakar Zahálka, poslední předválečný velitel hranické Vojenské akademie, který ovšem Hranicko už na jaře 1939 opustil a odešel do Prahy. V čele okresního vedení ON v Hranicích pak stál štábní kapitán Václav Pukl, jenž s řadou svých spolupracovníků pokračoval ve výstavbě a rozšiřování podzemní organizace, získávání zbraní a traskavin, vydávání a distribuci protinacistických letáků a organizaci drobných sabotáží.⁸

Poněkud odlišně se vyvíjela situace na Přerovsku. Zde hrála v předokupačním období ve veřejném životě armáda mnohem menší úlohu než v Hranicích. Aktivní důstojníci, kteří zde v době vytváření ON bydleli nebo pracovali, sloužili původně většinou mimo Přerov, neznali dostatečně místní podmínky a nebyli úzce spjati s prostředím. Proto nemohli sehrát rozhodující úlohu při výstavbě struktury ON a bylo nutné postupovat jinak než v Hranicích. Řešení bylo nalezeno v zapojení tělovýchovné organizace Sokol, na bázi jejichž jednot byly vybudovány místní skupiny ON. (Přerov byl sídlem Středomoravské župy Kratochvílovy.) Do čela okresního velení ON, které se konstitovalo v průběhu dubna 1939, byl postaven nadporučík Marian Motáš, kterého v září 1939 vystřídal kapitán Evžen Vašíček. Logické bylo, že rozhodující úlohu při organizační výstavbě hráli sokolští funkcionáři, kteří ovšem většinou patřili k záložním důstojníkům čs. armády. Výrazný vliv na aktivitu přerovské ON při zpravodajství, sabotážní činnosti, organizaci přechodů hranic a distribuci ilegálních tiskovin měla strategická poloha Přerova jako důležitého železničního uzlu.⁹

Odlišně oproti Přerovsku nebo Hranicku byla Obrana národa budována v soudním okrese Lipník nad Bečvou. Chyběl zde tak výrazný prvek, jakým byla v Hranicích vojenská akademie nebo v Přerově sídlo sokolské župy, proto se při koncepci výstavby odbojové organizace uplatnil velmi silně vliv krajského velitelství ON v Olomouci. Na jeho návrh začala být odbojová struktura na Lipnicku budována pod pláštíkem tzv. Pořadatelských sborů, legální polovojenské organizace ustavené v rámci Národního souručenství. Rozhodující úloha v rámci Pořadatelských sborů měla připadnout bývalým aktivním důstojníkům čs. armády, i když v zájmu utajení byli na vedoucí místa v Pořadatelských sborech postaveni spíše záložní důstojníci a nevojáci. Proto byl velitelem v soudním okrese Lipník nad Bečvou určen Jaroslav Zehnal, nadporučík v záloze, civilním povoláním řídící učitel v Bohuslávkách, a jeho „technickým poradcem“ se stal kapitán Evžen Vašíček, bývalý aktivní důstojník.

Je nutno konstatovat, že krytí pomocí Pořadatelských sborů (později přejmenovaných na Národní stráž) nebylo nejšťastnější, a když je nacisté v květnu 1939 úředně rozpustili, bylo nutné odbojovou organizaci na Lipnicku budovat znovu na jiných základech. Jaroslav Zehnal si pak vedoucí pracovníky své organizace vybíral zejména v učitelských kruzích.¹⁰ Olomoucké krajské velení ON nepovažovalo ovšem vzniklý stav za vyhovující a počítalo s podřízením Lipnicka okresnímu velení ON v Přerově. (Zdá se, že právě to bylo příčinou jmenování Evžena Vašíčka do čela přerovského okresního velení ON v září 1939.)

Široce rozvětvenou a početnou strukturu ON, která byla budována s vyhlídkou na brzké povstání proti nacistům, nebylo možné dlouhodobě utajit před německými bezpečnostními složkami. K prvním citelným ztrátám došlo v souvislosti s vypuknutím druhé světové války, kdy nacisté zahájili v protektorátu 1. září 1939 rozsáhlou preventivní akci Albrecht der Este, v rámci které bylo zatčeno kolem 2 000 potenciálních odpůrců režimu, mezi nimiž byli představitelé českého veřejného, kulturního a hospodářského života, kněží, funkcionáři spolků a významní představitelé židovské komunity. Mezi zatčenými byli i lidé zapojení v činnosti ON – v námi

Bohumil Válek. SOKA Přerov.

sledované oblasti to byli z Přerova Silvestr Pleva, z Lipníka Josef Perutka a František Čech, z Hranic Hubert Pavezka, Josef Tichý a Alois Schützer. K dalšímu zatýkání došlo v Hranicích na konci září a začátkem října 1939, kdy gestapo díky informacím konfidenta proniklo do hranické ON a v podstatě ji paralyzovalo. Ve stejném období utrpěla ztráty i přerovská ON, protože nacistům se podařilo na základě udání odhalit jeden z jejich tajných úkrytů zbraní v Želatovicích. V tomto případě nebyl naštěstí rozsah zatýkání tak velký jako v Hranicích. Nejvážnější úder měl ale teprve přijít.

V listopadu 1939 se brněnskému gestapu podařilo proniknout do zemského velitelství ON na Moravě a rozsáhlým úderem ho rozbít. Z Brna se zatýkání přeneslo do jednotlivých moravských regionů i do Čech. Podle hlášení říšskému ministerstvu spravedlnosti v Berlíně ze 4. dubna 1940 se počet dosud zatčených členů Obrany národa v protektorátu pohyboval kolem 1 500 osob, z toho 900 na Moravě.¹¹ Tímto zatýkáním byla narušena velitelská struktura ON, a to až do úrovně okresů. Dne 4. prosince 1939 byl v Přerově zatčen okresní velitel ON kapitán Evžen Vašíček, o den později si gestapo přijelo i pro lipnického velitele Jaroslava Zehnal a 26. února 1940 přišla řada i na štábního kapitána Václava Pukla v Hranicích. Okruh zatčených v řadách členů jednotlivých okresních vedení se postupně rozšiřoval, a i když gestapo proti některým z nich nenašlo důkazy a propustilo je, výsledkem bylo rozbití velitelské struktury a ochromení činnosti odbojové organizace jako celku. Naproti tomu se zatýkání jen v minimální míře

dotklo místních skupin ON v jednotlivých obcích, které se po určité pauze opět aktivizovaly a začaly hledat napojení na nějaké centrální vedení. Část z nich byla v letech 1940–1942 podchycena neúnavnou organizátorskou

G 1, G 2

Sterbeurkunde

(Standesamt II Auschwitz _____ Nr. LIX/177)

Der Arbeiter Bohumil Válek _____

_____ evangelisch _____

wohnhaft Leipnik, Adolf Hitlerplatz 78 _____

ist am 25. Februar 1943 _____ um 20 Uhr 05 Minuten

in Auschwitz, Kasernenstrasse _____ verstorben.

Der Verstorbene war geboren am 17. September 1887 _____

in Čejkovice, Kreis Jitschin _____

(Standesamt _____ Nr. _____)

Vater: František Válek, zuletzt wohnhaft in _____
Sendražice _____

Mutter: Anna Válek geborene Husa, zuletzt _____
wohnhaft in Sendražice _____

Der Verstorbene war nicht verheiratet mit Emilia Válek _____
geborene Ryšavy _____

Auschwitz, _____ den 20. August _____ 1943

Der Standesbeamte

C 251, C 252 (mit Elternangabe bzw. ohne Elternangabe)

Verlag für Standesamtformen G. v. H., Berlin SW 68, Gitschiner Straße 103.

Verlag für Standesamtformulare und Verdrücke Klotz Grotzer, Kattowitz, H 1002

C 251 | C 252

Johannes H. - ts.

Popisek.

činností Otty Koblavského a jeho spolupracovníků a stala se součástí struktury Lvice na střední Moravě.

Další odbojovou organizací, na kterou Lvice na střední Moravě v mnoha ohledech navázala, byl Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ). Tato levicově demokratická organizace působící na území celého protektorátu se začala vytvářet na jaře 1939. Její základnu tvořili zejména pracovníci z okruhu Dělnické akademie, YMCY, Ženské národní rady, funkcionáři bývalé sociálně demokratické a národně socialistické strany aj. Významnou úlohu v její činnosti hrály odbojové skupiny železničářů, poštovních zaměstnanců a kovodělníků. PVVZ rozvíjel velice aktivní zpravodajskou a agitační činnost, podílel se na organizování protinacistických akcí (28. říjen 1939), ilegálních odchodů do zahraničí a sabotážní činnosti.¹²

Na rozdíl od ON byl PVVZ na Moravě zpočátku budován nikoliv jako hierarchická struktura utajených vojenských velitelství, ale spíše jako systém několikačlenných buněk, které příležitostně zapojovaly do jednotlivých akcí další spolupracovníky. V Přerově existovalo několik takových buněk napojených na pražské a brněnské centrum PVVZ. Jejich členové byli mezi sebou propojeni příbuzenskými a profesními vazbami (zejména šlo o učitele, legionáře, zaměstnance pošty, železnice, Středomoravských elektráren a Optikotechny) a také předválečným členstvím ve stejné organizaci (Sokol, legionářská sdružení, sociálně demokratická strana nebo Dělnická tělovýchovná jednota). Mezi nejaktivnější skupiny PVVZ na Moravě patřila buňka, kterou na jaře 1939 založil poslední předokupační starosta Přerova František Lančík a kterou po jeho útěku za hranice vedli odborná učitelka Růžena Stoklásková a vlakmistr Českých drah Karel Smělík, oba stejně jako František Lančík předváleční funkcionáři sociálně demokratické strany. Kromě nich byli členy této buňky další předváleční člen přerovské organizace sociální demokracie Josef Konečný a revident vlakové pošty Oldřich Pour.¹³

Tato skupina byla původně početnější, protože do její činnosti byli zpočátku zapojeni i bývalí členové místních organizací sociálně demokratické strany v obcích přerovského okresu. Při jejich odbojové aktivizaci sehrál významnou roli František Lančík, který svolal začátkem června 1939 do lesa nad Veselíčkem tajnou schůzku, na které její účastníci – vesměs spolehliví funkcionáři místních organizací sociálně demokratické strany – instruoval o provádění ilegální činnosti, opatřování výbušnin, distribuci ilegálních tiskovin, zpravodajství apod.¹⁴ Po Lančíkově útěku do zahraničí na přelomu července a srpna 1939 přerušili členové jeho přerovské buňky z bezpečnostních důvodů kontakty s venkovskými organizacemi sociálně demokratické strany, které se později v některých případech staly základnami pro místní skupiny Lvice na střední Moravě.

Další buňka PVVZ se vytvořila brzy po 15. březnu 1939 na přerovské nádražní poště. Jejími hlavními osobnostmi byli poštovní úředníci Antonín Česal, Oldřich Pour, Rudolf Smutek, Otto Weigl a Josef Tušl. Náplní jejich činnosti byla přeprava ilegálních tiskovin, ničení udavačských dopisů adresovaných gestapu, zpravodajská činnost a organizace přechodů do zahraničí.¹⁵ Při nich přerovští vlastenci spolupracovali s odbojovými centry v Brně, Praze i v jiných místech. Zpočátku směřovali uprchlíci z protekto-

rátu zejména do Polska, po vypuknutí války se klíčovou stala trasa přes Slovensko a Maďarsko do Jugoslávie. Příchod převáděných osob do Přerova zabezpečovali zejména zaměstnanci vlakové pošty. V Přerově samém byli uprchlíci vybavováni šatstvem, penězi, falešnými dokumenty a potravinami a poté vedla jejich cesta na jihovýchodní Moravu, odkud byli převáděni na Slovensko.¹⁶

Jedním z dílčích spolupracovníků, kteří byli do této dobře fungující sítě zapojeni, byl už od roku 1939 Otta Koblovský. Díky svému zaměstnání a kontaktům měl možnost opatřit potraviny, kterými byly vybavovány osoby přecházející přes hranice. Při této činnosti úzce spolupracoval zejména s úředníkem přerovské nádražní pošty Rudolfem Smutkem.¹⁷

Otta Koblovský měl kontakty i s třetí přerovskou buňkou PVVZ, jejímiž hlavními osobnostmi byli pracovníci Středomoravských elektráren (SME) – ředitel Jan Polách a účetní Marie Dřevojánková. Tato buňka se velice aktivně pokoušela o navázání vlastního rádiového spojení se zahraničím a postavila dvě radiostanice, které nesly označení „Svobodná Haná“ a „Na zdar“. Po synovi Františka Lančika Jaroslavovi, který na přelomu let 1939 a 1940 prchal přes Slovensko a Maďarsko do Jugoslávie, poslali přerovští odbojáři šifrovací kód a seznam vlnových délek svých stanic.¹⁸ Bohužel přes veškeré vynaložené úsilí přesahovalo rádiové spojení se zahraničím možnosti přerovského odboje a zůstalo jen ve fázi pokusů.

S buňkou PVVZ ve Středomoravských elektrárnách udržovala spojení i odbojová skupina ve Valašském Meziříčí, která byla vedena švagrem Františka Lančika Rudolfem Dvořákem a odborným učitelem Zdeňkem Nachmilerem. Tato skupina se účastnila zpravodajské činnosti sítě PVVZ a organizace ilegálních přechodů hranic. Otta Koblovský přišel do kontaktu s řadou jejich členů a Valašské Meziříčí se posléze stalo ohniskem činnosti Lvice. Svou roli jistě sehrálo i to, že Otta Koblovský zde prožil mobilizaci v roce 1938 a znal tedy do určité míry místní podmínky.

Jistě velice cenná, ale přece jenom dílčí odbojová aktivita v rámci spolupráce s přerovskými buňkami PVVZ Koblovskému nestačila. Proto začal v průběhu roku 1940 budovat vlastní odbojovou síť na střední Moravě. (Kvůli zjednodušení je pro tuto síť v následujícím textu používán název Lvice, i když ten se začal používat až na přelomu let 1941/1942 v souvislosti s vytvořením centrálního vedení v Ostravě. Zdá se, že Koblovského organizace na střední Moravě ani žádný vlastní souhrnný název neměla. Hlavní příčinu tohoto stavu je třeba hledat asi v tom, že šlo často o zbytky jiných odbojových sítí, které se držely svých původních názvů.) Jak už bylo uvedeno výše, v řadě případů nešlo o vytváření nových odbojových skupin, ale spíše o podchycení už existujících struktur, které ztratily spojení s původním centrálním vedením. V případech některých obcí také nešlo o skupiny, ale spíše o jednotlivé osoby, které udržovaly s Ottou Koblovským kontakt. Značná část Koblovského sítě měla zpočátku za úkol opatřovat potraviny pro lidi prchající přes hranice a pro rodiny vězňených a popravených vlastenců. V pozdějším období byly získávanými potravinami zásobováni skrývající se odbojoví pracovníci (např. i v Praze) a rovněž partyzáni z oddílů Zelený kádr.¹⁹

Mezi úkoly budované organizace patřila i příprava schopných lidí pro případné povstání, opatřování zbraní a finančních prostředků, sabotáže, podpora rodin zatčených a protinacistická propaganda. K identifikaci ilegálních pracovníků sloužily poznávací trojúhelníky – pro vedoucí červené, pro členy bílé. Např. skupina Lvice v Jezernici dostala přidělen červený trojúhelník s číslem 408 a 9 kusů bílých trojúhelníků. (Svědectví o systému trojúhelníků jsou ovšem rozporná a je možné, že v průběhu existence odbojové organizace docházelo k jeho změnám.)²⁰ Také byla určena hesla s dohodnutým významem. (Např. heslo „Ostříž“ znamenalo hrozící nebezpečí.) Na místní úrovni byly rozpracovávány plány na ovládnutí klíčových bodů – pošt, nádraží, úřadů apod. Otta Koblovský chtěl vytvořit organizaci schopnou vystoupit tehdy, „až uzraje doba“.²¹ Lze tedy konstatovat, že Lvice koncepčně navazovala ve značné míře na Obranu národa. Vážnou slabinou dané koncepce byla – podobně jako u ON – přílišná provázanost jednotlivých odbojových skupin a nedostatečná míra konspirace, která činila organizaci zranitelnou vůči nacistickým bezpečnostním složkám. Např. pro účely vojenského výcviku byly používány mapy Přerovska a Lipnicka, na kterých bylo uvedeno, ve kterých obcích jsou skupiny Lvice a připojena byla i jména jejich vedoucích.²² Všimněme si nyní blíže geneze a činnosti místních skupin Lvice na střední Moravě.

Struktura Lvice na střední Moravě

Jednou z nejvýznamnějších skupin Lvice na střední Moravě byla organizace v Lipníku nad Bečvou, kterou založil na jaře 1940 úředník Bohumil Válek. K jejímu významnému posílení došlo v září 1940, kdy se připojili bývalí členové ON Rostislav Ministr a Jan Dvořák, kteří spolu s Bohumilem Válkem a kapitánem Ladislavem Chodilem vytvořili užší vedení. K poradám tohoto vedení docházelo pravidelně každý týden. Lipnická Lvice vydávala vlastní letáky sestavované podle zpráv zahraničního rozhlasu a koncipované jejími vedoucími představiteli, které rozmnožovali Oldřich Kejval a Jan Konečný na cyklostylu ukrytém v Dolním Újezdě. K distribuci pak docházelo v Lipníku a okolních obcích i za pomoci příslušníka četnictva Ladislava Urbana. Celkový počet členů organizace je odhadován na 30 osob, a to nejen v Lipníku, ale i v okolních obcích – v Týně nad Bečvou (František Knápek, Alois Bártek), Zákřově (Josef Marek, Jan Plánička), Jezernici (Metoděj Oblouk, Metoděj Sedlák, Antonín Bednář, Antonín Váňa, Robert Záboj aj.), Dolním Újezdě (Oldřich Kejval, Jindřich Skopal a Alfons Sedlák) a Soběchlebích (Bohuslav Gavenda). Vedení lipnické Lvice se několikrát sešlo s O. Koblovským, nejdůležitější bylo zřejmě setkání v Prosenicích v září 1940, při kterém je instruoval o úkolech odbojové organizace. Pravidelný kontakt mezi Lipníkem a Ottou Koblovským obstarával přerovský poštovní úředník Maxmilián Binder.

Lipnická Lvice se zabývala i drobnými sabotážemi – v dílně R. Ministra se roztotovaly speciální hřeby, které cestáři zapojení v ilegální organizaci zhotovovali na komunikacích, kde předpokládali pohyb německých vojenských vozidel. V okolí Lipníka byly rovněž vyhledány vhodné úkryty pro osoby žijící v ilegalitě a členové organizace měli k dispozici určité množství zbraní. Na místní úrovni rozvíjela lipnická skupina spolupráci zejmé-

na s obdobnými organizacemi Lvice ve Veselíčku a Oseku nad Bečvou. Člen osecké skupiny Václav Cifr dovezl do Lipníku Karlu Janáčkovi dvě vojenské vysílačky, aby zde byly opraveny. To byl jen jeden z celé řady pokusů – bohužel neúspěšných – kdy se skupiny Lvice pokusily opatřit si vlastní rádiové spojení se zahraničím. Mimořádně významné pro další osudy celé Lvice se stalo spojení, které navázala lipnická skupina v době druhého staného práva se sokolskou odbojovou organizací Jindra (viz níže).²³

Jak už bylo uvedeno, připravovala se Lvice na povstání proti nacistickým okupantům. V těchto plánech hrálo důležitou úlohu využití protektorátního vládního vojska, konkrétně v případě Lipníka se jednalo o 12. prapor tohoto tělesa umístěný ve městě. Hlavním kontaktem pro odboj byl pobočník velitele tohoto praporu štktpt. Ladislav Komenda, který byl od září 1940 ve spojení s Ottou Koblovským. V případě povstání měl být Komenda velitelem celé přerovské oblasti. Do přípravných prací vedoucích k povstání a rovněž i do zpravodajství ve prospěch Lvice byli zapojeni i další důstojníci 12. praporu – Julius Zaoral a Bohuslav Kraus. Podle dochovaných údajů je ale zřejmé, že odbojová činnost důstojníků 12. praporu vládního vojska nesouvisela s lipnickou skupinou Lvice a vázala se přímo na Ottu Koblovského a centrální ostravské vedení Lvice.²⁴

V Oseku nad Bečvou vznikla odbojová skupina složená zejména z členů Sokola v dubnu 1939 a jejím vedoucím byl úředník na stavbě silnice Vilém Valenta. Někteří členové této skupiny se pak v září 1941 stali součástí místní organizace Lvice, které byly předány i shromážděné zbraně. Vůdčí osobností Lvice v Oseku byl bezesporu rolník Václav Cifr, který plnil roli spojky s Brnem a Ostravou, opatroval a převážel do Oseku zbraně, uschovávané pak mj. u Ladislava Beny. Část těchto zbraní byla získána ještě z původních zásob čs. armády v kasárnách v Lipníku nad Bečvou a část také od soukromých osob. Václav Cifr měl pro své časté cesty dobré krytí – vyřizoval zápasy házené sportovního klubu SK Osek nad Bečvou. U Ladislava Beny byla určitou dobu uschována i již zmíněná vysílačka. Kromě jmenovaných osob byli v činnosti osecké Lvice zapojeni ještě Jaroslav Hostášek, Jaroslav Sedlář, Josef Krč, Jan Bena, František Bagar, František Odstrčil a Stanislav Podepřel.²⁵

Podobně jako v Lipníku nad Bečvou navazovala i ve Veselíčku Lvice na působení původní skupiny Obrany národa, která se zde vytvořila pod vedením Antonína Lipnera. Je uváděno, že veselíčská ON měla asi 30 členů a k její činnosti patřila podpora rodin zatčených, opatrování šatstva, potravin a zbraní. Část získaného materiálu včetně výzbroje byla později předána Lvici, jejíž místní skupina vznikla v průběhu roku 1941 a v podstatě pokračovala v původní aktivitě ON. Tato pětadvacetičlenná skupina Lvice zahrnovala i čtyři občany z nedalekého Tupce, kde byl vedoucí postavou Jaroslav Nádvořník. Ve Veselíčku patřili k nejdůležitějším osobnostem poručík Josef Neugebauer, Jan Navrátil a Ladislav Libiger.²⁶ Absolvent Vojenské akademie v Hranicích Josef Neugebauer sloužil v roce 1939 v Lipníku nad Bečvou a účastnil se ukrývání části zásob zbraní čs. armády před nacistickými okupanty. Po demobilizaci pracoval jako cestář a později také v jámě a koksovně František v Ostravě-Prívově, kde se dostal do kontaktu s řadou místních odbojových pracovníků. Ve středomoravské Lvici byl

členem vedení přerovského okresu a měl na starosti vojenský výcvik, který byl prováděn v lesích u Staměřic a Tršic. Rovněž byl považován za odborníka na rádiové vysílání.²⁷ Důležitou roli měl i Jan Navrátil, který se jako tesařský polír pohyboval po řadě regionů Moravy. Právě on sehrál významnou úlohu při propojení středomoravské Lvice s Ostravskem na podzim 1941 a při vytváření ústředního vedení odbojové organizace. Rovněž převážel získané zbraně z Lipnicka do Ostravy.²⁸

Významným centrem Lvice na střední Moravě byla i obec Lazníky. Původní devítičlenná odbojová skupina, v jejímž čele stál Josef Koryčan, zde byla vytvořena na základě bývalé místní organizace sociálně demokratické strany. Významným impulsem se stalo už zmíněné ilegální setkání, které uskutečnil před svým odchodem do emigrace přerovský starosta František Lančík. Zpočátku bylo hlavní náplní odbojové činnosti rozšiřování ilegálních letáků, které se do Lazníků dostávaly z Přerova a Lipníka nad Bečvou.

Na jaře 1940 Josef Koryčan navázal spojení s Ottou Koblavským, který laznickou skupinu začlenil do své organizace. Došlo k personálnímu rozšiřování o další občany z Lazníků i okolních obcí – poválečná prověřovací zpráva Komise pro vydávání osvědčení podle zákona 255/46 Sb. konstatovala, že celkově bylo členy Lvice z Lazníků a okolních obcí 63 osob.²⁹ Nešlo samozřejmě o pravidelnou strukturu – v některých obcích byly vytvořeny několikačlenné skupiny, někde byl zapojen do ilegální činnosti třeba jen jediný člověk. Např. ve Výklekách byla založena místní skupina Lvice v lednu 1941, jejím vedoucím byl cestář František Sobek, dalším třem členům byla přidělena evidenční čísla 806 až 808.³⁰ Poměrně početná byla organizace Lvice v Tršicích, kde byl jejím vedoucím pravděpodobně Antonín Ulica. Gestapo zde později za ilegální činnost zatkl devět osob, které byly Ottou Koblavským získány pro odboj v průběhu roku 1942.³¹ Činnost odbojové organizace zasahovala i do Staměřic (Josef Dohnal), Lazníček (Josef Venclík), Velkého Újezda (František Himr) a Potštátu. Laznická skupina měla operné body i na území olomouckého politického okresu v Krčmani (cestář Josef Kelnar), Suchonicích (Josef Ulica) a v Lipňanech (Josef Hák). Významnou úlohu hrál Karel Bolf, holičský pomocník z Lipňan, který distribuoval zbraň a střelivo jednotlivým skupinám Lvice a fungoval i jako spojka.³²

Na laznickou Lvici se v květnu roku 1942 napojily i odbojové skupiny z Brodku u Přerova a Lukové. I v tomto případě byla ilegální angažovanost těchto vlastenců už staršího data, protože se jednalo o členy původní organizace Obrany národa vybudované na bázi Sokola. Z brodeckých občanů byli v činnosti Lvice angažováni místní učitel Ludvík Gayer a Jaroslav Hradil a dále pak Augustin Žilinský, Otakar Matějček a Josef Müller. V Lukové stál v čele místní skupiny Karel Vysloužil, dalšími členy byli František Zaoral, Bohuslav Lochman a Ladislav Vysloužil. Napojení na laznickou Lvici bylo v Brodku uskutečněno díky švagrovi Otakara Matějčka Karlu Klesnilovi, který v Lazníkách bydlel. Než se ovšem mohla nějaká rozsáhlejší spolupráce mezi brodeckou a laznickou skupinou rozvinout, zasáhlo proti laznické Lvici gestapo.³³

Otta Koblavský navázal odbojové kontakty i v některých dalších obcích středomoravského regionu, v některých případech se přitom opíral o své

osobní vazby. V Buku byli jeho spolupracovníky František Kojecký a rolník František Davídek, u kterého Koblovský určitou dobu bydlel. V Malých Prosenicích, kde byl Koblovský zaměstnán v cukrovaru a později v mlékárně, byli do odbojové činnosti zapojeni Anna Podivínová, jež působila jako spojka, František Vaněk a Jarmila Koláčková, která od svého otce – přednosti prosenického nádraží – získávala zpravodajské údaje o vojensky důležitých nákladech přepravovaných po železnici. Získané zprávy pak pravidelně předávala poštovnímu úředníku Maxmiliánu Bindrovi. V Prosenicích byl i jeden z úkrytů zbraní, kterými Lvice disponovala, a docházelo zde i ke shromažďování a distribuci potravin pro rodiny vězněných, skrývajících se odbojové pracovníky a později i pro partyzány z oddílu Zelený kádr.³⁴ V Radslavicích Koblovskému pomáhal jeho nadřízený, ředitel mlékárny Vojtěch Hošťálek, který organizoval hmotnou podporu rodinám zatčených a popravených na Přerovsku a Lipnicku. Dalším radslavickým spolupracovníkem Lvice byl rolník Bedřich Zajíc, jenž převážel zbraně získané odbojovou organizací do Valašského Meziříčí a do Ostravy.³⁵

Středomoravská Lvice se organizačně pokoušela proniknout i do jiných regionů. Otta Koblovský vytvářel základnu odbojové činnosti mj. v Čeladné v Beskydech, a to prostřednictvím Josefa Sovjáka. Bratr Františka Kojeckého Miroslav Kojecký působil v tomto směru na Vyškovsku a významná byla i aktivita laznického rodáka Jana Mackovíka, který sice bydlel za okupace v Lipníku, ale jako mlynářský pomocník dojížděl za prací do Smolkova na Opavsku. Rovněž zde – na území odtrženého pohraničí – vznikla právě zásluhou Jana Mackovíka místní skupina Lvice.³⁶

Horké léto a podzim 1941

Dne 22. června 1941 vojska nacistického Německa a jeho spojenců zahájila útok na SSSR. Druhá světová válka tak získala novou dimenzi, která se velice silně odrazila i na situaci v protektorátu Čechy a Morava. Značná část českého národa totiž vyvozovala ze vstupu SSSR do války naději na rychlé osvobození od nacistické okupace. Projevilo se to i v činnosti hnutí odporu, které do té doby preferovalo spíše skryté formy boje. Řada odpůrců nacistického režimu dospěla k názoru, že porážka Německa je nadosah a že právě teď nadešla chvíle pro vystupňování aktivity. Rostl počet sabotáží, ve velkém množství se na veřejných místech objevovaly protinacistické nápisy, značných rozměrů nabyla i propaganda proti nacistické akci „V“ (Viktoria = vítězství).

Tato atmosféra se velice silně projevila i na Přerovsku, Lipnicku a Hranicku. Např. četnická stanice v Přerově jen v hlášení z 13. října 1941 uváděla následující počty nalezených letáků s uvedenými hesly: 16 kusů – „Nekupujte Goebbelsův tisk“, 14 kusů – „Češi do zbraně proti hyenám“, 4 kusy – „Držte se SSSR – komunismu“, 6 kusů – „Ať žije Stalin“, 6 kusů – „Pryč s Hitlerovou bandou“. Podobná hlášení přicházela i z hranického politického okresu. Dne 23. srpna 1941 se na plotu sokolského stadionu v Lipníku nad Bečvou objevily nápisy „Pryč s hanobiteli kultury“ a „Pryč s hákovým křížem“.³⁷ Značného rozsahu – jak musel konstatovat i přerovský okresní hejtman JUDr. Josef Frey – nabylo i pozměňování a poškozování plakátů a napsů, které měly pomoci písmene „V“ vyjadřovat němec-

ké vítězství. (Např. „ČSR – V – SSSR“, „V – ale to české V“, „V – Pravda vítězí“, „V – Spojenci zvítězí“, „V – Vyliž nám...“ apod.)³⁹

Pro nacistickou okupační správu byly určité nejnebezpečnější sabotáže, které se začaly objevovat zejména na železnici. Jen na území přerovského politického okresu bylo v období září až prosince 1941 hlášeno 17 případů přerežání brzdových hadic u železničních vagonů. Řada těchto sabotáží byla hlášena i z Lipníku nad Bečvou a Hranic. Pozdě večer 17. září 1941 někdo položil betonové dlaždice na koleje u strážního domku v Lověšicích u Přerova na železniční trati Brno–Přerov. Přímo na nádraží v Přerově došlo 4. listopadu 1941 k pokusu o vykolejení nákladního vlaku úmyslným položením zarážky pod kola.⁴⁰ U některých událostí je obtížné odhadnout, zda šlo o úmyslné sabotážní činy nebo o nehody. Podle hlášení četnické stanice v Malých Prosenicích došlo v roce 1941 na železniční trati u této obce třikrát k požárům vagonů naložených senem nebo koksem určeným pro německou armádu. Tyto události se odehrály ve dnech 4. a 20. června a 18. září.⁴¹

Velkou pozornost vzbudily sabotážní činy, které můžeme jednoznačně přičíst na konto činnosti odbojové organizaci Lvice. V noci na 12. srpna 1941 došlo u silnice Olomouc–Hranice v katastru obce Staměřice k poškození telefonního vedení. Pachatel této sabotáže přeštípl tři dráty linky Lipník–Velký Újezd. Do následného pátrání, které zůstalo bezvýsledné, byli zapojeni četníci z Hranic, Olomouce, Velkého Újezda a Tršic. O několik dní později v noci na 24. srpna byl nedaleko od místa předchozí akce přeríznut podzemní telefonní kabel v místě, kde byl veden trubkou pod betonovým můstkem. Přerušeno bylo tentokrát všech 316 telefonních linek vedených tímto kabelem. Na místo přijelo okamžitě gestapo z Olomouce a pátrání se účastnili i příslušníci četnických stanic z Veselíčka a Velkého Újezda. Okresní úřad v Hranicích vypsal na dopadení pachatele odměnu 10 tisíc korun a gestapo, aby zabránilo opakování podobných znepokojivých událostí, sáhlo k represivním opatřením. V následujících dnech bylo na určitou dobu jako rukojmí zadrženo celkem 58 osob (22 z Přerova, 20 z Lipníka nad Bečvou, 2 z Veselíčka, 2 z Dolního Újezda, 2 ze Staměřic, 10 z Velkého Újezda).⁴² Tato opatření splnila svůj zastrašovací účel v tom, že k opakování obdobné sabotážní akce v této době už nedošlo. Na druhé straně se nacistickým bezpečnostním silám nikdy nepodařilo vypátrat původce těchto akcí. Podle svědectví pamětníků byly obě sabotáže dílem Františka Himra, člena Lvice z Velkého Újezda.⁴³

Důležitým impulsem pro odbojové hnutí na střední Moravě se v této době stává příchod parašutistických výsadek z SSSR. Sovětské velení vyslalo na konci srpna 1941 do protektorátu devítičlenný výsadek se zpravodajskými a sabotážními úkoly. Jeho členy byli tzv. „hvězdáři“, českoslovenští občané orientovaní radikálně levicově až komunisticky, kteří se do SSSR dostali při ústupu československé vojenské jednotky z poraženého Polska, po určité době se od této jednotky oddělili a dali se k dispozici sovětským orgánům. Parašutisty, narychlo vycvičené sovětskou bezpečnostní službou NKVD, pronásledovala nepřítelů osudu. Kvůli poškození letadla museli v noci z 30. na 31. srpna 1941 seskočit už v okolí Varšavy a při přesunu na

území protektorátu byli tři z nich zatčeni. Ostatním se ale podařilo přejít hranice a zahájit plnění svých úkolů.⁴⁴

Jedním z těchto parašutistů byl i přerovský rodák Karel Hovůrka, který se 11. září 1941 objevil v Přerově v bytě své matky. V následujících dnech navázal řadu kontaktů na přerovské odbojové pracovníky z řad Sokola a sociálně demokratické strany. Mj. se napojil i na buňku PVVZ ve Středomoravských elektrárnách (ředitel Jan Polách, účetní Marie. Dřevojánková), která mu ve spolupráci s odbojovou skupinou ve Valašském Meziříčí (Rudolf Dvořák, Jaroslav Podzemný) pomáhala při pokusech o zprovoznění jeho vysílačky a při přípravách sabotážních akcí. Na Přerovsku působili i další parašutisté z výsadku NKVD – Josef Vodička a Ferdinand Čihánek.⁴⁵

Ve stejné době, kdy se na Přerovsku objevili parašutisté vyslaní NKVD, se tato oblast stala i operačním prostorem dalšího desantu vyslaného ze SSSR, který nesl označení S-1. Tento čtyřčlenný výsadek byl rovněž složen z československých vojáků, kteří se dostali do SSSR po porážce Polska, ale připraven a vycvičen byl československou vojenskou misí, jež v SSSR zastupovala zájmy londýnské exilové vlády. Parašutisté seskočili v noci z 9. na 10. září 1941 u Dřínova na Kroměřížsku ve složení nadporučík Bohuslav Němec (velitel), rotný František Brauner, četař František Ryš a desátník Jan Kasík. Brzy po seskoku se jim podařilo získat značný počet spolupracovníků a napojit se na skupiny domácího odboje na Přerovsku, Kroměřížsku, Ostravsku a Brněnsku. Na Přerovsku působil zejména Bohuslav Němec, který zde před svým útekem do Polska v létě 1939 žil a byl zapojen do činnosti místní Obrany národa. Po seskoku u Dřínova a příchodu do Přerova se Bohuslavu Němcovi podařilo navázat spojení s místními protinacistickými buňkami PVVZ v Středomoravských elektrárnách, na železniční stanici a nádražní poště, které byly napojeny na celostátní odbojovou síť Ústředního vedení odboje domácího (ÚVOD). Přerovští odbojáři opatřili veliteli výsadku S-1 úkryt v nedalekém Brodku u Přerova ve vile obchodníka Jana Skopala.⁴⁶

Do slibně se rozvíjející činnosti výsadkářů ale zasáhly nepříznivé vnější okolnosti.

Nacisté rozpoznali změnu atmosféry v protektorátu a rozhodli se tvrdě proti odboji zasáhnout, likvidovat jeho vůdčí představitele a zastrašit zbytek české společnosti. Do protektorátu byl vyslán jako zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich, který okamžitě po svém příchodu vyhlásil 28. září 1941 stanné právo. Svou činnost zahájily smutně proslulé stanné soudy, které odsoudily do 20. ledna 1942, kdy bylo stanné právo zrušeno, 486 osob k trestu smrti a 2 242 k předání do koncentračního tábora.⁴⁷

Atmosféru stanného práva, kdy byly denně veřejně vyhlášovány vykonané rozsudky smrti, neunesl morálně nepevný parašutista z výsadku NKVD Ferdinand Čihánek a 30. září 1941 se dobrovolně přihlásil na olomoucké služebně gestapa. Zde vypověděl vše o činnosti svého výsadku a nabídl se jako konfident při dopadení ostatních parašutistů a jejich spolupracovníků. Čihánkova zrada dala gestapu do rukou ideální možnost k likvidaci výsadku NKVD a jeho podporovatelské sítě. Výsadkář Karel Hovůrka byl 1. října 1941 zastřelen při zatýkací akci v Přerově a ostatní

parašutisté NKVD byli za aktivní Čihánkovy asistence postupně dopadeni v průběhu října 1941. Zatýkáni postihlo i podporovatele výsadku na různých místech Moravy, kteří pak většinou skončili svou životní pouť před popravčí četou v Brně v Kounicových kolejích nebo v koncentračním táboře Mauthausen. Zatčen byl ředitel SME Jan Polách z Přerova, Rudolf Dvořák a Jaroslav Podzemný z Valašského Meziříčí a řada dalších. Dočasně se podařilo uniknout účetní Marii Dřevojánkové, která byla upozorněna svým spolupracovníkem ze SME, že na ni v její kanceláři čeká gestapo, společně se svým manželem uprchla a až do konce května 1942 se ukryvala. Některé z úkrytů u spolehlivých lidí ji díky svým kontaktům opatřil i Otta Koblovský (viz níže).

Čihánkova zrada ohrozila i činnost výsadku S-1, protože Ferdinand Čihánek se ještě před svou zradou náhodně setkal v Přerově na nádraží s dvěma jeho členy – Bohuslavem Němcem a Františkem Braunerem – a při svém přihlášení na gestapo o tomto setkání vypovídal. Gestapo využílo i propojení podporovatelských sítí desantů NKVD a S-1 a pokoušelo se při výsleších zatčených zjistit místo pobytu Bohuslava Němce. V Přerově i jinde byl také nasazen novopěčený konfident Ferdinand Čihánek, aby pátral po pobytu parašutistů z S-1 a rovněž po úkrytu uprchlých manželů Dřevojánkových.⁴⁸ Jeho slídění ohrožovalo zejména Bohuslava Němce, proto ho jeho spolupracovníci včas přesunuli z Brodku u Přerova do výletního hostince Františka Kubiče na Tesáku v Hostýnských horách. Když i tam začalo veliteli výsadku S-1 hrozit nebezpečí, přemístil se začátkem října 1941 do Ostravy, kde mu opatřili ilegální byt členové místní odbojové skupiny. Nebezpečí se ovšem objevilo i odjinud.

Na přelomu léta a podzimu 1941 v souvislosti s příchodem Reinharda Heydricha do protektorátu a vyhlášením stanného práva zahájilo gestapo v Čechách i na Moravě rozsáhlou a koordinovanou akci proti hnutí odporu, a to zejména proti ilegálním organizacím napojeným na Ústřední vedení odboje domácího, resp. na Moravě na tzv. Moravskou pětku. V srpnu 1941 bylo na území protektorátu zatčeno 1 278 osob, v září 1 532, v říjnu dokonce 2 744 a v listopadu 1 564 lidí.⁴⁹ Síť ÚVODu byla prakticky rozbita, a to jak v centrech, tak i v jednotlivých regionech. Na začátku října 1941 byla v Praze-Jinonicích odhalena i vysílací souprava ilegální radiostanice Sparta I, čímž došlo k přerušení rádiového spojení domácího odboje se zahraničím.

Touto rozsáhlou akcí se gestapo znovu přiblížilo výsadku S-1, jehož některé ostravské spolupracovníky při ní zatkl. Díky usilovnému pátrání se mu podařilo dostat se až k bratru parašutisty Františka Ryše Rudolfovi, který s výsadbáři od jejich přistání spolupracoval. Ostravským gestapákům se psychickým nátlakem podařilo Rudolfa Ryše zlomit, takže ten jim na začátku listopadu 1941 při ilegálních schůzkách v Ostravě vydal postupně parašutisty Bohuslava Němce a Františka Braunera. Třetí člen výsadku Jan Kasík byl zatčen ve vlaku jedoucím z Otrokovic do Přerova a na rozdíl od svých druhů, kteří museli být přinuceni k výpovědím pomocí brutálního násilí, se rozhodl zachránit si život zradou a stal se konfidentem gestapa. Později sehrál neblahou úlohu při odhalování Lvice.

Poslední z parašutistů František Ryš unikl do května 1942, kdy byl i on v Brně dopaden a po atentátu na Reinharda Heydricha popraven. Stejně tragický osud potkal už o něco dříve ostatní dopadené parašutisty z výsadek NKVD, S-1 i jejich spolupracovníky. Rozsudkem brněnského stanného soudu byli 22. prosince 1941 odsouzeni k trestu smrti a 13. ledna 1942 převezeni do koncentračního tábora Mauthausen. Schválení vykonání rozsudku si vyhradil přímo Reinhard Heydrich. Dne 7. května 1942 pak došlo k hromadné popravě třiceti tří parašutistů a jejich spolupracovníků u stěny mauthausenského kamenolomu. Společně s nimi bylo zastřeleno i několik desítek dalších odbojářů z celé Moravy.⁵⁰

Dramatické události v závěru roku 1941 zlikvidovaly většinu odbojových buněk ÚVOD na střední Moravě a rovněž v podstatě rozbily nebo ochromily pražské a brněnské centrum této organizace. To samozřejmě ovlivnilo i situaci středomoravské Lvice, která sice nebyla zatýkáním přímo postižena, ale ztratila kontakty, jež měl Otta Koblovský a někteří jeho spolupracovníci (např. přerovský poštovní úředník Maxmilián Binder) prostřednictvím přerovských buněk PVVZ s odbojovými centry v Praze a Brně. Tím např. do značné míry ztrácela smysl zpravodajská činnost, kterou Lvice vyvíjela, protože získané poznatky nyní nebylo možné předávat dál. Lvice vlastní radiotelegrafické spojení se zahraničím neměla, a i když se ho několikrát pokoušela opatřit, zůstaly její snahy neúspěšné. Rovněž povstání proti okupantům připravované jednotlivými skupinami Lvice mohlo mít smysl nikoliv jako izolovaná akce, ale pouze jako součást širšího koordinovaného vystoupení, které by zasáhlo rozsáhlé území. Pokud tedy měla být po úderu gestapa na podzim 1941 činnost Lvice efektivní, existovala v podstatě dvě logická východiska – buď najít spojení k nějaké odbojové skupině, která by koordinovala odbojovou práci na celém území protektorátu nebo aspoň Moravy a měla i spojení se zahraničím – nebo se pokusit takové centrum vytvořit samostatně. Jak uvidíme, řešením tohoto problému se zabývaly i další skupiny hnutí odporu na Moravě.

Vytvoření centrálního vedení Lvice v Ostravě

V závěru roku 1941 se obrátil Otta Koblovský na Jana Navrátila z Veselíčka, aby rozšířil působnost středomoravské Lvice i na Ostravsko. Je pravděpodobné, že tato aktivita souvisela s přerušením kontaktů, které Otta Koblovský původně měl na síť Ústředního vedení odboje domácího. Jan Navrátil na Ostravsku skutečně získal několik osob pro odbojovou práci a přitom narazil i na Ladislava Žáčka, kterého ve stejné době pověřil Drahomír Vomáčka, aby obnovil v Ostravě činnost skupiny Nemo. Propojením Ladislava Žáčka a Jana Navrátila se tak vytvořily předpoklady pro vybudování organizace, která by zahrnovala odbojové skupiny na Brněnsku, Ostravsku i na střední Moravě.⁵¹

V posledních měsících roku 1941 se konaly tajné porady, na nichž vedoucí představitelé jednotlivých skupin dohodli postup při výstavbě nové ilegální organizace a její úkoly. V listopadu 1941 se sešli v Ostravě členové skupiny Nemo Drahomír Vomáčka, Ladislav Žáček a B. Neuwirth s Ottou Koblovským, Janem Navrátilem a Františkem Luzarem z Ostravy. Další obdobná schůzka se uskutečnila v průběhu prosince 1941 v ostravské

kavárně Fénix a následující den v hotelu Schindler.⁵² K řadě dalších setkání vytvářeného vedení, do kterého byl kooptován i poručík Josef Neugebauer, pak docházelo v bytě Josefa Škuty, zaměstnance generálního ředitelství Severní dráhy Ferdinandovy, který byl později gestapem označen za „duchovního vůdce“ Lvice v Ostravě.⁵³ Úkoly stanovené nově vytvářené odbojové organizaci byly – jak už bylo uvedeno výše – v podstatě shodné s cíli Obrany národa: budování a příprava „podzemní armády“, opatrování zbraní a finančních prostředků, podpora rodin zatčených a popravených, sabotážní akce a propagandistická a agitační činnost. Psychologicky zajímavý je fakt, že ke konstituování vedení Lvice dochází právě v době vrcholícího teroru prvního stanného práva. Svědčí to o tom, že Heydrichův záměr zastrážit popravami české hnutí odporu se v tomto případě jednoznačně minul účinkem.

Pro novou organizaci byl zpočátku používán název Česko-polská mafie, který měl snad odrážet existující spojení s odbojovou skupinou Bílý orel, vyvíjející činnost na území okupovaného Polska. Na přelomu let 1941/1942 se ale objevuje nový název Lvice, který organizaci už zůstal.

Postupně docházelo k zapojování dalších členů, kteří měli provádět výstavbu organizace v určených oblastech. Významnými ohnisky činnosti Lvice na Ostravsku byly důl a koksovna František v Ostravě-Přívoze, důl Michal v Michálkovicích a generální ředitelství Severní dráhy Ferdinandovy v Ostravě. To bylo do značné míry dáno záměrnou personální politikou ostravského krajského velení Obrany národa v roce 1939, kterému se pod vedením pplk. Edmunda Klímka podařilo po demobilizaci čs. armády rozmístit na tato pracoviště, na něž dojíždělo mnoho zaměstnanců i z jiných regionů, řadu mladých důstojníků, se kterými se počítalo v ilegální činnosti a kteří zůstali i po rozbití Obrany národa na svobodě.⁵⁴ Tyto mladé důstojníky zapojili do činnosti Lvice poručík Josef Luzar, zaměstnanec generálního ředitelství Severní dráhy Ferdinandovy, který měl organizovat odbojovou práci v oblasti vnitřní Ostravy, a inženýr Antonín Kasalický, bývalý major čs. armády, nyní zaměstnanec jámy Michal v Michálkovicích.

Do výstavby ilegální organizace byli zapojeni i další zaměstnanci z jámy Michal. Přímo pro Michálkovice byl určen vedoucím odboje Jan Krupa, pro Heřmanice Vítězslav Suský. V Ostravě-Přívoze měl organizovat ilegální práci poručík František Pazdírek, zaměstnanec koksovny František. Později vznikl ve vedení Lvice plán, že Jan Krupa nahradí v Brně v řízení ilegální činnosti Drahomíra Vomáčka.

Členové Lvice z Ostravska vyvíjeli značnou aktivitu, poválečná zpráva o jejich činnosti konstatuje, že na jejich konto jdou dvě sabotáže v dole a koksovně František v Ostravě-Přívoze. Šlo o shození dopravního mostu a vyhození potrubí topného plynu. Tyto akce se ovšem uskutečnily už v závěru roku 1940, tj. poměrně dlouho před vytvořením centrálního vedení Lvice.⁵⁵ V dubnu 1942 při jedné z porad vedení Lvice navrhl Drahomír Vomáčka přechod k rozsáhlé sabotážní činnosti, ale většina vedoucích představitelů s ním tehdy nesouhlasila, doba jim nepřipadala ještě dostatečně „zralá“ a pravděpodobně se obávali toho, že by na sebe připoutali nežádoucí pozornost nacistických bezpečnostních sil. Ostravská skupina Lvice se rovněž pokusila opatřit si vlastní vysílačku, kterou zkonstruoval zámečník

Mitrocha z dolu Michal. I tato snaha o opatření radiotelegrafického spojení ovšem zůstala neúspěšná.⁵⁶

Na Lvici se napojila i dvacetičlenná odbojová skupina z Radvanic, vedená vrchním školním inspektorem Menšíkem. Odbojáři se pokoušeli infiltrovat protektorátní policejní a justiční orgány, a do ilegální práce tak bylo zapojeno několik příslušníků protektorátního četnictva – Rudolf Sklár z Kunčiček u Ostravy, František Hoskovec z Muglina, Tomáš Strnad z Hrušova, Jan Kolařík, Josef Botek a několik dalších. Člence Lvice Alexandře Balysové se podařilo pomocí své známé Františky Mikulové a štábního praporčíka Františka Mílka proniknout i na policejní ředitelství v Ostravě. Touto cestou byly opatřovány falešné průkazy pro stíhané osoby. Pokračovala i snaha o rozšiřování Lvice do dalších regionů, mj. na Opavsko, Těšínsko a Zlínsko.⁵⁷

Významnou aktivitu vyvíjela Lvice v okolí Místku, kde postupně od konce roku 1941 do jara 1942 vznikly čtyři místní skupiny – Čeladná (Josef Sovják, Antonín Lange), Frýdlant nad Ostravicí (Vojtěch Veselý, Bohumír Dorazil), Pstruží (Vítězslav Kubík) a Pržno (Alois Šálek). Nejpočetnější a nejdůležitější z nich byla skupina v Čeladné, která měla 30 členů a později hrála roli důležité přepážky mezi vedením Lvice v Ostravě a partyzánským oddílem Zelený kádr. Důležitým opěrným bodem skupiny v Čeladné byla hájenka lesníka Františka Kampa na Grúni, která byla východiskem pro tajné přechody hranic na Slovensko a místem ukrývání osob stíhaných gestapem. Frýdlantská skupina udržovala s ostravským vedením Lvice prostřednictvím Jana Krupy a Antonína Kasalického. Její člen Bohumír Dorazil, úředník krajského soudu v Moravské Ostravě, opatroval pro ilegální organizaci důležité úřední dokumenty, např. tiskopisy rodných listů. Rovněž byly rozpracovávány plány povstání proti okupantům, opatřovány zbraně a zdravotnický materiál a podporovány rodiny zatčených. Členové Lvice z Pstruží ukrývali občana Nové Vsi Josefa Neshodu, který byl stíhán gestapem.⁵⁸

Představitelé Lvice se opakovaně pokoušeli napojit se na nějaké centrální odbojové vedení, které předpokládali v Praze. Při ostravských poradách na konci roku 1941 to dostal za úkol Otta Koblavský, ale aktivitu v tomto směru vyvíjel i např. Josef Škuta. Tyto snahy ovšem zůstaly zpočátku neúspěšné. Kromě zmíněného spojení s polskou odbojovou organizací Bílý orl existovaly v létě 1942 určité kontakty s ilegální KSČ na Ostravsku, konkrétně s představitelem Zemského vedení KSČ na Moravě Ladislavem Ševčíkem. Rovněž kontakt Lvice se zpravodajskou skupinou RU-DA, uváděný v poválečných vzpomínkách členů Lvice, se odehrával pravděpodobně na Ostravsku. Tento kontakt měl být realizován prostřednictvím Zdeňka Krejčího, rodáka z Doubravy na Těšínsku.⁵⁹ Největší význam pro činnost Lvice ale měla spolupráce s odbojovou skupinou nového typu – partyzánským oddílem Zelený kádr.

Spolupráce se Zeleným kádrem a období druhého stanného práva

Partyzánský oddíl Zelený kádr vznikl na začátku roku 1942 v Hostýnských horách pod vedením Františka Vychodila, truhlářského dělníka ze

Dzbel u Konice, a Josefa Masného, obchodníka z Kroměříže. Jeho základnou se stala víkendová chata Josefa Masného na Chomýži v Hostýnských horách, nedaleko níž byl v lese vybudován stanový tábor. Našla zde útočiště řada lidí pronásledovaných gestapem, uprchlých válečných zajatců i osob vyhýbajících se totálnímu nasazení. Určitou dobu se v táboře zdržoval i parašutista ze západního výsadku BIVOUAC Libor Zapletal.⁶⁰ Partyzáni si brzy vybudovali širokou podporovatelskou síť na Kroměřížsku, Holešovsku, Zlínsku, Přerovsku a Prostějovsku.

Na jaře 1942 bylo navázáno spojení mezi Zeleným kádrem a Lvicí. První společná schůzka, na které byly dojednány základní body spolupráce, se uskutečnila v jednom z ostravských parků a zúčastnili se jí velitel Zeleného káдру František Vychodil (krycím jménem „Franta Dlouhý“), Jan Krupa, Vítězslav Suský, Ladislav Žáček a Josef Škuta. Lvice měla pro Zelený kádr opatřovat potraviny, potravinové lístky, šatstvo, prádlo, léky, obvazy, zbraně, střelivo a výbušniny, partyzánská skupina měla naopak poskytnout útočiště těm odbojovým pracovníkům, kterým hrozilo zatčení.⁶¹

Dojednaná spolupráce se brzy začala rozvíjet. Členové Lvice dodávali Zelenému káдру výbušniny získávané na ostravských šachtách a v lesním táboře na Chomýži se objevila řada osob ukrývaných původně Lvicí – Oldřich Hybner, Miroslav Sitko, Jindřich Oborný, Václav Boháč aj. Přesuny těchto lidí k Zelenému káдру zprostředkovali Josef Škuta a Bohuslav Neuwirth, a to většinou přes skupinu Lvice v Čeladné. Lvicí se také podařilo některé ze stíhaných osob převést na Slovensko, a to díky přechodovým kanálům v Beskydech (lesník František Kamp ze Starých Hamrů) a ve vlakové poště (přerovský úředník Maxmilián Binder).⁶² Ve spojení se Zeleným kádrem byl zejména Vítězslav Suský, ale kontakty udržovali i další členové Lvice – Rudolf Sklár, ing. Antonín Kasalický, učitel Antonín Lange, Josef Sovják aj. Úlohu spojovacího článku mezi Lvicí a Zeleným kádrem plnila zejména odbojová skupina Lvice v Čeladné, která mj. dodávala prostřednictvím učitele Antonína Langeho partyzánskému oddílu důležité zpravodajské informace. Ze strany Zeleného káдру byli spojky František Vychodil a později Václav Boháč. K dalším setkáním mezi vedením Lvice a Zeleného káдру docházelo mj. i v Pstruží na Místecku.⁶³

Rozsáhlá aktivita Lvice s sebou samozřejmě přinášela nebezpečí prozrazení. Vážné ohrožení pro ilegální organizaci a zejména pro Ottu Koblovského přineslo zatčení manželů Dřevojánkových z Přerova na konci května 1942. Jak už bylo uvedeno výše, Dřevojánkovým se podařilo uprchnout z dosahu gestapa na začátku října 1941 po smrti parašutisty NKVD Karla Hovůrky a zničení jeho přerovské podporovatelské sítě. Marie Dřevojánková se několik prvních dní ukrývala v Přerově a Újezdci u svých známých a pak přešla k Aloisi Pliskovi do Týna nad Bečvou. Její manžel Josef Dřevojánek se zpočátku skrýval u rodiny Kovářovy v Pržně a pak se společně se svou manželkou uchýlil do Podhradní Lhoty k Josefu Šimkovi. Tento úkryt jim zprostředkovala sestra Marie Dřevojánkové Hermína Lancíková.⁶⁴ I když to bylo nebezpečné, udržovali Dřevojánkovi občasný kontakt se svými příbuznými a nezatčenými spolupracovníky v Přerově i jinde, a to prostřednictvím svého synovce Josefa Hrabovského. Další útočiště manželům Dřevojánkovým pak poskytla hostinská Jana Kopečková v Lešné

a nakonec je ukrývali manželé Alois a Amálie Tkáčovi v Čeladné. Tento úkryt jim opatřil Otta Koblovský a jeho spolupracovník Maxmilián Binder.

K vypátrání manželů Dřevojánkových nakonec rozhodnou měrou přispěla systematickost v práci nacistických bezpečnostních složek. Když neuspělo ani nasazení konfidenta Ferdinanda Čihánka, ani výsledky zatčených odbojářů, provedlo gestapo opakovanou důkladnou prohlídku v jejich bytě. Při ní našlo písemný materiál, který nasvědčoval, že synovec Dřevojánkových Josef Hrabovský je rovněž zapojen do ilegální činnosti. Hrabovský byl zatčen a podroben mimořádně brutálnímu výslechu, při němž gestapo zjistilo úkryt Dřevojánkových a 26. května 1942 je v Čeladné dopadlo. Po následném vyšetřování pak byli zatčeni i jejich podporovatelé, rodinní příslušníci a spolupracovníci, kteří s nimi byli po jejich útěku v kontaktu.

Tragédii znásobila skutečnost, že k těmto událostem došlo v době vyhlášení druhého stanného práva po atentátu na Reinharda Heydricha. Gestapo dalo v tomto případě přednost před důkladným vyšetřením případu předání zatčených stannému soudu v Brně, který většinu zúčastněných odsoudil k trestu smrti. Dne 1. června 1942 stanuli před popravčí četou v Kounicových kolejích manželé Dřevojánkovi, Josef Hrabovský, Jana Kopečková, Alois Pliska a Josef Šimek, 3. června učitel Zdeněk Nachmiler z Lešné, sestry Marie Dřevojánkové Věra Dvořáková a Hermína Lančíková a manželé František a Věra Šimkovi z Přerova, 10. června syn Jany Kopečkové František Kopeček, 27. června dcera Hermíny Lančíkové Eva Lančíková a Antonín Zahradníček z Poličné. Určitou dobu unikal zatčení bratr Jany Kopečkové Vladimír Honka, ale i on byl začátkem července 1942 zatčen a brzy zahynul v koncentračním táboře Osvětim. Další osoby – např. manželé Tkáčovi a dalších šest obyvatel Čeladné – byly až do konce války vězněny.⁶⁵

V souvislosti s tímto případem se dostal do ohrožení i Otta Koblovský. Přerovská služebna gestapa na konci května 1942 zjistila jeho podíl na opatrování úkrytů pro manželé Dřevojánkovy a rozhodla se ho zatknout. Vedením této původně rutinní akce byl pověřen příslušník gestapa Fridrich Carman. Gestapáci nejdříve prohledali Koblovského byt v Malých Prosenicích a poté jeli do mlékárny v Radslavicích, kde byl zaměstnán. Zde hodlali použít postup obvyklý v těchto případech – chtěli si ho nechat zavolat do kanceláře k řediteli mlékárny a tam provést zatčení. Koblovskému se naštěstí za dramatických okolností podařilo včas uprchnout. Podle svědectví pamětníků ho z Prosenic telefonicky varoval jeho přítel poštmistr František Kegl, že k němu do zaměstnání jede gestapo. V budově radslavicíké mlékárny Koblovský členy gestapa potkal při jejich cestě k řediteli a podařilo se mu uniknout. První úkryt mu v Radslavicích poskytl pravděpodobně jeho spolupracovník Bedřich Zajíc.⁶⁶

Od těchto událostí byl Koblovský na útěku, používal falešné dokumenty na jméno Jiří Sasín a ukrýval se na řadě míst střední Moravy. Jeho ilegální práce pokračovala v neztenčené míře dále. Gestapo na něj později, když zjistilo jeho roli v činnosti Lvíce, vypsalo odměnu 10 tisíc marek a nasadilo na jeho vypátrání mj. konfidenta Jana Kasíka.⁶⁷ V souvislosti s případem manželů Dřevojánkových byl na konci května 1942 v Blatnici zatčen i poštovní úředník Maxmilián Binder, člen Lvíce, ale gestapo ho po

třech týdnech propustilo, protože mu nemohlo prokázat žádnou ilegální činnost.

Útěkem Otty Koblovského bylo odvráceno nebezpečí prozrazení činnosti Lvice. Je zřejmé, že gestapo v té době ještě nic netušilo o existenci této rozsáhlé ilegální organizace a dalo přednost okamžitému zastrašujícímu efektu, který měly popravky manželů Dřevojánkových a jejich podporovatelů, před důkladným vyšetřením celého případu.

Dne 27. května 1942 provedli v Praze členové výsadku Anthropoid Jozef Gabčík a Jan Kubiš atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Vlna nacistického teroru, která následovala, daleko překonala represe prvního stanného práva. Ani za těchto okolností ale nedošlo k utlumení činnosti Lvice, spíše naopak. Její skupiny na střední Moravě se na pokyn Otty Koblovského zaměřily na vyhledávání vhodných úkrytů pro stíhané osoby. Rovněž došlo k dalšímu – a tentokrát úspěšnému – pokusu o navázání spojení s nějakou silnou a rozvětvenou odbojovou organizací. Člen lipnické Lvice Rostislav Ministr v době heydrichiády pobýval v Praze, kde se mu podařilo se zkontaktovat se sokolskou organizací Jindra (jinak též Obec sokolská v odboji), která se po rozbití struktury Ústředního vedení odboje domácího stala páteří národního odboje v protektorátu a síť jejích skupin obsáhla většinu regionů.⁶⁸ Její členové se podíleli na ukrývání a činnosti řady parašutistů západních výsadků, včetně příslušníků desantu Anthropoid. Mezi vedoucí představitele Jindry patřili profesor Ladislav Vaněk, František Pecháček, Štěpán Drásal, Jan Zelenka-Hajský, MUDr. Břetislav Lyčka, Josef Ehrle aj.

Organizace Jindra měla své místní skupiny i na Přerovsku, kde v jejím čele stál sokolský funkcionář František Sigmund, a na Kojetínsku, kde zřejmě řídil odbojovou činnost Jaroslav Kazda. Tyto skupiny vyvíjely činnost až do října 1942, kdy gestapo zahájilo zatýkání jejich představitelů, které skončilo až v srpnu 1943.⁶⁹ I když skupiny Lvice a Lvica na střední Moravě vyvíjely činnost zhruba ve stejném období, chybí důkazy jejich vzájemné spolupráce a k propojení obou organizací vedl právě až zmíněný pobyt Rostislava Ministra v Praze.

Představitelé skupiny Jindra se rozhodli využít sítě úkrytů vytvořených Lvici na Moravě pro některé odbojové pracovníky, kteří žili v ilegalitě a pro které bylo v Praze v období po atentátu na Heydricha příliš nebezpečné prostředí. Proto se na Lipnicku objevil vedoucí představitel Jindry profesor Ladislav Vaněk, který zde byl pod krycím jménem Landa ukrýván v druhé polovině června 1942 u rodiny Pavlišťíkovy v Tupci. Tento úkryt Ladislavu Vaňkovi zprostředkoval poštovní zaměstnanec Oldřich Kejval, člen Lvice z Dolního Újezda, a ve spojení s Ladislavem Vaňkem byl během jeho pobytu v Tupci i další odbojář z Lvice – Václav Cifř z Oseka nad Bečvou. Vedoucí představitelé sokolské skupiny Jindra uvažovali o přesunu těžiště činnosti Jindry i většiny ukrývaných parašutistů na Moravu. Centrem měl být statek rodiny Pavlišťíkovy v Tupci.⁷⁰ K tomu ovšem už nedošlo.

Dalším odbojářem, který se v této době ukrýval na Lipnicku, byl Otto Linhart. Šlo o radistu vysílačky Sparta I, který žil už od podzimu 1941 v ilegalitě. Linhart se před svým příchodem na střední Moravu společně s dal-

šími odbojovými pracovníky ukrýval v Plzni, odkud ale musel urychleně uprchnout před zatýkáací akcí gestapa. Pod krycím jménem Jan Zachar se nejdříve rovněž ukrýval u Pavlišťáků v Tupci a pak se přemístil do Týna nad Bečvou.⁷¹

Kurýrem mezi pražským vedením Jindry a skupinami Lvice na Ostravsku, Brněnsku i na střední Moravě se stal ostravský redaktor Josef Bjaček. Tato postava vyvolává dodnes řadu otázek, na které není jednoduchá odpověď. Někteří odbojáři z Lvice ho po válce označovali za konfidenta, který úmyslně pronikl do jejich řad a způsobil katastrofu celé organizace. Tato interpretace se projevila i v historické literatuře.⁷² Některá fakta nicméně nasvědčují tomu, že skutečná role Josefa Bjačka byla mnohem komplikovanější a nejednoznačnější.

Josef Bjaček působil v předválečném období jako tajemník národně demokratické strany v Ostravě. Hned na začátku okupace se zapojil do odbojového hnutí a získal pro ně v Ostravě řadu osob. Už na jaře 1939 byl ale zatčen a po šesti týdnech propuštěn za závazek spolupráce, nikoliv ovšem s gestapem, nýbrž s brněnskou služebnou abwehru (německé vojenské zpravodajské služby). Jeho řídicím důstojníkem se stal major Kristiani a Bjaček při této spolupráci vystupoval pod krycím jménem „Bub“ (pravděpodobně der Bube = hošík nebo spodek v kartách).⁷³

Neznáme podstatu informací a služeb, které Bjaček abwehru poskytoval, přesto se ale zdá, že šlo jen o předstíranou spolupráci. Bjaček se totiž v roce 1941 velice aktivně zapojil do odbojové činnosti sokolské skupiny Jindra v Ostravě i v Brně, přičemž o podstatě své činnosti německé bezpečnostní síly neinformoval. Role moravských skupin Jindry vzrostla bezprostředně po atentátu na Heydricha, protože vedení Jindry plánovalo – jak už bylo uvedeno – přesun přechovávaných parašutistů, popř. i dalších ohrožených osob, na Moravu.⁷⁴ Josef Bjaček měl přitom hrát velmi důležitou úlohu. Podle poválečných výpovědí člena gestapa byl vedením Jindry pověřen přemístěním parašutistů skupiny Anthropoid Jana Kubiše a Josefa Gabčíka do Beskyd a rovněž měl z Prahy odvézt lékaře, který těmto výsadbkářům poskytl lékařské ošetření.⁷⁵ (V případě dotyčného lékaře šlo s největší pravděpodobností o MUDr. Břetislava Lyčku, který 21. července 1942 spáchal sebevraždu v obklíčení gestapem v Ouběnicích na Benešovsku.) Tyto přesuny se nakonec neuskutečnily, na rozdíl od ukrytí poštovního úředníka z Plzně „Honzy“, které Josef Bjaček zabezpečil na pokyn Ladislava Vaňka na Lipnicku.⁷⁶ (Zde šlo o již zmíněné ukrývání radisty Otty Linharta v Tupci a v Týně nad Bečvou.) Z těchto údajů je zřejmé, že Josef Bjaček disponoval informacemi, které přímo vedly k pachatelům atentátu na Heydricha, ale nacistům je neposkytl, což se mu později mělo stát osudným.

V létě 1942 se Josef Bjaček aktivně zapojil i do činnosti Lvice, účastnil se některých porad jejího ostravského vedení, byl ve spojení s brněnskou skupinou Nemo a podílel se i na zásobování Zeleného kádru penězi, municí a zbraněmi. I to se gestapo dozvědělo až dodatečně při rozkrývání činnosti Lvice.⁷⁷

Rozbití Lvice gestapem

Gestapo představovalo pro odboj velice nebezpečného soupeře, který disponoval velkým množstvím zkušených policejních pracovníků. To spolu s brutálními vyšetřovacími metodami a nasazením konfidentů vytvářelo krajně obtížnou situaci pro ilegální sítě, které měly jen omezené možnosti aktivní obrany. Novou kvalitou v boji nacistických bezpečnostních složek proti hnutí odporu pak představovalo budování tzv. „volavčích sítí“, falešných odbojových skupin, které se snažily pod záminkou sjednocování odboje získat kontrolu nad ilegálními organizacemi a ovlivňovat jejich činnost. V těchto „volavčích sítích“ byli kvůli zvýšení jejich důvěryhodnosti zapojeni vedle konfidentů gestapa i čestní vlastenci, kteří neměli ani tušení o skutečném poslání svých organizací.

Brněnská řídicí úřadovna gestapa si začala svou „volavčí síť“ budovat už od roku 1940 a podařilo se jí do ní zapojit řadu bývalých ilegálních pracovníků, kteří se rozhodli po svém zatčení přejít na druhou stranu fronty a pracovat jako konfidenti. Od léta 1942 fungovala tato „volavčí síť“, která pokrývala značnou část Moravy, pod hlavičkou obchodní firmy ERLAN v Brně v Jánské ulici.⁷⁸ Bohužel jednou z obětí této nebezpečné metody boje se stala i Lvice, přesněji řečeno její brněnská součást Nemo.

Na činnost skupiny Nemo narazil v létě 1942 Josef Navrátil, jeden z nejnebezpečnějších konfidentů brněnského gestapa, který měl krycí značku N-32.⁷⁹ Gestapo zahájilo prostřednictvím své „volavčí sítě“ se skupinou Nemo záladnou hru a podařilo se mu vylákat od odbojové organizace její vysílačku, která ovšem nebyla funkční. Lze spekulovat o tom, proč gestapo v rozvíjení „spolupráce“ se skupinou dále nepokračovalo a rozhodlo se tvrdě zasáhnout. Pravděpodobně zde sehrála roli jednak rozvětvenost odbojové organizace, kterou bylo velice obtížné držet pod účinnou kontrolou, ale dalším a zřejmě rozhodujícím důvodem zřejmě bylo, že gestapo zjistilo napojení skupiny na partyzánský oddíl Zelený kádr. Ten přes řadu nedostatků ve své činnosti představoval pro nacisty potenciální vážnou hrozbu, a proto se ho rozhodli urychleně likvidovat.

Dne 8. září 1942 byl vedoucí představitel skupiny Nemo Jan Ondryška z Tuřan u Brna vylákán konfidentem Josefem Navrátilem na schůzku do kavárny Cajpl v Brně v Dvořákově ulici. Při odchodu z této schůzky byl zatčen členy gestapa. V průběhu září 1942 pak došlo k uvěznění i dalších představitelů skupiny Nemo – Drahomíra Vomáčky, Františka Červinky, Otty Havráňka, Petra Lercha aj. Celkově bylo v rámci této ilegální organizace zatčeno referátem gestapa IV 1b, pod který spadalo potírání „pravicového“ odbojového hnutí, kolem 70 osob. Řízením celého případu byl pověřen kriminální inspektor Schober.⁸⁰

Dne 12. září (některé prameny uvádějí ovšem 13. září) 1942 došlo k akci nacistů s cílem zlikvidovat Zelený kádr. Zatčený Jan Ondryška byl přinucen dovést členy brněnského a ostravského gestapa k základně partyzánského oddílu na Chomýži v Hostýnských horách. Zde došlo v chatě Josefa Masného a v jejím okolí k ozbrojenému střetnutí mezi partyzány a gestapáky, které skončilo únikem jádra Zeleného kádra z tohoto prostoru. Při této pro gestapo víceméně nezdařené akci byl ovšem kromě dalších dvou osob zatčen i ostravský příslušník Lvice Ladislav Žáček a došlo i k naru-

šení podporovatelské sítě Zeleného kádru na Kroměřížsku.⁸¹ Uvěznění Ladislava Žáčka v Ostravě navíc vytvořilo předpoklady pro hlubší proniknutí gestapa do Lvice i Zeleného kádru, které se ovšem uskutečnilo i v jiných souvislostech.

V stejné době se totiž gestapu podařil rozhodující průlom do struktury sokolské odbojové organizace Jindra v Čechách i na Moravě. Ta sice byla silně narušena už předtím v souvislosti s vypátráním parašutistů ukrývajících se v Praze v pravoslavném kostele sv. Cyrila a Metoděje a s pozatýkáním jejich podporovatelů, ale teprve nyní gestapo zahájilo celkový frontální úder, který organizaci Jindra na konci roku 1942 definitivně zlikvidoval v Čechách a na jaře 1943 i na Moravě. Dne 4. září 1942 byl zatčen i dosud se ukrývající vedoucí Jindry profesor Ladislav Vaněk, nad jehož dalšími osudy se dodnes vznáší řada otazníků.

Při vyšetřování pražské gestapo zjistilo, že v činnosti Jindry byl angažován i redaktor Josef Bjaček. Požádalo proto ostravskou služebnu, aby ho zatkla. Bjaček se ocitl 15. září 1942 v ostravském vězení.⁸² Pro gestapo byl „zrádce“, který přestože se zavázal ke spolupráci s abwehrem, neoznámil klíčové informace, jež mohly vést ke zjištění osob spjatých s atentátem na Heydricha. To bylo pochopitelně neodpuštělné a gestapo mu už samozřejmě nevěřilo, přesto se ale rozhodlo ho ještě jednou přinutit ke spolupráci. Při jeho výsleších totiž zjistilo, že kromě sokolské organizace Jindra byl zapojen i v činnosti Lvice.

Zdá se, že se Bjaček pokoušel kličkovat. Uvedl sice při vyšetřování jména některých vedoucích funkcionářů Lvice (Koblovský, Škuta), ale většinu informací, které o Lvici a Zeleném kádru z několikaměsíční spolupráce měl, zamlčel, což později zpečetilo jeho osud. (V dosavadní historické literatuře je uváděno, že gestapo se o Lvici dozvědělo právě až od Bjačka. V této souvislosti je ale nutné si uvědomit, že v té době už probíhalo vyšetřování brněnské skupiny Nemo a od 12. září byl zatčen a vyslýchán i člen ostravské skupiny Lvice Ladislav Žáček.)⁸³ Prvořadým úkolem gestapa bylo najít stopu k novému úkrytu partyzánského oddílu Zelený kádr. Gestapo sice dostalo ze zatčeného Ladislava Žáčka některé informace o struktuře a činnosti Lvice, ale nedozvědělo se nic o způsobu napojení ostravské ilegální organizace na partyzánský oddíl. (Žáček se snažil při výsleších gestapo zmást, mluvil např. o tom, že centrum Lvice je v Praze apod.) Proto gestapáci do cely k Žáčkovi umístili Josefa Bjačka, aby od něho vyzvěděl způsob napojení Lvice na Zelený kádr. Motivy jednání Josefa Bjačka byly v té chvíli hodně komplikované a pravděpodobně vedené snahou zachránit si v beznadějně situaci život. Bjaček skutečně získal od Žáčka jméno kurýra Bohuslava Neuwirtha, s jehož pomocí se dostávali uprchlíci z Ostravy do Hostýnských hor k Zelenému kádru, a sdělil je gestapu. Přitom ale před členy gestapa tajil, že i on sám měl v předcházejícím období se Zeleným kádrem kontakty a podílel se na zásobování partyzánského oddílu municí, finančními prostředky a potravinami.⁸⁴

Gestapo se rozhodlo nasadit na zjištěnou stopu svého konfidenta. Nejjednodušším řešením by bylo využít pro tento účel Josefa Bjačka, ale gestapáci už mu nevěřili a ponechali ho ve vězení. Dne 20. října 1942 ho převezli do Brna a odtud byl na přímý příkaz vedoucího brněnské řídicí

úřadovny gestapa vládního rady W. Nölleho odeslán do koncentračního tábora Mauthausen, kde byl v průběhu roku 1943 zlikvidován.⁸⁵

Kurýrem, jenž dopravoval stíhané osoby z Ostravy k Zelenému kádru, byl dělník Vítkovických železáren Bohuslav Neuwirth, který bydlel v ostravské kolonii Hlubina. Ostravské gestapo na něho na základě Bjačkových informací nasadilo jednoho ze svých nejnebezpečnějších konfidentů, bývalého parašutistu z výsadku S-1 Jana Kasíka, který měl na gestapu krycí značku MO-18. Kasík před Neuwirthem vystupoval ve své „autentické“ roli parašutisty vyslaného ze SSSR a podařilo se mu v průběhu dvou schůzek 22. a 23. září 1942 i díky znalosti prověřovacího hesla získat jeho důvěru. Díky Kasíkovým informacím získalo ostravské gestapo další záchytné body k pozdějšímu rozbití Lvice. Prioritou pro něj ovšem v dané chvíli bylo proniknutí k Zelenému kádru. Kasíkovi se to podařilo díky tomu, že ho Neuwirth seznámil s členem Zeleného kádru Václavem Boháčem, který se po střetnutí partyzánského oddílu s gestapem na Chomýži ukrýval v Ostravě. Kasík před Boháčem opět věrohodně vystupoval jako parašutista pronásledovaný gestapem a žádal o ukrytí u partyzánského oddílu.

Dne 28. září odvezl Boháč Kasíka do tábora Zeleného kádru v Hostýnských horách. Jejich cestu vlakem z Ostravy-Vítkovic až do Hlinska pod Hostýnem sledoval člen ostravského gestapa Karl Wiedermerth.⁸⁶ V táboře Zeleného kádru byl Kasík prověřován členem oddílu „Josefem“ (snad Josefem Masným), ale po třech dnech odtud v obavě před prozrazením uprhl. Jeho nasazení přes proniknutí do partyzánského tábora neskončilo výrazným úspěchem a neumožnilo okamžitou likvidaci Zeleného kádru, a to zejména proto, že gestapo v té době nemělo vypracovanou techniku boje proti lesním oddílům, a především mu chyběly připravené mobilní jednotky, které by okamžitě podle zjištěných informací zasáhly. Na druhé straně díky Kasíkovi ostravské gestapo získalo další záchytné body k proniknutí do Lvice.

Na začátku října 1942 svolal vedoucí brněnské řídicí úřadovny gestapa vládní rada W. Nölle do Přerova operační poradu velitelů venkovských služeb gestapa, v jejichž teritoriu Zelený kádr působil. Z Přerova to byl kriminální komisař R. Karl, z Ostravy kriminální komisař A. Jost a ze Zlína kriminální komisař H. Ziegler. Poradu vedl kriminální rada O. Koslowski z Brna, který shrnul všechny dosavadní poznatky o Zeleném kádru. Bylo rozhodnuto, že celkové řízení operací převezme komisař Hans Ziegler, v jehož obvodu operovalo jádro partyzánského oddílu. Rovněž byly vyžádány posilové jednotky od německé ochranné policie, zbraní SS a branné moci.⁸⁷

V následujících dnech gestapo rozvinulo širokou ofenzívu proti partyzánskému oddílu a síti jeho podporovatelů a lesy v Hostýnských horách obklíčili příslušníci německé ochranné policie a armády. Dne 14. října 1942 byl po zatčení spojky partyzánského oddílu Ladislava Kopečného zorganizován úder přepadového komanda složeného z členů brněnské, zlínské a ostravské služebny gestapa a roty ochranné policie z Holešova proti novému úkrytu Zeleného kádru. Při přestřelce se znovu podařilo části partyzánů prorazit obklíčovací kruh a uprchnout. Do rukou gestapa ale padly

jejich zásoby šatstva, potravin, zbraní, ale i deník skupiny a řada fotografií. Zatčena byla řada podporovatelů Zeleného kádru a 18. října byl v Ostravě-Michálkovicích zadržen i Václav Boháč, spojka mezi partyzánským oddílem a Ostravou. Boháče posléze gestapo získalo pro spolupráci.⁸⁸

Za této obtížné situace se kolem 20. října 1942 vedoucí představitel Zeleného kádru František Vychodil a Josef Masný uchýlili na Prostějovsko. Zde také proběhla závěrečná fáze působení prvního partyzánského oddílu v českých zemích. Dne 24. listopadu 1942 gestapo a strážní prapor SS obklíčily obec Dzbel na Prostějovsku, kde se v domku Bohuslava Kapounka zdržoval Josef Masný. Ten v beznadějně situaci spáchal sebevraždu. Další tragédie se ve stejný den odehrála v nedalekém Budětsku, kde se na samotě Žleb ukrýval druhý vedoucí představitel Zeleného kádru František Vychodil. I on se zastřelil z vlastní zbraně, aby nepadl živý do rukou gestapa.⁸⁹

V rámci ofenzívy proti Zelenému kádru zahájila ostravská služebna gestapa v součinnosti s gestapáky z Brna, Přerova a Zlína i úder proti Lvici. Záchytnými body byly – jak už bylo uvedeno – výpovědi Ladislava Žáčka a Josefa Bjačka a informace získané od konfidenta Jana Kasíka. Mezi prvními byl už 19. září 1942 ve Vídni zatčen Josef Neugebauer, ale to bylo pravděpodobně v souvislosti s jeho kontakty s ilegální KSČ na Ostravsku a teprve dodatečně gestapo zjistilo i jeho napojení na Lvici. Hlavní vlna zatýkání začala v listopadu 1942. Dne 3. listopadu byl v Ostravě zatčen Josef Škuta, o den později si gestapo přišlo pro inženýra Antonína Kasalického, 17. listopadu byl rovněž v Ostravě zadržen Jan Navrátil a 30. listopadu Josef Luzar.⁹⁰

Díky výsledkům gestapo stále rozšiřovalo okruh svých informací o struktuře ilegální organizace a počet zatčených narůstal. V Čeladně byl 3. listopadu 1942 zatčen Josef Sovják a vzápětí si gestapo přišlo i pro učitele Antonína Langeho. Celá místní skupina v Čeladně pak byla likvidována v průběhu následujících dvou měsíců. Na začátku roku 1943 byly rovněž likvidovány skupiny Lvice v Pstruží a Frýdlantu nad Ostravicí. Dne 4. ledna 1943 byl na Krajském soudu v Moravské Ostravě zatčen úředník Bohumír Dorazil a o čtyři dny později byl ve Frýdlantu nad Ostravicí v souvislosti s rozbíjením Lvice dopaden i Jindřich Oborný, který žil v ilegalitě už od doby odhalení Obrany národa.

Podle poválečné výpovědi kriminálního tajemníka Karla Hintringra, který v březnu 1943 vypracovával závěrečnou zprávu o Lvici, bylo na Ostravsku při vyšetřování této ilegální organizace zatčeno celkem asi 120 osob, mezi nimi prakticky všichni vedoucí představitelé.⁹¹ Jen nemnohým se podařilo tomuto osudu uniknout. Patřil k nim policejní štábní praporčík František Mílek, který zvolil dobrovolnou smrt a při zatýkání se zastřelil. Z dosahu gestapa se podařilo v říjnu 1942 zachránit Vítězslavu Suskému a v lednu 1943 i Josefu Božkovi, který utekl na Slovensko. Stejnou cestu k záchraně zvolil i další člen Lvice Rudolf Sklář, který byl zatčen 4. ledna 1943, ale podařilo se mu z rukou gestapa vyváznout. Konečně na určitou dobu zmizel ze zorného pole nacistů i Jan Krupa, který našel společně s Ottou Koblovským útočiště ve Valašském Meziříčí (viz níže). Podrobně

historické zpracování zatýkání ostravského gestapa v síti Lvice v období listopadu 1942 až ledna 1943 zatím chybí.

Ostravské služebně gestapa se při vyšetřování podařilo odhalit napoje- ní ostravské Lvice na Přerovsko a Lipnicko. Už při výsleších Ladislava Žáč- ka a Josefa Bjačka padlo jméno Otty Koblovského, o kterém zatčení vypo- vídali, že vede Lvici na střední Moravě. Tato stopa byla ovšem pro gestapo nepoužitelná, protože – jak už bylo uvedeno – Koblovský žil už od konce května 1942 v ilegality. Bohužel gestapo při vyšetřování zjistilo i jména některých dalších vedoucích představitelů Lvice na střední Moravě – Kar- la Klesnila, Josefa Koryčana, Ladislava Libigra a Bohumila Válka. Podle poválečného svědectví Josefa Koryčana – které ovšem není nijak potvrze- no z jiných zdrojů – použilo gestapo i na střední Moravě svého osvědčené- ho konfidenta Jana Kasíka, který se jako „sovětský parašutista“ zúčastnil z pověření ostravského centra Lvice instruktáže místních vedoucích stře- domoravské Lvice v lesích nad Veselíčkem.⁹² Ani závěrečná zpráva gesta- pa o Lvici z roku 1943, ani poválečné výpovědi zatčených členů ostravské a přerovské služebny gestapa se ovšem o této epizodě nezmiňují a nepo- tvrzuje ji ani průběh zásahu gestapa proti středomoravské Lvici. Spíše se zdá, že k podrobným informacím o síti Lvice na střední Moravě se gestapo propracovávalo postupně přes často velice brutální výsledky zadržovaných ilegálních pracovníků.

Jak už bylo uvedeno, 17. listopadu 1942 byl v Ostravě zatčen Jan Navrá- til z Veselíčka a rovněž v Ostravě došlo 7. ledna 1943 k zatčení Karla Kles- nila a Jaroslava Doupala (oba z Lazníků) a Ladislava Libigra z Veselíčka. Mezitím byl 8. prosince 1942 mezi obcemi Lazníky a Veselíčko gestapem dopaden František Knápek, který plnil úlohu spojky mezi lipnickou Lvicí a Ostravou, a poté byl převezen do Kounicových kolejí v Brně. Ve stejný den byl v Malých Prosenicích zatčen i Stanislav Podepřel z Oseka nad Beč- vou, jeden z přechovávatelů Otty Koblovského.⁹³

Gestapo se na úder proti středomoravské Lvici důkladně připravilo. Na přerovskou služebnu gestapa přijely v lednu 1943 dvě pětičlenné skupiny gestapáků z Ostravy a Brna. Celou akci řídil člen ostravské služebny ges- tapa kriminální tajemník Karl Hintringer. Dne 16. ledna 1943 byli do věz- nice přerovského okresního soudu dopraveni už předtím zatčení Karel Kles- nil, Ladislav Libiger a Josef Koryčan (zatčený v Lazníkách kolem 10. ledna). Podle výslechů těchto ilegálních pracovníků pak bylo v následují- cích třech dnech skupinami gestapáků zatčeno a převezeno do přerovské věznice okresního soudu dalších 53 osob (14 z Lazníků, 1 z Lazníček, 7 z Veselíčka, 10 z Lipníka, 2 z Dolního Újezda, 7 z Tršic, 4 z Oseka nad Beč- vou, 2 z Tupce, 3 z Malých Prosenic, 1 z Krčmaně, 1 ze Suchonic a 1 z Lip- ňan – jmenný seznam viz příloha č. 1). Do Přerova byl kvůli konfrontacím dopraven z Brna i František Knápek. Těmito údery byla struktura Lvice na střední Moravě v podstatě rozbita, některé její skupiny byly zničeny úpl- ně (např. Tršice, Lazníky, Lipník), některé byly načas ochromeny a pozdě- ji se znovu aktivizovaly (Osek nad Bečvou) a některé zůstaly úplně zatý- kání uchráněny (Výkleky, Jezernice, Brodek u Přerova).

Vzpomínky pamětníků potvrzují, že členové středomoravské Lvice byli už na začátku ledna 1943 varováni z Ostravy smluveným heslem před hro-

zícím nebezpečím. (V Ostravě probíhalo zatýkání už v posledních měsících roku 1942.) Snažili se sice zahladit stopy – např. ukryli zbraně, falešné dokumenty a další kompromitující materiál – ale nebezpečí tím od sebe odvrátit nemohli.⁹⁴

Po hlavní vlně zatýkání v polovině ledna 1943 gestapo i v následujícím období zasahovalo proti dalším zjištěným spolupracovníkům Lvice – např. 13. dubna 1943 byl v Lipníku zatčen Josef Ráb, 20. května 1943 v Oseku nad Bečvou Jaroslav Sedlář. Vyšetřování probíhalo i na Olomoucku, Kroměřížsku a Kojetínsku. Několik odhalených odbojářů se pokusilo o útěk z dosahu gestapa. Rudolf Koryčan z Lazníků se skrýval v okolí své obce několik dní. Pak gestapo vyhlásilo, že nebude-li do tří dnů dopaden, bude uvězněna jeho rodina a členové obecního zastupitelstva. V důsledku této výhrůžky ho lazniční občané chytili a odevzdali německým bezpečnostním složkám.⁹⁵

Delší dobu unikal holičský pomocník Karel Bolf z Lipňan, který společně s Antonínem Kelarem přemístili po rozbití laznické skupiny Lvice zbraně shromážděné touto skupinou do jiného úkrytu. Bolfovi se dařilo unikat gestapu až do léta 1943, pomoc mu kromě již zmíněného Antonína Kelara poskytovali manželé Hedvika a Jan Kupkovi z Kokor a v poslední fázi jeho skrývání i sestry Anna Bosáková a Marie Přecechtělová z Věrovan. A právě v jejich domku ve Věrovanech byl nakonec Bolf vypátrán zlínskou služebnou gestapa. V noci ze 17. na 18. srpna 1943 obklíčili jeho úkryt příslušníci nacistických bezpečnostních sil. Při pokusu o zatčení – verze o přesném průběhu této události se ovšem různí – byl Karel Bolf při přestřelce usmrčen. Smrtící výstřely měl vypálit gestapák R. Lindenthal. Pozatýkáni byli v průběhu srpna 1943 i Bolfovi podporovatelé – manželé Kupkovi (15. srpna), Anna Bosáková a Marie Přecechtělová (18. srpna) a Antonín Kelar (30. srpna). Pozoruhodným detailem je, že podle vzpomínky pamětníka hlásilo zprávu o zatčení Anny Bosákové a Marie Přecechtělové už o několik dní později české vysílání londýnského rozhlasu. Všech pět zatčených Bolfových spolupracovníků bylo postaveno před nacistický soud a na začátku listopadu 1943 odsouzeno k trestu smrti. Rozsudek byl vykonán stětím 7. ledna 1944 v Praze na Pankráci.⁹⁶

Úspěšně se podařilo uniknout vedoucímu Lvice ve Výklekách Františku Sobkovi. Ten uprchl při hromadné zatýkáci akci gestapa v lednu 1943 a od té doby se až do konce okupace za pomoci ostatních členů výklecké odbojové skupiny ukryval. V tomto případě se minuly účinkem jak vypsaná odměna, tak i výhrůžky gestapa. I František Sobek ovšem zaplatil krutou daň protinacistickému odboji – v dubnu 1945 padl jeho syn Dobroslav jako člen partyzánského oddílu Juraj při ozbrojeném střetnutí s nacisty v Bílovcích u Kostelce na Hané.⁹⁷

Neméně dramatické byly osudy vedoucí osobnosti Lvice na střední Moravě Otty Koblovského. Ten po svém útěku před gestapem na konci května 1942 využíval sítě úkrytů, kterými Lvice disponovala na střední Moravě. Zásobování mu mj. poskytovali jeho bývalý nadřízený Vojtěch Hošťálek, ředitel mlékárny v Radslavicích, a Jarmila Mackovíková z Lazníků, která ho posléze převedla do Lipníka k manželům Otýlii a Janovi Mackovíkovým.⁹⁸ Další útočiště pak našel Otta Koblovský v Přerově u manželky své-

ho bývalého ilegálního spolupracovníka ze sítě Petičního výboru Věrní zůstaneme Růženy Smutkové. Z Přerova se přemístil na Valašsko, kam ho dopravil jeho spolupracovník Maxmilián Binder, úředník vlakové pošty.

Od začátku července 1942 pak Ottu Koblovského přechovávala ve Valašském Meziříčí rodina Richarda Rašky. I odtud Otta Koblovský řídil ilegální činnost na střední Moravě a navazoval i další kontakty na Valašskomeziříčsku (mj. v Poličné). Další útočiště ve Valašském Meziříčí našel v Sokolské ulici v domku Josefa Výrostka a Marie Dobšové, v němž se společně s ním ukrýval i Jan Krupa, který uprchl před zatčením z Ostravy. Oběma uprchlíkům opatřil nové falešné doklady člen Lvice učitel Antonín Lange, který rovněž udržoval spojení mezi nimi a jejich rodinami. Byla zvažována i varianta, že by Koblovský za pomoci lesníka Františka Kampa ze Starých Hamrů přešel hranice na Slovensko, ale on sám tuto možnost odmítl.⁹⁹

Gestapo přivedla na stopu obou uprchlíků náhoda. Jan Krupa pravděpodobně nepovažoval své doklady za vyhovující, a proto požádal svoji valašskomeziříčskou podporovatelku Růženu Hamplovou, aby mu pomohla opatřit si nové. Dal jí dopis pro prodavače firmy ASO v Ostravě Josefa Macháče, který měl zhotovení nových dokladů zprostředkovat. Hamplová skutečně dopis v Ostravě Macháčovi odevzdala, ale ten se zachoval neočekávaným způsobem. Buď ze strachu, nebo proto, že celou věc pokládal za provokaci (v té době už probíhala likvidace ostravské Lvice), ohlásil její návštěvu ostravskému gestapu a odevzdal i obdržený dopis. Členové gestapa Hamplovou zatkli a podle zjištěných údajů vyrazili 27. listopadu 1942 do Valašského Meziříčí. V domku Josefa Výrostka zatkli ostravští gestapáci Böckl a H. Wagner Jana Krupu a současně s ním i Josefa Výrostka (zahynul v únoru 1943 ve ostravském vězení na následky výslechů) a Marii Dobšovou (usmrcena 23. července 1943 v Osvětimi). Na gestapo byli odvléčeni i další členové rodiny Dobšovy.¹⁰⁰

V domku Josefa Výrostka byl ve chvíli přepadu gestapa ukryt i Otta Koblovský, ale opět se mu podařilo vyváznout. Po tomto takřka zázračném úniku se znovu uchýlil na střední Moravu a ukrýval se v lazničkách lesích. To už se ale kolem středomoravské Lvice začalo stahovat nebezpečí zásahu gestapa, kterého si byli odbojáři poměrně dobře vědomi. Jarmila Macková proto znovu převedla Ottu Koblovského do Valašského Meziříčí do bytu železničního zaměstnance Václava Krmely. Tento úkryt zprostředkoval Koblovskému Vladimír Horák z Poličné, který se s ním znal už z předválečné doby.¹⁰¹ Vyskytly se ovšem problémy se zásobováním uprchlíka potřebnými životními nezbytnostmi, a tak část potřebných potravin získával Václav Krmela od rodiny přednosta železniční stanice v Malých Prosenicích Koláčka, s jehož dcerou Jarmilou Koláčkovou pojil Koblovského i osobní vztah.

Ve dnech 16.–19. ledna 1943 rozbilo gestapo středomoravskou Lvici. Vyvinulo přitom velkou snahu o dopadení Otty Koblovského, ve kterém právem vidělo klíčovou osobnost celé odbojové organizace. Po válce se dopadení členové gestapa nezávisle na sobě shodli na tom, že cesta k vypátrání posledního úkrytu Otty Koblovského vedla přes členy rodiny Koláčkovy.¹⁰² Dne 19. ledna 1943 byla zatčena Jarmila Koláčková a 3. února potkal

stejný osud i její matku Alžbětu Koláčkovou. Ta – pravděpodobně pod nevybíravým nátlakem – vypovídala o zásobovacích návštěvách valašskomeziříčského železničáře Václava Krmely, který přechovával Ottu Koblovského. Gestapo později odeslalo Jarmilu i Alžbětu Koláčkovy s transportem do koncentračního tábora Osvětim, obě ale válku přežily.

K akci gestapa proti úkrytu Ottu Koblovského došlo den po zatčení Alžběty Koláčkové – 4. února 1943. Pětičlenné zatýkáci komando vedl sám vedoucí přerovské služebny gestapa kriminální komisař R. Karl, který společně s gestapáky B. Loibnerem a F. Carmanem vnikl do bytu Václava Krmely ve Valašském Meziříčí. Při vzniklé oboustranné přestřelce byl Otta Koblovský usmrcen. Podle svědectví Václava Krmely byli původci smrtících výstřelů B. Loibner a F. Carman.¹⁰³ Tak se v necelých pětadvaceti letech uzavřel život jedné z nejvýraznějších postav protinacistického odboje na střední Moravě. Díky jeho statečné smrti nemohlo gestapo např. prokázat ilegální činnost důstojníkovi 12. praporu vládního vojska v Lipníku nad Bečvou majoru Ladislavu Komendovi, který měl velet případnému povstání proti nacistům na střední Moravě. Koblovský jako jediný člen Lvice udržoval s Komendou osobní kontakt, a tak nyní chyběly gestapu přímé důkazy o aktivním zapojení Komendy do ilegální práce. (Ale už to, že Lvice počítala se zapojením vládního vojska do případného povstání proti okupantům, muselo nutně zvýšit nedůvěru nacistů k tomuto tělesu. Pozdější odvelení většiny vládního vojska v květnu 1944 z protektorátu do Itálie bylo z tohoto hlediska logickou reakcí, která ale samozřejmě nesouvisela pouze s vyšetřováním Lvice.)

V souvislosti s vypátráním Ottu Koblovského proběhlo i zatýkání jeho podporovatelů a spolupracovníků, kteří byli doposud na svobodě. Z Valašského Meziříčí byli uvězněni členové rodiny Krmelovy a Raškovy, z Poličné Vladimír Horák, z Radslavic ředitel mlékárny Vojtěch Hošťálek a rolník Bedřich Zajíc.¹⁰⁴ V Přerově byl zatčen i se svou přechovávatelem Růženu Smutkovou poštovní úředník Maxmilián Binder, v Kroměříži Miroslav Kojecský.

Osud zatčených členů Lvice byl většinou tragický. Jen několik z nich stanulo před Vrchním zemským soudem ve Vratislavi. K trestu smrti byli tímto soudem odsouzeni Jan Mackovík (+3. 2. 1944), Josef Neugebauer (+17. 9. 1943), Jan Navrátil (+21. 9. 1943), Ladislav Žáček (+21. 9. 1943), Jan Krupa (+31. 8. 1944) a Bohuslav Neuwirth. Válku přežil Josef Škuta, který byl ve Vratislavi odsouzen k desetiletému trestu vězení.

O většině zatčených odbojářů rozhodlo ostravské a brněnské gestapo k nelibosti nacistické justice samo. Z věznic v Brně a Ostravě vedla jejich cesta v transportech do Osvětimi, kde značná část z nich zahynula brzy po příjezdu. Vzhledem k tomu, že mezi těmito oběťmi byli zejména organizátoři odbojové činnosti, lze důvodně předpokládat, že nad nimi gestapo vyneslo neoficiální rozsudky smrti a poslalo je do Osvětimi s přípisem „návrát nežádoucí“. Část zatčených měla „šťěstí“ aspoň v tom ohledu, že byla transportována do jiných koncentračních táborů, kde byla větší šance na přežití – např. Anna Podvínová byla odvezena do Ravensbrücku nebo Vojtěch Hošťálek do Dachau.

Co se týče celkového počtu obětí z řad Lvice, jsou známa pouze rámcová čísla, která by bylo nutné podrobit podrobnějšímu historickému výzkumu. Podle poválečné zprávy historicko-dokumentační komise ÚV ČSPB bylo členy Lvice asi 500 osob, z toho v prostoru Ostravska asi 250. Za činnost v této odbojové organizaci bylo zatčeno okolo 200 lidí, z nichž většina zahynula.¹⁰⁵ Přesněji jsme informováni o mrtvých z řad Lvice na střední Moravě – seznam 39 obětí nacistických represí ze soudních okresů Přerov, Lipník nad Bečvou a Olomouc viz příloha č. 2.

Přes značný rozsah zatýkání a rozbití celkové struktury Lvice se nacistickým bezpečnostním silám nepodařilo tuto odbojovou organizaci zničit úplně. Některé její místní skupiny zůstaly neobjeveny a po určité době za změněných podmínek opět aktivizovaly svoji činnost.

Partyzánská skupina Bílá lvice (Jan Žižka)

Jednu z neodhalených buněk Lvice tvořila skupina mladých důstojníků z Ostravy, která byla původně napojena na Josefa Luzara. Po jeho zatčení tito důstojníci na určitou dobu přerušili ilegální činnost, ale brzy se k ní opět vrátili. Jejich aktivita začala výrazně směřovat k sabotážní činnosti s využitím traskavin, které byly získávány zejména na dole František. Vzhledem k tomu, že činnost této skupiny, která používala zpočátku původní označení Lvice (Bílá lvice), nebo později název Jan Žižka, je dostatečně zpracována v dosavadní historické literatuře, můžeme se zde omezit pouze na stručnou rekapitulaci její historie.¹⁰⁶

Vůdčími představiteli této odbojové organizace, která postupně získávala další spolupracovníky na Ostravsku i jinde, byli poručík Josef Čapka z Paskova (zaměstnanec ostravského magistrátu), poručík Rudolf Ichnovský, který pracoval na dole František, a poručík Jan Bařina, úředník na ředitelství Severní dráhy Ferdinandovy. První významnou akcí Bílé lvice byla diverze na železniční trati nedaleko stanice Lískovec u Frýdku 1. září 1943. Po výbuchu nastražené nálože vykolejila lokomotiva a sedm vagonů nákladního vlaku. V následujícím období skupina uskutečnila řadu diverzí s použitím výbušnin jak proti železniční dopravě, tak proti stožárům vysokého elektrického napětí. Skupině se rovněž podařilo v dubnu 1944 navázat spojení s parašutistou Rudolfem Peschlem, který byl na Moravu vyslán ze SSSR moskevským vedením KSČ a vysazen v noci z 9. na 10. září 1943 poblíž Ostrowiece v Polsku. Při prvních schůzkách vedoucích představitelů Bílé lvice s Rudolfem Peschlem byl mj. změněn název odbojové organizace na Jan Žižka.

Gestapo samozřejmě původce nebezpečných diverzí intenzivně hledalo, a proto se představitelé Lvice rozhodli uskutečnit sabotážní akce i v jiných regionech, a tím aspoň částečně odvést pozornost nacistických bezpečnostních složek od Ostravska. Člen Jana Žižky poručík Karel Martínek z Místku navázal kontakt se svým bývalým spolužákem z Vojenské akademie v Hranicích poručíkem Richardem Gospošem, který v Hranicích bydlel i v období okupace. Společně uskutečnili diverzi u obce Velká na Hranicku, kde se křižovala elektrická vedení o vysokém napětí. Nálože položené u Velké explodovaly 13. května 1944, strhly elektrický stožár a přerušily vedení. V důsledku toho byla celá oblast střední a severní Moravy s řadou

podniků důležitých pro válečnou výrobu asi jednu hodinu úplně bez proudu a i v následujícím období byly dodávky elektrické energie silně omezeny. Definitivně byly následky diverze odstraněny až 24. května 1944.¹⁰⁷

V létě 1944 ostravské vedení Jana Žižky, tvořené Josefem Čapkou, Rudolfem Peschelem, Rudolfem Ichnovským a Janem Bařinou, provedlo reorganizaci odbojové skupiny, která se rozdělila na čtyři části – ostravskou (velitelem byl poručík Antonín Vystrčil), místeckou (poručík Karel Martínek), hranickou (poručík Richard Gospoš) a olomouckou (rotný Jan Čapka).¹⁰⁸ Olomoucká skupina, v jejímž čele stál bratr Josefa Čapky, poštovní zaměstnanec Jan Čapka, provedla celkem tři diverze s použitím trhavin – všechny v průběhu srpna 1944. V noci z 20. na 21. srpna přerušila trať Přerov–Česká Třebová u Štěpánova, 25. srpna poškodila koleje u Příkaz a 29. srpna vybuchla nálož pod nákladním vlakem u Vrbátek na trati Olomouc–Nezamyslice.¹⁰⁹ O činnosti hranické skupiny Jana Žižky – kromě již zmíněné diverze u Velké 13. května 1944 – chybí doklady a zdá se, že se její činnost příliš nerozvinula.

Stejně jako pro původní Lvici, stalo se i pro Jana Žižku osudným působení konfidentů. Gestapo zachytilo důležitou stopu při vyšetřování tzv. Masarykovy gardy, odbojové skupiny se značně naivním způsobem ilegální činnosti, která byla do značné míry kontrolována agenty nacistických bezpečnostních sil. Mezi Janem Žižkou a Masarykovou gardou byly navázány určité kontakty, které gestapo využilo k průniku do Jana Žižky a k jeho likvidaci. K hlavnímu úderu došlo 14. září 1944, kdy gestapo zatkló většinu členů Jana Žižky a organizaci rozbilo. Parašutista Rudolf Peschel padl do jeho rukou 13. října 1944. Těsně před záříjovým úderem v Ostravě byla likvidována i olomoucká část Jana Žižky. Stalo se tak ovšem v jiné souvislosti a gestapo až později zjistilo souvislost mezi činností olomoucké a ostravské skupiny.¹¹⁰

Jedním z mála, kterým se podařilo zatýkáni uniknout, byl výkonný velitel celé odbojové organizace Josef Čapka. Podařilo se mu uprchnout na Slovensko, kde se zúčastnil bojů Slovenského národního povstání. Po porážce povstání byl ale při přechodu Hronu 30. prosince 1944 zajat a převezen do Bratislavy a poté na ústřednu gestapa v Brně. Jeho osud se uzavřel 12. dubna 1945 v koncentračním táboře Mauthausen, kde byl usmrcen v plynové komoře společně s dalšími 213 vězni transportu KL 3 vypraveného gestapem z Brna.¹¹¹ Většina jeho spolubojovníků z řad Jana Žižky měla větší štěstí. Řada z nich byla sice odsouzena nacistickými soudy k trestu smrti, ale kvůli rychlému spádu událostí na konci války už nemohly být rozsudky vykonány.

V činnosti Bílé Lvice (Jana Žižky) můžeme najít jednu výraznou změnu oproti jejím přímým předchůdkyním – původní Lvici a Obraně národa. Zatímco tyto odbojové organizace se do značné míry zaměřovaly na přípravu rozsáhlého povstání proti nacistům a budovaly širokou základnu své činnosti, mladí důstojníci tvořící velitelský kádr Jana Žižky se dokázali poučit z dosavadních chyb (mnozí byli členy jak původní Lvice, tak i Obrany národa) a orientovali se na diverzní činnost proti železniční dopravě a zbrojní výrobě. S určitým zjednodušením je možno konstatovat, že nevytvářeli organizaci pro plnění možných úkolů v budoucnosti, ale rozšiřova-

li existující struktury pro zabezpečení okamžitých účinných odbojových akcí.

Partyzánský oddíl Juraj

Jednou z organizací Lvice na střední Moravě, která nebyla zatýkáním v lednu 1943 zasažena, byla skupina ve Výklekách. Gestapo sice zjistilo jméno jejího vedoucího Františka Sobka, ale tomu se podařilo uprchnout a v následujícím období ho i s jeho rodinou členové výklecké Lvice ukrývali v okolí obce. Výklečtí odbojáři rovněž poskytovali pomoc řadě uprchlých sovětských válečných zajatců, kteří byli posléze přemísťováni na Valašsko.

K výraznému oživení činnosti výklecké Lvice došlo v lednu 1945, kdy byly nacisty na střední Moravu poslány tisíce mladých lidí, aby budovaly opevnění proti blížící se Rudé armádě. Mezi těmito tzv. zákopníky byl i Josef Jakeš z Březiny u Tišnova, který původně patřil k podporovatelské síti parašutisty Rudolfa Procházky, jenž byl vyslán ze SSSR společně s výše zmíněným Rudolfem Peschlem. Jakeš pomýšlel na založení vlastní sabotážní skupiny a totální nasazení na střední Moravě mu k tomu poskytlo vhodnou příležitost. Jeho pracovní skupina byla ubytována ve Staměřicích, kde se dostal do kontaktu s řadou odbojových pracovníků angažovaných původně ve Lvici. Na ilegální schůzce ve Výklekách koncem ledna 1945 pak byl založen partyzánský oddíl Juraj, jehož velitelem se stal Josef Jakeš a jeho zástupcem člen výklecké Lvice František Rakušan. (Juraj bylo i krycí jméno Josefa Jakeše, který při ilegální činnosti vystupoval jako poručík nebo kapitán.) Příslušníky oddílu se stali někteří bývalí členové Lvice, uprchlí sovětské váleční zajatci a rovněž i několik „zákopníků“, kteří přijeli společně s Josefem Jakešem. Oddíl si vybudoval v řadě obcí na Lipnicku síť spolupracovníků, z nichž mnozí byli předtím zapojeni do Lvice. Zajímavé je, že původní vedoucí výklecké Lvice František Sobek se – na rozdíl od svého syna Dobroslava – zpočátku odmítl do činnosti oddílu Juraj zapojit, protože nesouhlasil s náplní jeho činnosti.¹¹²

Partyzánský oddíl zahájil svou činnost získáváním střelných zbraní od soukromých osob a lesníků. Neúspěšně skončil 14. února 1945 přepad služebny německé celní stráže v Kyjanici, naproti tomu se zdarem proběhly přepady protektorátních četnických stanic v Tršicích a Velkém Újezdě o tři dny později.¹¹³ V závěru února 1945 většina partyzánů včetně sovětských zajatců odjela společně s ostatními „zákopníky“ zvláštním vlakem na Brněnsko, kde pokračovali v odbojové činnosti. Reakce nacistických bezpečnostních sil na akce partyzánů byla až překvapivě váhavá. Až 20. března byl do Tršic přesunut štáb a stíhací oddíl 1. roty 1. praporu policejního pluku SS 21 (pořádková policie) v počtu asi 60 mužů. Žádných úspěchů ale proti partyzánům nedosáhli – ani nemohli, oddíl Juraj tehdy na Lipnicku nebyl – a tak byli na začátku dubna z Tršic odvoláni.¹¹⁴

Zpět na střední Moravu se oddíl Juraj vrátil až 1. dubna 1945 a okamžitě rozvinul rozsáhlou činnost. U Dolního Újezda se partyzáni 3. dubna spojili s šestičlenným sovětským výsadkem vedeným majorem Anatolijem Anankinem, který byl vyslán sovětskou bezpečnostní službou NKVD. Tento desant byl vysazen na našem území někdy na přelomu let 1944 a 1945 buď na Slovensku, nebo v okolí Bílovce a udržoval radiotelegrafické spoje-

ní s Kyjevem.¹¹⁵ Dne 5. dubna 1945 zabili partyzáni z Juraje německého lesníka Ivo Stolbu, velitele Volkssturm a Veselíčku. O dva dny později obsadil partyzánský oddíl obec Tršice a Josef Jakeš vyzval místní obyvatelstvo ve veřejném projevu v místním kině k podpoře partyzánů a Rudé armády. Ještě téže noci pak oddíl neúspěšně napadl skupinu německých vojáků ve Velkém Újezdě. Dne 11. dubna se v hostinci v Zákřově konala schůzka mezi vedením Juraje a zástupcem odbojové skupiny z Dobřčic, na které byla projednávána vzájemná spolupráce a koordinace akcí.¹¹⁶ Ovšem už následujícího dne se situace v této oblasti pronikavě změnila příchodem silných protipartyzánských jednotek.

Činnost oddílu Juraj – zejména její ohlas mezi obyvatelstvem – nacisty silně znepokojovala. Na žádost velitele hranické vojenské posádky plukovníka Baumanna vyslal velitel týlového území skupiny armád Mitte generálporučík Brauner proti partyzánům kozácký prapor č. 574 (krycí označení Feuermittel), jehož početní stav činil 400 až 500 mužů. Jednotlivé eskadrony praporu se 12. dubna rozmístily na Lipnicku ve Velkém Újezdě, Dolním Újezdě, Staměřicích a Výklekách. Velitelem praporu byl hejtmán Panin, německým spojovacím důstojníkem kapitán Dittrich. Vedoucí přerovské služebny gestapa kriminální komisař Karl Streit vyslal k praporu dva přerovské gestapáky E. Gepperta a J. Hykadeho, aby usměrňovali protipartyzánské operace.¹¹⁷

Po příchodu kozáků se členové Juraje rozhodli nebezpečnou oblast opustit a 16. dubna oddíl posílený o další velkou skupinu sovětských zajatců a několik Čechů odešel přes Čelechovice a Charváty na Prostějovsko. Před svým odchodem přepadli členové oddílu v noci ze 14. na 15. dubna 1945 četnickou stanici ve Vacanovicích a zabavili v Tršicích místnímu obyvatelstvu všechny lovecké zbraně, aby získali zbraně pro nové partyzány. Štáb kozáckého praporu, který sídlil ve Velkém Újezdě, se samozřejmě o partyzánské akci v Tršicích dozvěděl, a proto tam 16. dubna vyslal průzkumnou četou pod vedením poručíka Čorného. U obce Zákřov se tito kozáčtí průzkumníci setkali s místním občanem Antonínem Glírem, před kterým se vydávali za partyzány. Ten bohužel jejich provokaci neprohlédl a sdělil jim, že i v okolí Zákřova se ukrývají partyzáni vedení kapitánem Jurajem. Na další den si Antonín Glír domluvil s „partyzány“ u Zákřova další schůzku.¹¹⁸ K správnému pochopení celé situace je nutné ještě uvést, že v Zákřově měl partyzánský oddíl Juraj několik spolupracovníků a při svých přesunech několikrát obcí prošel.

Dne 17. dubna se v Zákřově celkem náhodně objevil člen jedné z odbojových skupin z Přerova – Miroslav Pospíšil z Rokytnice. Ten rovněž nevěděl, že partyzáni z oddílu Juraj už v okolí Zákřova nejsou, a hledal s nimi spojení. Společně se sedmi zákřovskými občany se pak večer setkal s kozáckou provokatérskou četou, která přišla do Zákřova upřesnit informace o hledaných partyzánech. Zákřovští na této schůzce darovali „partyzánům“ určité množství potravin a Miroslav Pospíšil jim slíbil, že je jeho odbojová skupina převezme, vyzbrojí a převede do Přerova. Nazítří večer se měla uskutečnit další schůzka. Miroslav Pospíšil ovšem nebyl úplně přesvědčen, že se jedná o skutečné partyzány, a proto se rozhodl celou věc důkladně prověřit. Zákřovského občana Oldřicha Oheru pověřil, aby „partyzánům“

vyřídil, že je jeho skupina převezme až pozítří, a v průběhu 18. dubna Zákřov opustil.¹¹⁹ Nic už ale nemohlo zabránit tragédii, ke které se schylovalo.

Po návratu provokatérské čety do Velkého Újezda byla uspořádána 18. dubna 1945 porada štábu kozáckého praporu, na kterou se dostavil i šéf přerovského gestapa kriminální komisař Karl Streit. Bylo rozhodnuto Zákřov silami celého praporu neprodyšně obklíčit, načež mělo třicet kozáků jít do obce a přesvědčit se, zda tam partyzáni skutečně jsou, a pak dát signál osvětlovací raketou ostatním. Dne 18. dubna kolem půl deváté večer přitáhli silně vyzbrojení kozáci ze všech stran k Zákřovu. Když jejich průzkumný oddíl vešel do obce, uviděl dva zákřovské občany, které pokládal za hledané partyzány, a zahájil na ně palbu. Střelbou byly zapáleny některé budovy a zranění tři obyvatelé Zákřova.¹²⁰ V průběhu noci byli zatýkáni zákřovští muži a také lidé, kteří po spatření požáru přispěchali na pomoc z okolních obcí.

Následující den ráno kozáci odvedli třiadvacet zatčených mužů do Velkého Újezda, kde je uvěznil. Čtyři občané z Tršic byli 19. dubna propuštěni, ale ostatní byli o den později převezeni na nákladním autě do dřevařské boudy v lesích u Kyjanice. V této boudě, ležící už na území odtrženého pohraničí, byli pak všichni zabiti výstřelem do týla. Roli katů sehráli s největší pravděpodobností příslušníci přerovského gestapa Ernst Geppert a Josef Hykade.¹²¹ Dřevařská bouda pak byla obložena dřevem, polita benzínem a zapálena. Příští den se místo zločinu snažili zamaskovat příslušníci německé pohraniční policie, kteří spáleniště rozhrabali a ohořelé zbytky těl zasypali zemí.

Mezi zavražděnými byli kromě náhodných obětí i lidé zapojení v odbojových skupinách nebo žijící v ilegality. Patřili k nim Josef Musil, František Švec a Josef Jahn, bývalí partyzáni tzv. Velkobystřické partyzánské skupiny, kteří se ukrývali v Tršicích a oné tragické noci se vydali Zákřovu na pomoc. V dřevařské boudě byli usmrceni i zákřovští občané Josef Marek a Jan Plánička, kteří byli zapojeni do činnosti Lvice (viz výše). Zahynul i hlavní spolupracovník oddílu Juraj v Zákřově Jan Ohera, který se mj. v předcházejícím období podílel na ukrývání uprchlých sovětských zajatců. Konečně mezi popravenými byl i osmnáctiletý Otto Wolf, který jako Žid odmítl v roce 1942 nastoupit transport do koncentračního tábora a společně s rodiči a sestrou se tři roky ukrýval v Tršicích a Zákřově. Jeho příbuzní se oné tragické noci zachránili, ale Otto Wolfa dostihla smrt několik dní před koncem války. (Seznam obětí zákřovské tragédie viz příloha č. 3.)

Otázkou zůstává, proč byli lidé zatčeni v Zákřově usmrceni prakticky bez vyšetřování a bez schválení poprav vyššími nacistickými místy. Důvodů pravděpodobně existuje několik. Jak potvrzují svědecké výpovědi, byly podobné metody při „protipartyzánské činnosti“ kozáckého praporu Feuermittel na území SSSR i jinde běžné.¹²² Zdá se také, že rychlou likvidací zadržených chtělo přerovské gestapo a kozáci zakamuflovat před svými nadřízenými skutečnost, že akce v Zákřově skončila v podstatě neúspěšně a partyzánský oddíl Juraj se jim vypátrat nepodařilo. Člen přerovského gestapa E. Geppert vypracoval dokonce silně zkreslené hlášení o celé akci, ve kterém tvrdil, že po nich partyzáni v Zákřově střileli.¹²³ Konečně je nutno upozornit na to, že v případě kozáckého praporu Feuermittel se jedna-

Oběti zákřovské tragédie. SOkA Přerov.

lo o armádní (nikoliv policejní) jednotku, která nepodléhala kontrole nacistického bezpečnostního aparátu v protektorátu (tj. v konečné instanci K. H. Franka). Nacisté v té době ztratili obavy, které měli po většinu okupace z vyvolání povstání českého obyvatelstva, jež by způsobilo vážné problémy v protektorátu, důležité zbrojní a zemědělské základně Třetí říše. Věděli totiž, že v nejbližší době bude oblast Moravy vojensky ztracena a do popředí vystoupila snaha pacifikovat území přiléhající k bojovému prostoru wehrmachtu všemi metodami.

Po odchodu oddílu Juraj z Lipnicka na Prostějovsko zůstali v původní oblasti působení dva členové z desantu NKVD – jeho velitel Anatolij Anankin a další parašutista Vasil Senkievič. Zbylí čtyři výsadkáři se už 8. dubna vydali do oblasti Přílep na Holešovsku, aby navázali spojení se štábem 1. čs. brigády Jana Žižky, který v této oblasti operoval. Asi po týdnu se měli vrátit, ale kvůli protipartyzánským operacím nacistů na Holešovsku to neudělali a posléze přešli přes frontu k Rudé armádě.¹²⁴

Parašutisté Anatolij Anankin a Vasil Senkievič se v druhé polovině dubna 1945 zdržovali zejména ve vesnici Přestavlký na Olomoucku, kam jim jejich podporovatelská síť, opírající se o bývalé členy Lvíce, dodávala zpravodajské informace. V noci z 30. dubna na 1. května se v Přestavlkách v místním hostinci, který patřil Jaroslavu Tuškovi, konala schůzka mezi Anankinem a představitelem ilegální komunistické skupiny z Olomouce Ludvíkem Freitem (krycím jménem Záruba). Freit na ní předal Anankinovi plány opevnění Olomouce, které se komunistickému odboji podařilo získat z olomoucké radnice. V průběhu této schůzky ale do Přestavlk vnikla četa kozáků praporu Feuermittel, která získala od konfidenta gestapa

Památník obětem 2. sv. války v Lazníkách. Antonín Keller, Leopold Kopeček, František Koryčan, Jan Mackovík, Jarmila Mackovíková, Otýlie Mackovíková, Josef Novák, František Ryšánek, Josef Urbanec (členové Lvice). Foto autor.

Ladislava Uhlíře informace, že v přestavlkém hostinci občas dochází ke schůzkám partyzánů. Při této náhodné razii došlo k přestřelce mezi Anankinem a kozáky, při níž byli tři členové praporu Feuermittel postřeleni. V odvetu za to usmrtili té noci kozáci v Přestavlkách sedm českých občanů a vypálili řadu domů (viz příloha č. 4). Samotnému Anankinovi se podařilo uprchnout.¹²⁵

V závěru této kapitoly je ještě vhodné se zmínit o působení partyzánského oddílu Juraj na konci války po jeho odchodu z Lipnicka. Vzhledem k tomu, že činnost oddílu v tomto období je přehledně zachycena v dosavadní odborné literatuře, můžeme se i zde omezit pouze na stručný nástin.¹²⁶ Na Prostějovsku rozvinul oddíl Juraj rozsáhlou aktivitu, a to i ve spolupráci s dalšími odbojovými organizacemi a partyzánskými oddíly. V noci z 19. na 20. dubna 1945 při přestřelce s nacistickými vojáky v Bílovicích zahynul člen oddílu Dobroslav Sobek a další dva partyzáni byli zraněni. Den 20. dubna přepadl oddíl Juraj nedaleko osady Maleny vlak, ve kterém cestovala skupina příslušníků SS. Při vzniklé přestřelce zahynulo údajně 12 esesáků, tři civilní cestující a Josef Augustin, člen odbojové skupiny Rikitan, která úzce spolupracovala s oddílem Juraj. V následujících dnech napadal oddíl Juraj v prostoru Dražanské vrchoviny se značným úspěchem skupiny německých vojáků, za zmínku určitě stojí bojové střetnutí s nacistickou protipartyzánskou jednotkou (část 6. roty policejního

Památník v Oldřichově. V noci ze 4. 5. na 5. 5. 1945 zastřelen Jiří Knop, Oldřich Odstrčil a Stanislav Dlouhý nezvěstní. Foto autor.

pluku SS 21) u vesnice Pohora dne 4. května 1945. Při této přestřelce zabili partyzáni jedenáct německých policistů a čtyři další zranili.¹²⁷ V prostoru obce Kořenec se 8. května oddíl Juraj spojil s jednotkami 18. sovětské armády, které tvořily levé křídlo 4. ukrajinského frontu. Následující den se partyzánský oddíl ještě účastnil osvobozování města Boskovic, čímž jeho bojová cesta skončila.

Činnost členů Lvíce na střední Moravě v květnu 1945

Příslušníci odbojové organizace Lvíce se zapojili i do dramatických událostí na samotném sklonku války. Členové brodecké Lvíce Josef Müller a Otakar Matějček navázali kontakt s již několikrát zmíněnými parašutisty NKVD Anatolijem Anankinem a Vasilem Senkievičem, kteří si vytvářeli z uprchlíků ze zajateckého tábora v Mariánském Údolí ozbrojenou skupinu. Tato skupina, ukrývaná v Suchonicích a Čelechovicích, ovšem trpěla nedostatkem zbraní. Proto parašutisté obrátili pozornost k nedalekému Brodku u Přerova, kde byla na konci roku 1944 umístěna v místní sokolovně opravná poškozených zbraní a do místní sladovny přestěhována část vybombardované zbrojovky z Kuřimi. V noci z 30. dubna na 1. května 1945 se do Brodku vypravila patnáctičlenná skupina sovětských partyzánů vedená parašutistou Vasilem Senkievičem. Průvodce jim dělali Josef Müller a Otakar Matějček. Skupina nejdříve v Brodku navštívila místního autodopravce Josefa Dytrycha a odjela s ním okolo 23. hodiny jeho vozem

k sokolovně. Stráž složená z šesti Rakušanů zbraně uložené v sokolovně bez odporu vydala. Partyzáni pak okolo půlnoci odjeli Dytrychovým autem do Suchonic, kde byly zbraně ukryty.¹²⁸ Téže noci se odehrálo i výše popsané tragické střetnutí v nedalekých Přestavlkách.

První květnový den roku 1945 vypuklo v Přerově povstání, které bylo vyvoláno mylnou zprávou o kapitulaci Německa. Po železniční trati se zpráva o povstání rozšířila i do nedalekého Brodku u Přerova. Místní vlastenci odzbrojili několik skupin německých vojáků a transport Maďarů ve vlaku na brodeckém nádraží, ale celková situace zůstávala nejistá. Proto se skupina odbojářů z místního cukrovaru (Josef Müller, Otakar Matějček, Miroslav Stroupek a Stanislav Černoušek) vydala v ukořistěném německém nákladním autě pro pomoc za skupinou sovětského parašutisty Anatolije Anankina. Projeli přes Kokory, kde se je místní německá posádka snažila zadržet, neúspěšně hledali partyzány v Čelechovicích a v Nelešovicích, uspěli až v Suchonicích, kde jim parašutista Vasil Senkivič přidělil několik mužů ze svojí skupiny. Zpět se nákladní auto vracelo přes Krčmaň a Majetín. V Majetíně se osádka auta pokusila odzbrojit místní německou posádku a po náhodném výstřelu, jenž zranil nadporučíka wehrmachtu, došlo k ostrému střetnutí s německými vojáky, kteří použili granáty a těžký kulomet. Při přestřelce byl na místě usmrcen Josef Müller, zranění byli Stanislav Černoušek, František Štěpán a dva sovětsští partyzáni Ivan Tabasnujuk a Štěpan Komonjuk. Přes ošetření, které jim poskytli majetínští občané, Ivan Tabasnujuk a František Štěpán o několik dní později svým zraněním podlehl. Rovněž Němci měli při střetnutí dva zraněné.¹²⁹

Nacisté se z překvapení vyvolaného vznikem povstání rychle vzpamatovali. Německé armádní a policejní síly soustředěným náporem povstání v Přerově potlačily a zasáhly i proti Brodku, kde byla nasazena tanková jednotka a obrněný vlak. V noci z 1. na 2. května byly pravděpodobně příslušníky SS zatčeni tři brodecktí občané, kteří se aktivně účastnili předcházejících dramatických událostí. Jejich mrtvá těla byla později nalezena společně se 14 popravenými z Kožušan ve dvou hromadných hrobech u pevnůstky č. 13. za olomouckou nemocnicí. Jedním z popravených byl i brodecký odborný učitel Jaroslav Hradil, poručík v záloze, který se rovněž v předcházejícím průběhu okupace účastnil ilegální činnosti Lvice.¹³⁰

Střední Morava se v květnu 1945 stala prostorem bojů mezi sovětskými vojsky a ustupující německou armádou. Jak tragicky prokázalo přerovské povstání, nemohly se místní skupiny domácího odboje vzhledem k vlastní početní slabosti a zejména nedostatečné výzbroji odvážit otevřeného střetnutí s německou brannou mocí. Přesto se snažily podle svých možností Rudé armádě pomoci a zaměřily se zejména na uchránění důležitých komunikačních bodů před zničením. Dosáhly přitom určitých úspěchů, ale zaplatily i cenu v lidských životech.

Jezernické skupině Lvice pod vedením Metoděje Oblouka se podařilo 7. května 1945 odstranit nálože od železničních viaduktů a mostů u Jezernice, a tím zabránit jejich zničení. Skupina rovněž zajala devět německých vojáků a předala je Rudé armádě.¹³¹

V Oseku nad Bečvou a nedalekém Oldřichově vznikla v září 1944 nová odbojová skupina, které se podařilo získat část zbraní z původních zásob Lvice. V čele této nově vytvořené asi dvanáctičlenné skupiny, která zahrnovala především mladé lidi, ale i některé původní členy Lvice, stál četař František Halaxa. V závěru války se tato skupina zaměřila na maření destrukčních akcí německé armády v okolí Oseku. Členům skupiny se podařilo zabránit vyhození silničního mostu na dolním konci Oseku a zabetonováním otvorů pro výbušné nálože zmařit i vyhození železničního mostu mezi Osekem a Veselíčkem. Nezdarem naproti tomu skončil pokus zachránit silniční most mezi Osekem a Lipníkem a tragédií přinesla snaha o uchránění železobetonového mostu mezi Osekem a Oldřichovem. Pět mladých lidí z Oldřichova se pokusilo v noci z 4. na 5. května zabetonovat v něm otvory určené pro trhaviny. Bohužel je přitom přistihla německá hlídka. Josefu Chrobákovi a Josefu Odstrčilovi se podařilo skočit do vody a uniknout, ale tři zbývající – Jiří Knop, Oldřich Odstrčil a Stanislav Dlouhý – byli zatčeni a odvezeni nejdříve do měšťanské školy v Oseku a poté do hospodářské školy v Lipníku nad Bečvou, kde byla umístěna jednotka SS. Jiří Knop se v lipnické škole pokusil o útěk a byl při něm zastřelen, Oldřich Odstrčil a Stanislav Dlouhý zůstali i po válce nezvěstní a s pravděpodobností hraničící s jistotou se dá předpokládat, že i oni byli nacisty usmrčeni. Most mezi Osekem a Oldřichovem Němci vyhodili do povětří časně ráno 8. května 1945.¹³²

Ve stejný den skončila i druhá světová válka v Evropě. Svůj podíl na porážce nacistického Německa měli i stateční vlastenci z odbojové organizace Lvice.

Poznámky

- 1 Je charakteristické, že v jinak kvalitní souhrnné slovníkové příručce Český anti-fašismus a odboj (Praha 1988) je u hesla „Lvice“ pouze odkaz na heslo „Nemo“, u kterého je popsána historie této brněnské odbojové skupiny, zatímco ostravské Lvice se zde týká pouze několik slov v jednom souvětí. Činnosti ostravské Lvice jsou zčásti věnovány práce Františka Čvandy Noční akce (Ostrava 1965) a V nerovném boji (Ostrava 1990).
- 2 Státní okresní archiv (dále SOKA) Přerov, fond Svaz protifašistických bojovníků (dále SPB) Přerov, signatura 2/2570/1983 – zpráva ostravské pobočky gestapa o tajné organizaci Lvice (český překlad).
- 3 Stolařík, I.: Patřili k prvním. Ostrava 1994, s. 64.
- 4 Borák, M.: Odboj proti okupantům. In: Bakala, J. a kol.: Dějiny Ostravy. Ostrava 1993, s. 379. O účasti členů Lvice na ilegálních přechodech hranic do Polska viz Kojecský, M.: Odbojová činnost v Lipníku nad Bečvou, Lipenský kulturní kalendář (dále LKK), únor 1979, s. 6.
- 5 Český anti-fašismus a odboj, c. d., s. 263.
- 6 Vzpomínky Jarmily Bezděkové-Koláčkové, archiv autora. Další údaje o životě O. Koblovského viz Nebylo bezejmenných hrdinů. II. díl. Přerov 1988, s. 15. Kojecský, M.: Odbojová činnost v Lipníku nad Bečvou, c. d., s. 6. Prosenice 1275–2000, Prosenice 2000, s. 275.
- 7 Zemský archiv (dále ZA) Opava, fond Mimořádného lidového soudu (dále MLS) Ostrava, Ls 148/47 – Karl Wiedermerth, protokol z 6. 6. 1946. Podrobně o vytváření a činnosti ON na Moravě viz Vašek, F. – Štěpánek, Z.: Zvedli hlavy mezi prvními. Vlastivědný věstník moravský (dále VVM), 1998, č. 1, s. 14–25 a č. 2, s. 113–130.

- 8 V některých publikacích je Václav Pukl mylně zaměňován se svým bratrem Jaromírem Puklem, který byl rovněž jedním z vedoucích představitelů ON na Hranicích a později významným spolupracovníkem západního paravýsadku Clay. O hranické ON viz Hranicko v odbojích 1914–1989. Hranice 1996, s. 26–29, materiály z expozice Pamětní síně odboje v Hranicích a Skýpala, M.: Obrana národa na Ostravsku. Přerov 2002, s. 70–74.
- 9 K Obráně národa na Přerovsku viz Kopeček, P.: Obrana národa a sokolský odboj na Přerovsku v období okupace. Sborník SOKA Přerov, 2000, s. 79–101.
- 10 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/4762/1985 – zpráva Jaroslava Zehnal o činnosti ve vojenské organizaci domácího odboje ON.
- 11 Čelovský, B.: So oder so. Ostrava 1997, s. 250–251.
- 12 Obecně o činnosti PVVZ viz např. Vrabc, V.: Antifašistický odboj – zmařené naděje, Praha 1992. O vývoji PVVZ na Moravě viz Vašek, F. – Štěpánek, Z.: Předpoklady vzniku Moravské pětky, Časopis Matice moravské (dále ČMM), 1998, č. 1, s. 71–94.
- 13 O této skupině PVVZ viz vzpomínky Josefa Konečného, Kultura Přerova (dále KP), únor 1966, s. 22–23 a SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/4767/1985 – dopis Josefa Konečného Karlu Rosmusovi.
- 14 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/5372/1986 – vzpomínky Františka Lančička.
- 15 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/5603/1986 – vzpomínky Antonína Česala.
- 16 Podrobně o zapojení přerovských odbojářů do organizace přechodů viz Kopeček, P.: Obrana národa a sokolský odboj na Přerovsku v období okupace, c. d., s. 88–90.
- 17 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/1116/1979 – místopřísežné prohlášení Růženy Smutkové.
- 18 SOKA Přerov, pozůstalost Františka Lančička, i. č. 14.
- 19 O dopravě potravin do Prahy viz vzpomínky Rostislava Velického, archiv autora.
- 20 Podle zprávy o Nemu-Lvici (Slezské muzeum v Opavě, fond Muzea revolučních bojů a osvobození, i. č. IIIV – 369) byly červené nebo růžové trojúhelníky určeny pro členy hlavního štábu odbojové organizace, modré pro vedoucí skupin a bílé pro řadové členy a spojky.
- 21 Možíš, M.: Komunisté v čele národně osvobozenického zápasu na střední Moravě v letech 1939–1945. Olomouc 1983, disertační práce.
- 22 SPB Přerov, 1/203/1979 – činnost ileg. skupiny Odboj III Lvice – Lazníky podle vzpomínek Josefa Koryčana.
- 23 O činnosti lipenské Lvice viz SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/201/1979 – Lvice – odbojová skupina Lipník nad Bečvou a okolí. Koječký, M. : Odbojová činnost v Lipníku nad Bečvou, c.d., s. 5–11.
- 24 Žádosti o přiznání charakteru partyzána – Ladislav Komenda a Bohuslav Kraus, materiály Antonína Hradílka. SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/5580/1986 – životopis Ladislava Komendy.
- 25 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/248/1978 – Ladislav Bena – odbojová činnost v Oseku nad Bečvou, 1/201/1979 – Lvice – odbojová skupina Lipník nad Bečvou a okolí. Koječký, M. : Odbojová činnost v Lipníku nad Bečvou, c. d. , s.7. Rusnok, J.: 2. světová válka. In: Osek nad Bečvou (Putování staletími), Osek nad Bečvou 2002, s. 74–78.
- 26 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/ 202/1979 – činnost skupiny Lvice – Veselíčko.
- 27 SOKA Přerov, dále SPB Přerov, 2/2570/1983 – zpráva ostravské pobočky gestapa o tajné organizaci Lvice.
- 28 Odboj proti okupantům na Valašskomeziříčsku. III. část. Metodický materiál OV SPB Valašské Meziříčí, s. 151.
- 29 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/203/1979 – zpráva Komise pro vydávání osvědčení podle zák. č. 255/46 Sb. o odbojové skupině Lvice – Lazníky a okolí.
- 30 Vzpomínky Františka Rakušana, archiv autora. Pamětní kronika obce Výkleky 1922–1978, Obecní úřad Výkleky.
- 31 Tršice, Praha 1984, s. 92. Bartoš, J.: Odboj proti nacistickým okupantům na Olo-moucku v letech 1939–1945, Olomouc 1997, s. 77.

- 32 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/203/1979.
- 33 Vzpomínky Augustina Žilinského, KP, červen 1967, s. 208. Vzpomínky Ladislava Vysloužila, archiv autora.
- 34 Vzpomínky Jarmily Bezděkové – Koláčkové a Libuše Petrošové, archiv autora.
- 35 Pamětní kronika obce Radslavice 1939–1956, Obecní úřad Radslavice.
- 36 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/5660/1986 – zpráva o členech Lvice.
- 37 SOKA Přerov, prezidiální spisy OÚ Přerov 1939–1945, kart. 72, i. č. 2319.
- 38 SOKA Přerov, prezidiální spisy OÚ Hranice 1938–1945, kart. 72, i. č. 479.
- 39 SOKA Přerov, prezidiální spisy OÚ Přerov 1939–1945, kart. 72, i. č. 2243.
- 40 SOKA Přerov, prezidiální spisy OÚ Přerov 1939–1945, kart. 71, i. č. 2094, kart. 72, i. č. 2619.
- 41 SOKA Přerov, prezidiální spisy OÚ Hranice 1938–1945, kart. 72, i. č. 479.
- 42 SOKA Přerov, prezidiální spisy OÚ Hranice 1938–1945, kart. 72, i. č. 607.
- 43 Vzpomínky Františka Rakušana, archiv autora. Domes, K.: Z historie Velkého Újezda a okolí. Ostrava 1974, s. 69.
- 44 O tomto výsadku viz např. Orošnják, A.: Parašutisté na Olomoucku v letech 1941–1945. Olomouc 1992, diplomová práce na kat. hist. FF UP, s. 17–30. Halama, V.: Chronologie zrady. In: Morava v boji proti fašismu. II. Brno 1990, s. 37–68.
- 45 O napojení parašutistů na skupiny domácího odboje na střední Moravě viz Kopeček, P.: Se smrtí na dosah, Přerov 2000, s. 13–24 aj.
- 46 Tamtéž, s. 45–52. O výsadku S-1 podrobně viz např. Richter, K.: A v zádech měli smrt. Třebíč 1997.
- 47 Sládek, O.: Zločinná role gestapa. Praha 1986, s. 168.
- 48 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/4497/1985 – vzpomínky Marie Němcové, prezidiální spisy OÚ Přerov 1939–1945, kart. 72, i. č. 2483.
- 49 Kural, V.: Vlastenci proti okupaci. Praha 1997, s. 160.
- 50 Seznam popravených viz Halama, V: c. d., s. 66–68.
- 51 SOKA Přerov, SPB Přerov, 2/2570/1983 – zpráva ostravské pobočky gestapa o tajné organizaci Lvice.
- 52 SOKA Přerov, SPB Přerov, 2/6159–6160/1987.
- 53 SOKA Přerov, SPB Přerov, 2/2570/1983 – zpráva ostravské pobočky gestapa o tajné organizaci Lvice.
- 54 Čvanda, F: V nerovném boji, c. d., s. 72.
- 55 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/200/1979 – zpráva ÚV ČSPB o činnosti skupiny Lvice – Moravská Ostrava. Příkryl, J.: KSČ v čele boje proti nacistickým okupantům na střední a severní Moravě. Olomouc 1980, s. 42.
- 56 SOKA Přerov, SPB Přerov, 2/2570/1983 – zpráva ostravské pobočky gestapa o tajné organizaci Lvice.
- 57 Tamtéž.
- 58 Adamec, T.: Odbojová organizace Lvice na Frýdlantsku. Sborník SOKA Frýdek-Místek, sv. 3(2002), s. 5–14.
- 59 Kojecký, M: Odbojová činnost v Lipníku n. Bečvou, c. d. s.5–6. Přesný název zmíněné polské odbojové organizace byl Organizacja Orla Białego. Tato organizace vyvíjela samostatnou činnost od konce září 1939 do začátku roku 1940, kdy se stala součástí Związku Walki Zbrojnej. Viz Borodziej, W.: Polska Podziemna 1939–1945. Varšava 1991, s. 369. O činnosti skupiny RU-DA viz Gebhart, J.–Koutek, J. – Kuklík, J.: Na frontách tajné války. Praha 1989, s. 275–276 aj.
- 60 Příkryl, J: První partyzánská skupina Zelený kádr. Kroměříž 1985, s. 18.
- 61 Tamtéž, s. 22–23 a vzpomínky Vladimíra Zavadilíka, archiv autora.
- 62 SOKA Přerov, SPB Přerov, 2/2570/1983 – zpráva ostravské pobočky gestapa o tajné organizaci Lvice. Kojecký, M: Odbojová činnost v Lipníku n. Bečvou, c. d., s. 6.
- 63 Adamec, T.: Odbojová organizace Lvice na Frýdlantsku, c. d., s. 11.
- 64 SOKA Přerov, pozůstalost F. Lančíka, i. č. 8.
- 65 Zemský archiv (dále ZA) Opava, pob. Olomouc, fond Mimořádný lidový soud (dále MLS) Olomouc, Ls 233/47 – Fridrich Carman, protokol stanice SNB ve Valašském Meziříčí. Vzpomínky Ferdinanda Milfajta, KP, říjen 1966, s. 96–99.

- 66 Vzpomínky Libuše Petrošové, archiv autora.
- 67 ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 233/47 – F. Carman, výslech F. Carmana. Vzpomínky Jaroslava Davidka, Prosenice 1275-2000, c. d., s. 275-276.
- 68 Koječký, M.: Odbojová činnost v Lipníku nad Bečvou, c. d., s. 6.
- 69 Vzpomínky Františka Sigmunda, KP, říjen 1967, s. 263. SOkA Přerov, SPB Přerov, 1/205/ 1979 – popis odbojové činnosti skupiny Jindra.
- 70 O plánech skupiny Jindra viz Vašek, F. – Štěpánek, Z.: První a druhé stanné právo na Moravě. Brno 2001, s. 71.
- 71 SOkA Přerov, SPB Přerov, 1/4763/1985 – vzpomínky Boženy Pavlišťkové. Koječký, M.: Odbojová činnost v Lipníku nad Bečvou, c. d., s. 6. Kuklík, Jan: Závěrečná fáze činnosti Ústředního vedení odboje domácího (ÚVOD). In: Rok 1942 v českém odboji. Praha 1999, s. 36.
- 72 Čvanda, F.: Noční akce, c. d., s. 7477.
- 73 ZA Opava, MLS Ostrava, Ls 190/47 – Karl Hintringer, protokol z 3. 2. 1947, Ls 148/47 Karl Wiedermerth, protokol z 6. 6. 1946.
- 74 Jelínek, Z.: Operace Silver A. Kolín 1984, s. 79–80.
- 75 ZA Opava, MLS Ostrava, Ls 190/47 – Karl Hintringer, protokoly z 3. 2. 1947 a 12. 11. 1946.
- 76 Tamtéž.
- 77 SOkA Přerov, SPB Přerov, 2/6159–6160/1987 a 2/2570/1983 – zpráva ostravské pobočky gestapa o tajné organizaci Lvice.
- 78 Sládek, O.: Přicházeli z nebe. Praha 1993, s. 121.
- 79 Přikryl, J.: První partyzánská skupina Zelený kádr, c.d. s. 31.
- 80 Odboj proti okupantům na Valašskomeziříčsku, c. d. ZA Brno, MLS Brno, Ls 44/47 – Kurt Leische – konečná zpráva oblastní úřadovny StB v Brně.
- 81 SPB Přerov, 2/2570/1983 – zpráva ostravské pobočky gestapa o tajné organizaci Lvice.
- 82 Tamtéž.
- 83 Srv. Čvanda: Noční akce, c. d. s. 74–75.
- 84 SPB Přerov, 2/2570/1983 – zpráva ostravské pobočky gestapa o tajné organizaci Lvice.
- 85 ZA Opava, MLS Ostrava, Ls 190/47 – Karl Hintringer, protokol z 12. 11. 1946.
- 86 ZA Opava, MLS Ostrava, Ls 148/47 – Karl Wiedermerth, protokol z 6. 6. 1946.
- 87 Sládek, O.: Ve znamení smrtihlava. Praha 1991, s. 42–43. Viz také ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 1426/46 – Bohumil Loibner, popis vlastní činnosti.
- 88 Přikryl, J.: První partyzánská skupina Zelený kádr, c. d., s. 40.
- 89 Tamtéž, s. 41–43.
- 90 SOkA Přerov, SPB Přerov, 2/6159–6160/1987.
- 91 ZA Opava, MLS Ostrava, Ls 190/47 – Karl Hintringer, protokol z 3. 2. 1947.
- 92 SOkA Přerov, SPB Přerov, 1/203/ 1979.
- 93 Tamtéž. Pamětní kronika obce Lazník 1924–1959, ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 233/47 – F. Carman, zpráva stanice SNB v Malých Prosenicích. Osek nad Bečvou (Putování staletími), c. d., s. 77.
- 94 SOkA Přerov, SPB Přerov. 1/203/1979.
- 95 Pamětní kronika obce Lazník 1924–1959.
- 96 Deník Otty Wolfa 1942–1945. Praha 1997, s. 150. Vzpomínky JUDr. Jaroslava Krempla a manželů Hanzlíkových, archiv autora. Vožda, Gustav: Razie. Region Věrovany, duben 2000.
- 97 Vzpomínky Františka Rakušana, archiv autora.
- 98 SOkA Přerov, SPB Přerov, 1/5660/1986 – zpráva o členech Lvice.
- 99 SPB Přerov, 2/2570/1983 – zpráva ostravské pobočky gestapa o tajné organizaci Lvice.
- 100 ZA Opava, MLS Ostrava, Ls 190/47 – Karl Hintringer, protokol z 3. 2. 1947 a zpráva stanice SNB ve Valašském Meziříčí z 1. 3. 1947.
- 101 Odboj proti okupantům na Valašskomeziříčsku, c. d.

- 102 ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls. 1426/46 – B. Loibner, výpověď z 15. 11. 1946, Ls 233/47 – F. Carman, výpověď F. Carmana při hlavním líčení, MLS Ostrava, Ls 190/47 – Karl Hintringer, protokol z 3. 2. 1947.
- 103 ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 1426/46 – B. Loibner, výpověď Václava Krmely.
- 104 Obecní úřad Radslavice, Pamětní kronika obce Radslavice 1939–1956.
- 105 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/200/1979 – zpráva HDK ÚV ČSPB o činnosti skupiny Lvíce.
- 106 Viz Čvanda, F.: Noční akce, c. d., s. 69–119. Týž: V nerovném boji, c. d. Příkryl, J.: Partyzánské hnutí na Moravě a Slovenské národní povstání, In: SNP a náš odboj. Praha 1975, s. 96–99.
- 107 Čvanda, F.: Noční akce, c. d., obrazová příloha 45 a 46.
- 108 Čvanda, F.: V nerovném boji, c.d., s. 41.
- 109 Tamtéž, s. 44. Podrobně k činnosti olomoucké skupiny viz také Bartoš, J.: Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939-1945, c. d., s. 90.
- 110 Viz Čvanda, F.: V nerovném boji, c.d., s. 59–60.
- 111 Viz Nedbálek, F.: Transport „KL 3“ Brno – Mauthausen. In: Morava v boji proti fašismu II. Brno 1990, s. 205.
- 112 Vzpomínky Františka Rakušana, archiv autora.
- 113 SOKA Přerov, prezidiální spisy OÚ v Hranicích, kart. 84, sign. 322/45.
- 114 SOKA Olomouc, Pamětní kronika Tršic 1919–1967.
- 115 O tomto výsadbku viz např. Orošňák, A.: Parašutisté na Olomoucku v letech 1941–1945. Olomouc 1992, dipl. práce na kat. hist. FFUP, s. 83. Vzpomínky Oldřicha Zdařila a Františka Rakušana, archiv autora.
- 116 O činnosti oddílu Juraj viz zejména Hýsek, Jaroslav: Kronika pátého partyzánského oddílu Juraj, Brno 1967. Bartoš, J.: Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939-1945, c. d., s. 98-100, Kopeček, Pavel: Činnost partyzánského oddílu Juraj na střední Moravě (leden – květen 1945), Olomouc 1994, diplomová práce na kat. hist. FF UP. Z archivních pramenů viz zejména Vojenský historický archiv (VHA) Praha, fond Partyzánské jednotky (PJ), sign. 41 – oddíl Juraj.
- 117 Sládek, O.: Ve znamení smrtihlava, c. d., s. 288.
- 118 ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 1261/ 46 – L. Uhlíř, výpověď E. Gerperta z 24. 8. 1946. Podrobně k zákřovské tragédii viz Kopeček, P. : Tragédie Zákřova. Střední Morava, sv. 5, 1997, s. 13–20.
- 119 Deník Otty Wolfa 1942–1945, c. d., s. 343.
- 120 ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 1261/ 46, výpovědi Drahomíra Oheřy, Julia Glíra a Marie Markové.
- 121 ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 208/48 – Karl Streit, výpověď K. Streita z 15. 12. 1948.
- 122 ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 208/48 – Karl Streit, výpověď tlumočnicka praporu Josefa Lánského.
- 123 ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 1261/ 46 – L. Uhlíř, výpověď E. Gerperta z 6. 9. 1946.
- 124 Vzpomínky Františka Rakušana, archiv autora.
- 125 Podrobně o celé události viz Kopeček, P.: Akce Přestavky – 30. duben 1945. Sborník SOKA Přerov, 1997, s. 81–94. Tam i další prameny a literatura.
- 126 Viz Kopečný, P. – Polák, V.: Žijeme jejich odkazem. Blansko 1985, s. 116–117. Bartoš, J.: Prostějovsko v době nacistické okupace a protifašistický odboj v letech 1939–1945, Olomouc 1998, s. 83–87.
- 127 VHA Praha, PJ 41, zpráva velitele 6. roty.
- 128 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/2104/ 1980 – životopis Otakara Matějčka.
- 129 Tamtéž a SOKA Olomouc, Pamětní kronika Majetina 1939–1979.
- 130 Vzpomínky Ladislava Vysloužila, archiv autora.

- 131 SOkA, Přerov SPB Přerov, 1/203/1979 – Činnost ileg. skupiny Odboj III Lvice – Lazníky podle vzpomínek Josefa Koryčana. SOkA Přerov, Pamětní kniha obce Jezernice 1923–1948.
- 132 SOkA Přerov, SPB Přerov, 1/248/1978 – vzpomínky Ladislava Beny. Nebylo bezjmenných hrdinů II, c. d., s. 14–15.

Příloha 1

Seznam zatčených, kteří byli převezeni ve dnech 16. – 19. ledna 1943 do přešovské věznice Okresního soudu (ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 233/47 – Fridrich Carman, záznam dozorce vězňů Františka Rozsypala,)

Lazníky: Karel Klesnil, Josef Koryčan (cestář), František Kováček, Josef Vlácil, Josef Koryčan, František Koryčan, Josef Novák, František Látal, Leopold Kopeček, Josef Kovář, Antonín Doupal, Alois Doupal, Josef Urbanec, František Ryšánek, Rudolf Koryčan, Jarmila Mackovíková.

Lázničky: Josef Venclík.

Veselíčko: Ladislav Libiger, Břetislav Zavادل, Gustav Kelar, Osvald Švarc, Vilém Skařupa, Josef Navrátil, Libor Dohnal, Vladimír Čoček.

Lipník: Otýlie Mackovíková, František Knápek, František Pospíšil, Pravoslav Haneška, Raimund Pacák, Ladislav Chodil, Rostislav Ministr, Bohumil Válek, Jan Dvořák, Karel Juráček.

Dolní Újezd: Jindřich Skopal, Alfons Sedlák.

Tršice: Mikuláš Klapal, Antonín Ulica, Ladislav Kučera, Metoděj Vaculík, František Ulica, Josef Zatloukal, Alois Drápal.

Osek nad Bečvou: František Schön, Josef Krč, Václav Cifr, Jaroslav Hostášek.

Tupec: Jaroslav Nádvořník, Alois Tomeček.

Malé Prosenice: Anna Podivínová, František Vaněk, Jarmila Koláčková.

Krčmaň: Josef Kelnar.

Suchonice: Josef Ulica.

Lipňany: Josef Hák.

Příloha 2

Seznam zastřelených, popravených a umučených členů Lvice ze soudních okresů Přerov, Lipník nad Bečvou a Olomouc. Seznam je sestaven podle místa bydlíšťe, v závorkách je uvedeno datum a místo smrti.

Lazníky: František Kováček (25.3. 1943, Osvětim), František Koryčan (27. 4. 1943, Osvětim), Josef Novák (1.3. 1943, Osvětim), Leopold Kopeček (22. 2. 1943, Osvětim), Josef Urbanec (18. 1. 1943, Osvětim), František Ryšánek (26.1. 1943, Osvětim), Jarmila Mackovíková (28.3. 1943, Osvětim), Antonín Kelar (7. 1. 1944, Praha – Pankrác)

Lázničky: Josef Venclík(1943, Osvětim)

Veselíčko: Gustav Kelar (28.2. 1943, Osvětim), Osvald Švarc (1.4. 1943, Osvětim), Vilém Skařupa (22.3. 1943, Osvětim), Josef Navrátil (4.4. 1943, Osvětim), Libor Dohnal (4.4. 1943, Osvětim), Josef Neugebauer (17.9. 1943, Vratislav), Jan Navrátil (21. 9. 1943, Vratislav), Oldřich Kejval (23.4. 1943, Osvětim), Ladislav Navrátil (4.4. 1943, Osvětim), Florián Frélich (11.3. 1943, Osvětim)

Lipník nad Bečvou: Otýlie Mackovíková (26.4. 1943, Osvětim), Jan Mackovík (3.2. 1944, Vratislav), František Pospíšil (28.3. 1943, Osvětim), Bohumil Válek (25.2. 1943, Osvětim),
Dolní Újezd: Alfons Sedlák (25.3. 1943, Osvětim)
Tršice: Antonín Ulica (14.4. 1945, Buchenwald), Ladislav Kučera (1943, Osvětim), Josef Zatloukal (3.4. 1945, Dora),
Osek nad Bečvou: Václav Cifr (27.3. 1943, Osvětim), Jaroslav Hostášek (22.3. 1943, Osvětim), Stanislav Podepřel (10.5. 1943, Osvětim)
Malé Prosenice: František Vaněk (1943, Osvětim), Otta Koblovský (4. 2. 1943, Valašské Meziříčí)
Lipňany: Josef Hák (1943, Osvětim), Karel Bolf (18. srpna 1943, Věrovany)
Týn nad Bečvou: Alois Bártek (8.3. 1943, Osvětim)
Věrovany: Marie Přecechtělová (7.1. 1944, Praha – Pankrác), Anna Bosáková (7.1. 1944, Praha – Pankrác)
Kokory: Jan Kupka (7.1. 1944, Praha – Pankrác), Hedvika Kupková (7.1. 1944, Praha – Pankrác)

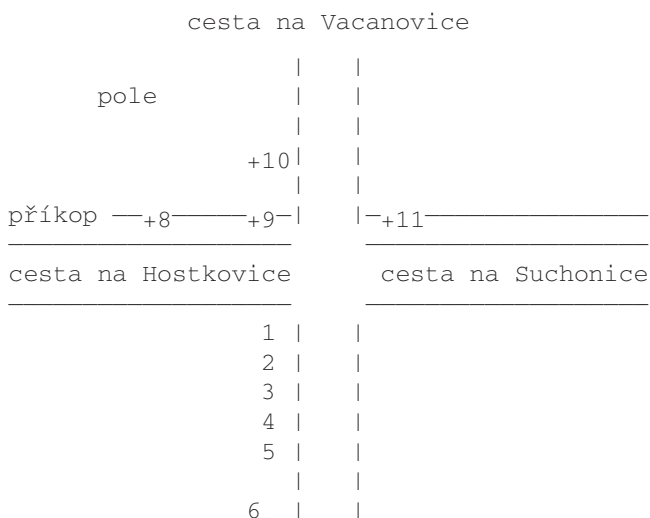
Příloha 3

Seznam obětí zákřovské tragédie

Jméno	věk	bydliště
Josef Calábek	43	Zákřov
Josef Marek	43	Zákřov
Drahomír Marek	16	Zákřov
František Švarc	43	Zákřov
Vladimír Švarc	16	Zákřov
Jan Ohera	40	Zákřov
Jan Plánička	35	Zákřov
Miroslav Závodník	15	Zákřov
Jaroslav Závodník	21	Zákřov
Antonín Glír	18	Zákřov
Oldřich Ohera	37	Zákřov
Vlastimil Bém	19	Tršice
Otto Wolf	18	Tršice
Jan Pazdera	32	Doloplazy
Klement Přikryl	32	Doloplazy
Josef Jahn	18	Bystrovany
František Švec	26	Bystrovany
Josef Musil	30	Bystrovany
Jaroslav Žák	24	Brno

Příloha 4

Situační plánek přestavlké tragédie, pořízený četníky z vacanovické stanice dne 2. května 1945. (Zemský archiv Opava, pob. Olomouc; fond MLS Olomouc, Ls 1261/46 - Ladislav Uhlíř.)

Místa nálezu těl mrtvých: 8) Ludvíka Freita, 9) Antonína Sitty 10) Jaroslava Tušky, 11) Jaroslava Mačáka, Jana Mačáka, Františka Mačáka, Jaroslava Sklenáře.

Vypálené domy: 1) hostinec Jaroslava Tušky, 2) Jaroslava Mačáka, 3) Josefa Tušky, Pavlíný Teimerové, 5) Anny Houšťavové, 6) Jana Mackovíka.

O autorech

Václav Bednář, plukovník v záloze, Hranice

PaedDr. Rostislav Dočkal, vedoucí Okresního pedagogického střediska v Přerově, nyní v důchodu

Oldřich Fiala, knihovník Muzea Komenského v Přerově

Věra Fišmistrová, archivářka Státního okresního archivu v Přerově
v.fismistrova@pr.archives.cz

RNDr. František Hanák, vedoucí Moravské ornitologické stanice v Přerově

Mgr. Jarmila Klímová, odborná pracovnice Muzea Komenského v Přerově

Mgr. Pavel Kopeček, profesor Gymnázia Jana Blahoslava v Přerově

PhDr. Ivan Krška, archivář, nyní v důchodu, Potštát

PhDr. Jiří Lapáček, ředitel Státního okresního archivu v Přerově
j.lapacek@pr.archives.cz

PhDr. Miroslav Marada, archivář Státního okresního archivu v Přerově
m.marada@pr.archives.cz

Zdeněk Schenk, student archeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně
shimmy@email.cz

Mgr. Zdeněk Smiřický, učitel, Dřevohostice

Sborník Státního okresního archivu v Přerově.
Vydal Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv v Přerově.
Přerov 2004.
Počet stran
Sazba a tisk Elan spol. s r. o. Přerov.
Počet výtisků 400.

ISBN 80–86388–20–4
ISSN 1214–4762